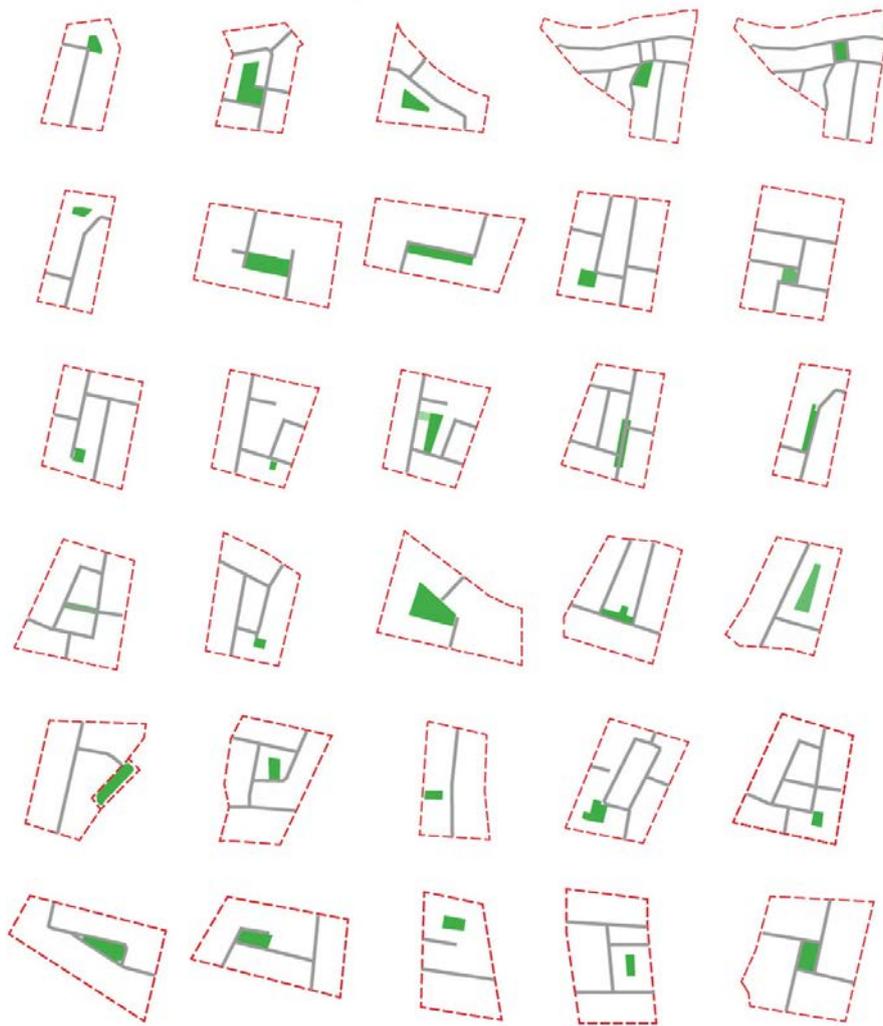

עיר גינות:

גינות הבלוק בתכנית גדס בתל אביב

חוברת א'

המזמין: עיריית תל אביב-יפו ומרכז העיר הלבנה

2022

כל הזכויות על מסמך זה שמורות לרות ליברטי-שלו ועדי הר-נוי אדריכלות ושימור ועיריית תל אביב. אין להעתיק, לצלם או לעשות בו שימוש במסמך זה או בחלקים ממנו ללא אישור מפורש מבעלי הזכויות.

סקר זה הוכן בהזמנת יח' השימור של עיריית תל אביב-יפו

הכנת הסקר: רות ליברטי-שלו ועדי הר-נוי אדריכלות ושימור

צוות המשרד: אדר' רות ליברטי-שלו

אדר' עדי הר-נוי

דנה סילברסטיין

אדוה חפץ

סקר שטח ויעוץ נופי: משרד ארא - אדר' נוף רקפת סיני ואסנת קסלסי

הנחייה וליווי מטעם עיריית תל אביב יפו: אדר' הדס נבו גולדברשט

תודות:

לאדר' הדס נבו גולדברשט אדריכלית בכירה ביחידת השימור של עיריית תל אביב, על הליווי המסור, ההכוונה המקצועית, האוזן הקשבת והעצות הטובות לכל אורך תהליך העבודה.

לאדר' ירמי הופמן, ראש יחידת השימור עיריית תל אביב ולכל צוות היחידה, על ההכוונה והידע המקצועי וכמובן ההזדמנות החשובה לערוך מחקר זה, ולאדר' עדי רוז שליוותה אותנו בתחילת תהליך העבודה.

לאדר' יואב דוד, אדריכל העיר תל אביב, על התובנות שחלק עימנו. לצוות המקצועי מאגף שפ"ע: האגרונום הראשי חיים גבריאלי, מיכל נהרי ויפה בן אליהו על שחשפו בפנינו את עבודתו החשובה והמורכבת של האגף, והמידע המשמעותי שתרמו לעבודתנו.

לעידן האוז מתכנן בכיר ומנהל ידע ומידע, עיריית תל אביב על הסיוע באיתור מידע נחוץ ועל גיבוש אופן הטמעת תוצרי מחקר זה במערכת ה-GIS העירונית. לאמן והפסל דני קרוון ז"ל על שהקדיש לנו מזמנו וסיפר לנו על אביו, אברהם קרוון, פועלו והשפעתו העצומה על גינות העיר.

לאדר' נוף שחר צור על שיתוף הפעולה וחילופי המידע בין המחקרים, לאדר' נוף גלית רולבין על חומרי המחקר שחלקה עימנו ולאדר' אמיר מילר על הצעות התכנון החדשות לגינות שהעביר לעיונינו.

לאדר' קרן מיטרני על חומרי הרקע, הידע והעצות הטובות שחלקה איתנו לכל אורך הדרך, לאדר' ענת גולדמן על שהפנתה אותנו למסמכים מרתקים בנוגע לתכנון העירוני ולפעולות מהנדס העיר והמחלקה הטכנית, לד"ר נטע פניגר על הייעוץ והשיתוף בחומרי רקע ולאדר' ניצה סמוק על הידע שחלקה איתנו בנוגע לתכנית גדס ובכלל.

לשולה וידריך על ששיתפה אותנו בהיכרות המעמיקה שלה עם העיר, לשמואל גילר על המידע הנוסף שהעביר לנו, ולאילן שחורי על ספרו מאיר העיניים 'החלום שהפך לכרך'. למנחם קוזלובסקי על המידע שחלק איתנו בנוגע לגינות העיר ולמשעולים ובמיוחד על תיאוריו המדויקים והמרגשים של גינת ערן של ילדותו.

לנטע גינדי סיון מהספרייה לגיאוגרפיה באוניברסיטת תל אביב על העזרה בחיפוש מפות נעלמות.

לשירה בנימיני-לוי, מנכ"ל ומנהלת אמנותית של בית ליבלינג - מרכז העיר הלבנה, לאדר' שרון גולן, מנהלת מעבדת המחקר, לענת לוי, לנועה הולנדר ולכל הצוות על ההזדמנות להציג את העבודה במסגרת פעילות בית ליבלינג - מרכז העיר הלבנה.

מחקר זה הוזמן על ידי עיריית תל אביב-יפו ומרכז העיר הלבנה בשלהי שנת 2017, ויצא לדרך בשנת 2018. בתחילת הדרך נקרא הפרויקט 'מחקר על תכנית גינות גדס', והוגדר כ'עבודה משולבת הכוללת מחקר וניתוח אורבני-נופי' שמטרתה לתת 'ידע וכלים ליישום שיקום גינות תוך שמירה על ערכיהן'. המחקר הוזמן כחלק מקבוצת מחקרים של מעבדת המחקר UCLab של מחלקת השימור ומרכז העיר הלבנה, כשמטרתם היתה ליצור שיתוף פעולה וחילופי ידע בין חוקרי הקבוצה. לכל אורך התהליך לווה והונחה המחקר על ידי אדר' הדס נבו-גולדברשט מיחידת השימור של עיריית תל אביב-יפו.

המחקר מתמקד בגינות הבלוק כפי שהוגדרו בדו"ח גדס והוקמו החל מראשית שנות ה-30. למרות שבעבודה זו ניתן להן השם "**גינות גדס**", חשוב להדגיש כי גדס לא היה מעורב בתכנון המפורט ובהקמתן בפועל. גינות הבלוק של גדס, כמכלול וכפרטים בודדים, הינן מרכיב חשוב וחיוני במערך העירוני של תל אביב, ובעלות פוטנציאל לתרומה לעיר ולסביבתן הקרובה.

בחודשים הראשונים לעבודה הושקע מירב המאמץ באיסוף הידע הקיים וזיהוי פערי מידע. מעבר לעיון במחקר הסטורי ובסקרים קיימים, כלל תהליך איסוף המידע סדרה של פגישות עם נציגי עירייה בתפקידים רלוונטיים- אדריכל העיר, האגרונום הראשי ובכירי האגף לשיפור פני העיר(הממונה על תחזוקת ופיתוח השטחים הפתוחים בעיר), נציגי היחידה לניהול ידע ומידע.

מקור המידע העיקרי היה כמובן הגינות עצמן, ואלה נסקרו במסגרת מספר סיורים לכל גינה, בעונות ובשעות שונות.

תוצרי המחקר מוצגים בשתי חוברות:

חוברת א' - מחקר גינות גדס

חוברת ב' - כרטיסי הגינות

פרק 1 מציג את הרקע ההיסטורי שקדם להכנתה של תכנית גדס ומתמקד בהתפתחותה של תל אביב עד שנת 1925, שנת הכנת תכנית גדס.

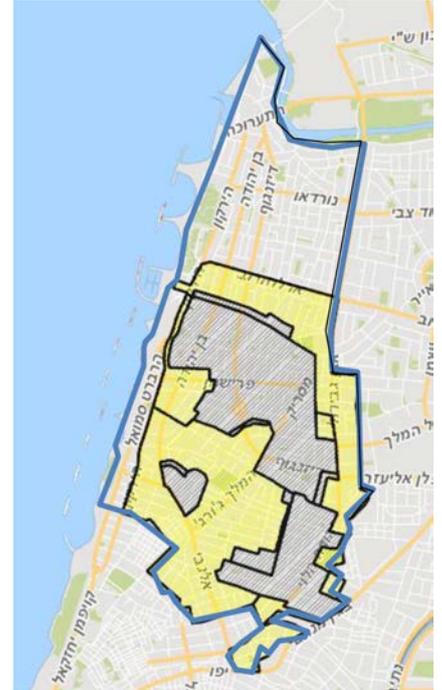
פרק 2 כולל מידע קצר על גדס האיש, עיקרי עבודתו ותפיסתו התכנונית, על עקרונות ואבני הבניין של תכנית גדס לתל אביב ועל אופן מימושה בעיר.

פרק 3 מתמקד בגינות העירוניות בתל אביב בשנותיה הראשונות בדגש על גינות גדס ונושאי הרחב המרכזיים בגינות.

פרק 4 הינו הפרק המסכם את המחקר וכולל את עיקרי הנתונים הנוגעים לגינות, מסקנות והמלצות.

בפרק 5 מוצגים נספחים.

המידע המוצג בחוברת א' מבוסס על המימצאים הפרטניים המוצגים בכרטיסיות הגינות שבחוברת ב'.

הגדרת תחום המחקר של גינות גדס על רקע מפת העיר תל אביב, כולל אזור ההכרזה ואזורי החיץ של העיר הלבנה.

7	פרק 1 רקע היסטורי
	תל אביב עד 1925
23	פרק 2 תכנית גדס
69	פרק 3 התפתחות הגינות והעיר
	מ-1925 ואילך
99	פרק 4 הערכת הגינות
	מסקנות והמלצות
213	פרק 5 ביבליוגרפיה
223	פרק 6 נספחים

פרק 1 | רקע היסטורי
תל אביב עד 1925

10	1.1 התפתחותה של תל אביב
10	1880
11	1909 - הקמת אחוזת בית
13	1921 - תל אביב כ'מועצה עירונית'
14	1923
15	הרקע להכנת תכנית גדס
16	1921-1925 התפתחות העיר
17	1.2 גינון ונוי בתל אביב לפני תכנית גדס
17	גנים ושטחים פתוחים בתל אביב, שנות ה-20
19	1.3 התפתחות הגינות בתל אביב
20	1.4 גבולותיה המוניציפליים של תל אביב עד 1925

1.1 התפתחותה של תל אביב

1880

טרם הקמתה של תל-אביב בראשית המאה ה-20' היתה יפו הישוב הגדול במרחב הגיאוגרפי.

בשנת 1880 מתארת מפת הסקר הבריטי פרדסים ודיונות חול סביב יפו, את הכפר הערבי סומייל, את אדמותיו מצפון לעיר, ואת המושבה הגרמנית שרונה מצפון-מזרח. מרבית האדמות עליהן עתידה היתה לקום העיר תל אביב של גדס לא היו מיושבות ואף לא מעובדות בתקופה זו.

מפת ה-PEF משנת 1880. מקור: מפ"י.

1887-1909 השכונות היהודיות מחוץ ליפו

הקמתה של אחוזת בית (1909) נחשבת לראשיתה של העיר תל אביב. עם זאת, קדמה לה בנייתן של 11 שכונות מגורים נפרדות. הראשונה בהן היא נווה צדק, שהוקמה ב-1887 והאחרונות הן מחנה יוסף, כרם התימנים (מחנה ישראל) ואוהל משה שנוסדו בין השנים 1903-1909.

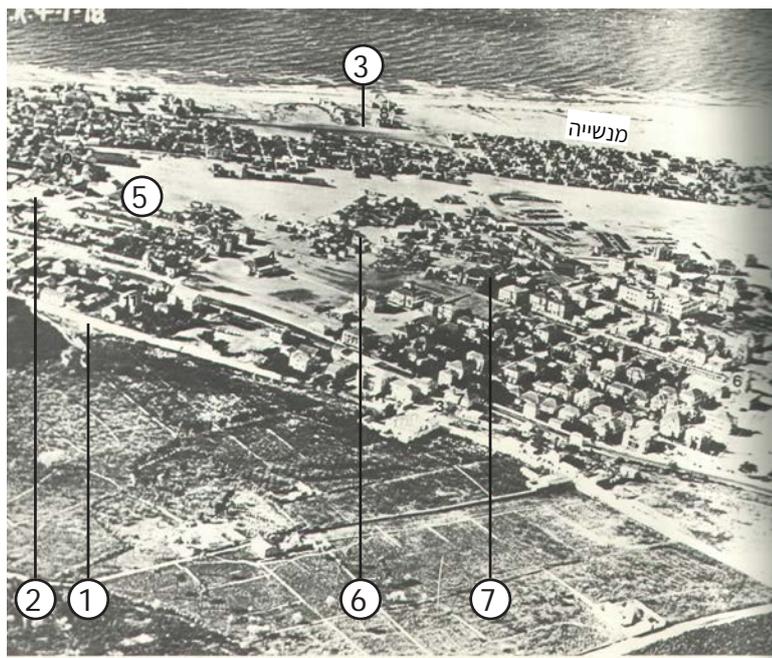
מיקומן של שכונות אלה, שהיו מנותקות אחת מהשניה, נקבע בהתאם לזמינות ובעלות הקרקע, והיה מצפון למסילת הברזל. יוצאת דופן במרחב השכונות היהודיות ההולך ומתהווה מצפון ליפו היתה שכונת מנשייה, פרבר מוסלמי של יפו שהוקמה בשנות ה-70' של המאה ה-19. לפני הקמתה של אחוזת בית כבר ישבו בשכונות אלה כ-5,000 איש.

בנייתן של השכונות שקדמו לאחוזת בית לא לוותה בתכנון כולל של שטח השכונה. תהליך הבניה התבטא בקניית השטח וחלוקתו למגרשי בניין על פי תכנית מסוימת המתחשבת אך ורק בצורכי המגורים של דיירי השכונה. לא היו קיימים בשכונות היהודיות של יפו גינות ציבוריות, רחובות סלולים, מתקנים לריכוז ביוב ואשפה, מערכת אספקת מים, מאור וכו'. מבחינת סגנון בנייתן והרכבן החברתי היו שכונות אלה המשך ישיר של יפו.

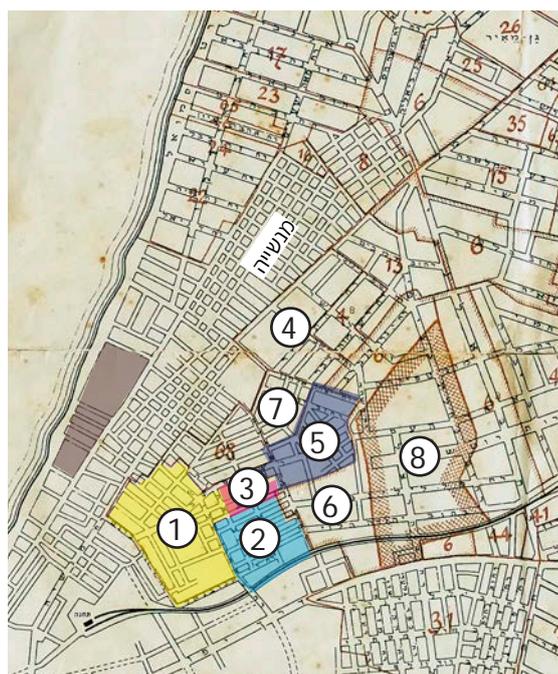
השכונות היהודיות שהוקמו לפני אחוזת בית:

1. נווה צדק (1888)
2. נווה שלום (1890)
3. יפה נוף (1903)
4. מחנה יהודה (1869-1903)
5. מחנה יוסף (1904)
6. אוהל משה (1903-1904)
7. כרם התימנים (1906-1909)
8. אחוזת בית (1909)

1. מתוך 'התפתחות השטח הבנוי של תל אביב בשנים 1909-1934', גדעון ביגר

תצלום אוויר, 1918. מקור: המחלקה לגיאוגרפיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים. על המפה מסומנות השכונות היהודיות שהוקמו לפני אחוזת בית

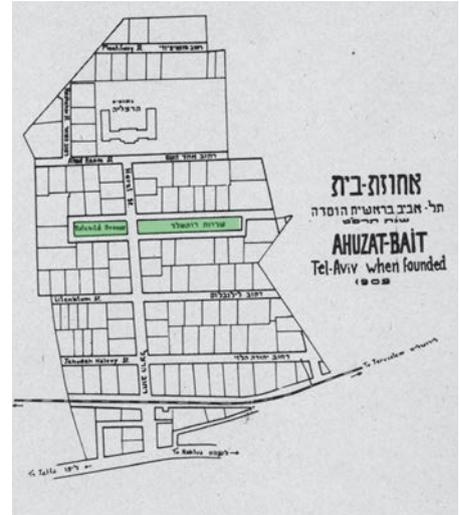
השכונות שהוקמו לפני אחוזת בית (ע"ג מפת דרויאנוב 'השכונות לפי שנות גאולת אדמתן', 1935). מקור: ארכיון עיריית תל אביב.

1.1 התפתחותה של תל אביב

1909 - הקמת אחוזת בית

שאיפתם של מקימי 'אחוזת בית' היתה להקים פרבר מגורים מודרני בן 60 בתים על גבי חלקות של כחצי דונם, המקושרות ביניהן בגריד רחובות רחבים. נבחנו מספר הצעות לתכנון השכונה ובסופו של דבר נבחרה תכניתו של המהנדס אברהם גולדמן. השכונה תוכננה לאורך רחוב ראשי (רחוב הרצל), בניצב למסילת הרכבת שבקצהו מבנה הציבור היחיד והחשוב בשכונה, הגימנסיה הרצליה. על אף החזון להקים שכונה ירוקה, כבר בשלב התכנון נזנח הרעיון להקצאת שטח עבור גן ציבורי. תושבי השכונה העדיפו שטחי גינה פרטיים במגרשיהם על פני גן ציבורי מרכזי. שדרות רוטשילד, השטח הפתוח הציבורי היחיד באחוזת בית, נוצרו כתוצאה מכורח הנסיבות, ולא מתכנון מוקדם. לפני הקמת השדרות, השטח היה ואדי קטן אליו רוקנו את החול מהגבעות הסמוכות. היה חשש להקים במקום זה בתים, שמכיוון שאלו היו עלולים לשקוע².

חוקת הבניין של תל אביב

מפת אחוזת בית, 1909. מקור: הארכיון הציוני

בשנת 1910 שונה שמה של אחוזת בית ל'תל אביב', ותקנות הבניה שנקבעו עבורה היוו את הבסיס ל'חוקת הבניין של תל אביב'. בעת הקמתה היה התקנות תקפות רק עבור אחוזת בית, אך בהמשך הוחלו על השכונות והקרקעות שנוספו לתל אביב עד מלחמת העולם ה-1 ולמעשה עד אימוץ תכנית ג'ס ב-1925 (עם שינויים והתאמות קלים לאורך השנים). התקנות הראשונות לתכנון אחוזת בית התקבלו באספה כללית ב-1909, ותוקנו ב-1910. המגרשים בתכנית נקבעו בגודל אחיד של 1,000 אמה (כ-560 מ"ר). החידוש החשוב ביותר בתקנות היה הקביעה כי הבניין בכל מגרש יהיה בניין בודד. חל איסור על ההצמדה לבניין השכן בצד כלשהו.

מגבלה נוספת קבעה את 'שטח התכנית' המותר לבנייה בכל מגרש. בתחילה (1909) נקבע השטח לשלוש עשיריות מהחלקה ובהמשך (1910) תוקן לשליש. תקנה זו נועדה לקבוע שטח מינימלי אשר ישמש כגינה, ובכך יבטיח את אופיה ה'ירוק' של השכונה. תקנה נוספת קבעה את קווי הבניין והכתיבה רצועה של 3 מטר בחזית המבנה עליה יש לנטוע עצים ופרחים. עוד נקבעו קווי בניין צידי ואחורי ברוחב של 1 מ'. חוקרים אחדים מייחסים את כתיבת התקנות לארתור רופין (גדעון ביגר, רות קרק, וצבי השילוני), אשר היה הראשון להזכיר את מושג 'עיר הגנים' בהקשר להתיישבות הציונית בארץ ישראל³.

בהמשך עודכנו התקנות במעט, כך שהותר לבנות עד שליש משטח המגרש, ונקבעה הגבלה להרחיק את הבניין מגבול המגרש גם בצדדים ומאחורי הבניין (מטר מכל צד), ולא רק לפניו.

כללים אלה הם שהרכיבו את 'חוקת הבניין של תל אביב' אשר יושמה על קרקעות ושכונות נוספות שסופחו לתל אביב עד מלחמת העולם ה-1.

שדרות רוטשילד, תל אביב. מקור: מוזיאון א"י, צלם: אברהם סוסקין

'חברי אחוזת בית לא ראו, כנראה, צורך, שיהיה לשכונתם גן ציבורי, ולולא הכרח מיוחד במינו לא היו נוצרות שדרות רוטשילד, שקצתן יש להן עכשיו מעין אופי של גן ציבורי'

דרויאנוב, 1935.

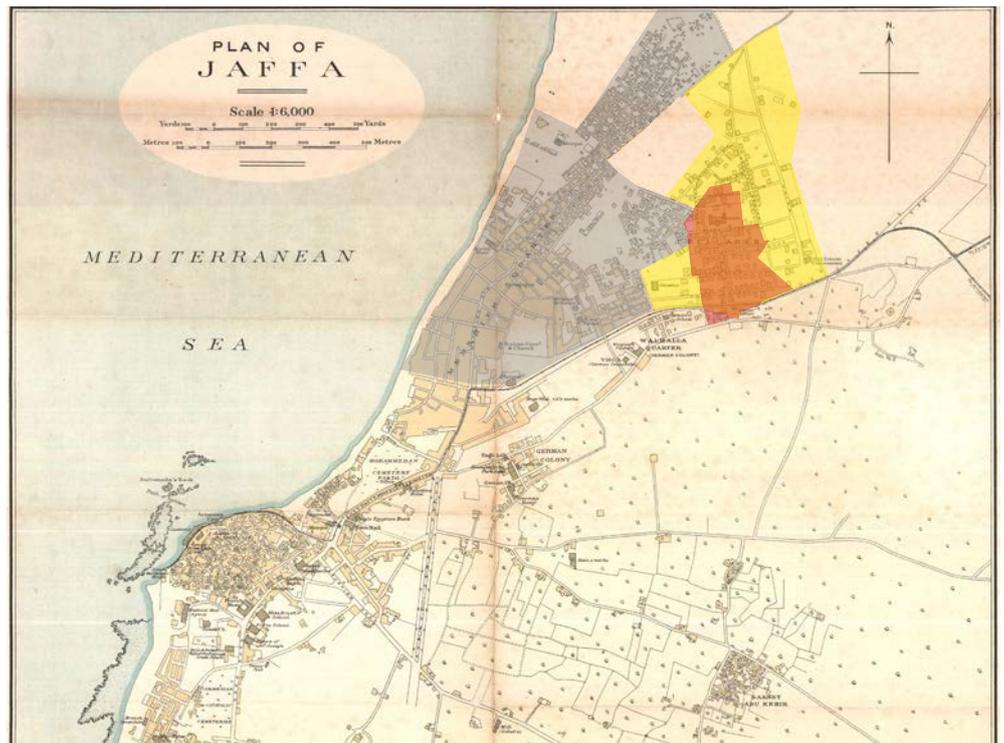
שדרות רוטשילד תל אביב, מבט לכיוון מערב, 1911. מקור: אתר פיקיוויקי, מאגר התמונות של ישראל

1. פניגר (2009), עמ' 30.

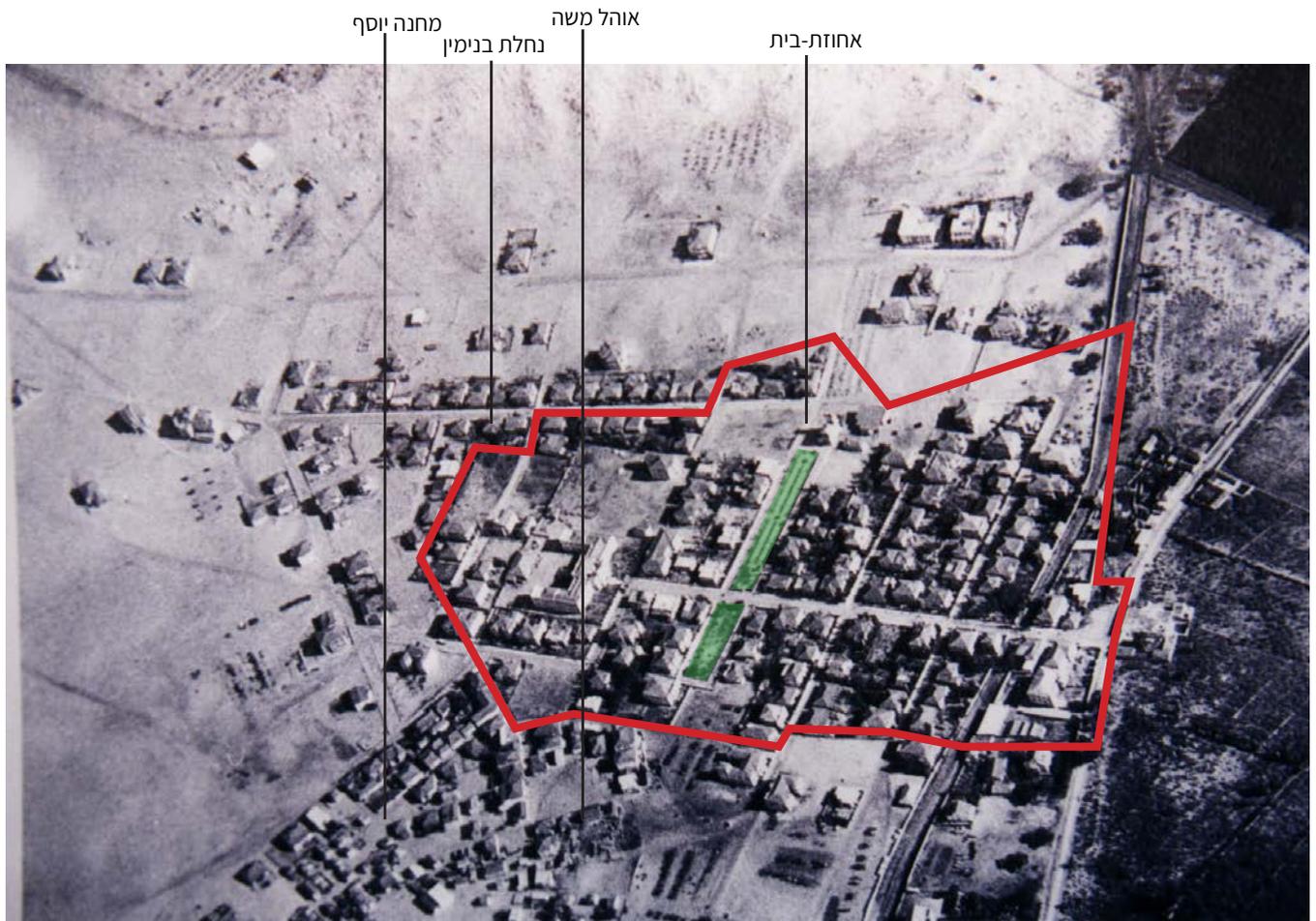
2. ביגר (1987), עמ' 169.

3. מתוך 'ראשיתה של תל אביב: מה בין 'אחוזת בית' ל'עיר גנים' מאת מיקי זיידמן ורות קרק.

- השכונות הותיקות (עד 1909)
- אחוזת בית
- התרחבות תל אביב (1909-1918)

מפת יפו, 1918. מקור: המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת תל אביב. על המפה מסומנות השכונות הותיקות (עד 1909), אחוזת בית, וההתרחבות אחרי 1909.

תצ"א של אחוזת בית, 1918. מקור: הארכיון הציוני.

1.1 התפתחותה של תל אביב

1921 - תל אביב כ'מועצה עירונית'

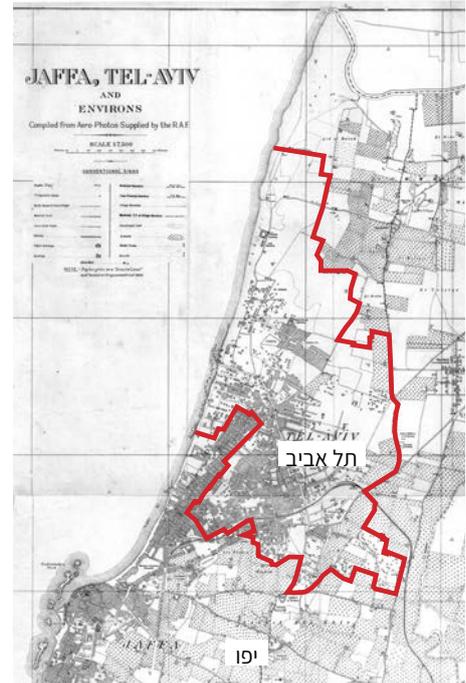
בשנת 1921 הנהיגו שלטונות המנדט את 'פקודת בנין ערים', שחייבה את הרשויות העירונית להכין תכניות בנין ערים ולאסור בנייה בלתי מאושרת¹. הפקודה מציינת את זכותה של הרשות המקומית להפקיע קרקעות ובנינים כנדרש למימושה של התכנית, ומפרטת את המנגנונים לביצוע הפקעות אלה².

מאז הקמתה ב-1909, תל אביב נחשבה לחלק בלתי נפרד מיפו ובהעדר מעמד מוניציפאלי נבצר ממנה לספק את צרכיה הציבוריים וחשוב יותר - להרחיב את גבולותיה.

ב-11 במאי 1921 העניק הנציב העליון לתל אביב מעמד של 'מועצה עירונית' (Township). עד הכרזתה של תל אביב כעיר עצמאית בשנת 1934 נכלל שטחה בין שטחה של יפו, וכל הנוגע לבנין עיר נדון בוועדה המקומית של יפו. עם זאת, בזכות מעמדה כ-TOWNSHIP איפשר הממשל הבריטי את הקמתה של 'ועדת משנה לבנין ערים' שהורכבה מאנשי תל אביב ותפקדה באופן אוטונומי למדי בכל הנוגע לתכנון ובנייה³.

ב-1921 נקבע לראשונה גבולה של תל אביב.

לתל אביב סופחו שכונותיה העבריות של יפו: נוה צדק, נוה שלום, מחנה יהודה, אהל משה, כרם התימנים והשכונה מרכז בעלי המלאכה. מנשייה נותרה כחלק מיפו.

מפת תל אביב ויפו שהוכנה ב-1925 על בסיס תצלומי אוויר מ-1924. מקור: ארכיון העיר ת"א. באדום: הגבול המוניציפלי של תל אביב כפי שנקבע ב-1921

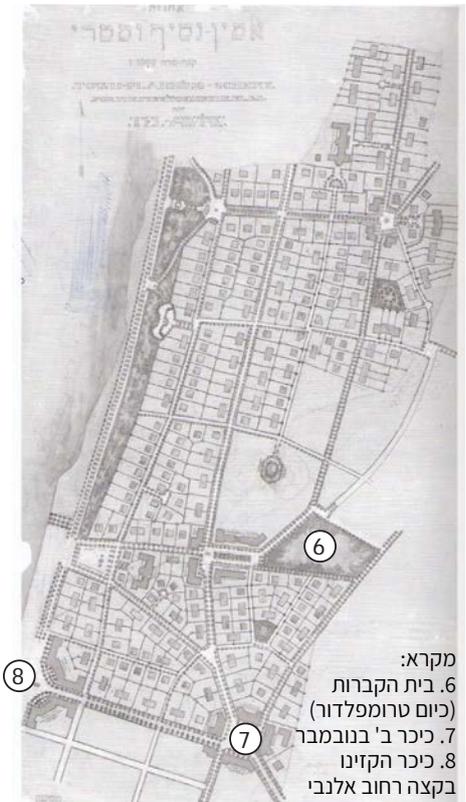
1921 - תכנית קאופמן לתל אביב

כשנכנס ריכארד קאופמן לתפקידו כמתכנן הראשי של ההנהלה הציונית וחברת הכשרת הישוב ב-1920 הוא לקח על עצמו לתכנן את השטחים שרכשה הכשרת הישוב צפונית ליפו, שטחי העיר תל אביב⁴.

קאופמן הגיש את תכניתו למועצת העיר תל אביב ביולי 1921 וזו אף אושרה ע"י ועדת בנין העיר באותה שנה, אך בסופו של דבר התכנית לא יצאה לפועל כתוצאה מחילוקי דעות בין הגורמים המעורבים (מועצת העיר תל אביב, ההנהלה הציונית ורוכשי הקרקעות). אחת הסיבות לאי מימושה של התכנית נעוצה בהתנגדותם של רוכשי הקרקעות של כרם מטרי (בחלק הצפוני של התכנית) להקמת הפארק לאורך חוף הים, לגודלו של הפארק ולמאפיינים אחרים בתכנית שהיו בזבזניים בקרקע לטענתם⁵.

בסופו של דבר, עקב לחצי הבניה הגבוהים בעיר, הסתפקה העיריה בהכנתה של תכנית פרצלציה למגרשים על שטחי הכשרת הישוב.

בתכנית הפרצלציה שהוכנה ע"י המודד ליאו שיינפלד ב-1923 (ראו להלן) הוטמע חלק משמעותי מהתוואי העירוני שהציעה תכניתו של קאופמן, ובין השאר ניתן לזהות בה את השטחים הציבוריים הפתוחים⁶ (ראו בגיליון הבא).

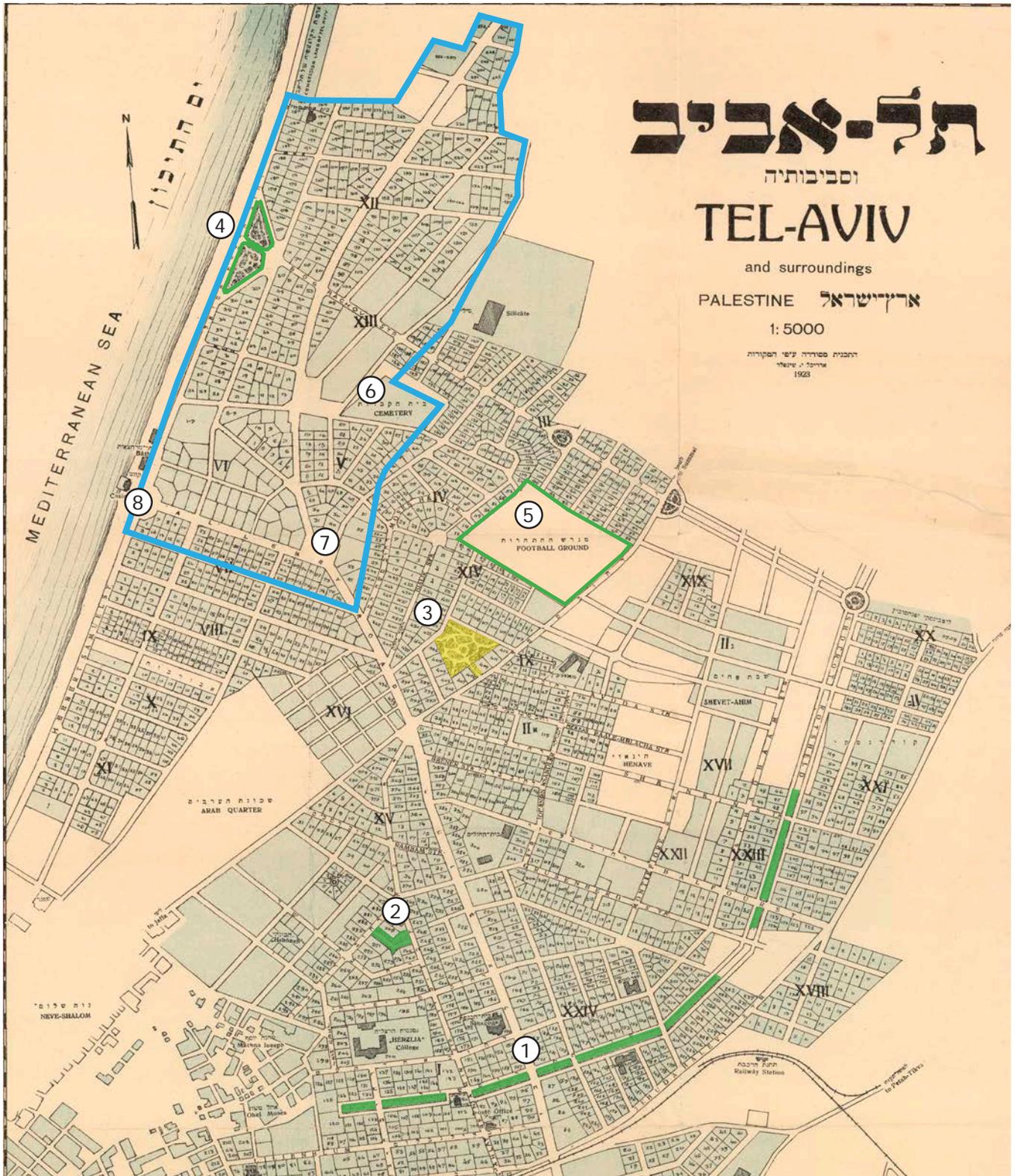
מקרא:
6. בית הקברות (כיום טרומפלדור)
7. כיכר ב' בנובמבר
8. כיכר הקזינו בקצה רחוב אלנבי

1. אורבך, 2004: 69.
2. ראו פקודת בנין ערים 1921, סעיפים 22-26.
3. ביגר, 1989: 384.
4. פניגר (2009), עמ' 39.
5. שם, עמ' 76.
6. שטחים אשר מסומנים בסיומן גנני בתכנית

תכנון קאופמן לאדמות אמין נסיף ומטרי. מקור: הארכיון הציוני. בנוסף לתכנון המפורט הכין ג'דס סכמה תכנונית המציגה את התפיסה הכוללת של התכנון בתל אביב וביפו (ראו פרק 2, עמוד 53)

1.1 התפתחותה של תל אביב

1923

תכנית פרצלציה של תל אביב מ-1923 של המודד ליאו שיינפלד. מקור: עיריית תל אביב. על גבי המפה מסומן גבול תכנית קאופמן מ-1921.

מקרא:

- 1. שדרות רוטשילד (החל מ-1909)
- 2. גינת גרוזנברג (הוקמה ב-1922)
- 3. גינה מתוכננת (לא בוצעה בפועל)
- 4. גן לונדון (הוקם בשנות ה-40)
- 5. מגרש ההתחרות (Football Ground) שבשנות ה-40 הפך לגן מאיר
- 6. בית הקברות (כיום טרומפלדור)
- 7. כיכר ב' בנובמבר
- 8. כיכר הקזינו בקצה רחוב אלבני

1.1 התפתחותה של תל אביב

הרקע להכנת תכנית גדס

בשנת 1921 הנהיגו שלטונות המנדט את 'פקודת בנין ערים', שחייבה את הרשויות העירוניות להכין תכניות בנין ערים ולאסור בנייה בלתי מאושרת¹. הפקודה מציינת את זכותה של העירייה להפקיע קרקעות ובנינים כנדרש למימושה של התכנית, ומפרטת את המנגנונים לביצוע הפקעות אלה.² באותה השנה הוכרז גם על הקמת מועצה עירונית (TOWNSHIP) בשטחה של תל אביב. עד הכרזתה של תל אביב כעיר עצמאית בשנת 1934 נכלל שטחה בין שטחיה של יפו, וכל הנוגע לבנין עיר נדון בועדה המקומית של יפו. עם זאת, בזכות מעמדה כ-TOWNSHIP איפשר הממשל הבריטי את הקמתה של 'ועדת משנה לבנין ערים' שהורכבה מאנשי תל אביב ותפקדה באופן אוטונומי למדי בכל הנוגע לתכנון ובנייה.³

ועדה זו היא שהזמינה בשנת 1925 את סר פטריק גדס להכין תכנית בנין עיר לתל אביב ויפו, תכנית שלבסוף אושרה ע"י מושל המחוז הבריטי בשנת 1927, וקיבלה תוקף חוקי בשנת 1929.⁴

גדס גיבש את תכניתו לתל אביב במהלך שהות בת חודשיים בעיר החל מסוף אפריל 1925.⁵ קודם לכן, מאז 1919, התבקש ליעץ בענייני תכנון שונים לפרנסי העיר, כך שהיתה לו היכרות מוקדמת עם יפו, תל אביב וסביבתן הקרובה.⁶

כאמור, לתכניתו של גדס קדמה תכנית מצומצמת יותר בשטחה שהוכנה בשנת 1921 ע"י ריכרד קאופמן עבור חברת הכשרת היישוב, והיתה הראשונה שהציעה את יישום רעיון עיר הגנים בתל אביב בצורת שדרות רחבות וירוקות הקושרות בין רצועת החוף לבין ה'עורף' המזרחי של העיר.⁷

כחלק מהכנתה של תכנית זו (או אולי במסגרת מגעיו המתמשכים של קאופמן עם עיריית תל אביב להכנת תכנית כוללת לעיר)⁸ הוכנה באותה שנה גם תכנית רחבה יותר המציעה מערך צירים כולל למרחב שבין יפו לתל אביב. יש להניח כי לכשהחליט ראש העיר תל אביב מאיר דיזנגוף בסיוע ההסתדרות הציונית להתקשר עם גדס להכנת התכנית, היו תכניותיו של קאופמן ומימושו בתכנית שיינפלד בגדר רקע נתון.

תכנית גדס בשער דו"ח גדס, 1925. באדום: גבולות תכנית גדס. בכחול: גבולות תכנית קאופמן לאחוזת אמין נסיף ומטרי משנת 1921. מקור: ארכיון העיר תל אביב.

תכנית קאופמן לאחוזת אמין נסיף ומטרי ושכונת נחלת יצחק - מפת שמושי הקרקע קנ"מ 1:6000, 1921. מקור: אצ"מ/פניגור 2009: 72.

1 אורבך, 2004: 69

2 ראו פקודת בנין ערים 1921, סעיפים 26-22

3 ביגר, 1989: 384

4 ביגר 1989: 389

5 קלוש, 2015: עמ' 288, מרום 2009: 28-29

6 וולטר, 2009: עמ' 100

7 פניגור ואלון-מוזס, 2016: 56-57

8 ראו היימן 1994: 199; פניגור 2009: 71-76

1.1 התפתחותה של תל אביב

1921-1925 התפתחות העיר

בין השנים 1920 ל-1925 חל גידול משמעותי בשטחה ובאוכלוסייתה של תל אביב. במחצית 1920 מנתה העיר כ-3,600 תושבים ושטחה 1,430 דונם, בסוף 1925 מנתה העיר 34,200 תושבים ושטחה 3,520 דונם.¹ גם הבנייה בעיר התקדמה בקצב מוגבר: בסוף 1922 כבר היו בעיר למעלה מ-1000 בתים למגורים ובהם כ-6,500 חדרים, ובשנים 1923-1925 נוספו עוד כ-1800 בתים, חלקם בבניה לגובה.²

הגידול הבלתי מתוכנן של העיר ופרישת השכונות החדשות ללא תכנון מוקדם, יצרו בעיות רבות בתפקוד עירוני: צפיפות ועומס בדרכים, קשר לקוי בין השכונות, ומחסור בתשתיות ובשטחים פתוחים לגני משחק, נוי וירק.³

פועל בנין נושא לבנים, תל אביב, שנות ה-20'. מקור: אוסף מטסון

השנה	1921	1922	1923/4	1925/6
דונמים	1,431	1,500	1,631	6,800

גידול שטחיה של תל אביב (בדונמים) בין השנים 1921-1925. מתוך 'התפתחות השטח הבנוי של תל אביב בשנים 1909-1934' מאת גדעון ביגר, 1984

1 ביגר 1989: 384

2 ביגר 1984:

3 ייב 2006: 91

'תנועת הבנין בתל אביב תרע"א-תרצ"ח' - דיאגרמה המדגימה את התרבות המבנים והחדרים בעיר בתל אביב בין השנים 1911-1925. מתוך 'ידיעות תל אביב' גליון 2-3, 15 ספטמבר 1925 (עמ' 6). מקור: ארכיון עיתונות יהודית הסטורית, הספרייה הלאומית.

1.2 גינות ונוי בתל אביב לפני תכנית גדס

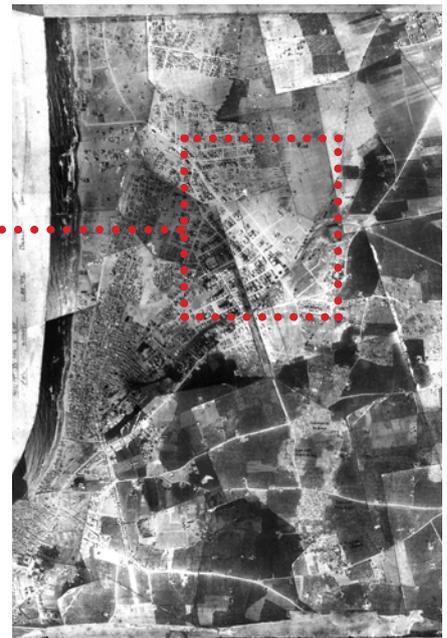
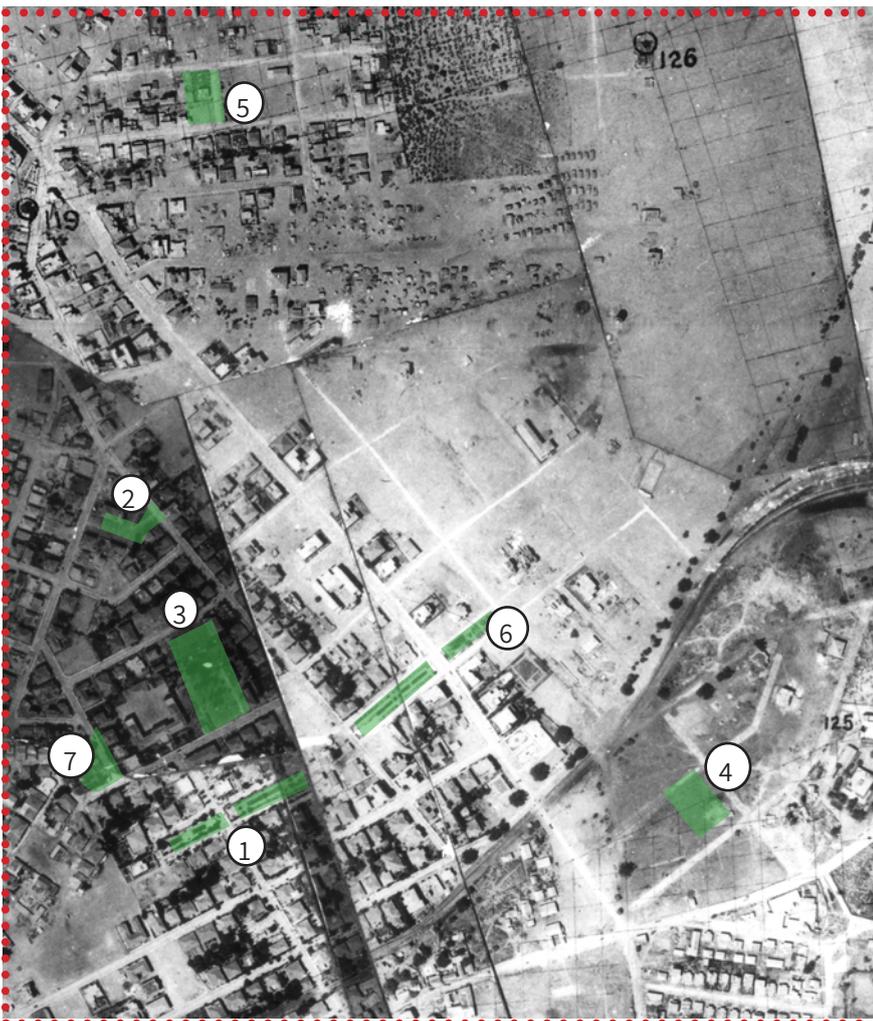
גנים ושטחים פתוחים בתל אביב, שנות ה-20

גדס התבקש להציע תפיסה כוללת להתפתחותה של תל אביב, הן בהתייית קווים להתרחבותה של העיר צפונה, והן בפתרון הקשר בין יפו, השכונות הדרומיות הקיימות, והשטחים שטרם פותחו בצפון העיר עד הירקון. בכל עבודות התכנון שלו השתמש גדס ב'סקר האיזורי המקדים', שיטה לאיסוף מידע מקומי והבנה של האתר וסביבתו כבסיס לתכנון. את תל אביב הוא ראה כחלק בלתי נפרד מיפו רבתי² ובמהלך החודשים שבילה בעיר למטרת הכנת התכנית, סייר ובחן את הרקמה הקיימת בדרום העיר והתייחס למרכיביה באופן מפורט בתוכניתו³. במאי 1925 היו בעיר מספר קטן של גנים ושטחים ירוקים אליהם התייחס גדס בתכניתו.

הגינה המטופחת בחזית הגימנסיה הרצליה -1920
מקור: אוסף מטסון.

- 1 ייתכן כי תרומתו הגדולה של גדס לדיסציפלינה של תכנון הערים היתה מיסודו של סקר מקדים מסוג זה כצעד מקדים הכרחי, ראו פפלו 1955, עמ' 23-24, מלר 1990, עמ' 182-179. עוד על נושא זה בפרק 2
- 2 גדס 1925, הקדמה, עמ' 1.
- 3 גדס 1925, עמ' 18-19.

תצ"א 1924. מקור: עיריית ת"א.

1. גינות, שדרות ושטחים ירוקים: שדרות רוטשילד (1909 ואילך).
2. גינת גרוזנברג (1922).
3. מכון מחקר חקלאי מרכזי (1921).
4. גינת השרון/החשמל (1925).
5. גינת שינקין (1925)
6. המשתלה העירונית.
7. משתלת הפרחים של אנצילביץ.

1.2 גינות ונוי בתל אביב לפני תכנית גדס

גנים ושטחים פתוחים בתל אביב, שנות ה-20

1. שדרות רוטשילד:

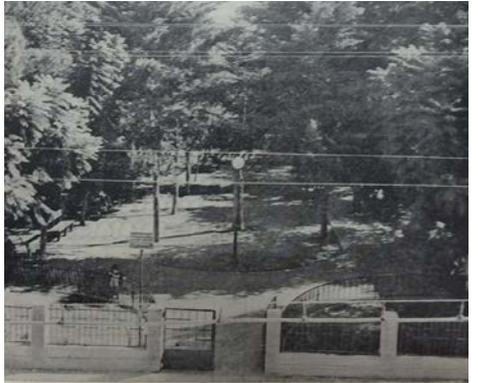
שדרות רוטשילד ניטעו ב-10-1909. ב-1925, עת הכנת דו"ח גדס, כבר היו שני קטעים לאורך השדרה, ממערב לבית העירייה, בהם העצים והצמחיה גדלה היטב, וגדס מתייחס אליהם כאל הצלחה גדולה. על פי הדו"ח, ההמשך המאוחר יותר של השדרה, מהתקופה האחרונה הוא פחות אטרקטיבי, כי אין שם צל, עצי הדקל עדיין לא גדלו, אין מספיק כניסות לשדרה מכיוון הרחוב, הבניינים מאוד עלובים והמעקה מסביב צריך תיקון. גדס קושר בין ערך חלקות המגורים לאורך השדרה לבין קצב נטיעת העצים ומצביע על הצורך להקדים ולטעת עצים לאורך השדרה.

שד' רוטשילד (1920-1930)
מקור: ספריית המדיה אוניברסיטת חיפה.

2. גינת גרוזנברג:

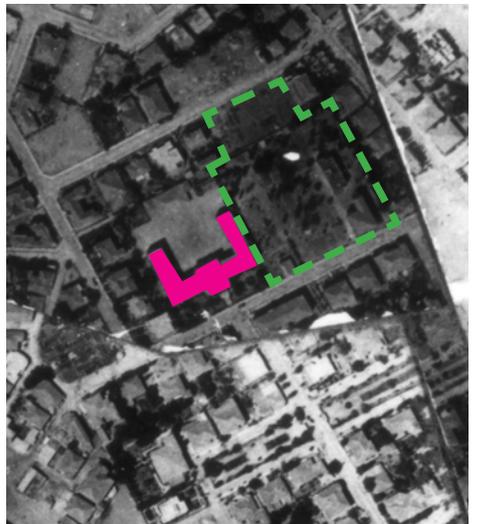
גינת גרוזנברג, הגינה הראשונה של תל אביב, הוקמה ב-1922. לגינה הוכנה תכנית ע"י אדר' הנוף יחיאל סגל, הגן הראשון של תל אביב, שכללה מערך שבילים עם פרגולה ופינת משחקים במרכזה, אך בסופו של דבר לעת הקמתה ניטעו בה עצים בלבד. הגינה הוקמה בשכונת נחלת בנימין אשר הוקמה ב-1911 ושנה לאחר מכן התאחדה עם תל אביב. בשנות ה-60 נעקרה הגינה ובמקומה נבנה חניון (ראו עוד בפרק 4 בכרטיסיית גינת גרוזנברג).

גינת גרוזנברג סביב 1937. מקור: ספר השנה לתרצ"ח, עיריית תל אביב. ארכיון עיריית תל אביב

3. מכון מחקר חקלאי מרכזי - שילוב אידיאלי בין חינוך לגננות:

ב-1921 הקימה ההסתדרות הציונית מכון מחקר חקלאי מרכזי (לימים המכון הוולקני) שהחל את דרכו בחצר הגימנסיה הרצליה בתל אביב. המשרדים והמעבדות של המכון שכנו בסמוך לגימנסיה הרצליה, ובחצר הוקם ארבורטום (גן בוטני יערני) ובו כ-80 צמחי חוף מיוחדים, וניטע גם גן עצי פרי לבחינה. ב-1931, בשל הצורך להרחבת השטח, הועברה תחנת הניסיונות לרחובות, ולימים סללה את הדרך להקמתם של מכון זיו (מכון וייצמן) והפקולטה לחקלאות ברחובות. גדס מציין את החיבור בין הגימנסיה הרצליה ותחנת הניסיונות החקלאית, חיבור שנבע משיקולים מעשיים של שימוש בשטח משותף, אך הביא לשילוב בין המוסד המדעי המיומן לבין הגן הבית ספרי, החשוב לא פחות לטעמו של גדס, ועורר עניין בחקלאות בקרב תושביה הצעירים של העיר. גדס מציע בדו"ח לתכנן גינות צמודות לבתי הספר ואף להקצות לבתי הספר שטחי גינות נוספים לאורך השדרות (ראו עוד בפרק 2 תכנית גדס).

1. ראו ברזילי 2009.

קטע מתצ"א מ-1924 בו נראה בניין הגימנסיה הרצליה (צבוע ורוד) וממזרח שטח מגוון (מוקף קו ירוק) ששימש ככל הנראה את תחנת הניסיונות החקלאית. מקור: עיריית תל אביב.

1.3 התפתחות הגינות בתל אביב

גנים ושטחים פתוחים בתל אביב, שנות ה-20'

4. גינת השרון/החשמל:

גינת השרון הוקמה ב-1925 בין רחוב לבונטין לרחוב החשמל בשטח של 4.5 דונם. הגינה נבנתה בליבה של שכונת רמת השרון, שכונה אמידה ובה בתים מפוארים, שהוקמה ב-1924, ובמהרה התמזגה עם תל אביב. ברבות השנים הגינה נזנחה והפכה למוקד פשיעה וזנות, כחלק מהדרדרות האיזור כולו. בראשית שנות ה-2000' חודשה הגינה ונבנה חניון תת קרקעי מתחת לחלק משטחה. (ראו עוד בפרק 4 בכרטיסיית גינת השרון).

גינת השרון 1938, זולטן קלוגר
מקור: תל אביב 100. האינציקלופדיה העירונית

5. גינת שינקין:

גינת שינקין (או בשמה הרשמי - גינת המלאכה) הוקמה בשנת 1928 כחורשה בת 190 עצים, בעיצובו של אברהם קרוון. החורשה נטעה כחלק משכונת בעלי המלאכה שהוקמה בשנות ה-20'. חורשת שנקין הפכה לגינה לראשונה בשנות ה-40' ובשנות ה-80' וה-90' שופצה פעמים נוספות.

פארק ברחוב שנקין תל אביב, זולטן קלוגר. 1938
מקור: לשכת העיתונות הממשלתית

6. המשתלה העירונית:

ב-1922 הוקמה מחלקת הגננות של המועצה העירונית של תל אביב. בראש המחלקה עמד הגנן הראשי הראשון של תל אביב, אדר' הנוף יחיאל סגל. ככל הנראה זמן קצר לאחר הקמת מחלקת הגננות, הוקמה המשתלה העירונית שמטרתה לספק עצים, שיחים ופרחים לצרכי נטיעות בשדרות ובגינות העירוניות. המשתלה העירונית הראשונה מוקמה בקצה שדרות רוטשילד, פינת רחוב יבנה (עוד על המשתלה העירונית - ראו פרק 3).

המשתלה העירונית בקצה שדרות רוטשילד בתצ"א מ-1924.
מקור: עיריית תל אביב

7. המשתלת הפרחים של אנצילביץ':

במקביל למשתלה העירונית, פעלה בתל אביב משתלת הפרחים של אנצילביץ' אשר סיפקה פרחים לגינות העירוניות בשנות ה-20 וה-30. המשתלה היתה ממערב לגימנסיה הרצליה, מול ביתו של אחד העם. (עוד על אספקת השתילים לגינות העירוני - ראו פרק 3).

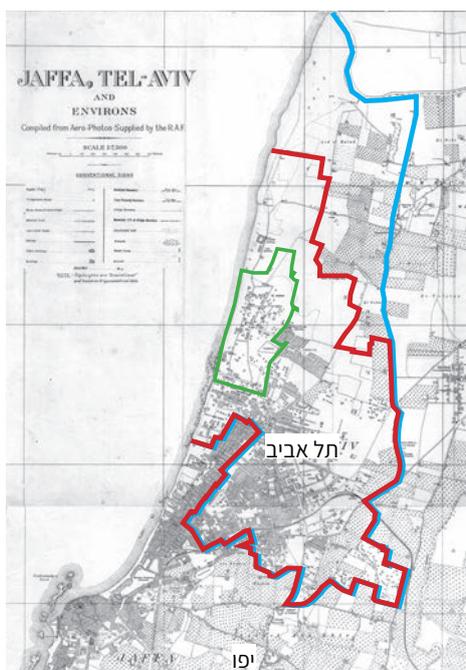

משתלת הפרחים של אנצילביץ' בתצ"א מ-1924. מקור:
עיריית תל אביב

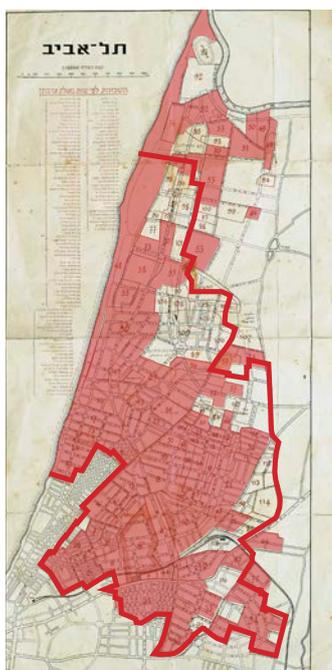
1.4 גבולותיה המוניציפליים של תל אביב עד 1925

מאז הכרזתה כ-TOWNSHIP ב-1921 נמצאה תל אביב בניסיון מתמיד להרחבת גבולותיה למול שלטונות המנדט הבריטי בא"י. במאמרו של י. רוקח בעיתון ידיעות תל אביב שהוקדש לנושא הרחבת גבולות העיר מדצמ' 1943¹, הצביע רוקח על שני גורמים עיקריים שהפריעו להתרחבותה של תל אביב: יפו בדרום ושרונה במזרח. עוד ציין רוקח כי בהשוואה לחיפה ולירושלים, תל אביב היא העיר עם האוכלוסייה הגדולה ביותר, אך עם שטח השיפוט הקטן מביניהן?² רוקח הסביר כי סיבה נוספת לקשיים היתה מדיניות שלטונות המנדט, שקבעו כי בלוק שרוב שטחו אינו בידי יהודים, אפילו אם אוכלוסייתו צפופה ביותר אי אפשר יהיה להעבירו לגבול העיר תל אביב. לפי עקרון זה נותרו גושים יהודיים שלמים ובהם תעשייה יהודית מחוץ לגבולות העיר.

1. מתוך 'ידיעות תל אביב' חוברת 12, נוב'-דצמ' 1943, עמ' 149-150.
2. הנתונים אותם מציג רוקח: חיפה - 120 אלף תושבים, שטח שיפוט של 70 אלף דונם, ירושלים - 135 אלף תושבים, שטח שיפוט של 50 אלף דונם ואילו תל אביב - 180 אלף תושבים ובסוף 1943 נקבע עבורה שטח שיפוט של כמעט 23 אלף דונם.

תכנית תל אביב, 7-1925. מקור: עיריית תל אביב באדום: הגבול המוניציפלי של תל אביב (1921) בירוק: גבול תכנית קאופמן (1921/2) בתכלת: גבול תכנית גדס (1925)

מפת השכונות לפי שנת גאולת אדמותיהן, דרויאנוב 1935, עליה צבועות באדום קרקעות בבעלות יהודית עד 1926. ומסומן באדום גבול העיר ב-1921

ב-1921 כשהוכרזה תל אביב כ-TOWNSHIP נקבע כי הגבולות ייקבעו באמצעות ועדה שתהיה מורכבת מבאי כוח מועצת תל אביב ומועצת יפו. גבולות העיר נקבעו ב-1923 ושוב נקבעו ופורסמו סופית ב-1927. שטח העיר בגבולות אלה - 3,000 דונם (ראו סימון הגבולות על מפת 1925/7).

מהמפה בצד שמאל ניתן לראות כי החלק הצפוני של השטח שנכלל בתכנית גדס ב-1925 לא היה בתחום השיפוט של תל אביב בעת תכנונו. עם זאת, הקרקעות בשטח זה היו בחלקן כבר בבעלות יהודית (כפי שניתן לראות במפת הבעלויות מימין)

1.4 גבולותיה המוניציפליים של תל אביב עד 1925

תל-אביב בראשית שנות ה-20, טרם הכנת תכנית גדס:

תצ"א 1924. מקור: עיריית ת"א.

פרק 2 | תכנית ג'דס

2.1 תכנית גדס - רקע

26 ..... התכנית כמסמך

28 ..... גלגוליה הסטטוטוריים של התכנית

30 ..... תכנית בנין עיר 1927 (תיקון 1938)

2.2 מקורות השפעה של גדס

34 ..... גדס האיש - הקדמה

36 ..... תנועת עיר הגנים - הבלוק העירוני בתוכניותיו של ריימונד אנווין

38 ..... גדס במתכנן ערים - תכניות בהודו

39 ..... גדס כמתכנן ערים - תכניות בישראל

2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

40 ..... עקרונות המרחב הנופי - הגן במשנתו של גדס

42 ..... עורקי תנועה ראשיים (Main Roads) צפון-דרום

43 ..... עורקי תנועה משניים (Secondary Throughfares) מזרח-מערב

44 ..... רחובות המגורים HomeWays

45 ..... גינות הבלוק

46 ..... משעולי ורדים וגפנים (Rose and Vine Lanes)

48 ..... סיכום מרכיבי הבלוק

50 ..... הבלוק הגדסי האידיאלי

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

52 ..... מגדס למפת פרנקל

56 ..... המשעולים בתכנית פרנקל

58 ..... החלוקה לבלוקים עירוניים

60 ..... מעונות עובדים

62 ..... המימוש הסטטוטורי - ממפת פרנקל לתב"ע 58

64 ..... מפת גינות גדס שהוקמו בפועל

65 ..... מפת גינות גדס שהפכו למבנה ציבור

66 ..... מפת משעולים

2.1 תכנית גדס - רקע

התכנית כמסמך

'תכנית גדס' משנת 1925 כפי ששרדה בארכיונים השונים הינה דו"ח מילולי בן כ-60 עמודים, מלווה בשתי מפות. על שער הדו"ח התנוססה מפה סכמטית אליה נהוג להתייחס כ'תכנית גדס' (ראו מימין למעלה), ובעמוד השני של הדו"ח נכללה מפה סכמטית נוספת (מימין למטה) עליה סומנו גבולות העיר בשנת 1924.

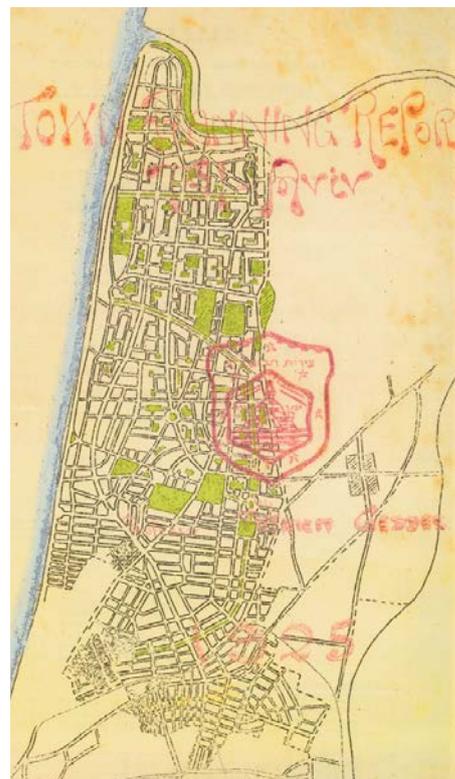
'תכנית גדס לתכנון ערים' אושרה ע"י הועדה המקומית יפו ב-31 יולי 1925, ומיד לאחר מכן הוגשה גם לוועדה המרכזית של שלטונות המנדט לתכנון ערים.¹

מפה המממשת את תכניתו של גדס על גבי פרסלציה עירונית ממשית הוכנה במהלך 1925 ע"י עוזריו של גדס במחלקה הטכנית של העירייה, ובראשם המהנדס (מודד?) הרצל נדיבי/פרנקל.² מפה זו (להלן 'מפת פרנקל', ראו בהמשך) היתה הראשונה שיישמה את עקרונות דו"ח גדס כפי שהודגמו בטקסט ובסקיצה ראשונית שהותיר גדס ברשות העירייה כשעזב את הארץ בשלהי יוני 1925,³ והיא כפי הנראה המפה שהוצגה ע"י הרצל נדיבי⁴ ואושרה ע"י מועצת העיר תל אביב ב-6 אפריל 1926 תחת השם 'תכנית בנין-עיר לתל אביב 1926'.

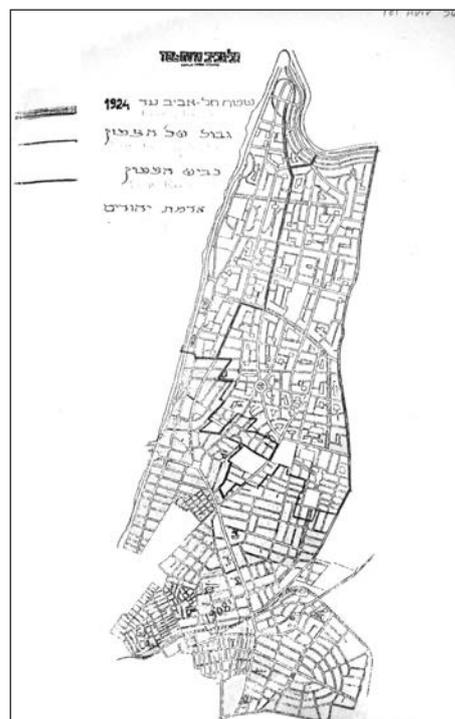
חוקרי תל אביב תמימי דעים שהמפה המקורית אבדה, אך גירסא שלה (כפי הנראה מאוחרת יותר) התפרסמה בשנת 1929 ב'ורנל הגרמני Der Stadtebau (ראו בעמוד הבא),⁵ וגרסא דומה (מתוארכת לשנת 1926) בעבודתו של בנג'מין היימן.⁶ עוד אצל היימן מופיעה גרסא בה מסומנת הבנייה הקיימת על גבי המפה, זאת בדומה למפה המצויה בגרסא דיגיטלית בארכיון העיר תל אביב. החוקרת קתרין וייל-רושאן מזהה את 'מפת פרנקל' עם שני חלקי מפה שמצאה בארכיון פרטי בנתניה אליו התגלגלו מסמכים של חברת הכשרת היישוב,⁷ ומציגה אותם בספרה 'האטלס של תל אביב' שהתפרסם בשנת 2008.⁸

בין אם המפה שמצאה וייל-רושאן היא אכן 'מפת פרנקל' שהוצגה באפריל 1926 ובין אם היא גרסא ששורטטה במהלך שלבי האישור של התוכנית בין 1926-1929, ברור כי כל המפות המתוארות לעיל מתבססות על אותה מדידה, וגם אם הן שונות זו מזו בצביעה או בפרטים אחרים, ברי שכולן מייצגות את עיקרי היישום של תכנית גדס 'בשטח', דהיינו את החלוקה העירונית לצירים ובלוקים.

לאור כל האמור לעיל, חשוב להבין כי המסמך הנקרא "תכנית גדס" הינו למעשה דו"ח מילולי שכתב פטריק גדס בהתייחס למצב הקיים במרחב העירוני של יפו ותל אביב,⁹ ולדמותה ואופיה הרצוי של העיר תל אביב.

תכנית העיר תל אביב בשער דו"ח גדס, 1925. מקור: ארכיון העיר תל אביב.

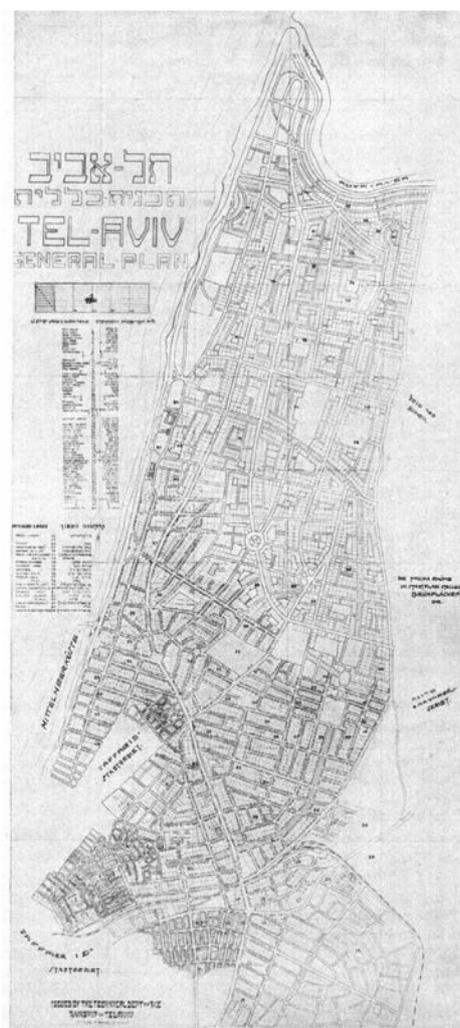
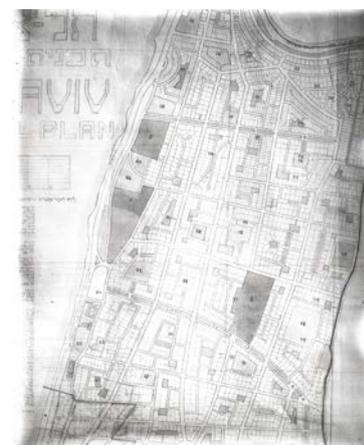
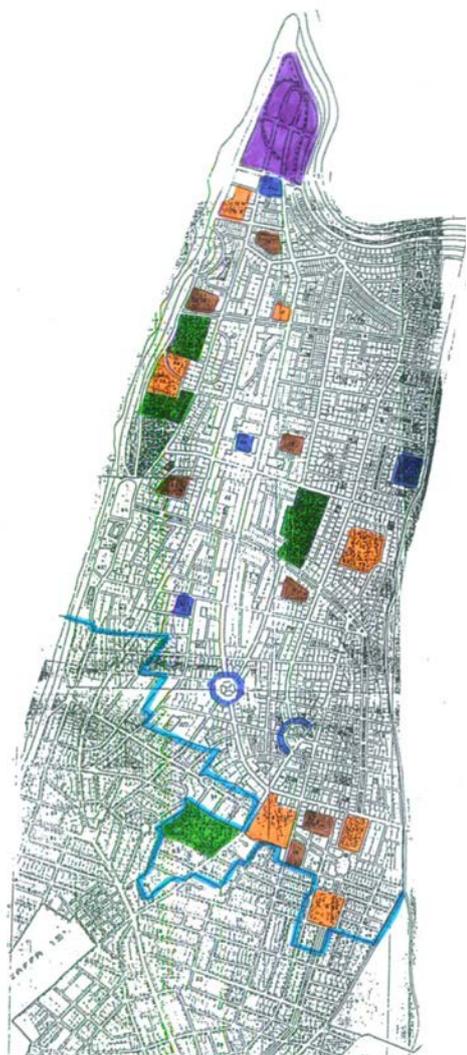
מפת העמוד השני בדו"ח גדס בה מוצגים גבולות העיר בשנת 1924 ו'אדמת יהודים' (מפה זו לא שרדה בעותק דו"ח גדס המצוי בארכיון עיריית תל אביב). מקור: דו"ח גדס, הספרייה לאומית.

1 היימן 1994: 221-222
2 היימן 1994: 205; וייל-רושאן, 2006: 216
3 מרום 2009: 37, היימן 1994: 221
4 יחד עם תקנון בן 40 סעיפים, ראו פרוטוקול ישיבת המועצה 6.4.26 ונוסח 'תכנית בנין העיר תל אביב' שהוצג בה, התפרסם ב'ידיעות עיריית תל אביב', גליון 13 (15 מאי 1926), עמ' 10.
5 מופיעה במאמרו של אינג' אוטו אנגלנדר מעיריית תל אביב בבטאון הגרמני לתכנון הערים Der Stadtebau גליון 1929, XXIV, עמ' 49, ובמאמרו של וולטר 2009: 101
6 היימן 1994: 218, 216, 213, 211
7 וייל-רושאן, 2006: 258
8 וייל-רושאן, 2008: 111-113. ספרה של רושאן מבוסס על עבודת הדוקטורט שכתבה בהנחייתו של ז'אן לואי-כהן באוני' סן דני בפאריס בשנת 2006.
9 כבר בפתח דבריו מצהיר גדס כי 'למרות ייחודה האתני ועצמאותה האזרחית של תל אביב, הרי שמבחינה גאוגרפית, חברתית ואפילו כלכלית היא נסמכת על מיקומה בצפון יפו... ועליה להכיר ולפעול להיותה חלק בלתי נפרד מ'יפו רבתי'', ראו גדס 1925, הקדמה, עמ' 1.

2.1 תכנית גדס - רקע

התכנית כמסמך

שלוש המפות שלעיל מופיעות במקורות שונים ואינן זהות זו לזו, אך כולן מתבססות על אותה "מפת פרנקל" משנת 1925 או 1926. בכל הגרסאות מופיעה כיכר דיזנגוף במיקום שהשתנה בהמשך, וכן מופיעה החלוקה לבלוקים בהתאם לתכנית גדס, ללא סימון של הבנייה הקיימת בשטח.

מפת גדס 1926 עם הדגשה של שטחים לפונקציות ציבוריות. אצל היימן 1994, עמ' 216.

שני חלקי מפה שמצאה וייל-רושאן בארכיון פרטי בנתניה ואותה היא מזהה עם 'מפת פרנקל/מפת הכשרת היישוב. מקור: וייל רושנט 2008, עמ' 211-213.

מפת תל אביב כפי שהתפרסמה במאמרו של אינג' אוטו אנגלנדר 'מעיריית תל אביב' (כך במקור) בבטאון הגרמני לתכנון הערים Der StadteBau (בעריכת קמילו סיטה), גליון XXIV, 1929, עמ' 49. ייתכן כי הכותב נמנה על צוות המחלקה הטכנית של עיריית תל אביב.

2.1 תכנית גדס - רקע

גלגוליה הסטטוטוריים של התכנית

ב-6 אפריל 1926, בישיבה בה הוצגה ואושרה תכנית גדס, הוצג בפני מועצת העיר 'תקנון 1' המתאר מילולית את עיקרי התכנית.

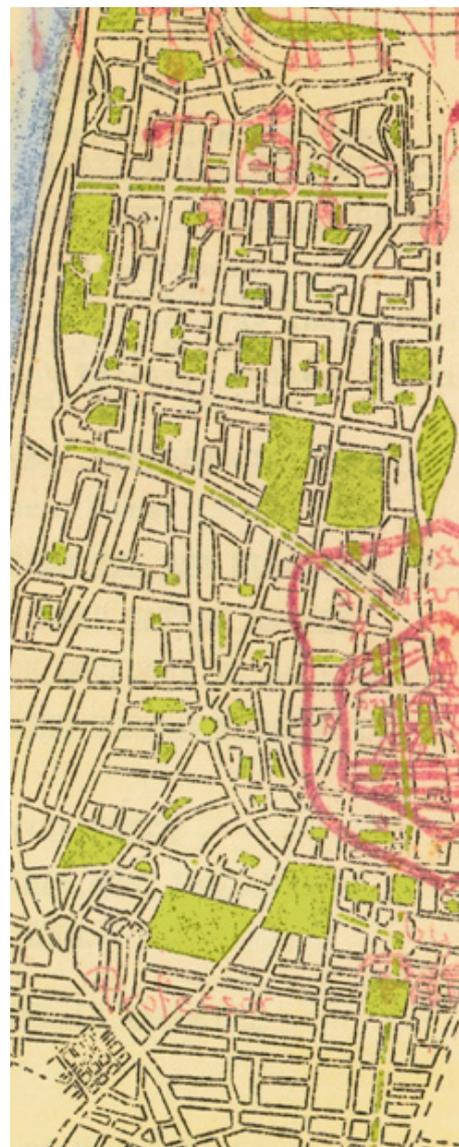
תחת 'הגדרות' בסעיף 1 בחלק א' של התכנית מוגדרת 'ככר פתוח קטן':
(י) 'ככר פתוח קטן' - מובנו - מגרש פתוח לקוח לצורכי תושבי הרובע (BLOCK) שבתוכו נמצא המגרש וישמש לגן, מקומות משחק, שעשועים או ספורט²

חלק ג' של הדו"ח מוקדש לתיאור ואפיון 'ככרים פתוחות קטנות', ובפתחו של הפרק אלו מתוארות כך:

'כל המקומות המסומנים במפה כ'ככרים פתוחות קטנות' ומצבעים בצבע ירוק בהיר, ישמשו לאחת המטרות הנזכרות בהגדרת 'ככר פתוחה קטנה' (סעיף 1) כפי שתחליט העירייה אחרי התייעצות עם בעלי המגרשים של הרובע שבו נמצאים הככרים הקטנים הנ"ל. כל בניין לא ייבנה על כיכר זו זולת סוכות, במות לתזמרת, בתי כבוד, ביתנים, בניינים מצלים, ובניינים אחרים מסוג זה.³

נושא 'הככרים הקטנות' - הן 'גינות גדס' - זכה לתגובות נזעמות כבר בישיבת העירייה בה הוצגו לראשונה. סעיף 61 המתייחס למגנון המימון של הגינות היה זה שעורר את עיקר המחלוקת, בעיקר הקביעה כי "הוצאות הבניה וההחזקה של ככרות קטנות אלה תכוסינה ע"י בעלי מגרשים של הרובע שבו נמצאו הככרים הקטנות, באופן פרופורציונלי לשטח השייך לכל אחד, בהשתתפות העירייה ב-25% בהוצאות".⁴ יש לציין כי בחלק ו' סעיפים 33-23 בתכנית מוגדר בבירור כי שטחי ה'ככרות הקטנות' יחשבו כ'מוקצים לצרכי התכנית' (דהיינו שטחי ציבור) ועל העירייה להתייחס אליהם כאל שווי ערך לרחובות ולהפקיעם.

בדיון המועצה העלו דוברים שונים את הבעיה המובנית בהקצאה לצרכים ציבוריים של מגרשים פרטיים שנרכשו לא מכבר, ובהשתת עלויות הפיתוח של מגרשים ציבוריים אלה על בעלי הקרקעות.⁵ הממשק הבעייתי בין הקרקעות הפרטיות, הייעוד הציבורי ועלויות הפיתוח היה לגורם מכריע בגיבושה ומימושה של תכנית גדס, כפי שנראה במפות שלהלן.

קטע מתכנית העיר תל אביב בשער דו"ח גדס, 1925. מקור: ארכיון העיר תל אביב.

1 ראו פרוטוקול ישיבת המועצה 6.4.26, ב'דיעות עיריית תל אביב', גליון 13, עמ' 10

2 ראו 'תכנית בנין העיר תל אביב' שהוצג בה, כפי שהתפרסם ב'דיעות עיריית תל אביב', גליון 13 (15 מאי 1926), עמ' 14.

3 שם, עמ' 16-17

4 שם, עמ' 19.

5 ראו פרוטוקול ישיבת המועצה 6.4.26, ב'דיעות עיריית תל אביב', גליון 13, עמ' 11-12

2.1 תכנית גדס - רקע

גלגוליה הסטוטוריים של התכנית

בדצמבר 1926 אושרה תכנית שלד הרחובות של 'תכנית בנין העיר תל אביב' ע"י הועדה המרכזית של שלטונות המנדט (בראשות אוסטין הריסון) כ'צעד מקדים לאישור התכנית כולה'.⁶ לפי היימן, התכנית כללה שבע מפות:⁷

1. מפת תכנית עיר כולל 'העקרונות להקמת העיר'
2. 'מפת שלד' - רשת הכבישים עם טופוגרפיה
3. מפת מדידה טופוגרפית (הוכנה ע"י הקר-ילין)
4. מפת התפתחות של תל אביב
5. ?
6. מפת שטח המחוז והקשריו ליישובים הסובבים אותו
7. מפת בעלויות קרקע

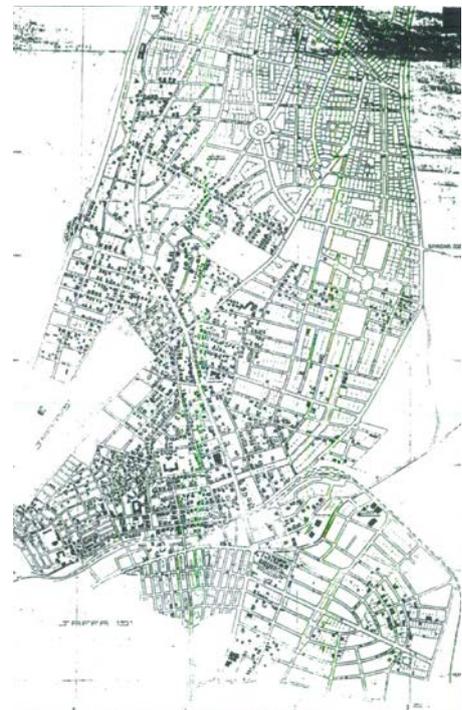
באוגוסט 1927 אושרה התכנית להפקדה על ידי משרד היועץ הממשלתי לבינוי ערים (בראשות קליפורד הולדיי). הפקדתה של התכנית גררה שורה של ערעורים והתנגדויות, וגרסא סופית אושרה על ידי הנציב העליון (סר ג'ון צ'נסלור) רק בפברואר 1929 ונקראה "תכנית בנין-עיר לתל אביב 1927".⁸

'מפת הרצל פרנקל משנת 1925' עם סימון של בניה קיימת בעיר כפי שמופיעה בשני מקורות: למעלה מתוך היימן 1994, עמ' 211, למטה מתוך קובץ דיגיטלי בשם זה בארכיון העיר תל אביב. ייתכן כי זו מפת "התפתחות תל אביב" שמתאר היימן כאחת משבע המפות שהרכיבו את מסמכי תכנית גדס.

מודעה בעיתון "דואר היום" על אישור תכנית גרס, 23 פברואר 1928. מקור: ארכיון עיתונות יהודית.

6 ביגר 1989: 389

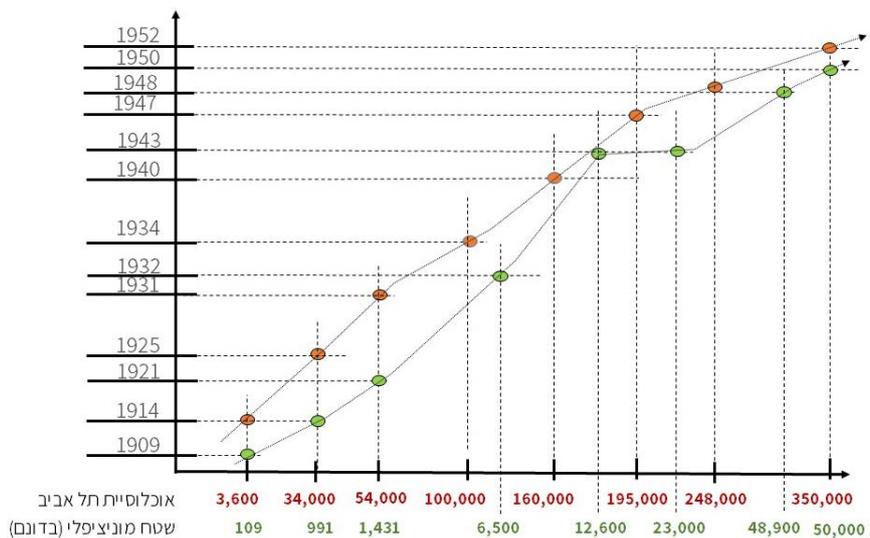
7 היימן 1994: 222, הערת שוליים 361, עמ' 331

8 ביגר 1989: 389

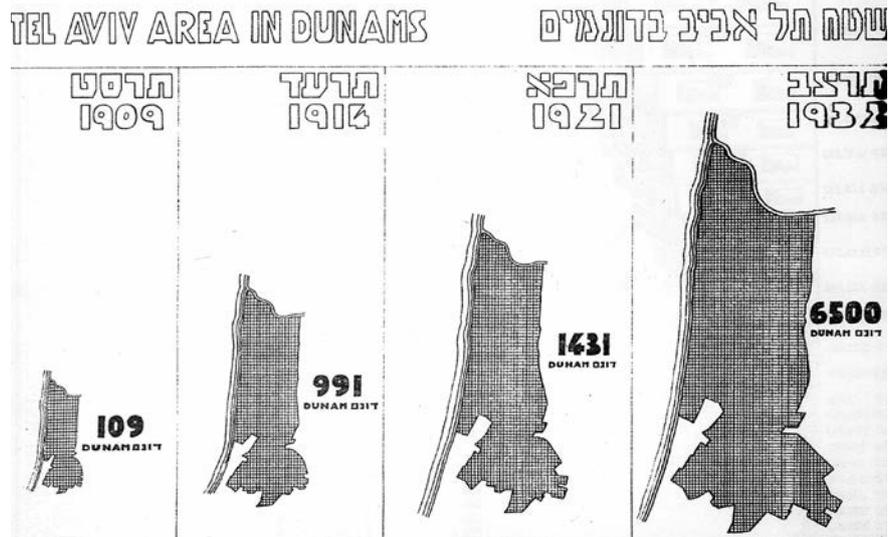
2.1 תכנית גדס - רקע

תכנית בנין עיר 1927 (תיקון 1938)

בין אישורה של תכנית גדס על ידי שלטונות המנדט בשנת 1929 לבין המועד בו קיבלה תוקף סטטוטורי בשנת 1940 (תב"ע 58) חלפו 11 שנה. במהלך שנים אלה עברה תל אביב תהליך התפתחות מואץ, הן מבחינת תהליכים של רכישת קרקעות ובנייה, הן בהתרחבות שטחה העירוני והן בצמיחה הפנומנלית בגודל האוכלוסייה. בעוד בסוף שנת 1925 (עת ביקר גדס בארץ) היו בתל אביב 34,200 תושבים ו-2612 בתים בשטח מוניציפלי של 3,580 דונם¹, בשנת 1931 כבר מנתה העיר 54,000 איש, ובשנת 1934 הגיעה ל-100,000. בשנת 1936 הורחב השטח העירוני ל-6,500 דונם, ובשנת 1940 מנתה העיר 160,000 תושבים.² גדס עצמו התייחס בגוף הדו"ח שלו אל שוק הנדל"ן הפרוע של תל אביב בשנות ה-20, ותיאר את האמרת המחירים 'מעבר לערכים הגילים בערים אירופאיות'³ כאיום על יכולתה של העירייה להבטיח את זמינותם של שטחים לשימושים ציבוריים בעתיד.

צמיחת העיר תל אביב בשטח (דונם) ובאוכלוסייה (1909-1952). הגרף על בסיס נתונים מהמקורות הבאים: ביגר 1989, עמ' 387, קלוש 1997, עמ' 296; היילר-רובין 2013, עמ' 124-125; מרום 2009, עמ' 119-120, 186, 194. (יצוין כי 'בספר תל אביב' של דרויאנוב (1936) בעמ' 340-341 מופיעים נתונים שונים לחלוטין שאמנם מצביעים על קצב גדילה דומה אך אינן מתיישבים עם מספרים אלה.)

למעלה: מפת הרחבת גבולות תל אביב במהלך שנות ה-30 וה-40. מקור: ידיעות תל אביב גליון 13, נובמבר-דצמבר 1943. למטה משמאל: התרחבות שטחה המוניציפלי של העיר תל אביב 1909-1933. מתוך דו"ח המחלקה הטכנית של העירייה. מקור: ידיעות תל אביב, גליון 6 מרץ 1933, עמ' 191.

1 ביגר 1989, עמ' 384
 2 היילר-רובין 2013, עמ' 124-125
 3 גדס 1925, עמ' 15: Note towards Abatement of Land Speculation in Tel Aviv

2.1 תכנית גדס - רקע

תכנית בנין עיר 1927 (תיקון 1938)

בשנת 1929 התמנה ישראל רוקח לסגן ראש העיר תל אביב ויעקב (פישמן) בן-סירא כמהנדס העיר. כהונתם של השניים התאפיינה בתנופת פיתוח, התרחבות והסדרה סטטוטורית של מצבה התכנוני של העיר, הן כמענה לצרכי השעה והן כביטוי לעמדותיו המודרניסטיות של בן סירא.¹

בן סירא היה ספקן באשר ליכולתה של תכנית גדס להתגבר על בעיות של בעלויות פרטיות ולתת מענה ראוי התפתחותה של תל אביב. כבר בשנת 1933 ב'ידיעות תל אביב'² הוא מתייחס לבעיית המגרשים הציבוריים והקושי ביישומם על פי תכנית גדס:

מגרשים צבוריים. בשנים האחרונות נחקרה שאלת המגרשים הציבוריים והקרקעות שהוקצו לשעשועים, ספורט וצרכי צבור אחרים. נמצא, כי בחלק העיר הבנוי קטן מאד אחוז הקרקע המוקדש לצרכים אלה. תכנית גדס בצפונה של תל-אביב משפרת במדת-מה את המצב על-ידי סמון שטחים, ביחוד לאורך שפת הים והירקון, כשטחים פנויים. יש לדאוג להקצאת שטחים נוספים בתוך גבולות העיר או בקרבתה לשם סדור פארק גדול וכן יש לאסור את הבנין על כמה שטחים השייכים לאנשים פרטיים, כגון הקרקעות בקרן נחל-מוצררה והירקון. תכנית גדס שנתאשרה בשנת 1929 ציינה אמנם רשת רחובות ומגרשים צבוריים, אבל אלה נמצאו – ובמדה מרובה נמצאים עוד כיום – בידי הבעלים הראשונים. במשך שתי השנים האחרונות נקבעה תכנית להפקעת מגרשים לצרכים צבוריים ולפתיחת הרחובות המאושרים. נוסף לכך אושרו על-ידי הממשלה כמה תכניות להפקעות ולשפורים שבחלקן הוצאו לפועל.

תל-אביב וסביבותיה

תכנית זו לשנת 1929 של תל-אביב הונחה לאישור הממשלה בשנת 1931. ובחלקה היא מתגשמת כבר. גבולות התכנית: 1. סגן - נהר הירקון, 2. ים התיכון - נחל מוצררה.

מיד לאחר מינויו החל שיפמן/ בן סירא לקדם תכנית כוללת להתרחבות תל אביב מזרחה. התכנית הוגשה לממשלה כבר בשנת 1931. מקור: ידיעות תל אביב, גליון 6, מרץ 1933.

1 מרום 2009, עמ' 111-105

2 שיפמן, 1933, 'תל אביב בגידולה', ידיעות תל אביב, גליון 6, מרץ 1933, עמ' 179-177.

2.1 תכנית גדס - רקע

תכנית בנין עיר 1927 (תיקון 1938)

תחת כהונתו של בן סירא התקבעה התפיסה שתכנית גדס אינה הולמת לצרכי השעה ושהיא בעיקרה מיושנת. תנופת הפיתוח של שנות ה-30 וה-40 בעיר בהנהגתו של בן סירא¹ התאפיינה בתוספת לבנייה המותרת בכל מגרש (בחזונו של גדס הגבלה הבנייה במגרשי המגורים לשלוש קומות, וכבר בשנת 1929 הותרו לארבע קומות²) ובהסתם ליעודים אחרים של רבים מהמגרשים שייעד גדס לגינות. ועם זאת, היו אלה גם השנים בהן הקימה מחלקת הגנתו של עיריית תל אביב את מרבית גינות הבלוק ששרדו עד היום.

1 מרום 2009, עמ' 111-105

2 קלוש 1997: עמ' 299-297

תכניתו הראשונה נתכנן פרופ' גרם לפרברסגו רים על יד תל-אביב. אשר שום אדם לא שער מראש כי בסוף שנים מעטות תגיע לפרברסגו כיום. משנת 1925 — שנת תיכון התכנית — ועד ראשית 1929, בה תאשרה התכנית הסופית, הוכנסו ב,תכנית גרם" שנויים רבים, רשת הרחובות הותאמה לצרכיהם הרחופים של רוכשי הקרקעות באותה שעה, וכן נקבעה חוקת-בנין בעלת צפיפות יותר גדולה ובלי חלוקה מתאמת לאזורי שמושים, נוסף לכך נעשו נסיונות שיכון בארסה, אהלים וצריסים, ושמהיהם נתפצלו ל"חידות" בנין קטנות ביותר, התכנית שונתה, אישוא, בהרבה מוסד תיכונה ועד אישורה הסופי.

הלקויים בתכנית ובחוקה שנחאשרה לא ניכרו בשנים הראשונות לאישור, כי היו אלו שנים דלות בנין ופיתוח, אולם בסוף 1922 החלה בשטח, התכנית גרם" תנועת בנין סוגגרת, ועד מהרה הובלט עד כמה אין התכנית זו מתאימה עוד לצרכי העיר, תורגש הצורך לתקן התכנית את רשת הרחובות, מערכת חוקי הבנין והחוקה מתאמת לאזורי-שמוש, עוד בשנת 1925 החלה העיריה מטפלת בתיוקן התכנית ובהתאמתה לצרכי העיר המתפתחת, אולם לאחר דיון ממושך אושרו התקן נים רק בשנת 1928 בסופצת העיריה, הפועלת כוערת מקומית לבנין ולבנין ערים, והועברה לועדה המחוזית לשם אישור וסגן חוקה.

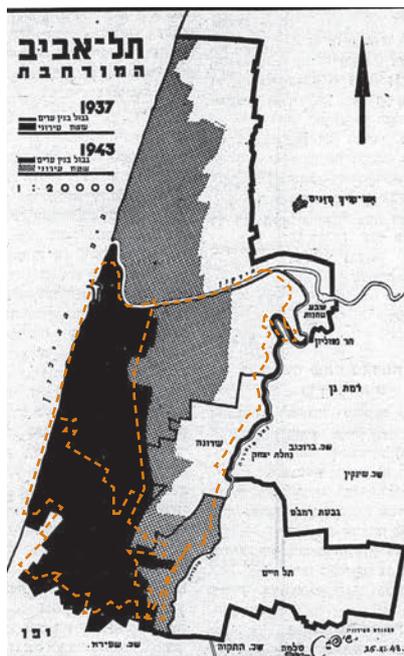
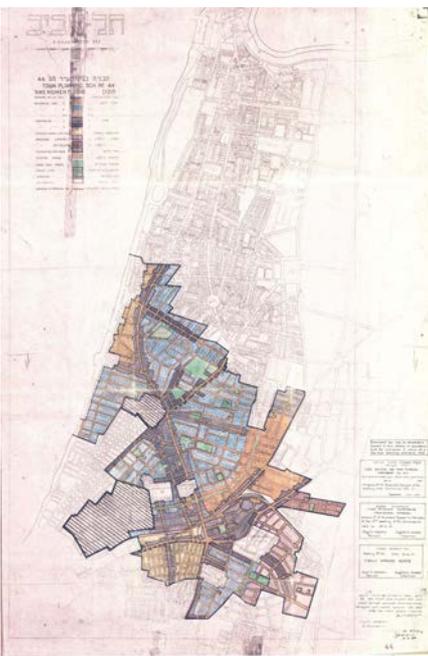
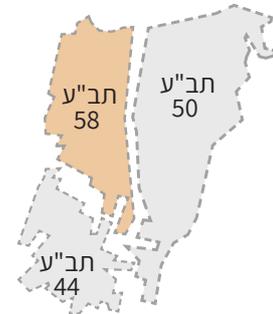
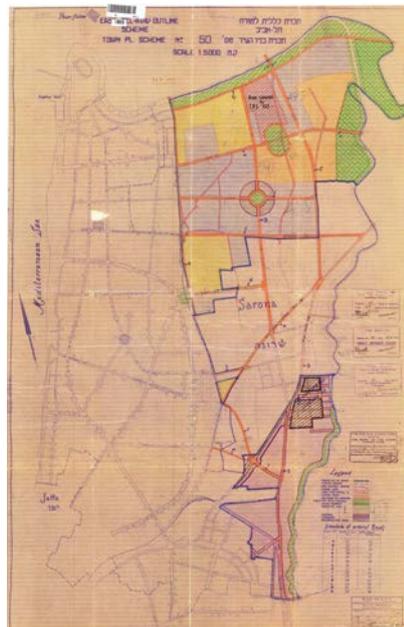
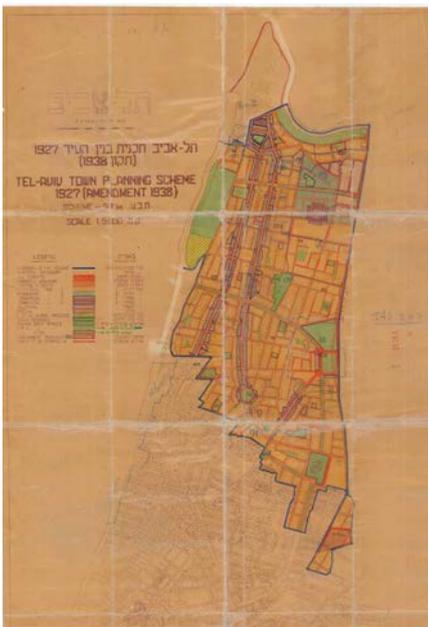
פלגה תנועת הבנין המוגברת היו עוד שני גורמים נוספים אשר הניעונו לתקן את, תכנית גרם": א) עוד בראשית 1923 עסגנו על הצורך להרחיב את שטח השפעתה של העיר ולהכלול בתכנית התפתחותה את הקרקעות הנמצאים סורחה סרחוב יתודה הלוי והשטרעים עד נהר הירקון בעשון ונהל מעוררה כמורת, התחלנו אז בעריכת תכניות לאותו שטח, הועד לשמש דורבה פרקעית לשיכון האוכלוסיה הנולשת מנבולותיה של העיר הקיימת והקשורה עדיין בעערכת הייה הכללית והתרבותיים, היה הכרה, אישוא, לשנות את רשת הרחבים קרבת הנבולות בין שטח, תכנית גרם" ובין ארמת מזה תל-אביב, כדי להבטיח קשר אמיץ יותר וליכוד השטחים הנובלים כדי היותם מערכת עיר אחת, בין השנויים העיקריים שהוטלו ב,תכנית גרם" כעסג נורם זה יש לעיין במיוחד את ככר סלכיישראל בקרבת "גז הדסה", ככר זו תשמש עתה צומת-דרכים ופרק התכורה רב ערך לשני השטחים גם יחד.

מאמרו של שיפמן אודות השינויים בתכנית גדס מאז הכנתה בשנת 1925 ועד פרסום תבע 1927 תיקון 38 בעתון ידיעות תל אביב, 1940. מקור: גנזך המדינה

2.1 תכנית גדס - רקע

תכנית בנין עיר 1927 (תיקון 1938)

לכשאושרה לבסוף תכנית גדס בשנת 1940 היא נקראה "תל אביב תכנית בנין עיר 1927 (תיקון) 1938" תב"ע 58. במקביל אושרה תב"ע מס' 50 החלה על השטחים הצמודים לתכנית גדס בצפון מזרח העיר, ותב"ע 44 לדרום העיר, המשלימה את כיסוי השטחים העירוניים מדרום לתכנית גדס. כפי שהוסבר לעיל, לחצי הפיתוח שליוו את שנות אישורה של התכנית גרמו לשינויי מדיניות תכופים, לפשרות ולעיתים לזניחה מוחלטת של עקרונות התכנית שהיתווה גדס. בתקנון המתוקן של התכנית שאושרה בשנת 1940 לא נזכרות יותר 'כיכרים קטנות', הן גינות הבלוק של גדס. המקרא מסמן בירוק שטחים פתוחים מסוג Private/ Public Open Spaces, וחלק ניכר מן השטחים שהוקצו בתכניתו המקורית של גדס לגינות בלוק הוסבו ל'מגרש ציבורי' - "Public Site" וסומנו בירוק עם מסגרת אדומה.

מימין למעלה: תכנית בניין עיר מס' 50 למזרח תל אביב, אושרה בשנת 1940. מקור: ארכיון אגף הנדסה עיריית תל אביב.

משמאל למעלה: תכנית בניין עיר מס' 1927 (תיקון 1938) לשטח תכנית גדס (צפון תל אביב), אושרה בשנת 1940. מקור: ארכיון עיריית תל אביב.

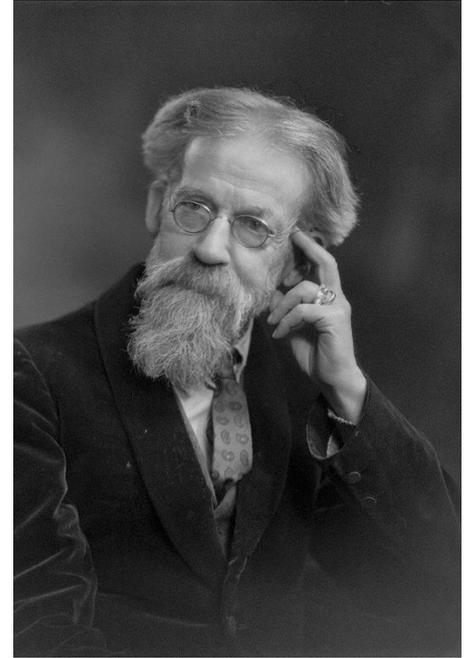
משמאל למטה: תכנית בניין עיר מס' 44 לדרום תל אביב, אושרה בשנת 1940. מקור: ארכיון אגף הנדסה עיריית תל אביב.

מימין למטה: מפת 'תל אביב המורחבת' המתארת את הרחבת שטחה המוניציפלי של תל אביב צפונה ומזרחה בשנת 1937 ושוב בשנת 1943. מקור: ידיעות תל אביב, גיליון דצמבר 1943, עמוד השער.

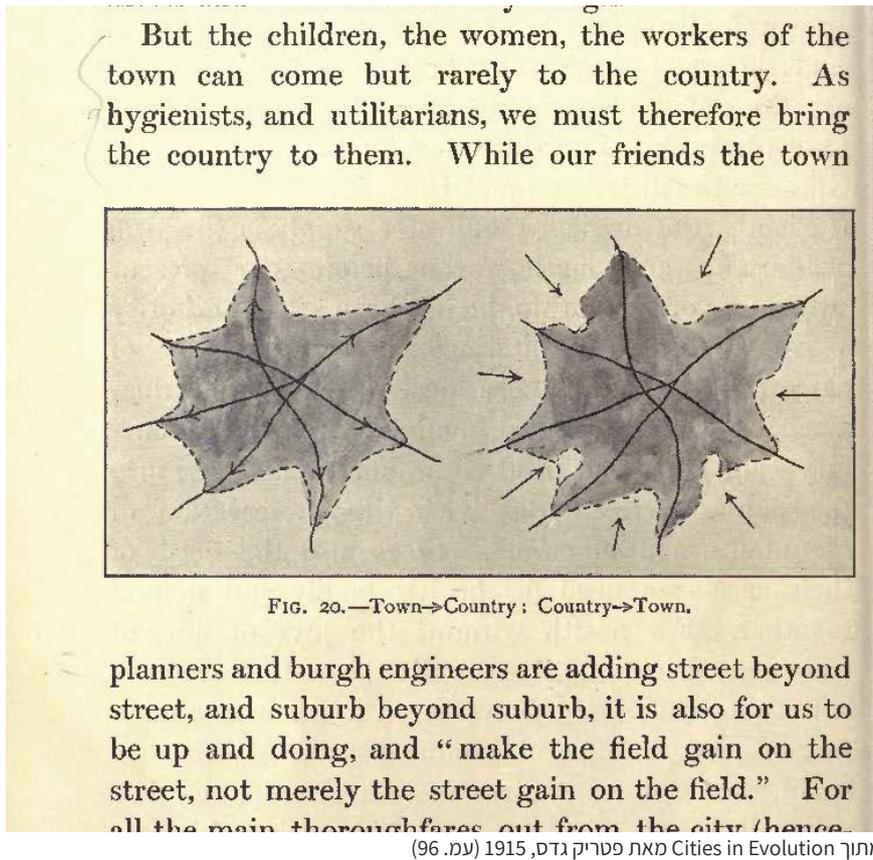
2.2 מקורות ההשפעה של גדס

גדס האישי - הקדמה

פטריק גדס (Patrick Geddes, יליד סקוטלנד 1845) היה ביולוג בהכשרתו, אך תחומי עיסוקיו היה רבים ומגוונים. הוא לימד זואולוגיה באוניברסיטת אדינבורו (1880-88), כיהן כפרופסור לבוטניקה באוניברסיטת דנדי בסקוטלנד (1888-1919), ולאחר מכן כפרופסור לסוציולוגיה באוניברסיטת בומביי (1920-24)¹. במקביל, החל משנות ה-80 של המאה ה-19 רכשו הוא ואשתו נורה מבנים בשכונות העוני של אדינבורו העתיקה, ופעלו לקידום התחדשות עירונית ופיתוח של גנים בשיתוף התושבים המקומיים. בשנות ה-80 של המאה ה-19 היה גדס מעורב כיזם, כמתכנן וכפעיל חברתי בעשרות פרויקטי שיקום נקודתיים בעירו אדינבורו. הוא נחשב למי שטבע את המונח "כירורגיה משמרת"² לפרקטיקה של התערבות נקודתית ואפקטיבית ברקמה העירונית במקום הריסה ובנייה מחדש של איזורים שלמים, כפי שהיה מקובל בשלהי המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. בשנת 1904 הוזמן לחבר דוח עם הצעות לתכנון עירוני ציבורי בעיר דנפרמליין בסקוטלנד, שהפך לספרו 'פיתוח העיר: פארקים, גנים ומוסדות תרבות'³ וביסס את מעמדו בשיח התכנון העירוני של התקופה. בשנת 1915 התפרסם ספרו הנודע 'ערים ואבולוציה'⁴, בו שטח את מלוא משנתו על תכנון העיר המודרנית. כיום נתפס גדס כאחד מאבותיו המייסדים של התכנון האזורי⁵ וכאחד מראשוני המתכננים האקולוגיים, הרואים את הטבע כחלק בלתי נפרד מהעיר המודרנית.⁶

סר פטריק גדס (1932-1945) בשנת 1931.
מקור: ויקיפדיה/ לאפייט, מתנת אלפני Pinewood
באמצעות מוזיאון ויקטוריה ואלברט.

"...having houses and gardens, and of the best, with all else that is congruent with them, towards the maintenance and the evolution of our lives, and still more of our children's. Then in a short, incredibly short, time we, and still more they, shall have these dwellings, and with them the substantial and assured, the wholesome and delightful contribution to the sustenance of their inhabitants which gardens, properly understood and worked, imply." (Geddes, *Cities in Evolution*, 1915, p. 75-75)

"Again, the throwing together of innumerable yards...which at present disgrace the backs of even our best city-quarters, should be more and more comprehensively dealt with; and garden quadrangles should thus increasingly replace the present labyrinth of wasted greens...and these far more accessible, and therefore more useful, than are the parks, for the daily use of childhood and family life, and for happy garden-activities, both for youngsters and their elders" (Geddes, *Cities in Evolution* 1915 p.-105 107)

מתוך *Cities in Evolution* מאת פטריק גדס, 1915 (עמ. 96)

1 אתר אוניברסיטת אדינבורו:

[http://ourhistory.is.ed.ac.uk/index.php/Sir_Patrick_Geddes_\(1854-1932\)](http://ourhistory.is.ed.ac.uk/index.php/Sir_Patrick_Geddes_(1854-1932))

2 Conservative Surgery. עוד על נושא זה ראו לוק, (2007). תרגום המונח לעברית על פי מרום, נ. (2009) Geddes, Patrick (1904), *City Development. A Study of Parks, Gardens, and Culture-Institutes*. A 3 Report to the Carnegie Dunfermline Trust

3 Geddes, Patrick (1915), *Cities in evolution: an introduction to the town planning movement and 4 to the study of civics*

5 פייטון, 1995: 363

6 ולטר, 2002: 9

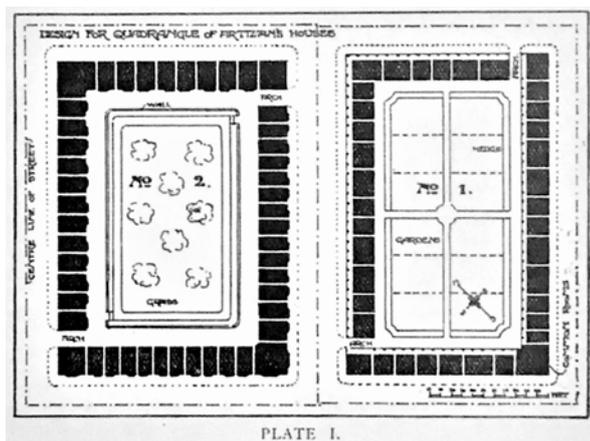

2.2 מקורות ההשפעה של גדס

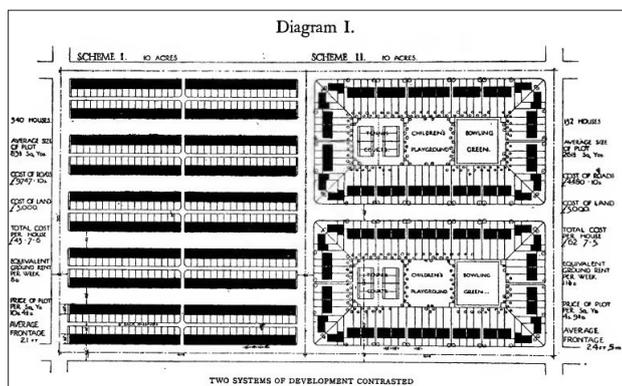
תנועת עיר הגנים - הבלוק העירוני בתוכניותיו של ריימונד אנווין

בשנת 1912, זמן קצר לפני ששיתף פעולה עם ג'ס בדלין, פרסם ריימונד אנווין את מאמרו הנודע: 'אין מה להרוויח מציפוף יתר' (ראו מימין), בו הוא משווה בין התכנון העירוני המוכר והנפוץ באותה עת של רחובות מקבילים ומגרשים טוריים עם חצרות אחוריות פרטיות לכל חלקה, לבין תכנון חדשני המתבסס על בלוקים עירוניים בהם מגרשי המגורים צמודים לדופן הבלוק ומקיפים שטח ציבורי פתוח בלב הבלוק. המאמר בודק ומוכיח את הכדאיות הכלכלית בפיתוח עירוני של בלוקים עירוניים 'מרווחים', המציעים תשואה כלכלית ליוזם לצד איכות חיים גבוהה לדיירים.

החל מתחילת המאה ה-20 הרבה אנווין לפרסם תוכניות שעלו מעבודתו המעשית העניפה עם שותפו ריצרד ברי פארקר. כבר בפרסומו המוקדמים ניכר החיפוש אחר סכמות ארגוניות לבלוק עירוני אידיאלי לשכונות המגורים של מעמד הפועלים. בספרו רב ההשפעה 'תכנון ערים הלכה למעשה' (1909, מהדורה שנייה 1911) עסק אנווין בהירארכיה הנדרשת לרחובות ושטחים ציבוריים, בצורך בכבישים "פנימיים" לצד צירים מרכזיים. בספר זה הוא גם מפנה את הקורא לכתביו של פרופ' ג'ס אודות "סקר מקדים" (The City Survey) ומדגיש את חשיבותו של סקר (חברתי בעיקר) כצעד מקדים להבנת המקום בו מתבצע התכנון. אין ספק כי כתביו של ג'ס היו כבר בשלב זה מוכרים לו היטב ומוערכים.

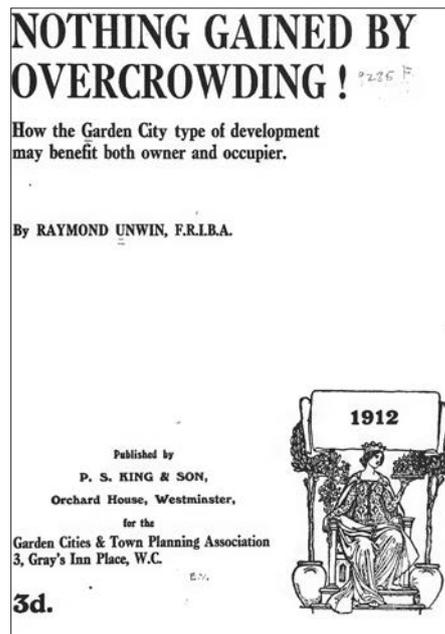

דיאגרמה של בלוק עירוני בו בינוי צמוד-דופן מאפשר חצרות קטנות בעוד החצרות האחוריות מבוטלות לטובת גינה ציבורית מוקפת במערך כבישים בפנים הבלוק. הסכמה מזכירה את הבלוק האידיאלי של תכנית ג'ס לתל אביב. מקור: Unwin, Raymond (1902), Cottage Plans and Common Sense, The Fabian Society, London

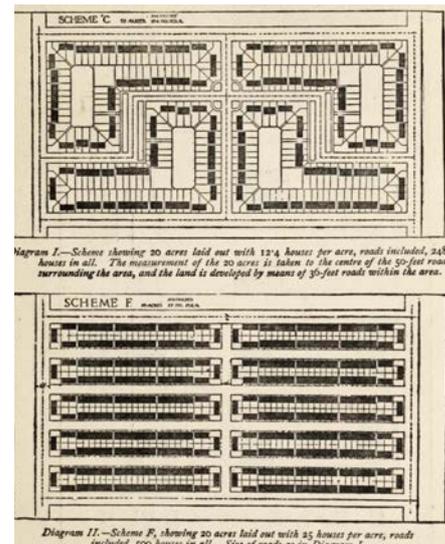
דיאגרמה 1 (עמ' 4 במאמר): משמאל- שטח של 10 אקר (40 דונם) בו פיתוח של רחובות מקבילים ומגרשים טוריים עם בינוי בקו הרחוב וחצרות אחוריות אורכיות הגובלת זו בזו, סה"כ 340 בתים. מימין: הצעה חדשה לפיתוח של אותו שטח בשני בלוקים עירוניים עם מגרשי מגורים צמודי דופן המקיפים שטח ציבורי פתוח בלב הבלוק, סה"כ 152 בתים. בחישוב כלכלי שמציג אנווין, עלויות הפיתוח המופחתות (פחות כבישים) וגובה השכירות הפוטנציאלית ביחידות המגורים האיכותיות מפצה על המספר הקטן יותר של יחידות דיור לשטח.

1 אנווין 1909, עמ' 141-140, ראו גם אצל מלר 1941, עמ' 174.

שער מאמרו של ריימונד אנווין 'אין מה להרוויח מציפוף יתר', 1912.

Unwin, Raymond (1912), Nothing Gained by Overcrowding! How the Garden City type of development may benefit both Owner and Occupier, P.S. King & Son for the Garden Cities & Town Planning Association, London

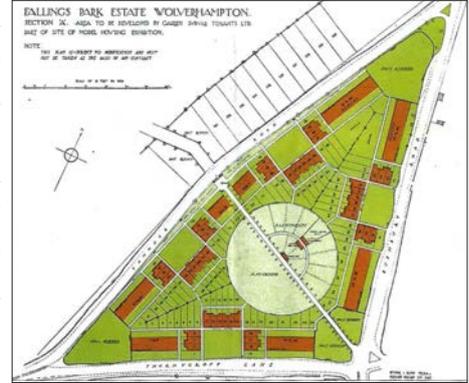

הצעה לבלוק עירוני צפוף עם חצרות פנימיות. מקור: Unwin, Raymond (1909/1911 2nd edition), Town Planning in Practice: An Introduction to the Art of Designing Cities and Suburbs, The Fabian Society, London

2.2 מקורות ההשפעה של גדס

ערי גנים - הבלוק ההיקפי The Perimeter Block בראשית המאה ה-20

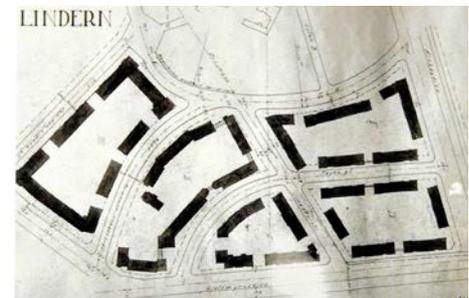
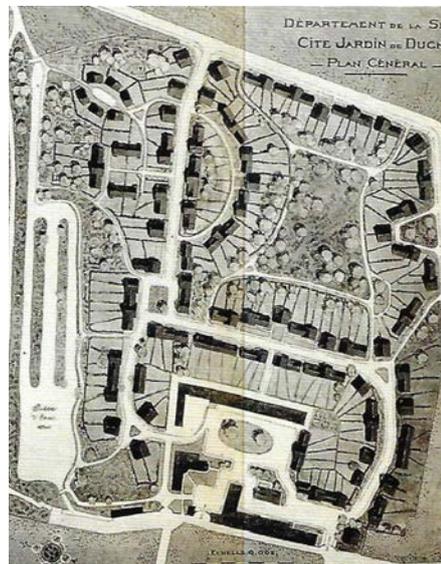
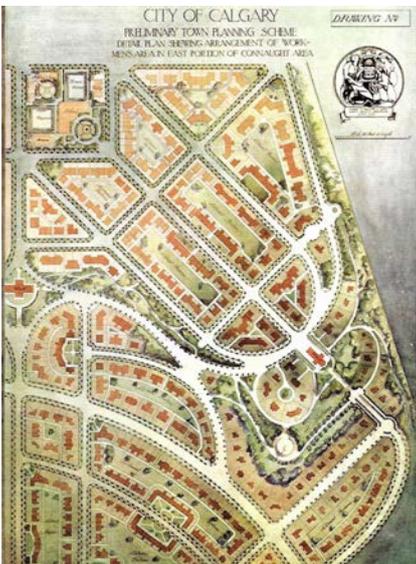
בשני העשורים הראשונים של המאה ה-20 התפשטה תנועת עיר הגנים ברחבי אירופה ואמריקה, לא מעט בזכות הכנס הבינלאומי לתכנון ערים (The Town Planning Conference) שהתקיים בלונדון באוקטובר 1910, ושגדס ואנווין היו בין מארגניו המרכזיים. את הכנס, בו נכחו כ-1,250 איש מאנגליה, מאירופה, ומאמריקה הצפונית והדרומית ליוותה 'התערוכה לתכנון ערים ועיירות' שאצר פטריק גדס. בהמשך סיירה עם גדס בכנסים שונים ברחבי אירופה, הודו ואף ישראל². הן הכנס והן התערוכה שמו דגש על הרצאות וסיעורים הקשורים בערי גנים, וקידמו את ממושן של רעיונות אלה מחוץ לאנגליה. מגוון של סוגיות עירוניות, גאוגרפיות, חברתיות וכלכליות השפיעו על עושר של סכמות תכנוניות וגישות אדריכליות, ובדוגמאות שלהלן יוצגו דרכים שונות להתמודדות עם שילובן של גינות עירוניות ומערכות תנועה בבלוק המגורים העירוני המודרני.

תכניתם של אדמס, בלו ובילרי לפיתוח בלוק בפרבר הגנים 'פולינגס פארק' בוולברמפטון, אנגליה, 1907-1908. הבלוק מחולק למבנים לאורך הדופן הייצונית, חלקות קרקע עורפיות המשויכות לדירות ספציפיות אך אינן צמודות אליהן, ופארק ציבורי הכולל חלקות חקלאיות (allotments) ומגרש משחקים במרכז הבלוק, חצוי על ידי כביש פנימי צר. מקור: שטרן, פישמן וטילוב, 2014, עמ' 365.

תכניתם של אנווין ופארקר לפרבר הגנים ברנט'ם באילינג, אנגליה, 1906. התכנית משתרעת על פני 28 אקר (כ-115 דונם) ומציעה מערך עירוני של רחובות ראשיים וביניהם בלוקים עם בנייה היקפית בצפיפות 'עירונית' סביב חצר פנימית. שבילי הולכי רגל מקשרים את הגן הפנימי אל הרחוב הראשי בדופן הבלוק. יחידות המגורים ממוקמות בקדמתן של חלקות צרות עם חצר אחורית מאורכת הגובלת בגנים הציבוריים הפנימיים. מקור: שטרן, פישמן וטילוב, 2014, עמ' 350.

תכניתם של הלס וג'נסן לשכונת לינדרן בפרברי אוסלו, נורבגיה. בנייה עירונית היקפית בגובה 3-4 קומות סביב שטחי גינון ומגרשי משחקים ציבוריים במרכז. כבישים ראשיים מפרידים בין חמשת הבלוקים, בעוד כבישי גישה צרים סובבים את השטח הציבורי המרכזי, בדומה לחלק מגינות גדס. מקור: שטרן, פישמן וטילוב, 2014, עמ' 560.

תכניתם של תומאס מוסון (Mawson) לפרבר פועלים 'קונאוס' בפאתי קלגר, קנדה, 1914. לצד שדרות רחבות וריבוי של מבני ציבור לרווחת התושבים, פרשה התכנית 1,200 יחידות דיור על פני שטח של 80 אקר (320 דונם) בבלוקים היקפיים סביב שטחים ציבוריים לגינות חקלאיות (allotments). תוכניתו של מוסון מעולם לא מומשה. מקור: שטרן, פישמן וטילוב, 2014, עמ' 632.

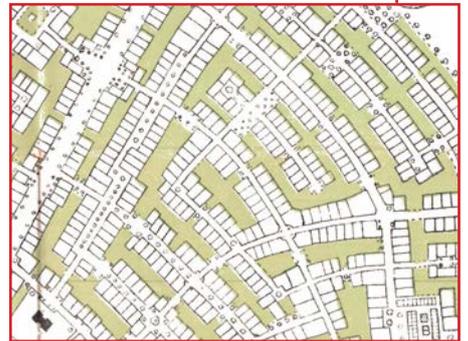
תכניתם של בטומפייר, דה רוט וסירבין לשכונת גנים בפאתיה הצפון-מזרחיים של פאריז, 1921. בשטח של 22 אקר (90- דונם) מיקמה התכנית 200 יחידות דיור, מרביתן בשני בלוקים של קוטג'ים צמודי דופן היקפית על גבי בעלי חלקות צרות וארוכות המכילות חצר אחורית. בקצותיהם הפנימיים גובלות החלקות בשבילי הולכי רגל סביב פארק או גן מרכזי. בלוק במכיל פארק מיוער אינו חדיר לתנועת כלי רכב. השכונה נהרסה בהפצצות במלח"ע II. מקור: שטרן, פישמן וטילוב, 2014, עמ' 472.

The Cities and Town-Planning Exhibition 1909, עמ' 175; וולטר, 2009, טבלה בעמ' 99

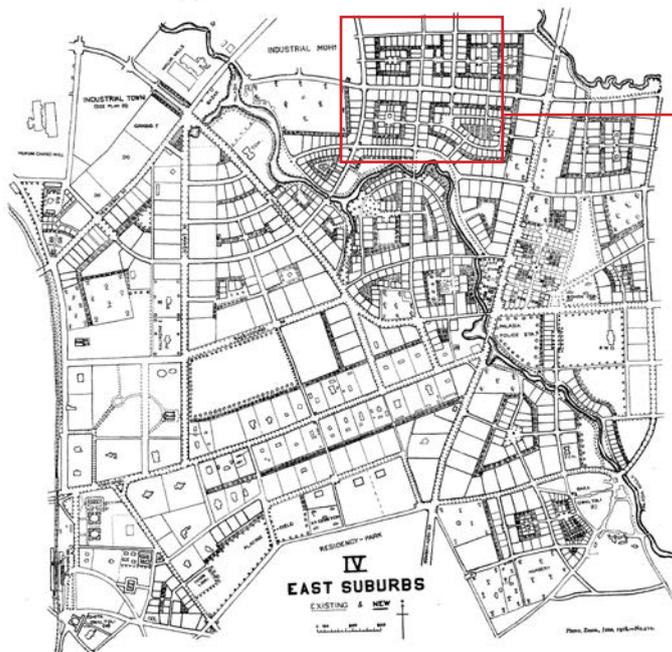
2.2 מקורות השפעה של גדס

גדס במתכנן ערים - תכניות בהודו

בעוד בשלהי המאה ה-19 השקיע גדס את מירב מרצו בקריירה אדמית כסוציולוג ובוטניקאי, ובהתנסות מעשית כאקטיביסט בשכונות העוני של אדינבורו, הרי שכפי שתואר בעמודים הקודמים, את העשור הראשון של המאה ה-20 הוא השקיע בצעדים ראשונים בתכנון בפועל, בהחלפת דעות עם מתכננים ואדריכלים פעילים, בהפצת משנתו הסביבתית באמצעות הרצאות, פרסומים ותערוכות, ובקשירת קשרים עם בעלי עניין בדיסציפלינה המתהווה של תכנון ערים.¹ באופן ספציפי, היכרותו ושיתוף הפעולה עם ריימונד אנווין היו בעלי משקל גדול על המשך דרכו. אין ספק כי בעוד לגדס היתה השפעה ניכרת על אנווין בכל הנוגע להטמעה של שיקלים 'סוציולוגיים' בתכנון, חשיבות הלימוד מקדים של השטח ותושביו ומקומו של הטבע בעיר, הרי שלאנווין היתה השפעה מכרעת על תפיסת תכנון הערים של גדס בכל הנוגע ליצירת רשת הירארכית של דרכים בעיר, הצבת מבנים ובחלקותיהם, הגדרה של רחוב ודפנותיו, ופיתוחו של בלוק עירוני איכותי. שניהם יחדיו היו מהדמויות המובילות בתנועת עיר הגנים בהתהוותה, ויחדיו השפיעו (ומן הסתם גם הושפעו) מהאופן בה פורשה מחוץ לאנגליה במהלך העשור השני של המאה ה-20. גדס עצמו הסיט את מרכז פעילותו לתחום תכנון הערים, כמחנך וכפרקטיקן, בעיקר לקראת פרסום ספרו *cities in Evolution* ועם מסעו הראשון להודו בשנת 1914. בשנותיו בהודו (1915-1924) כיהן גדס כפרופסור בפקולטה הצעירה לסוציולוגיה באוניברסיטת בומביי (1920-24), ובמקביל הכין דוחות תכנון עבור למעלה משלושים ערים.² בין תכניותיו אלה החשיב גדס את הדו"ח עבור העיר אינדור³ (המוצג כאן) לטוב ביותר.⁴

הצעתו של פטריק גדס לפרבר צפוני חדש לעיר אינדור (New Industrial Town- Naya Indore), הודו, 1918. מקור: *Town Planning towards City Development a Report to the Durbar of Indore*, p. 40-41

הצעתו של פטריק גדס לתכנון פרבריה המזרחיים של אינדור (Indore) בהודו, 1918. מקור: *Town Planning towards City Development: a Report to the Durbar of Indore*, p. 78-79

ניצניו של הבלוק התל אביב מופיעים בתכניותיו של גדס לאינדור, למעלה עבור הרקמה העירונית של הפרבר החדש, ולמטה עבור הפרברים המזרחיים של העיר. בשניהם ניתן לראות גרסאות של הבלוק ההיקפי על גבי מגרש ריבועי, שורות מקבילות של מבנים המקיפות גן פנימי, ומערכת של דרכים משניות, ספק דרכי רכב ספק שבילים להולכי רגל, המקשרות בין הדופן החיצונית של הבלוק לבין הגן שבמרכזו.

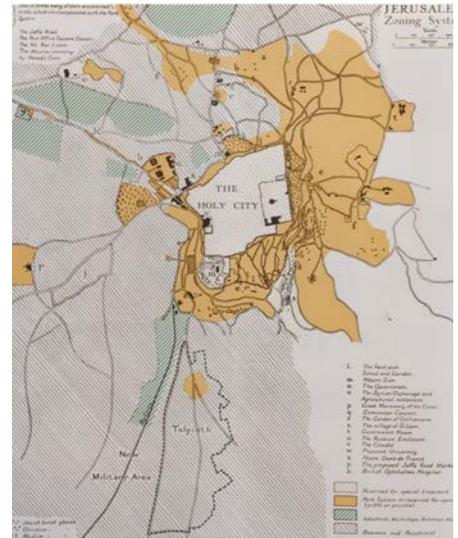
1 מלר 1998, עמ' 182
2 ראו-קוואל 2016, עמ' 71
3 Geddes, patrick (1918), *Town Planning towards City Development: a Report to the Durbar of Indore*, Holkar State Printing Press, Indore
4 מלר 1990, עמ' 202

2.2 מקורות ההשפעה של גדס

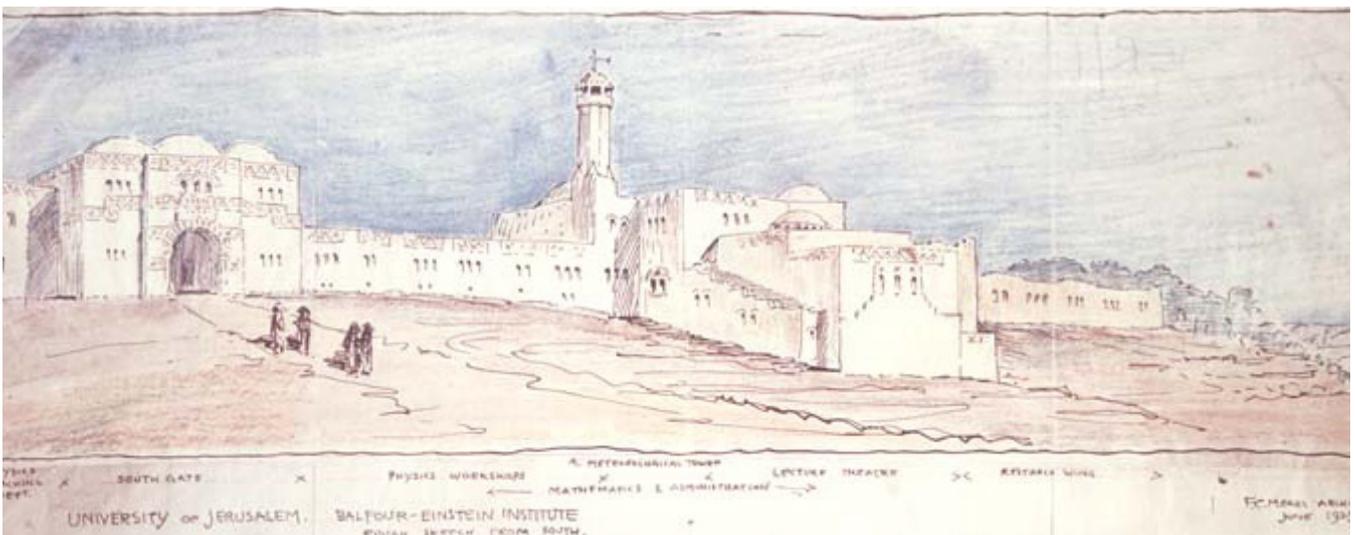
גדס כמתכנן ערים - תכניות בישראל

מעורבותו של גדס בישראל החלה בתקופת מגוריו בהודו, עם פנייתו בשנת 1918 אל הסופר הבריטי הציוני ישראל זנגוויל בבקשה לקחת חלק ב'תכנונה של ירושלים'. בתיווכו של זה, נוצר קשר בין גדס לבין המוסדות הציוניים בלונדון ובפרט עם חיים וייצמן, באותה עת ראש נשיא הפדרציה הציונית באנגליה והחל משנת 1920 נשיאה הרביעי של ההסתדרות הציונית. תחילה הוזמן גדס לתכנן את האוניברסיטה העברית בהר הצופים, אך כבר במהלך 1919 נוספו למשימה זו אתרים אחרים בירושלים ודוחו"ת יישוביים עבור ארתור רופין, ובמהלך 1920 דוחו"ת עבור שכונת בחיפה ובית הכנסת הגדול בתל אביב.¹ בין לבין שב גדס להודו להמשיך שם בעבודתו. הזמנתו לשמש כמתכנן הראשי של תל אביב, אם כן, היתה במידה רבה נקודת השיא של פעילותו בישראל.

פועלו של גדס, שהיה בין דמויות המרכזיות של דיסציפלינת תכנון הערים בהתהוותה בשנות העשרה והעשרים של המאה ה-20, התפוגג מן השיח הציבורי במהלך שנות ה-30 וה-40. מעבר לכך שהגיע אל עולם התכנון בגיל מבוגר ומן 'החוץ' (כסוציולוג וכזיאלוג) הרי שגם שנותיו כמתכנן בהודו ובפלסטינה, בפריפריה התודעתית של עולם התכנון המערבי והרחק ממוקדי העניין של אירופה ואמריקה הצפונית תרמו להדחקותו אל השוליים.² בהודו ובפלסטינה הוא התמקד בסוגיות שנראו רלוונטיות למדינות מתפתחות המצויות בתחילתם של תהליכי עיור אותם כבר עברה אירופה, וכך נדחק גדס בשיח פרסומו אל שולי השיח התכנוני בשנים הקריטיות של התגבשותו.

תוכנית בניין עיר לירושלים שהכין האדריכל צ'ארלס רוברט אשבי ב-1921 על בסיס תכנית גדס 1919. מקור: ויקיפדיה

פרספקטיבה של אוניברסיטת ירושלים, פרנק מירס עבור פטריק גדס, 1919. מקור: <https://graemepurves.wordpress.com/tag/hebrew-university>

1 וולטר 2009, עמ' 97

2 הייזלר-רובין 2009, עמ' 350

2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

עקרונות המרחב הנופי - הגן במשנתו של גדס

כפי שתואר עד כה, גדס ייחס משמעות גדולה לשילובם של שטחים הירוקים, במגוון מופעים, גדלים וצורות, בעיר המודרנית. בתל אביב הציע גדס לשלב סוגים שונים של שטחים ירוקים: שדרות, פארק מרכזי, גן בוטני וגינות בלוק. בדו"ח גדס 1925 הוא מונה מספר תועלות בשטחים אלה:

ערך כלכלי:

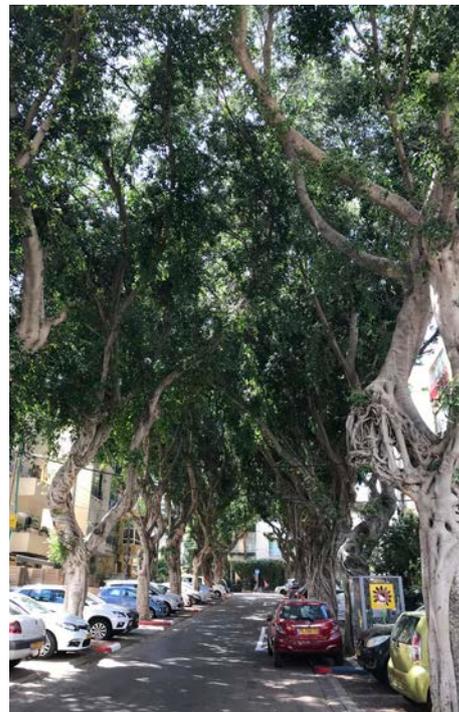
- א. אספקה חקלאית - נטיעת עצי פרי שיספקו פירות לתושבי העיר.
- ב. פיתוח ענף גידול תולעי המשי - נטיעת עצי תות ושימוש בעלי העצים כמזון לתולעי משי לצורך אספקת חומר גלם לתעשיית טוויית המשי ולמפעל שבתל אביב.
- ג. ערך חלקות המגורים - חלקות מגורים הסמוכות לגינות או לשדרות מטופחות ערכם גבוה יותר לתפיסתו של גדס.

ערך בריאותי:

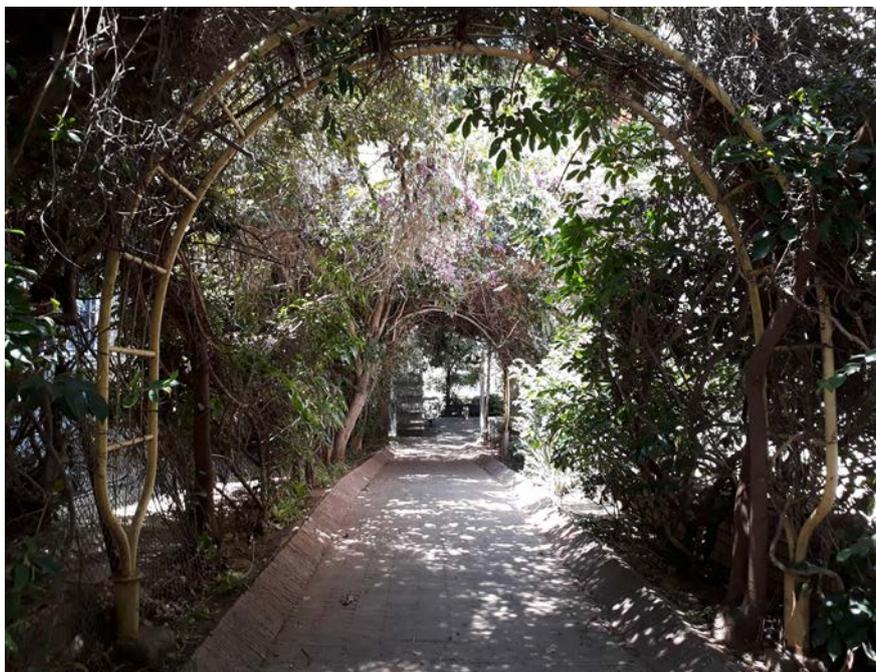
- א. לאכילת הפירות הגדלים על העצים בעיר יתרונות בריאותיים.
  - ב. בריאות נפשית - הגנים והעצים משרים שלוה וגורמים שמחה לתושבי העיר.
- ערך חברתי-קהילתי:

- א. הגינות במרכזי הבלוק יטופחו ע"י מתנדבים מדיירי הבלוק והעירייה תעודד תחרות בריאה בין הגינות השונות בעיר.
  - ב. הייחודיות של כל בלוק בעיר תודגש בין היתר באמצעות הגינה בה תינתן הבחירה לדיירי הבלוק בהחלטה בנוגע לאופי הגינה וסוג הצמחיה.
- ערך חינוכי:

- א. הגנים בכלל, ובמיוחד הגנים שליד בתי הספר יטופחו ע"י התלמידים.
- ב. יוקם גן בוטני שיהווה מקום ללימוד ולהכרת סוגי צמחים שונים.

שדרות ז'אן ז'ורס, אפריל 2018

מעבר גן האם מרחוב לטריס מאי 2018

2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

עקרונות המרחב הנופי - הנחיות גדס לעצים קיימים ונטיעות

שמירה על עצים קיימים:

גדס מצביע על הצורך לשמור על עצים קיימים בתחומי העיר. הוא מזכיר בדו"ח שלו תקנה שחוקקה בעיר המפסטד באנגליה, אחת מערי הגנים הראשונות, ולפיה אסור לבעל חלקה לכרות עץ קיים ללא אישור מפורש מהשלטונות המקומיים ולאחר שאלה התייעצו עם אדריכל העיר. הוא מציינ לחיוב בדו"ח שעיירית תל אביב מנעה כריתת עצים קיימים באזור רחוב אלנבי.

פיקוס ותיק בחצר פרטית צמודה לגן יונר, מאי 2019

עצי פרי:

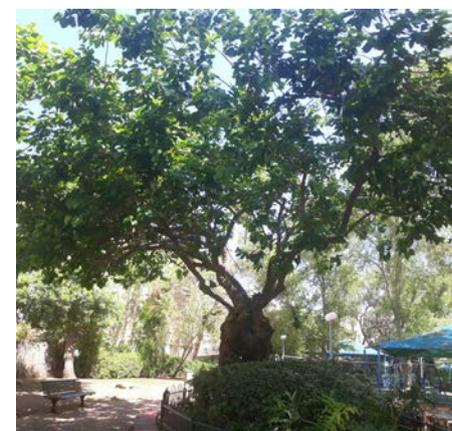
גדס רואה בתל אביב גרסה חדשה וייחודית של עיר הגנים - 'עיר גני הפירות' או 'עיר השקדים' - 'עיר ההדרים, הגפנים והתאנים'. גדס מצביע על היתרון שבגידול עצי פרי בעיר: עצי הפרי גדלים מהר יחסית ותוך מספר מועט של שנים כבר מניבים פירות, הם אינם זקוקים למקום רב. גידול גפנים, תאנים, הדרים, שקדים ועוד, יתרום לכלכלת משקי הבית העירוניים, לבריאות הילדים והמשפחה כולה ו'פשוט לשמחה'. הוא מאוכזב מחוסר הניצול של חלקות הגינות הגדולות בתל אביב לצורך גידול עצי פרי, וקושר מוסרית בין עקירת פרדסים קיימים לצורך התרחבותה של העיר לבין החזרתם של עצי ההדר לתחומה. גדס רואה בהפיכתה של תל אביב ל'עיר גני הפירות' הגשמתה של הציונות וחיבורה לציווי התנכ"י 'וחיו איש תחת גפנו ותאנתו'. גדס מציעה לעיריה לעודד את שתילת עצי הפרי ע"י תחרויות נושאות פרסים בין הגינות וסיוע לתושבים בשתילים, כלי עבודה, זרעים ועוד.

עץ תמר בגן הנביאים, אפריל 2019

עצי תות לענף ייצור המשי:

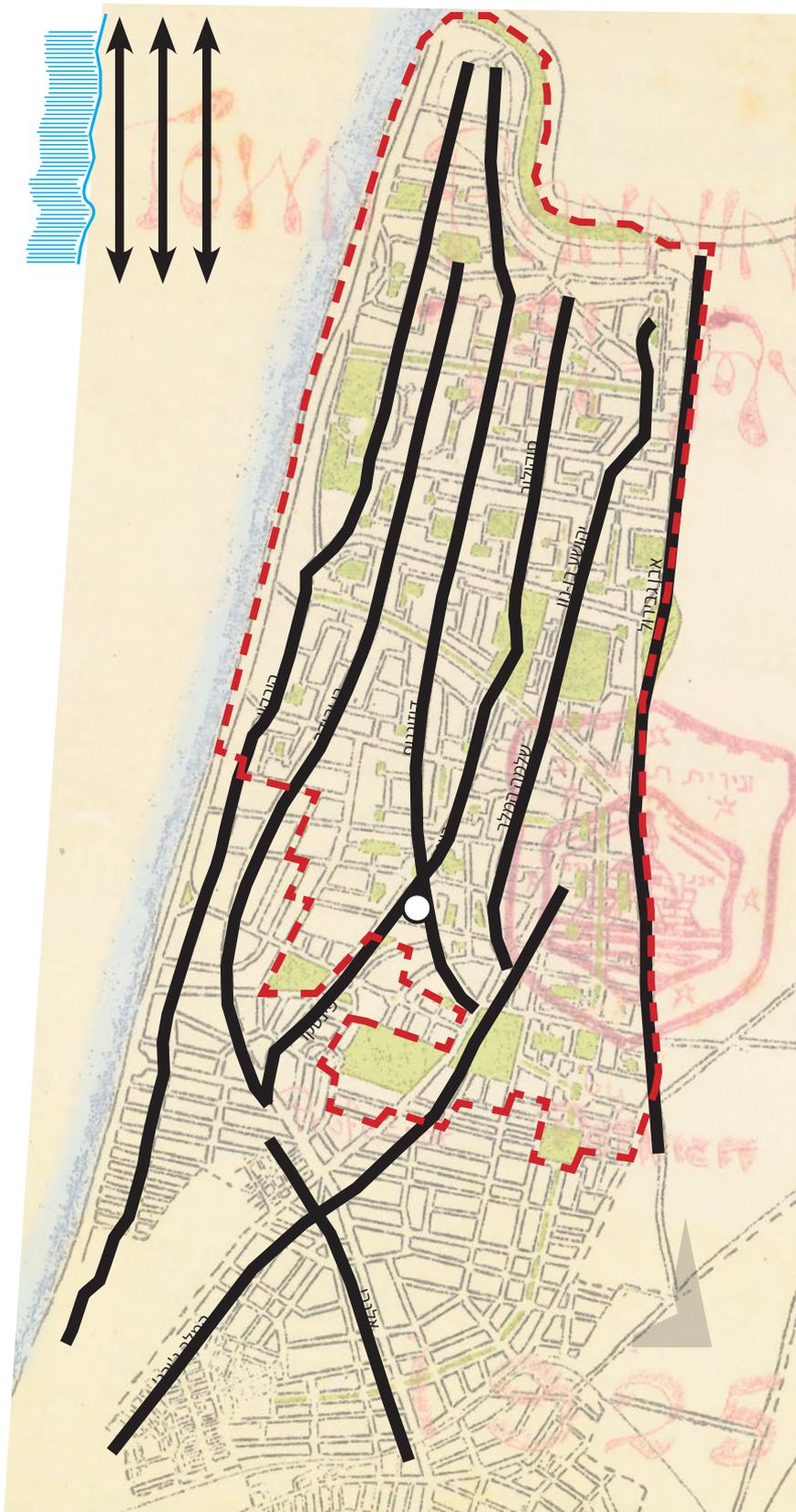
גדס מציע את נטיעתם של עצי תות בעיר, בכדי לייצר משי אשר יסופק למפעל לטוויית משי שהיה באותה תקופה בתל אביב. עצי התות מספקים צל נרחב ופירות וגדלים במהירות והעלים שלהם ינוצלו להאכלת זחלי תולעי המשי. גידול משי, לתפיסתו של גדס, יכול להתקיים בחצר האחורית של כל בית.

עץ תות בגן מלץ, אפריל 2018

2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

עורקי תנועה ראשיים (Main Roads) צפון-דרום

סימון הרחובות העיקריים (MAINWAYS) דרום-צפון על גבי סכמת שער דו"ח גדס, 1925. מקור: ארכיון עיריית תל אביב

דו"ח גדס מתווה הירארכיה של רחובות עורקי תנועה עירוניים (MAINWAYS) ודרכים לשימוש מקומי (HOMEWAYS). רחובות הראשיים (MAINWAYS) מתחלקים לשני סוגים:

1. MAIN ROADS
2. ARTERIAL THROUGH FARES

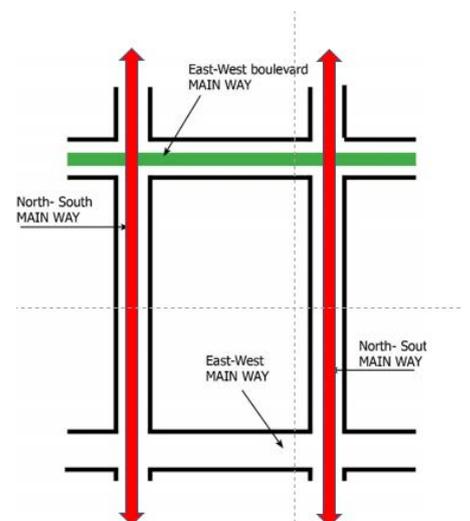
MAIN ROADS הינם עורקי התנועה הראשיים של העיר מדרום לצפון, הכיוון הצפוי להתפתחותה של העיר.

רוחבו של כביש ראשי יהיה 'כרוחבה של דרך אלנבי', ומטרתו לאפשר פעילות עסקית ללא הפרעה למגורים (ראה במפה משמאל).

1 דוח גדס, פרק IV, סעיף (c), עמ' 19

רחוב בן יהודה, 1938. מקור: הצלמניה.

סימון הרחובות העיקריים (MAINWAYS) דרום-צפון באדום על גבי סכמת הבלוק.

2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

עורקי תנועה משניים (Secondary Throughfares) מזרח-מערב

Secondary East-West Throughfares

ממזרח למערב מקשרים עורקי תנועה משניים בין הים לבין פנים העיר. על רחובות אלה להיות במרחקים גדולים זה מזה.

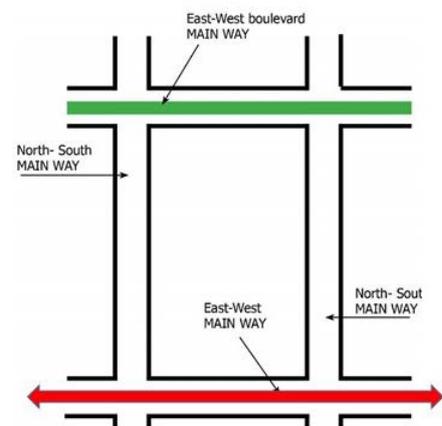
יחד עם עורקי התנועה הראשיים הם מהווים רשת של שתי וערב, ויוצרים מערך של בלוקים עירוניים גדולים.

הרחובות המשניים הינם בחלקם רחובות ברוחב של עד 21 מטר², ובחלקם שדרות רחבות המאפשרות מעבר רוחות ופעילות פנאי כדוגמת שדרות רוטשילד.

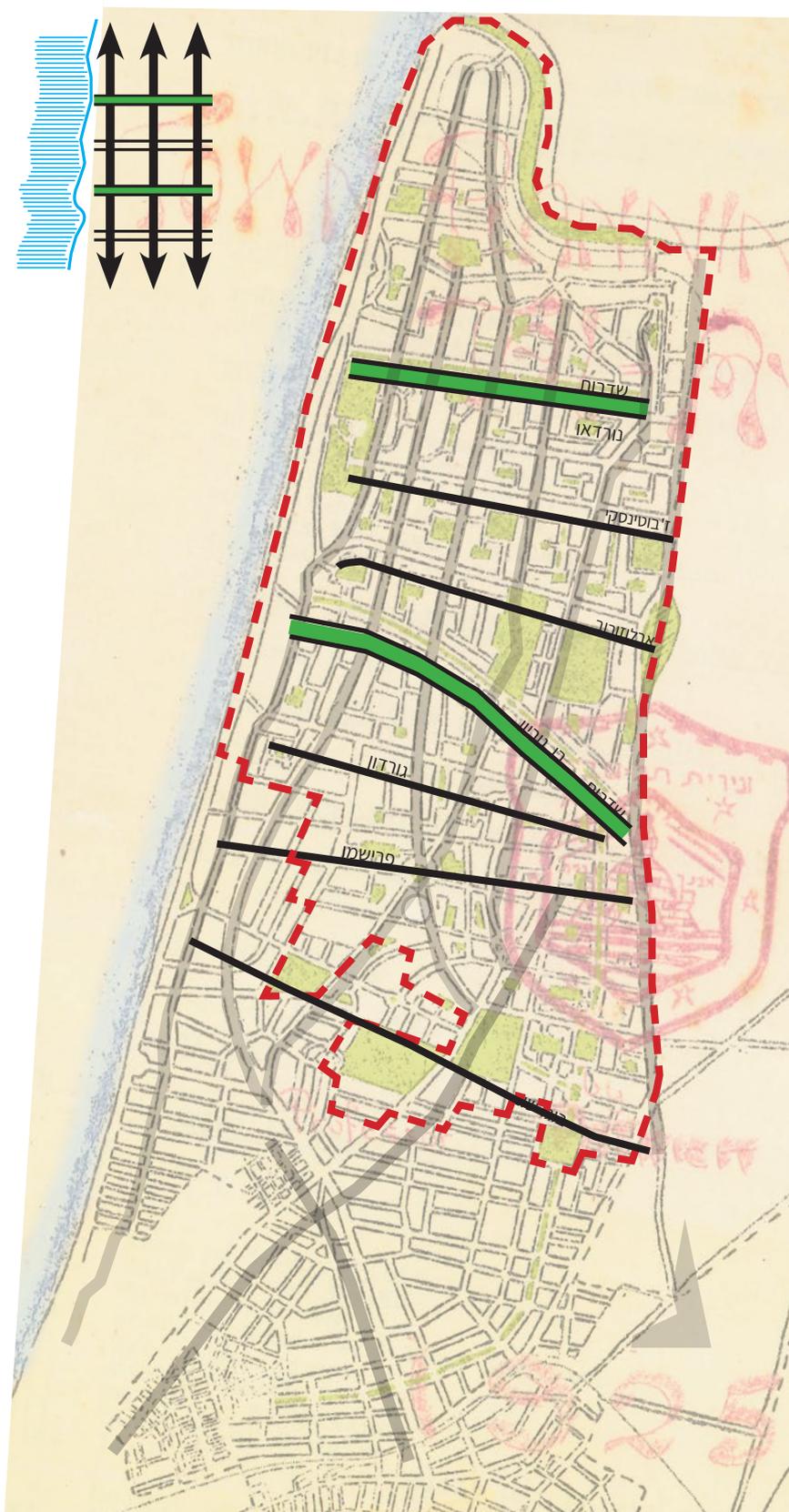
1 גדס מבקר את הרקמה הקיימת בתל אביב כמרווה מדי בצירי מזרח-מערב קטנים, קצרים וקרובים מדי זה לזה, ראו דוח גדס, פרק IV, סעיף (c), עמ' 21-22
2 דוח גדס, פרק IV, סעיף (c), עמ' 19

שד' בן גוריון, 1930. מקור: פיקוויקי

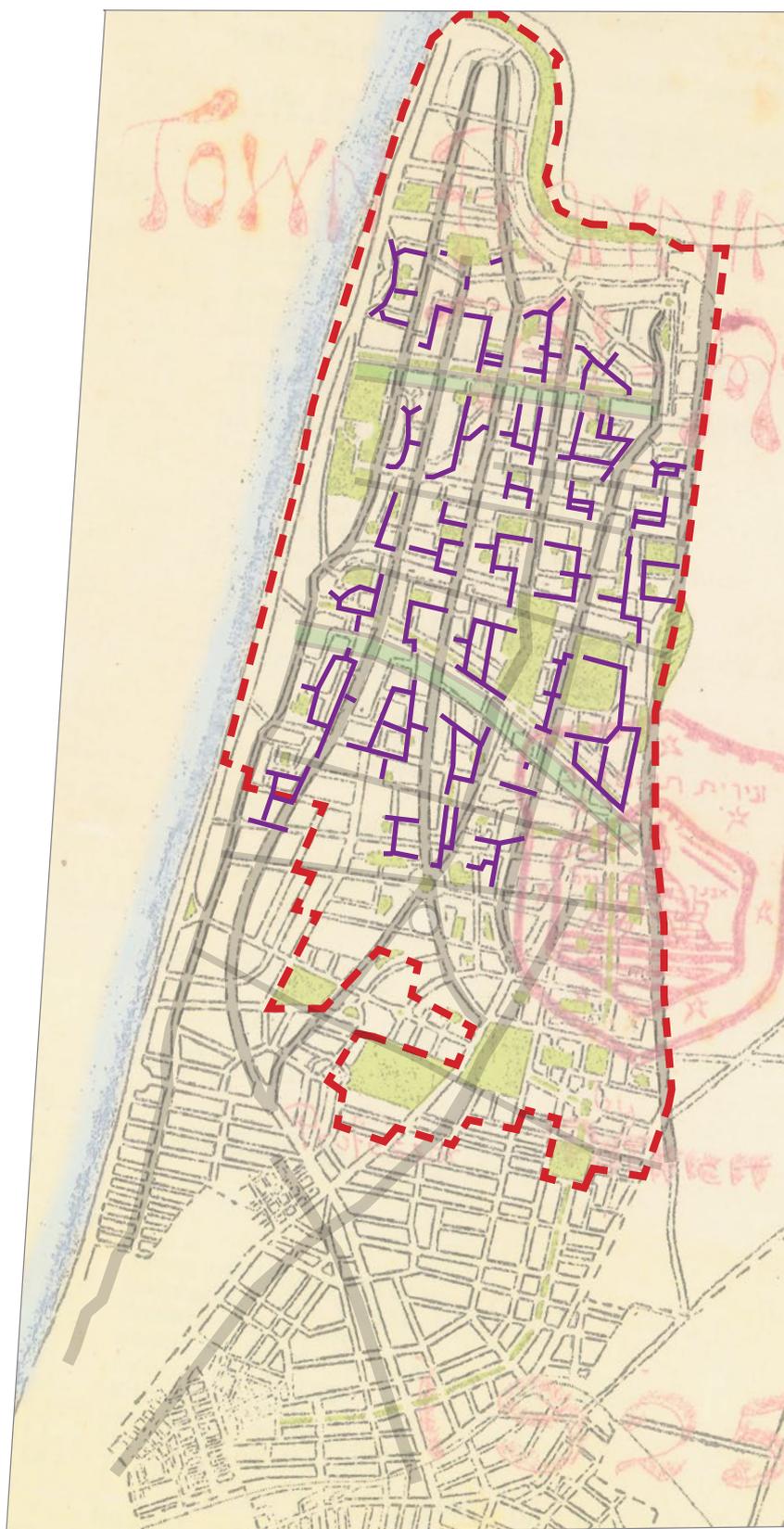
סימון הרחובות המשניים (MINOR EAST WEST ROADS) מזרח-מערב באדום על גבי סכמת הבלוק.

סימון הרחובות המשניים (MINOR EAST WEST ROADS) מזרח-מערב על גבי סכמת שער דו"ח גדס, 1925. מקור: ארכיון עיריית תל אביב

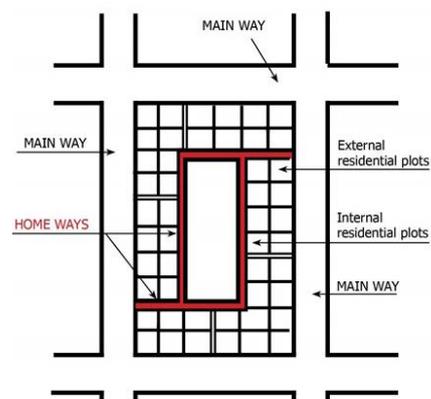
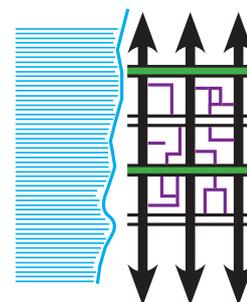
2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

רחובות המגורים HomeWays

סימון הרחובות הפנימיים (HOMEWAYS) על גבי סכמת שער דו"ח גדס, 1925. מקור: ארכיון עיריית תל אביב

בתוך הבלוקים קיימת מערכת רחובות משנית המובילה אל מבני המגורים - HOMEWAYS. גדס ממליץ שרחובות אלה, שנועדו לשירות דיירי הבלוק ולא למעבר, יהיו מעטים, קצרים וצרים ככל האפשר. כרוחב אידיאלי לרחובות אלה הוא מציין 7 מטר.

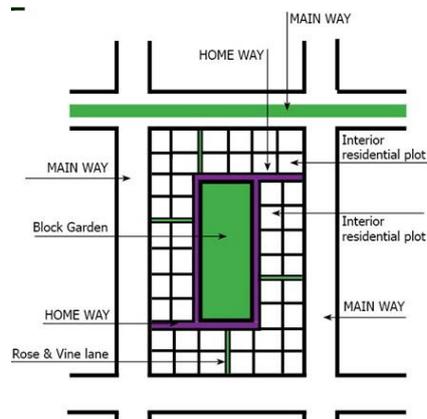
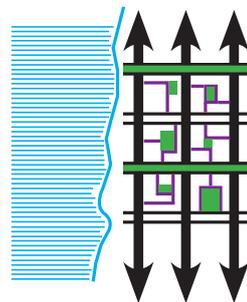
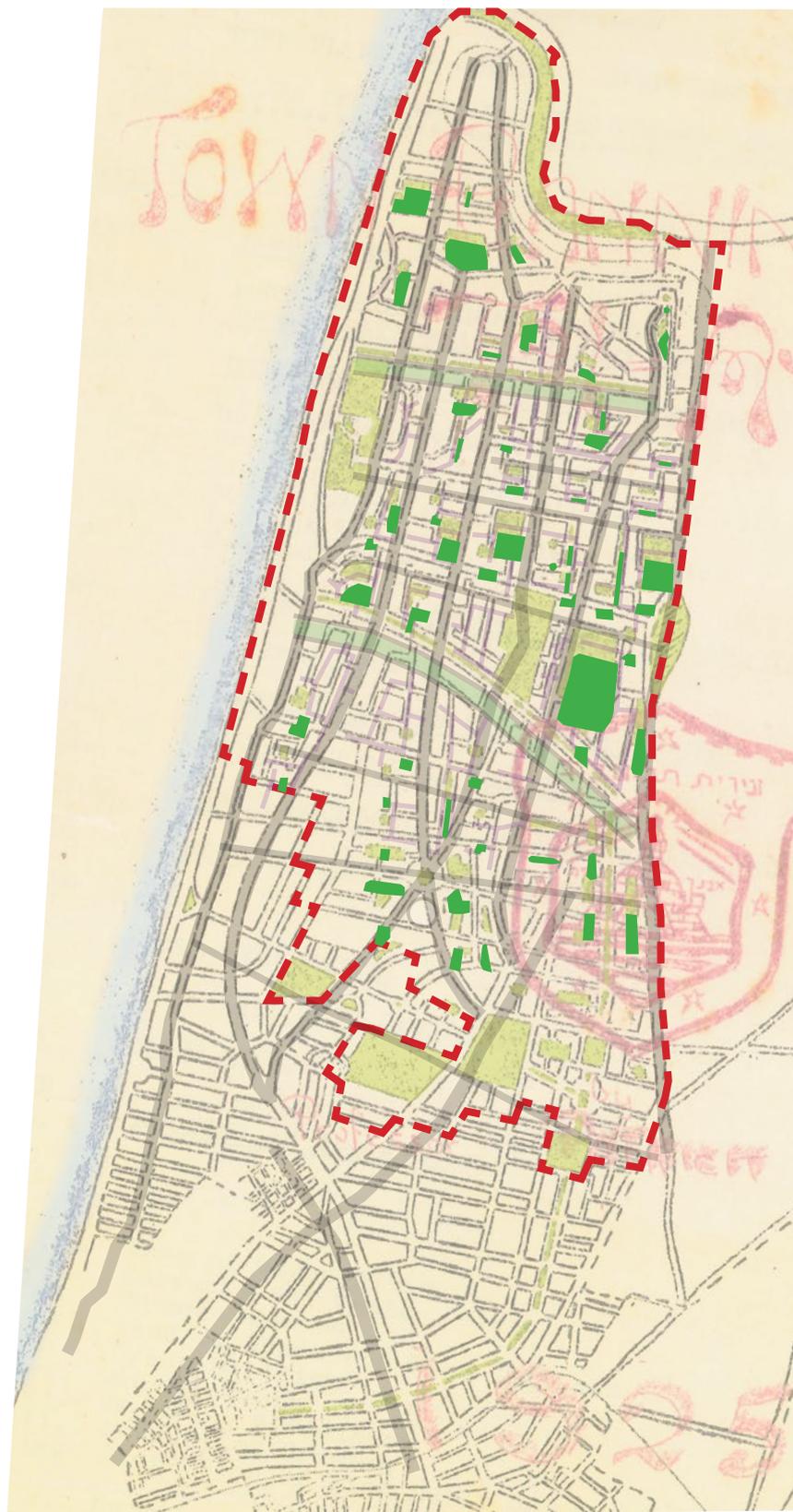

סימון הרחובות הפנימיים (HOMEWAYS) באדום על גבי סכמת הבלוק.

2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

גינות הבלוק

השימוש בדרכי מגורים מעטות ככל האפשר יאפשר ניצול נכון של הקרקע בבלוק לצורך הרחבת חלקות המגורים ולצורך 'יצירת מקום עבור גן, מגרש משחקים, מגרש טניס וכדומה'. כך ימוקמו בכל בלוק מגרשים עבור גינות ושימושים ציבוריים פתוחים נוספים.

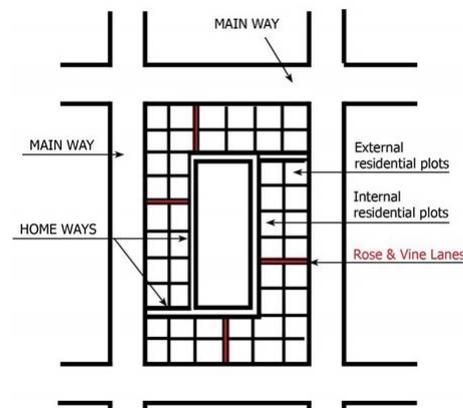
סימון הגינות (GARDENS) על גבי סכמת שער דו"ח גדס, 1925.
מקור: ארכיון עיריית תל אביב

2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

משעולי ורדים וגפנים (Rose and Vine Lanes)

כפי שהוסבר לעיל, תכניתו של גדס התבססה על מארג של דרכים המקיימות ביניהן יחסי הירארכיה של קנה מידה והיקפי פעילות. בתחתית סולם הירארכי זה מצויים 'משעולי ורדים וגפנים' (Rose and Vine lanes) שהציע גדס.

בחזונו של גדס, משעולים אלה לא היו יחידות שטח קניניות עצמאיות, אלא מעברים לאורך גבולות בין חלקות, שקיומם נשען על רצונם הטוב של בעלי המגרשים הפנימיים, דהיינו אלה שמגרשיהם מופנים לעבר ה-HOME WAYS שבתוך הבלוק, לאפשר לבעלי המגרשי החיצוניים (הגובלים ב-MAIN WAYS) גישה ישירה אל הגינה המשותפת שבלב הבלוק. לשם כך הציע גדס שמגרשים שגובלים זה בזה יתרמו פס למעבר ציבורי ברוחב של מטר או חצי מטר מהרוחב החיצוני אל הגינה שבפנים הבלוק.

סכמת הבלוק עליה מסומנים באדום משעולי הגפנים והורדים לתפיסתו של גדס

סביר שרעיון זה שאב השראה מה-PUBLIC FOOTPATH המקובל בבריטניה - דרך ציבורית מעוגנת בזכות מעבר חוקית, המאפשרת לציבור הרחב לחצות שטח פרטי. במפת גדס המופיעה בשער הדו"ח מ-1925 לא מסומנים המשעולים, אך בתכנית פרנקל (1925) ניתן לראות מספר מעברים להולכי רגל המשקפים את רעיון המשעולים של גדס, ואת האופנים בהם מוסדו במסמכים סטטוריים.

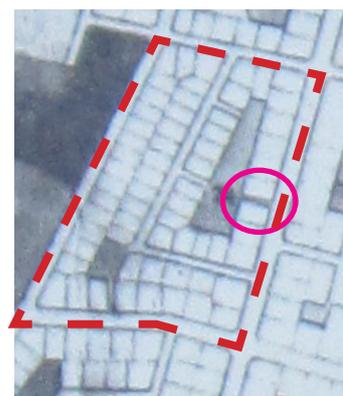
רוב המעברים ששרדו הינם חלקות נפרדות בייעוד שצ"פ או בייעוד דרך שסומנו בתכנית הפרסלציה של 1925 כסמטאות ברוחב 2-4 מטר להולכי רגל, או שנוצרו באמצעות תכניות מאוחרות יותר. מעברים אלה הינם בדרך כלל בעלי שם (למשל 'סמטת אברהם לב') ובבעלות ותחזוקת הרשות המקומית.

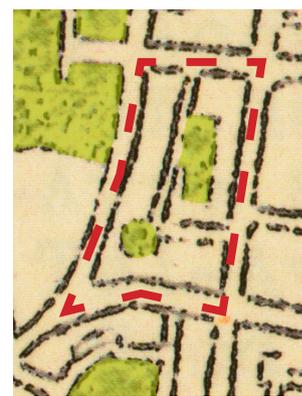
ב-GIS ייעודי קרקע 2018

תב"ע 58 1948

תכנית פרנקל (הכשרת הישוב) 1925

מפת גדס 1925

סימטת בן יהודה המקשרת בין רחוב בן יהודה לבין גן טאו. הסמטה אינה מופיעה במפת גדס מ-1925, אך נראית היטב בתכנית פרנקל (1925), בתב"ע 58 ובייעודי הקרקע כיום.

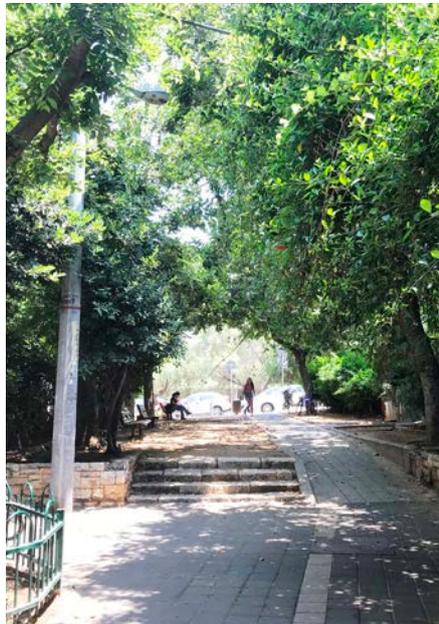
1 ראו דו"ח גדס, פרק IV, סעיף C, עמ' 20.

2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

משעולי ורדים וגפנים (Rose and Vine Lanes)

מעבר בית קרן קיימת- מרחוב הנביאים לגן קרוון, אפריל 2018

סמטת אברהם לב המקשרת בין גן חיסין לבין שדרות בן ציון, אפריל 2018

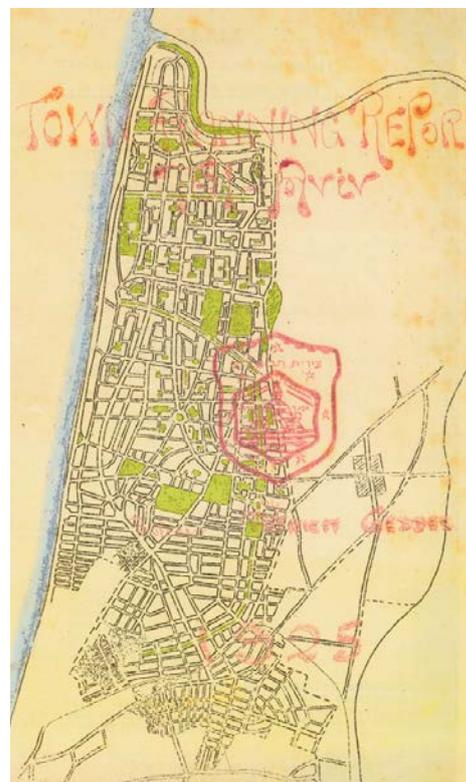
סמטת בן יהודה המקשרת בין רחוב בן יהודה לבין גן טאו, אפריל 2018

בלוק גינת הנביאים בתצלום אוויר אלכסוני מ-1963. מקור: לע"מ. על גבי התצלום מסומנות בלבן שורת הבתים החיצונית הפונה לצירי התנועה הראשיים, ובוורוד שורת המבנים הפנימית הפונה לגינה.

2.3 מרכיבי הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

סיכום מרכיבי הבלוק - סופרפוזיציה של המרכיבים היוצרים את התכנית

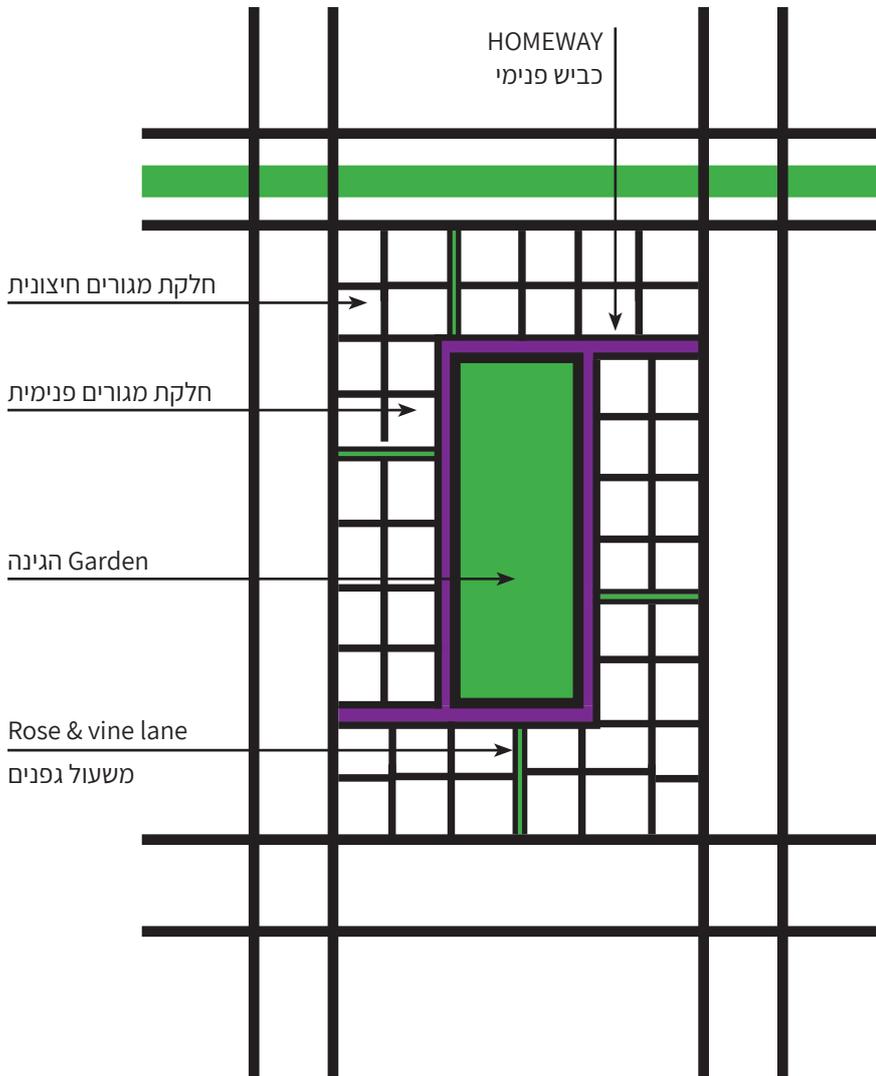

מפת דו"ח גדס, 1925.

סכמה של מכלול רכיבי העירוניים של תכנית גדס

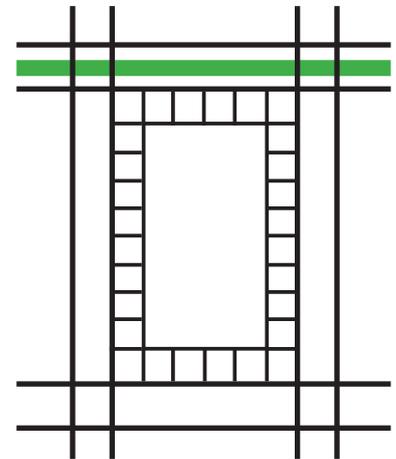
2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

סיכום מרכיבי הבלוק

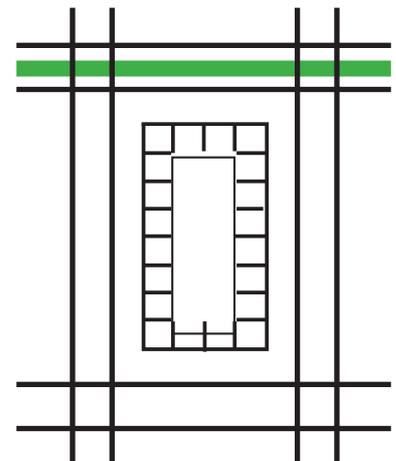

הבלוק הגדסי הממוצע בעיר הינו באורך של 300 מטר, וברוחב 200 מטר. בצורתו האידאלית הוא מורכב משתי שורות היקפיים של חלקות בגודל מקסימלי של 560 מ"ר² כל אחת, כאשר כל החלקות פונות אל מרחב מרווח ואל נוף: החלקות החיצוניות אל הרחובות הראשיים, החלקות הפנימיות אל הגינות הפנימיות.

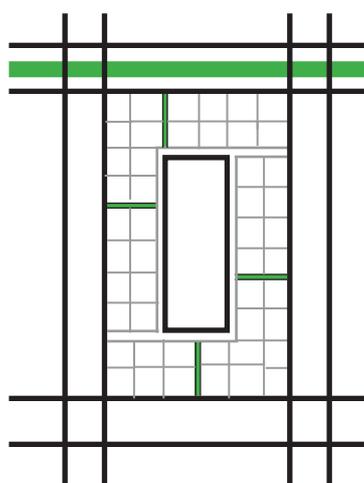
1 ראו דו"ח גדס פרק III, עמ' 16

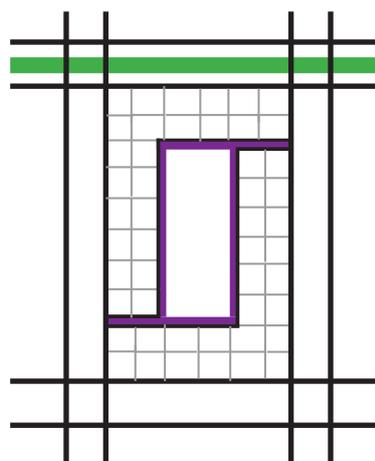
1. דופן חיצונית של מגרשים הפונים לרחובות הראשיים.

2. דופן פנימית של מגרשים הפונים אל הגינות.

3. משעולי ורדים וגפנים .ROSE AND VINE LANES

4. רחובות המגורים HOMEWAYS.

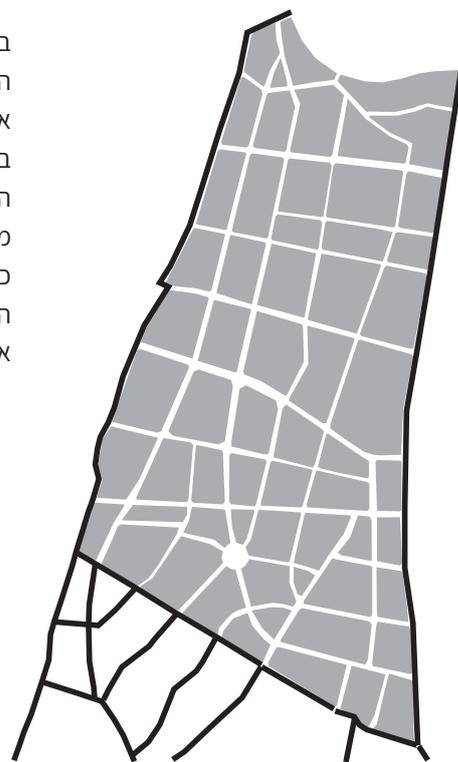
2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

הבלוק הגדסי האידיאלי

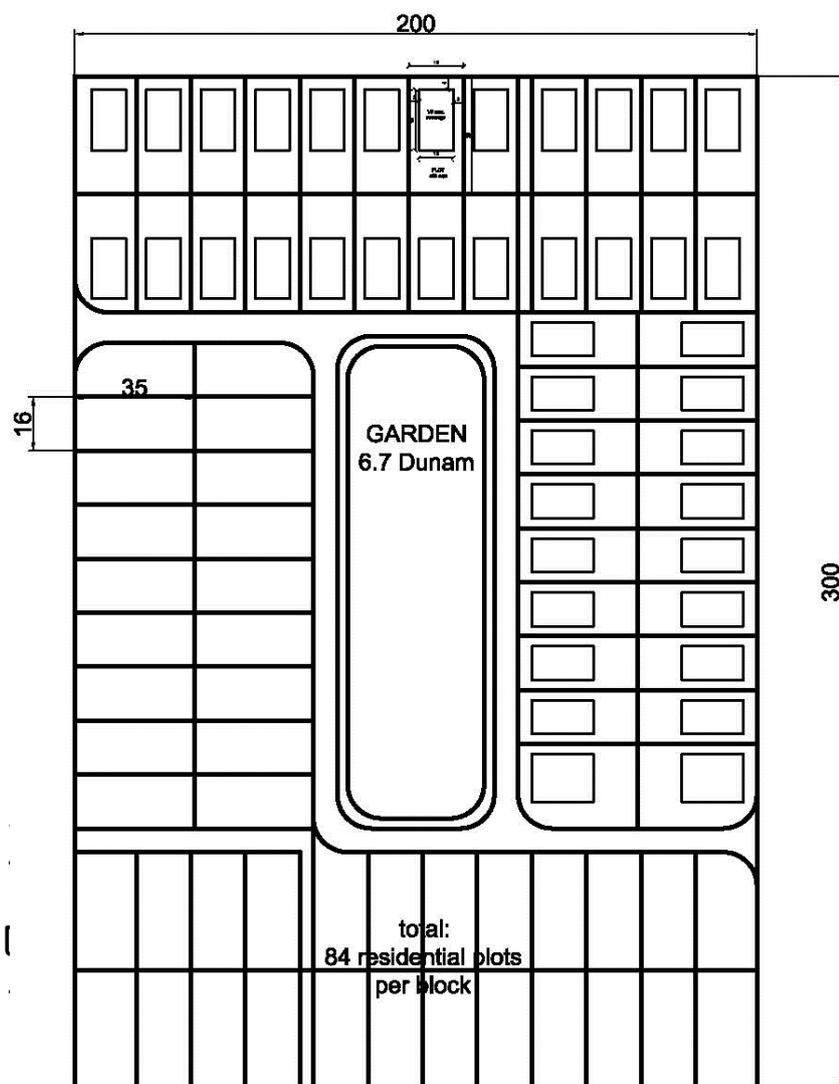
במטרה להבין את מימדי גינת גדס האידיאלית גיבשנו בעבודה זו את סכמת ומידות הבלוק האידיאלי בהתבסס על עקרונות התכנון של גדס, המידות אותן קובע גדס בדו"ח ומידות אופייניות הקיימות בעיר תל אביב עד היום.

בדו"ח שלו מתייחס גדס באופן חלקי בלבד למימדים הפיזיים הרצויים של מרכיבי העיר (רוחב הרחובות לפי הסוג, שטח מגרשי המגורים, קווי הבניין הרצויים וכיו"ב), ולכן נאלצנו להשלים חלק מהמידע באמצעות בחינת המידות הקיימות בעיר כיום.

כך למשל, את מידות הבלוק האופייניות (200X300 מ') הסקנו באמצעות בחינת גדלי 60 הבלוקים העירוניים שנוצרו בין עורקי התנועה הראשיים (צפון-דרום) והמשניים (מזרח-מערב). אף כי אין בלוק אחד דומה לגמרי למשנהו במידותיהם, ניכר כי מרביתם נעים סביב מידות אלה.

חלוקת העיר לבלוקים עירוניים בהתאם לתכנית גדס

מידות הבלוק: 300X200 מ'

שטח הבלוק 60 דונם

שטח כל חלקת מגורים 560 מ"ר

סה"כ 84 חלקות ברוחב 16 מ'

גינת בלוק בשטח 6.7 מ"ר - 11% משטח הבלוק

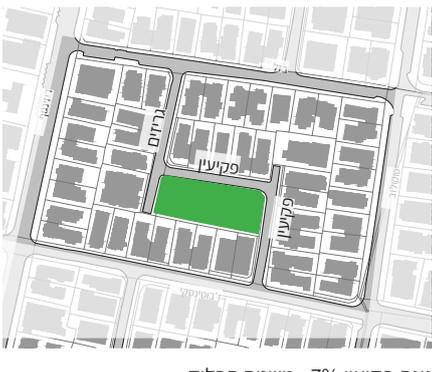
2.3 מרכיביה הפיזיים של תכנית גדס לתל אביב

הבלוק הגדסי בפועל

בחנית הבלוקים הקיימים ובהם גינות גדס בתל אביב מגלה כי אין בתחומי תכנית גדס בלוק שעונה באופן מלא לעקרונות התכנון של גדס, ולא קיימות גינות בלוק העונות לעקרונות המיקום והגודל ה'אידיאליים' כפי שתוארו בפרק 2.3 לעיל (ראה פירוט נוסף בפרק 4 עמ' 138).

בגליונות הבאים נבחן את תהליך המימוש של עקרונות התכנון של גדס לתל אביב בדגש על המגרשים המיועדים לגינות וגלגוליהם בתכנית פרנקל, בתב"ע 58 ובבנייתה והתרחבותה של תל אביב בפועל בשנות ה-30 וה-40.

נצביע על מספר תהליכים שהתרחשו בשלבים שונים של מימוש התכנית ושאת עקבותיהם אנו רואים עד היום בבלוקים העירוניים ובגינות גדס בתל אביב, ובפער בין עקרונות התכנון המוצע לבין מימושו בפועל עד היום.

גינת פקיעין ~7% משטח הבלוק
שטח הבלוק: 22.5 דונם
שטח הגינה: 1.6 דונם

גינת חיסין ~4.5% משטח הבלוק
שטח הבלוק: 42.5 דונם
שטח הגינה: 1.95 דונם

גינת הנביאים 12.5% משטח הבלוק
שטח הבלוק: 50.5 דונם
שטח הגינה: 6.4 דונם

גינת קרמסקי ~3% משטח הבלוק
שטח הבלוק: 29 דונם
שטח הגינה: 0.8 דונם

גינת רות ~3.5% משטח הבלוק
שטח הבלוק: 36 דונם
שטח הגינה: 1.3 דונם

גינת גימפל ~7% משטח הבלוק
שטח הבלוק: 33.5 דונם
שטח הגינה: 2.3 דונם

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

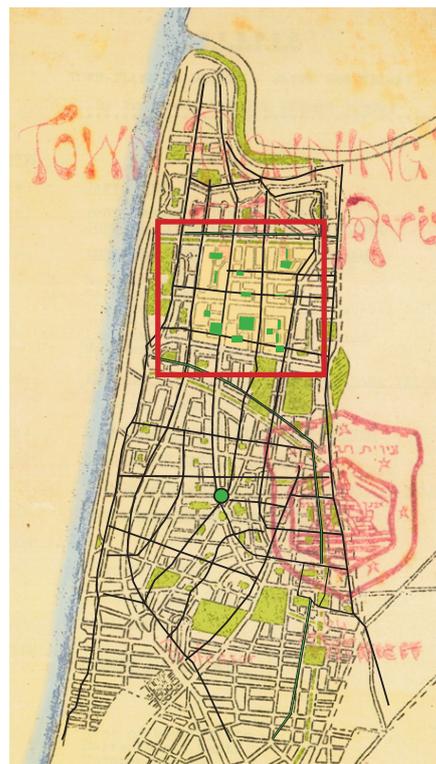
מגדס למפת פרנקל

עיון בתכנית הסכמית של גדס (כפי שהופיעה על שער דו"ח גדס), וכן במפת פרנקל (שכאמור הוכנה בהנחייתו של גדס באותה שנה), מגלה שמרבית הגינות שתכנן גדס כלל אינן דומות לאותה גינה בלוק אידאלית שתוארה בפרק 2.3 לעיל. בחלק מן הבלוקים מופיעות גינות קטנות ופינתיות, בעוד באחרים מופיעות גינות גדולות אך במיקומים צדדיים. ניתן לראות שינויים אלו בבירור בהשוואה בין הגינות שמציע דו"ח גדס משנת 1925 לשמונה בלוקים בצפון העיר (בין שדרות נורדאו לארלוזורוב) לעומת הבלוק האידיאלי (ראו סכמה א' וסכמה ב' מימין).

בשנת 1925 כשהכין גדס את תכניתו לתל אביב כבר נרכשו חלק מקרקעות צפון תל-אביב. במפה בעמוד 54 ניתן לראות את הקרקעות שנרכשו בתחום התכנית ע"י יהודים (יזמים), גופים מיישבים ואנשים פרטיים) עד 1925 (לפי מפת דרויאנוב).

כפי שהוזכר לעיל, הביקושים הגבוהים לקרקעות הפנויות בתל אביב, בעיקר בצפון העיר, יצרו כר נרחב לספקולציות נדלניות, שבתורן גרמו להאמרה של מחירי הקרקעות. גם גדס עצמו התייחס לסוגיה זו בדבריו, והמליץ כי לנוכח העלייה המתמדת במחירי הנדל"ן בצפון העיר, על העירייה לרכוש קרקעות מצפון לירקון על מנת להבטיח מימושם של צרכים ציבוריים:

For at present, with land prices so far exaggerated and still rising beyond ordinary values over the world...I therefore cannot but urge that the Municipal authority consider the fullest possible acquirements of Government lands of low value along the sea margin, as already so far, up to Auja mouth. But next also beyond this: for there the areas of uncultivated sands, broad as well as long, may surely readily be acquired and allotted at the merest fraction of prices now prevailing within the municipal boundaries²

למעלה מפת שער דו"ח גדס, 1925. מקור: ארכיון עיריית תל אביב. על גבי המפה מסומנים 8 בלוקים לדוגמה בין שד' נורדאו בצפון, ארלוזורוב בדרום, יהושע בן-נחן במזרח ובן יהודה במערב.

למטה: **בסכמה א'** מסומנות כמלבנים ירוקים גינות הבלוק האידיאליות, כפי שהיו אמורות להיות לפי עקרונות דו"ח גדס, וב**סכמה ב'** הגינות כפי שסומנו במפת דו"ח גדס (1925) ובמפת פרנקל (1925). מהשוואה בין הסכמות עולה כי הגינות שהקצו בפועל בתכנית גדס 1925 קטנות באופן משמעותי מגודלן האידיאלי, גם אם בד"כ יש יותר מגינה אחת בבלוק. בנוסף, חלק ניכר מהגינות אינן במרכז הבלוק.

סכמה א': גינות הבלוק בהתאם לעקרונות גדס

סכמה ב': גינות הבלוק בהתאם למפת דו"ח גדס (1925)

ב. האמצעים נגד הספקולציה

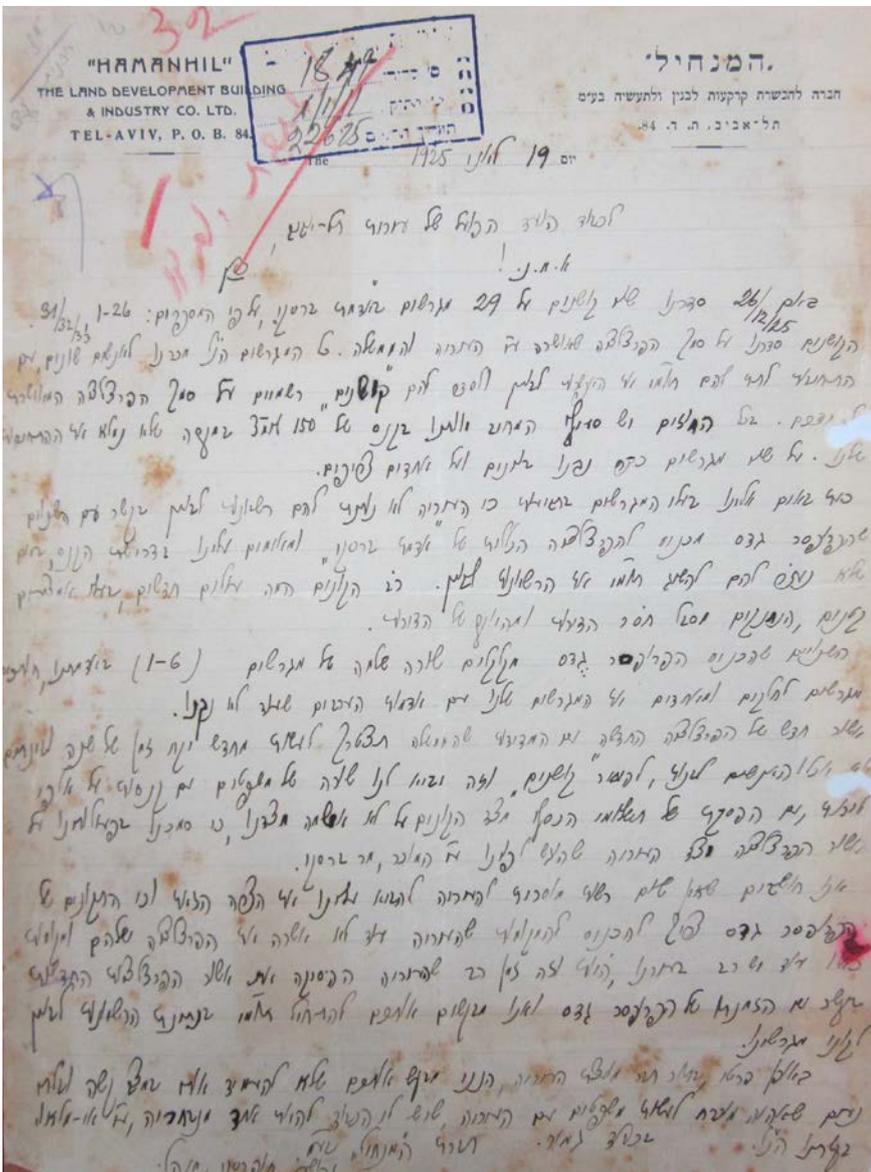
מפאת ההעלאה הענקית של שכר הדירה, התרבו עסקי הספקולציה בקרקעות. העולים החדשים, הרוצים להתישב בתל-אביב, ממהרים לרכוש אדמה לבנין בתים או בתי חרושת מבלי להתחשב ביוקר המחיר, בהאינס בעתיד המוחר הצפוי לעיר. כתוצאה מן מצב הענינים הזה עלה מחיר האדמה למדרגה נכונה, רבו מפקיעי השער בין היהודים והעריבים וכולם כאחד נורמים נוק רב לעיר. המחיר הנורמלי של האדמה בנכול תל-אביב היה תמיד 85 – 80 ל"מ לדונם, וכיום עלה המחיר עד 200 – 150 ל"מ. קרו אפילו מקרים של תשלום 800 – 250 ל"מ הדונם. בחשכנו את המצב הזה לבלתי נורמלי מאד, אנו מבקשים מאת הממשלה לתת לנו אמצעים הוקיים לשם מלחמה בספקולציה זו. כטוחים אנו, כי התקנות הקיימות למכירת האדמה במחוז תתנה את האפשרות להביא שווי משקל במחירי האדמה, אם רק ירשה לנו כבודו להשתמש בחוקים הללו באשור הממשלה המחויית ולבקר לשם כך את העברות הטובו. לע"ע החליטה העירייה באחת מישיבותיה לפני שבועות מספר, להעלות את מס הקרקע שלא בנו עליה בנכולות תל-אביב מ/80 לפי חקת העירייה הקימת 180/05 משויה של הקרקע. אנו מקוים שהאמצעי הזה ימנע בעד החוקת הקרקע לשם מטרות ספקולטיביות ויתן דחיפה לבעלי המגרשים לבנות. בעוד ימים אחרים תבוא ההחלטה על העלאת המס על מגרשים שלא בנו עליהם לפני הממשלה לאשור. ואנו מקוים שהוד מעלתו, בהעריצו את הצעד החשוב הזה, יתן לזה את אשרו.

מתוך 'הפרובלמות של תל אביב', תזכיר ששלח ראש העיר מאיר דיזנגוף למ"מ הנציב העליון סיימס, כפי שהתפרסם ב'ידיעות העיר תל אביב', גיליון 1, 1 ספטמבר 1925, עמ' 4. מקור: ארכיון עיתונות הסטורית יהודית, הספרייה הלאומית

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

צמצום שטחי ומיקום הגינות בהתאם לבעלויות על הקרקע

גופים מיישבים ויזמים יהודים שרכשו קרקעות ברחבי תל-אביב בשנות ה-20' קידמו את הכנתן של תכניות פרסלציה. הקרקעות שרכשו חולקו למגרשים קטנים בהתאם לדרישות ולמספר בעלי הבתים הצפויים, וחלוקה זו היתה בגדר עובדה קיימת בעת תחילת העבודה על תכנית גדס. מטבע הדברים, הקצאה של שטח נרחב במרכז הבולק ליגנה ציבורית לא היתה חלק מן הפרסלציה היזמית שקידמו בעלי הקרקעות החדשים, וכוונת העירייה לפעול בהתאם לתכנית גדס עוררה התנגדות עוד בעת ששהה גדס בארץ. במכתב מחודש יוני 1925 כותבים היזמים ('המנחיל' חברה להכשרת קרקעות לבנין ולתעשייה בע"מ) המייצגים קבוצת רכישה של 29 מגרשים ב'אדמת ברסקי' כי את אדמתם סידרו 'על סמך פרסלציה שאושרה ע"י העירייה והממשלה' וכי האדמות נמכרו לאנשים שונים בהתאם לפרסלציה זו. הם מוחים על ש'השינויים שהכניס פרופ' גדס מקלקלים שורה שלמה של מגרשים (1-6) באדמתנו, חותכים מגרשים לחלקים ומאחדים את המגרשים שלנו עם אדמות הערבים שעוד לא נקנו.

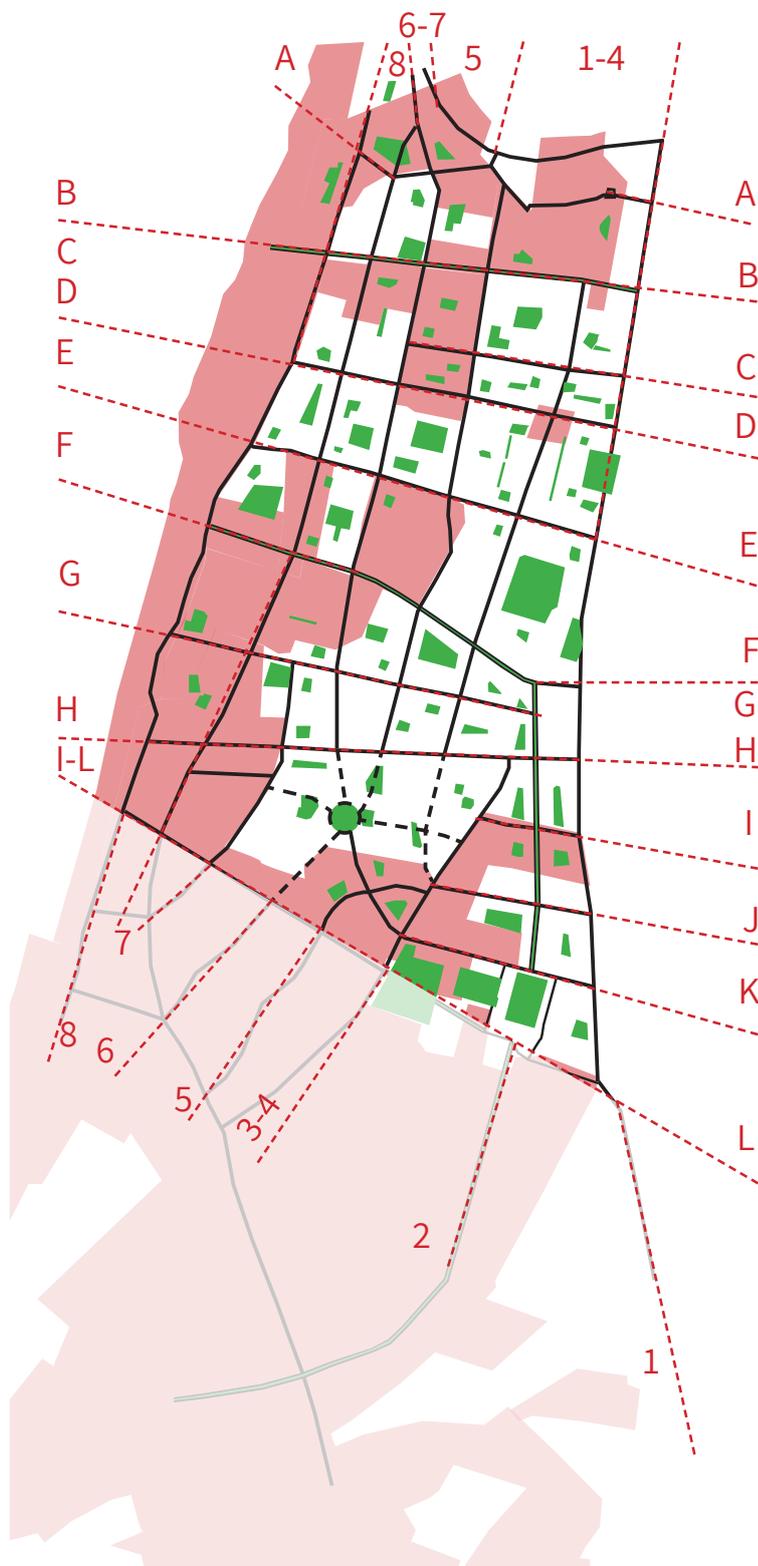

מכתבאל הועד הפועלשלעירייתתל-אביבמתאריך 19יוני1925מאת 'המנחיל'חברהלהכשרתקרקעותלבניןולתעשייה בע"מ המביע התנגדות לתכנית גדס בהתהוותה. מקור: הארכיון ההסטורי עיריית תל אביב, תיק N/11/11 תכנית גדס.

הבלוק:	שטח הגינה המתוכננת ביחס לשטח הבלוק (ב-%):	
הגינה האידיאלית	11%	
קרקע שנרכשה לפני 1926	B4	3.6%
	C5	7.6%
	D5	10.5%
	G6-7	4%
	G8	4.6%
	J1	5%
	J2	5%
מוצע:	5.8%	
קרקע שנרכשה אחרי 1926	B6-7	19.8%
	C1-3	7%
	C4	13.1%
	D1-3	11.8%
	D4	7.1%
	E1-3	25.2%
	E4	8.1%
	E5	19%
	E6-7	16.6%
	E8	10.7%
F8	22.7%	
K1	7.1%	
מוצע:	15.3%	

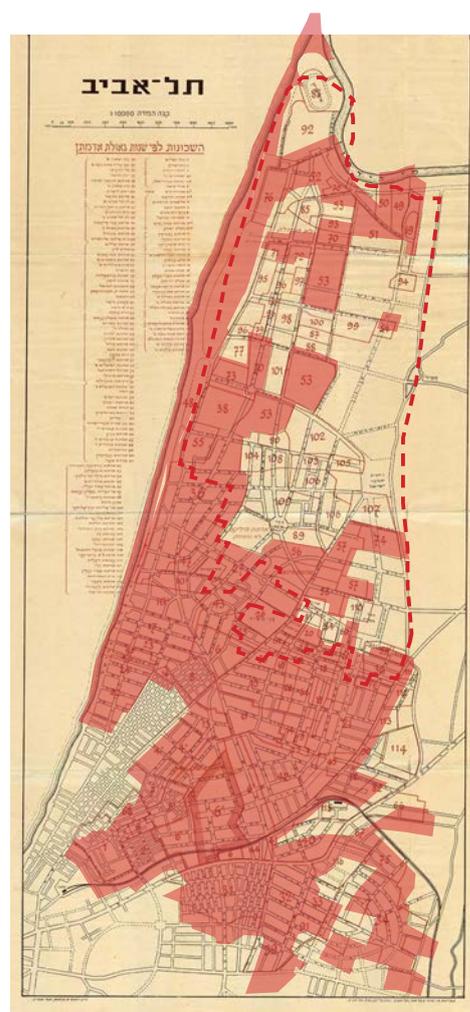
2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

מגדס למפת פרנקל

מקרא:
 קרקעות שנרכשו עד 1926
 גינת גדס (לפי מפת פרנקל 1925)

המפה משמאל מציגה סופרפוזיציה בין גינת הבלוק של גדס כפי שהופיעו בתכנית פרנקל (1925) לבין סימון הקרקעות שנרכשו עד 1925. במפה ניתן לראות היטב כי הגינות הגדולות, בדרך כלל במרכז הבלוק, תוכננו על גבי קרקעות שטרם נרכשו ע"י יהודים עד 1925. לעומת זאת, על גבי השטחים שכבר נרכשו ב-1925 מתוכננות בעיקר גינות קטנות, לרוב בשולי הבלוק (מגרשים פינתיים בעלי נגישות נמוכה). מכך אנו מסיקים שבבלוקים בהם היו הקרקעות בבעלות פרטית בשנת 1925 גרמו לחצי פיתוח מצד בעלי הקרקע לזמינות נמוכה של קרקעות, וזו היתה שיקול מרכזי בקביעת מיקום וגודל השטחים שהוקצו לגינת הבלוק.

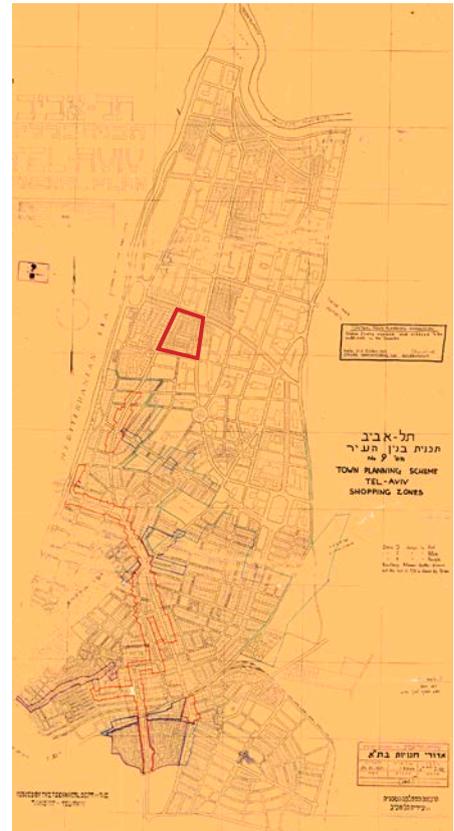
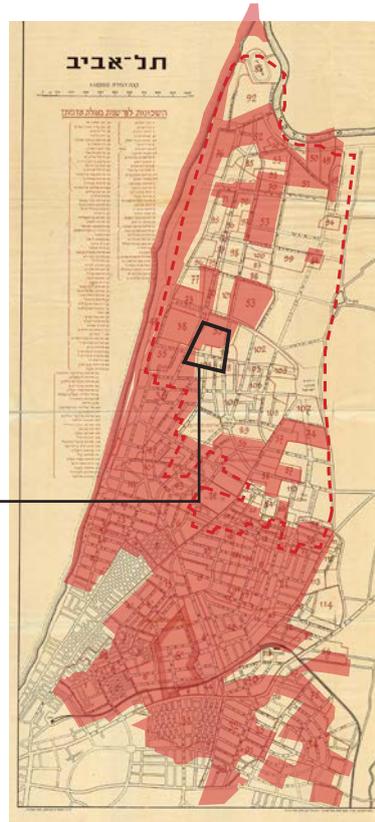

מפת 'תל אביב: השכונות לפי שנת גאולת אדמתן, מתוך 'ספר תל אביב' של דרויאנוב (1935). באדום צבועות הקרקעות שנרכשו עד 1925. בקו אדום מקווקו מסומן גבול תכנית גדס.

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

צמצום שטחי ומיקום הגינות בהתאם לבעלויות על הקרקע

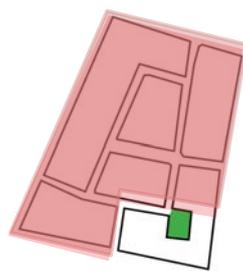
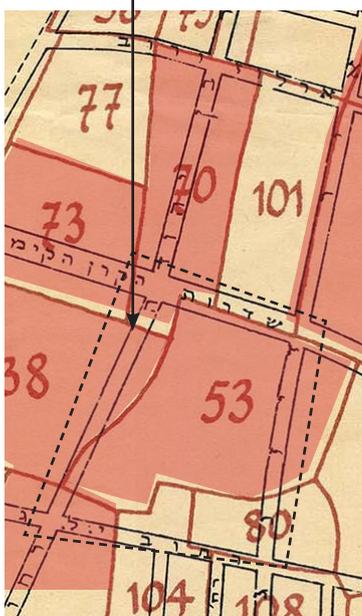
בהשוואה בין מפת תכנית מס. 9 לבין מפת בעלויות הקרקע של דרויאנוב ניתן לראות מתאם ברור בין מגרשים שהיו בבעלות פרטית בשנת 1925, לבין מגרשים שעברו תהליך של פרצלציה (כפי הנראה טרם גיבושה של תכנית גדס) ובהם מיעוט של גינות. מגמה זו מודגמת באופן ברור בבלוק G-6-7, בו נדחקה גינה קטנה אל הפינה הדרום-מזרחית של הבלוק, דהיינו אל השטח היחיד שבעת הכנת התכנית עדיין לא היה בידיים יזמיות.

מפת 'תל אביב: השכונות לפי שנת גאולת אדמתן', מתוך 'ספר תל אביב' של דרויאנוב (1935). באדום - הקרקעות שנרכשו עד 1925.

'תל אביב תכנית בנין עיר מס' 9' משנת 1932. מקור: ארכיון העיר תל אביב. המפה בבירור מבוססת על מפת פרנקל, ולפי פייטון 1995 (עמ' 366) היא המוקדמת ביותר שנמצאת בארכיון העירייה.

בלוק G-6-7: גינת דבורה אופמן ושדרות ז'אן ז'ורס

הבלוק בתכנית גדס 1925

הבלוק בתכנית פרנקל 1925/6

הבלוק בתב"ע 58 (1938)

הבלוק ב-GIS העירוני 2019

הבלוק במפת 'תל אביב: השכונות לפי שנת גאולת אדמתן', דרויאנוב (1935). באדום קרקעות שנרכשו עד 1925

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

המשעולים בתכנית פרנקל

'משעולי הגפנים והוורדים' בתכניתו של גדס נועדו לקשר בין חלקות המגורים הפונות לרחובות הראשיים, ה-MAINWAYS, ובין הגינה הממוקמת בפנים הבלוק. בחזונו של גדס מוקמו המשעולים בגבולות בין חלקות המגורים באופן שכל חלקה 'תורמת' רצועה ברוחב של כ-1 מ' לטובת המעבר. נושא זה אמנם פורט בחלקו המילולי של הדו"ח, אך במפה משער דו"ח גדס אין למשעולים אלה ביטוי גרפי. בפועל, קיימים מעט מאוד מעברים דרך מגרשי מגורים לגינות כיום (לדוגמה מעבר בית קרן קיימת).

ככונות של דיירים לתרום קרקעות למען האינטרס הציבורי כפי שראה גדס בעיני רוחו לא התממשה בעיר הגנים התל אביבית. כבר ביוני 1925 אנו רואים גישות אחרות לממשק בין הקניין הפרטי עם הציבורי במכתבם של 'שכונת הסתדרות השכנים' (ראו בעמוד הבא) המוחים בפני העירייה על כוונת המשעולים בתכנית גדס במילים אלה:

"הפרופ' בתכניתו מכניס בין שתי שורות בתים במקום שהם נוגעים בחצרותיהם שביל של 1-1½ מטר. אין אנו יודעים את הנימוקים לזה, אולם ברור לנו, כי כל כמה שיהא חשובים הנימוקים לחיוב, הטעמים לשלילה שקולים ומכריעים כנגדם. אנו בהכירנו את האלמנט (?) שלנו המתחשב יודעים, כי מעבר צר זה יהיה מקום לא לורדים ולעגפים – כי אם לכל מיני אשפה וזבל ושום שמירה מעולה וקנסות לא תועילנה. גם מצד הבטחון הצבורי רע שיש בשכונה מעבר צר כזה..."

כפי שתואר בפרק 2.3 לעיל, בתחום הסקר בתל אביב כיום נותרו לא מעט משעולים להולכי רגל (במסגרת סקר זה איתרנו כ-30 משעולים, ראו מפה בסוף פרק זה). מיעוטם דומים לאלה שדמיינו גדס - מעברים צרים ש'נתרמו' לשימוש הציבור ע"י בעלי חלקות פרטיות (למשל מעבר בית קרן קיימת מרחוב הנביאים לגינת קרוון). מרבית המשעולים הינם סמטאות על גבי חלקות ביעוד ציבורי, דרך או שצ"פ (ראה טבלת תכולת הבלוקים בפרק 4) שסומנו בתכנית הפרסלציה של 1925 כסמטאות ברוחב 2-4 מטר להולכי רגל, או שנוצרו באמצעות תכניות מאוחרות יותר. למרבית ה'משעולים' הללו יש שם (למשל 'סמטת אברהם לב') והם בבעלות ותחזוקת הרשות המקומית. משעולים אלה סומנו כבר במהלך שנת 1925-1926 במפת פרנקל על ידי המחלקה הטכנית של עיריית תל אביב, ש'תרגמה' את עקרונות דו"ח גדס למפה ממשית ומפורטת. מפה זו היא שהעניקה למשעולים של תכנית גדס מגרשים עצמאיים ביעוד ציבורי, וכך קיבעה את קיומם כמעברי הולכי רגל המהווים חלק ממערך הדרכים העירוני עד היום.

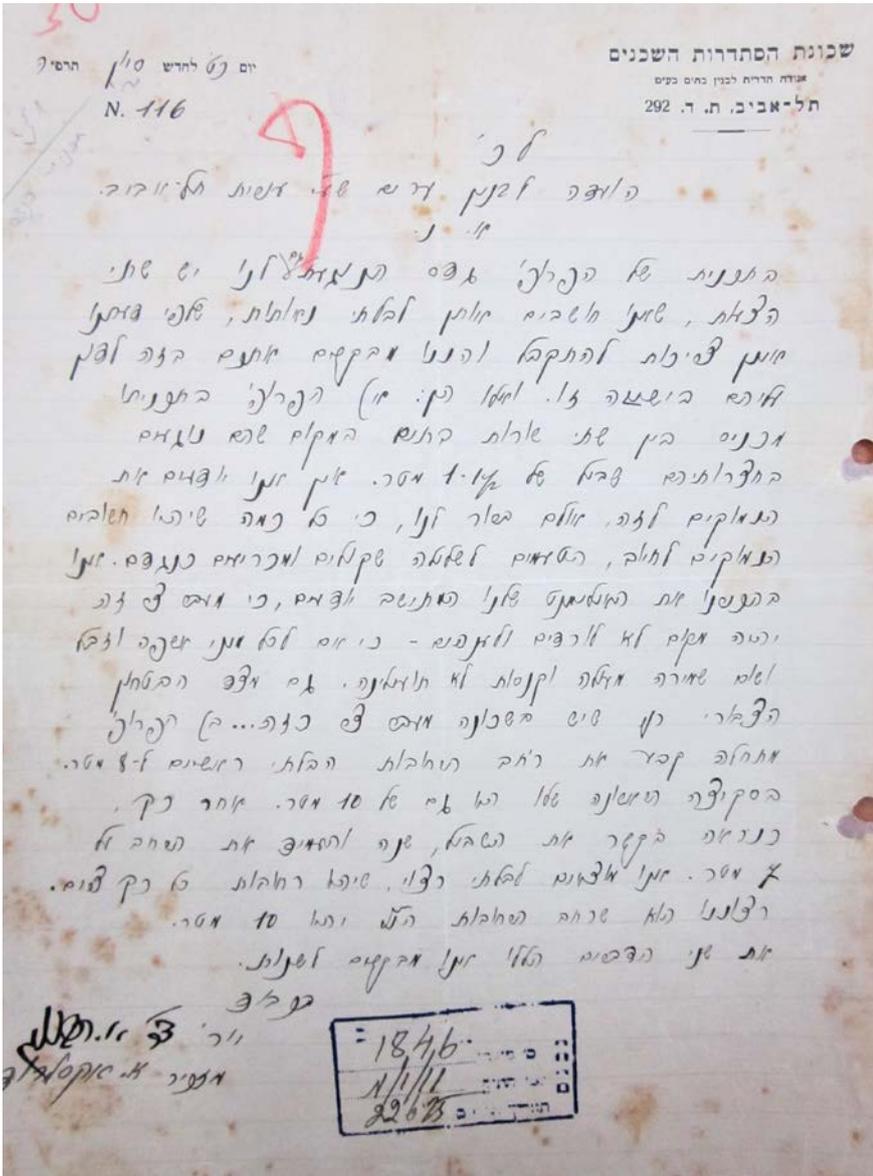

מפה סכמטית של תל אביב עם סימון גינות גדס ומבני ציבור במגרשי גינות גדס. בכתום: סמטאות ומשעולים קיימים ברחבי העיר

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

המשעולים בתכנית פרנקל

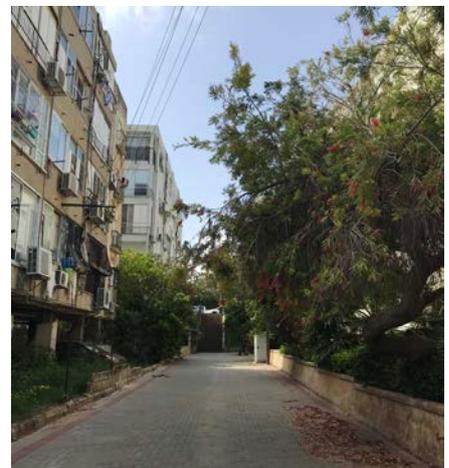

סמטת ארבע ארצות ליד גינת היוצר-גימפל מאי 2019

סמטת עמוס / נורדאו ליד מרכז המגיד, מאי 2019

מכתבמאת 'שכונת הסתדרות השכנים' אגודה דת לבנין בתים בע"מ" אלו העדה לתכנון ערים של עיריית תל אביב יפו והתנגדות למשעולים בתכנית גדס-יוני 1925. מקור: הארכיון ההסטורי עיריית תל אביב, תיק N/1/11 תכנית גדס. 1925

סמטת התרסי בין פארק הירקון לכיכר היל, מאי 2019

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

החלוקה לבלוקים עירוניים

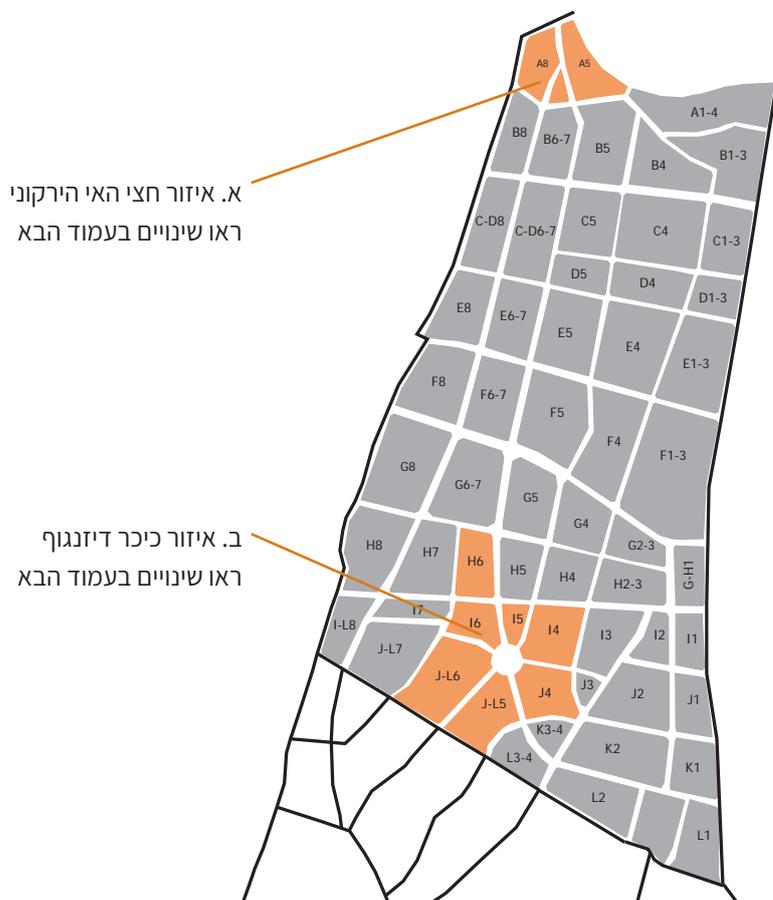
ברוב שטח התכנית קיימת התאמה כמעט מלאה בין הבלוקים והצירים העירוניים כפי שהותוו בתכנית גדס לבין המצב הקיים כיום.

בשני אזורים היתה תכנית גדס שונה באופן משמעותי מהקיים בשטח כיום:

א. אזור חצי האי הירקוני (נמל תל אביב ומגרשי יריד המזרח): רקמת המגורים שתכנן גדס הוחלפה באיזור חצי האי הירקוני בשטח מורחב ליריד המזרח, ובהתאם לו גריד הרחובות באיזור.

ב. אזור כיכר דיזנגוף: הכיכר נבנתה בשנות ה-30' כ-80 מטר דרומה ממוקמה בתכנית גדס (ובמפת פרנקל). כתוצאה, חלו מספר שינויים במרחב הבלוקים הסובבים את הכיכר: רחוב מנדלי מוכר ספרים שהיה אמור להיות ציר ישר מהים אל הכיכר, אינו מגיע כלל לכיכר דיזנגוף. רחוב נצח ישראל היה אמור להוות ציר ישיר בין רחוב אבן גבירול לכיכר דיזנגוף, אך הוא מסתיים ברחוב המלך ג'ורג' והמשכו המוסט, רחוב זמנהוף, הוא שנפגש עם כיכר דיזנגוף.

מעניין להיווכח כי באופן פרדוקסלי, דוקא הבלוק בו מצויה גינת רות, אולי הגינה ה'גדסית' ביותר בתל אביב, לא הופיע בתוכנית גדס, אלא נולד כתוצאה שהשינוי שחל במימדי הבלוק בעקבות הסטת כיכר דיזנגוף.

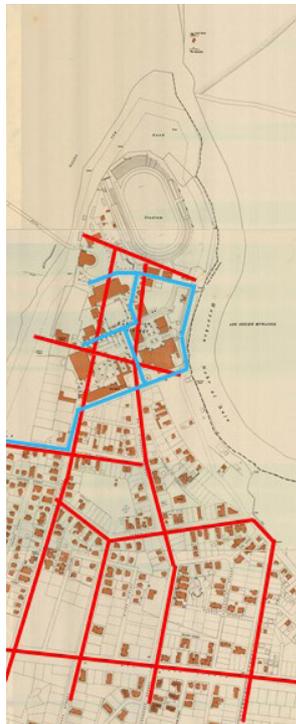

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

החלוקה לבלוקים עירוניים

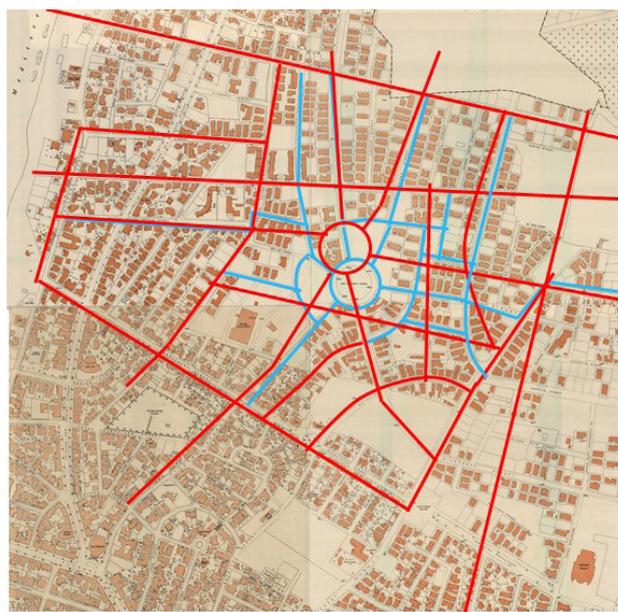
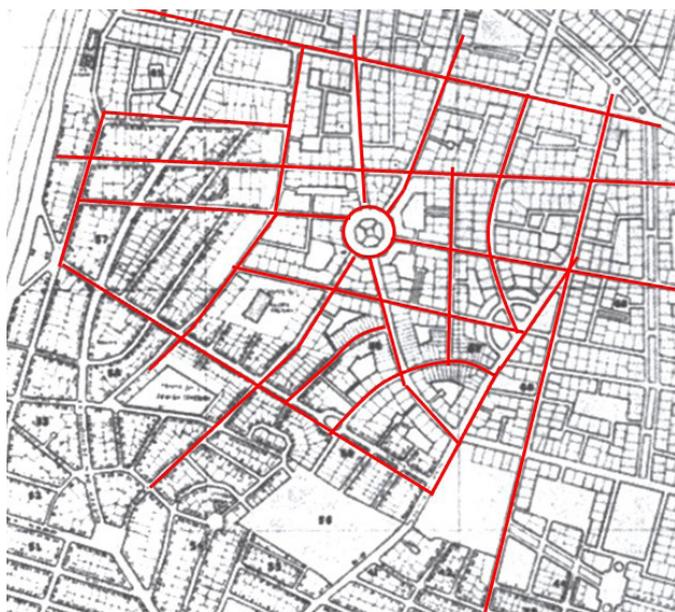
איזור חצי האי הירקוני:

ניתן לראות שינוי משמעותי בגריד הרחובות בחצי האי הירקוני, היכן שבפועל הוקמו ביתני יריד המזרח.

קטעים ממפת פרנקל 1926 עם סימון החלוקה המתוכננת לבלוקים למעלה: צפון העיר, איזור גני התערוכה. למטה: איזור כיכר דיזנגוף.

קטעים ממפת ה-Survey of Palestine משנת 1936 - מצב קיים. הקווים האדומים מציינים חלוקה לבלוקים לפי תכנית גדס, והקווים הכחולים את המצב בשטח עשור מאוחר יותר.

איזור כיכר דיזנגוף: ניתן לראות בברור שינוי במיקום של כיכר דיזנגוף, שבוצעה בפועל במיקום דרומי למיקומה המתוכנן. כתוצאה מכך השתנה מערך הדרכים הסובב את הכיכר.

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

מעונות עובדים

בין השנים 1925 ל-1928 החזיקה סיעת הפועלים בשלטון בעיריית תל אביב. בתקופה זו החלה פעילות אינטנסיבית של רכישת קרקעות להקמת שכונות פועלים בעיר. קרוב לאלף משפחות פועלים, חברי ארגונים שונים, היו רשומות להשתכנות: שכונת השכנים, שכונת הגמלים, שכונת אוהלים וצריפים ושכונת הפועלים.

בין השנים 1926 ל-1935 נרכשו בתל אביב 365 דונם לשיכון פועלים בשכונות עובדים ובמעונות עובדים, בסיוע ההסתדרות בתל אביב. כל הקרקע נרכשה באזור שמצפון לעיר הקיימת ועד לגדת הירקון, בתחום תכנית גדס.

האדריכל אריה שרון, שהוזמן לתכנן חלק ממעונות עובדים אלה, הצביע על הקושי בישום עקרונות התכנון השיתופיים הרצויים במעונות אלה, בהתאמה לפרצלציה הקיימת לפי תכנית גדס: "בגשתנו להקמת בתים משותפים ביטלנו אמנם את המגרשים הפרטיים הקטנים והעמדנו את הדירות שורות שורות במרחקים מכסימליים לפי תנאי ומחיר הקרקע, ביחסי שכונות יותר נורמליים בין דירה לדירה, אולם על ידי הפרסלציה הקיימת לא יכולנו לגמור את תפקידנו זה באופן עקבי ומובן מאליו שמתוך הכרח להתאים את הבתים אל רשת הרחובות הקיימים באנו לפשרות ברוב הבתים המשותפים, ביחוד כמה שנוגע לפתרון הפינות."¹

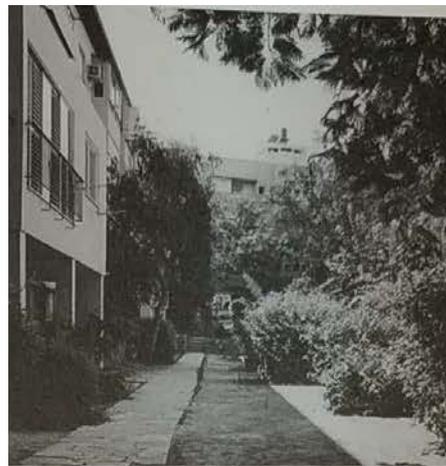
מעניין להשוות בין גינת הבלוק של גדס לחצר המשותפת של מעונות העובדים. שתי הגישות ראו את הגינה או החצר כמרחב משמעותי בחיי הפרט: "החצר הגדולה והסגורה ביטאה רוח של קולקטיביזם, שבאה לידי ביטוי בשותפות בעבודת הגינה ובבילוי משותף של שעות הפנאי, ולכן

התאימה לאידיאולוגיה של שכונות הפועלים בארץ ישראל."²

עם זאת, בעוד שגינת גדס מקושרת למרחב הציבורי של הבלוק, באמצעות הרחובות הפנימיים, החצר המשותפת במעונות העובדים ממוקמת בצמוד לחזיתות האחוריות של מבני המגורים והיא סגורה כלפי העיר ומנותקת לחלוטין ממערך התנועה בבלוק.

מפת שכונות הפועלים ומעונות העובדים בתל אביב. מקור: 'מהשכונה אל השיכון – ההתיישבות העירונית של הפועלים בארץ ישראל ושושיה הרעיוניים 1920-1950', אוריס גרייצר.

חצר מעונות עובדים ח', תל אביב. הגינה הפנימית, שנות ה-90'. צילום: ליאונרדו בצולה. מקור: אוסף מיכאל לויין.

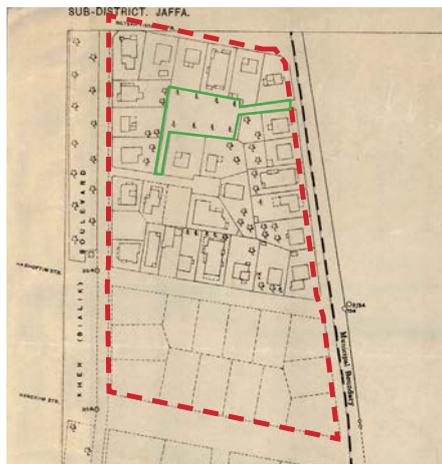
החצר הפנימית במעונות הו"ד, 1934-5. צילום: פישר-רובינשטיין. מקור: הספר אריה שרון אדריכל המדינה.

מעונות עובדים ח'. מקור: לע"מ

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

מעונות עובדים

הבלוק בתכנית מ-1936. מקור: מפ"י.

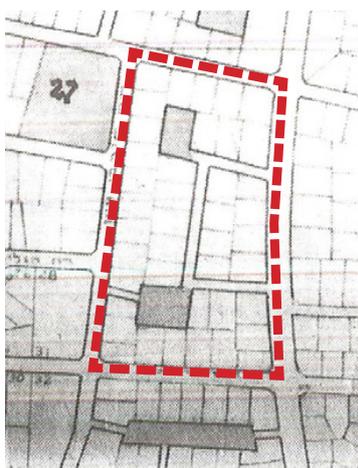

הבלוק במפת פרנקל, 1925.

מיקומן של שכונות ומעונות העובדים בתוך המסגרת התכנונית אותה קבע גדס הביא ליצירתם של שלושה סוגי בלוק עירוניים: א. בלוק עירוני, הכולל בתוכו שכונת עובדים, ושומר על עקרונות הבלוק של גדס: כדוגמת שכונת שכנים ב' שהוקמה ב-1925 על גבי קרקע שנרכשה ע"י הקרן הקיימת לישראל. השכונה היתה מיועדת ל-150 משפחות ושמרה בתכנונה על עקרונות הבלוק העירוני של גדס, כולל השטח שהוקצה עבור גינה ציבורית, שהפכה לימים לגינת האם.

הבלוק בתכנית מ-1936. מקור: מפ"י.

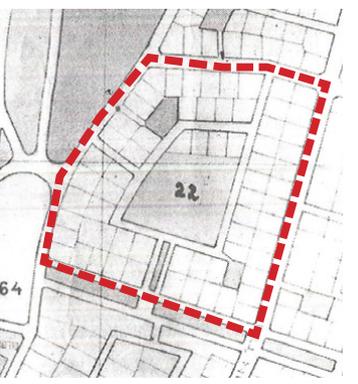

הבלוק במפת פרנקל, 1925.

ב. בלוק עירוני הכולל בתוכו מעונות עובדים שתוכננו בהתאם לעקרונות השיתופיים, ומשתלב חלקית בעקרונות הבלוק של גדס: מעונות הו"ד הוקמו ב-1933 בחלקו הדרומי של הבלוק שבין הרחובות: גורדון, דב הוז, פרישמן ודיזינגוף. נראה כי הקמתם של המעונות כבניה היקפית סביב חצר משותפת הביאה לשינוי משמעותי במבנה הבלוק. הבלוק אינו כולל רחובות פנימיים כהגדרתם בהתאם לעקרונות גדס, אלא רחוב חוצה, ואמנם נותרה גינה ציבורית, לימים בית צעירות מזרחי, אך היא אינה ממוקמת בבלוק בהתאם לעקרונות גדס.

הבלוק בתכנית מ-1936. מקור: מפ"י.

הבלוק במפת פרנקל, 1925.

ג. בלוק עירוני הכולל בתוכו מעונות עובדים אשר שינו את הבלוק כך שאינו עונה על עקרונות התכנון הגדסי: שכונת פועלים א' (1926) ושכונת פועלים ב' (1930) הוקמו בבלוק העירוני שבין הרחובות: ארלוזורוב, הירקון, בן גוריון ובן יהודה. תכנון השכונות כלל בתים קטנים לאורך הרחובות עם חצרות אחוריות עמוקות וביטל את גינת הבלוק והרחובות הפנימיים. במקום גינה, הוקצה שטח לבית ספר, שלימים החצר הקדמית שלו הפכה לגינת גורן-גולדשטיין.

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

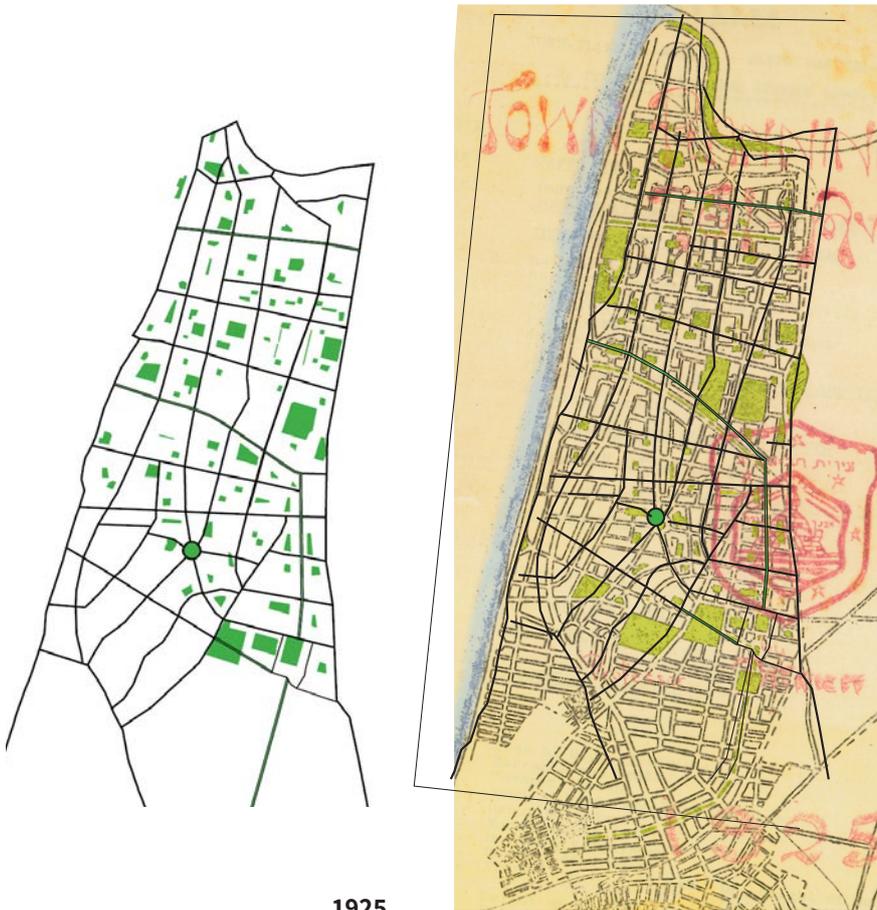
המימוש הסטטוטורי - ממפת פרנקל לתב"ע 58

הליך אישורה הסטטוטורי של תכנית גדס לקח כ-11 שנים ולאורכו השפיעו מגוון של שיקולים שתוארו לעיל על הלכי הרוח התכנוניים בעיר. בתכנית גדס הוכנסו שינויים רבים, וסימון של גינות גדס בתשריט תבע 58 (היא תכנית גדס שאושרה סטטוטורית ב-1940) שונה לכאורה באופן קל, אך למעשה באופן דרמטי: כמחצית מגינות גדס סומנו כ"ככר ציבורית" ומחציתן השנייה כ"מגרש ציבורי".

"ככר ציבורית" (PUBLIC OPEN SPACE) הוגדרה בתקנון כקרקע ציבורית המיועדת לציבור בכללו, "כדי לשמש גן, מגרש משחק או מנוחה, מגרש ספורט או שעשועים וכל בנין הכרוך בכך, וכן כל שמוש צבורי אחר אשר יתאשר על ידי הועדה המחוזית".

"מגרש ציבורי" הוגדר כקרקעות צבוריים "המיועדים לגן ציבורי או לכל שמוש צבורי אחר או לכל בניין השייך להם...כפי שיוחלט מפעם לפעם על ידי הועדה המקומית ברוב דעות של שני שלישים". מהלך זה בו שונה ייעוד הקרקע של חלק ניכר מגינות גדס מ"כיכר" ל"מגרש ציבורי" היה הגורם המרכזי בהפיכת רבות מגינות הבלוק למגרשים שעליהם הוקמו מבני ציבור.

לאורך השנים השפיעו תהליכים ותכניות שונות על הסטטוס של הגינות. מבין שלושים הגינות שזיהינו במחקרנו ל'גינות בלוק', נותרו 21 גינות (70% מהגינות הנתרות) שמשמשות כשטח ציבורי פתוח ומגונן בייעוד שצ"פ, מוגדרות וממוספרות כגינות ב-GIS העירוני, ונמצאות בטיפול אגף שפ"ע כגינות ציבוריות.

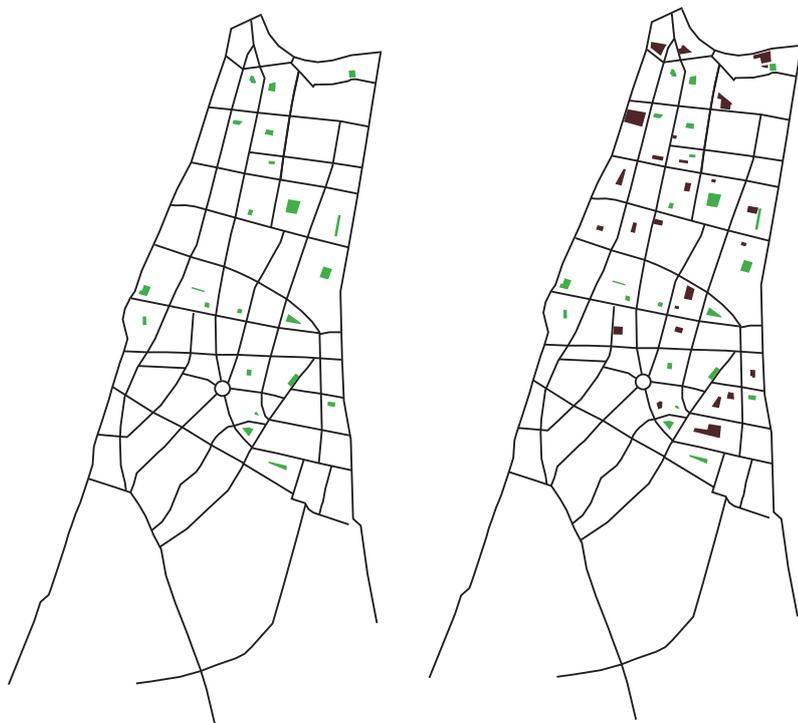
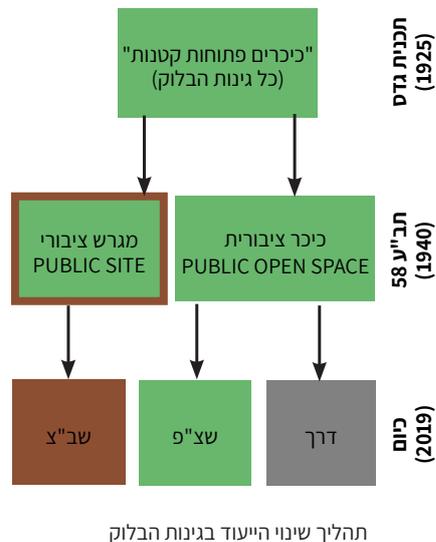
הגינות בתכנית גדס (1925)

תהליך הצמצום בגינות הבלוק (מימין לשמאל):

2.4 מימוש תכנית גדס בתל אביב

המימוש הסטטוטורי - ממפת פרנקל לתב"ע 58

"עיר נבנית בתוך מדבר, מלאת אידיאלים ובטחון, עיר גנים. עורכים לעיר תכנית יפה, שתפקידה למנוע כל צורת התפתחות שלא בהתאם לתכנית הקבועה מראש. אולם למעשה קורה אחרת. ההתפתחות הולכת בצעדים יותר מהירים מכפי שנקבע בתכנית. צריך להכין דירות למספר אנשים גדול. כבר ההכרח והצרכים קובעים את החוקים ולא התכנית. דרישות החיים מתגברות על סמכותה הבלתי מספקת של התכניתיות. אולם על ידי כך הולכים לאבוד דברים יסודיים. על שלד של עיר גנים הולך ונבנה כרך מודרני עם תנועה גדולה ועורקי תנועה בלתי מספיקים. האנרכיה של חסר מחשבה משתלטת על היופי שברצון ובכוונה... גינות ועצים נופלים לה לקרבן". (מתוך מאמרו של אויגן שטוצלר "הגינה, העץ ובנין ערים", הבניין במזרח הקרוב, דצמבר 1934)

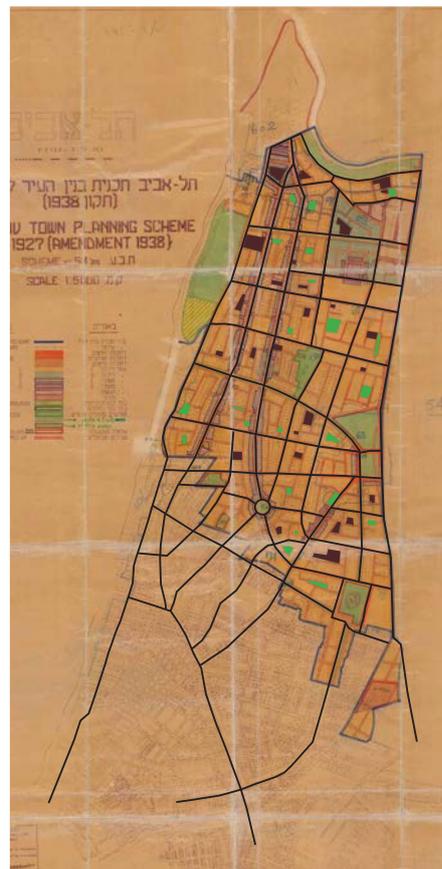

2019

1940

גינות בייעוד שצ"פ כיום (2019)

בירוק- הגינות בתב"ע 58 (1940)

תהליך הצמצום בגינות הבלוק (מימין לשמאל):

2.5 עקבות תכנית גדס בתל אביב העכושית

מפת גינות גדס שהוקמו בפועל

הגינה:	הבלוק:
כיכר היל*	A 1-4
ברנדר*	B 1-3
סמטת עמוס	B 4
גימפל דורה/הנביאים*	B 5
קרמסקי/מיכה*	B 6-7
הלן/הלמן/הר-נבו*	C 1-3
וינר/מנדלשטם*	C 5
גימפל*	D 4
גריזים פ. פקיעין*	D 5
מרקוביץ פרדריק*	C-D 6-7
טורונטו/קהילת קנדה	
שד' עמנואל הרומי*	E 1-3
מלץ*	E 4
אמסטרדם	
נצר/מהר"ל*	E 5
טאו	E 8
גורן גולדשטיין	F 8
דבורה ברון*	G 2-3
גוטליב/פורסט היל*	G 5
שד' זין ז'ורס	G 6-7
דבורה אופמן*	
וכסלבאום ערן*	G 8
פרוג	H 6
פינצ'וק*	H 8
כיכר מסריק*	I 3
רות/הנרייטה סולד*	I 4
השופטים	J 0
האם/לטריס*	J 1
קרונן אברהם	K 2
צמח נחום/חיסין*	L 2

עבור הרחבה וסקר מפורט אודות כל אחת מהגינות לעיל - ראו גינות גדס: כרטיסי אתר (חוברת 2) בעבודת מחקר זו

מקרא: * גינות בלוק גדס ביעוד שצ"פ

גינות

גינות גדס

גבול תחום הסקר

גבול שטח תכנית גדס לפי תב"מ 58 (1938)

2.5 עקבות תכנית גדס בתל אביב העכווית

מפת גינות גדס שהפכו למבנה ציבור

הגינה:	הבלוק:
גני ילדים	A 5
תיכון עירוני ה'	A 8
מרכז קהילתי מגיד*	B 4
בית כנסת עטרת צבוי*	C 1-3
מרכז קשישים*	C 5
בי"ס מצדה	D 1-3
בית כנסת	D 5
מגרש מחנות העולים*	E 1-3
גני ילדים*	E 5
מתחם המעביר	E 6-7
בתי כנסת*	E 8
מרכז לחינוך מדעי	F 1-3
בית חנה/ בי"ס גרץ	F 5
בית המהנדס	F 6-7
בית אבות	F 6-7
מרכז גורן גולדשטיין*	F 8
עת"א מנהל ההנדסה	G 4
בית כנסת וגן ילדים	H 4
מרכז קהילתי דב הוז*	H 6
בית כנסת	I 1
יד שרה	J 2
קופ"ח זמנהוף	J 2
בית ספר גבריאלי*	K 2
בתי כנסת	J 4

* נסקר בכרטיס הבלוק עם הגינה הסמוכה לו

מקרא:

מגרשי גינות בלוק ע"פ תכנית גדס שהפכו ל-מגרשים ציבוריים' בתב"ע 58

גינות

גבול תחום הסקר

גבול שטח תכנית גדס לפי תב"ע 58 (1938)

2.5 עקבות תכנית גדס בתל אביב העכשווית

מפת משעולים

הבלוק:	המשעול
A 1-4	סמטת התרסי וסמטת אגריפס*
A 5	מעבר צפניה
B 4	סמטת עמוס + סמטת נורדאו*
B 6-7	סמטת מיכה*
C 5	מעבר וינר*
C 6-7	סמטת מרקביץ*
D 4	סמטת אשתורי הפרחי*
D 4	סמטת ארבע ארצות*
D 5	מעבר פקיעין-באזל*
E 4	סמטת נ"ס*
E 4	סמטת גן מלץ*
E 4	פסאז' אמסטרדם*
E 8	סמטת בן יהודה*
E 8	סמטת החובבים*
F 5	מעברי באר טוביה
F 6-7	סמטת וייס אייזק הירש
F 6-7	מדרגות מבוא יוסט
G 5	מעבר גוטליב*
G 6-7	מעבר ביירון-קורולנקו/ בית כנסת הצפון*
G 8	מעברי גן ערן*
H 6	מעבר פרוג*
I 0	סמטת 1112*
J 0	סמטת 668
J 1	מעברי גן האם*
J 2	סמטת זמנהוף
K 2	מעבר בית קרן קיימת*
L 2	סמטת לב אברהם*

* נסקר בכרטיס הבלוק עם הגינה הסמוכה לו

מקרא:

משעול

מגרש למבנה ציבור

גינות

גבול תחום הסקר

גבול שטח תכנית גדס לפי תב"מ 58 (1938)

פרק 3 | התפתחות הגינות והעיר
מ-1925 ואילך

73	הקדמה.....
3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגננות בתל אביב	
74	הקמת הגינות - לוח זמנים היסטורי.....
76	ניהול הגננות העירונית בתל אביב .....
78	דמויות מפתח בתולדות הגננות בתל אביב .....
79	סוגי המרחבים הנופיים בעיר.....
80	השדרות, החורשות והגינות.....
82	המשתלה העירונית.....
84	הצמחיה ההיסטורית של תל אביב .....
88	שפה מקומית - חומריות ופרטי גמר .....
3.2 תהליך הקמת גינות גדס	
90	המחסור בגינות ציבוריות בשנות ה-20 וה-30.....
92	אגודת חובבי עצים וצמחים.....
93	הקמת גינות גדס.....
94	טבלת הקמת הגינות.....
3.3 מבנים ומתקנים בגינות	
95	מכוני מים - חדרי טרנספורמציה.....
96	מקלטים .....

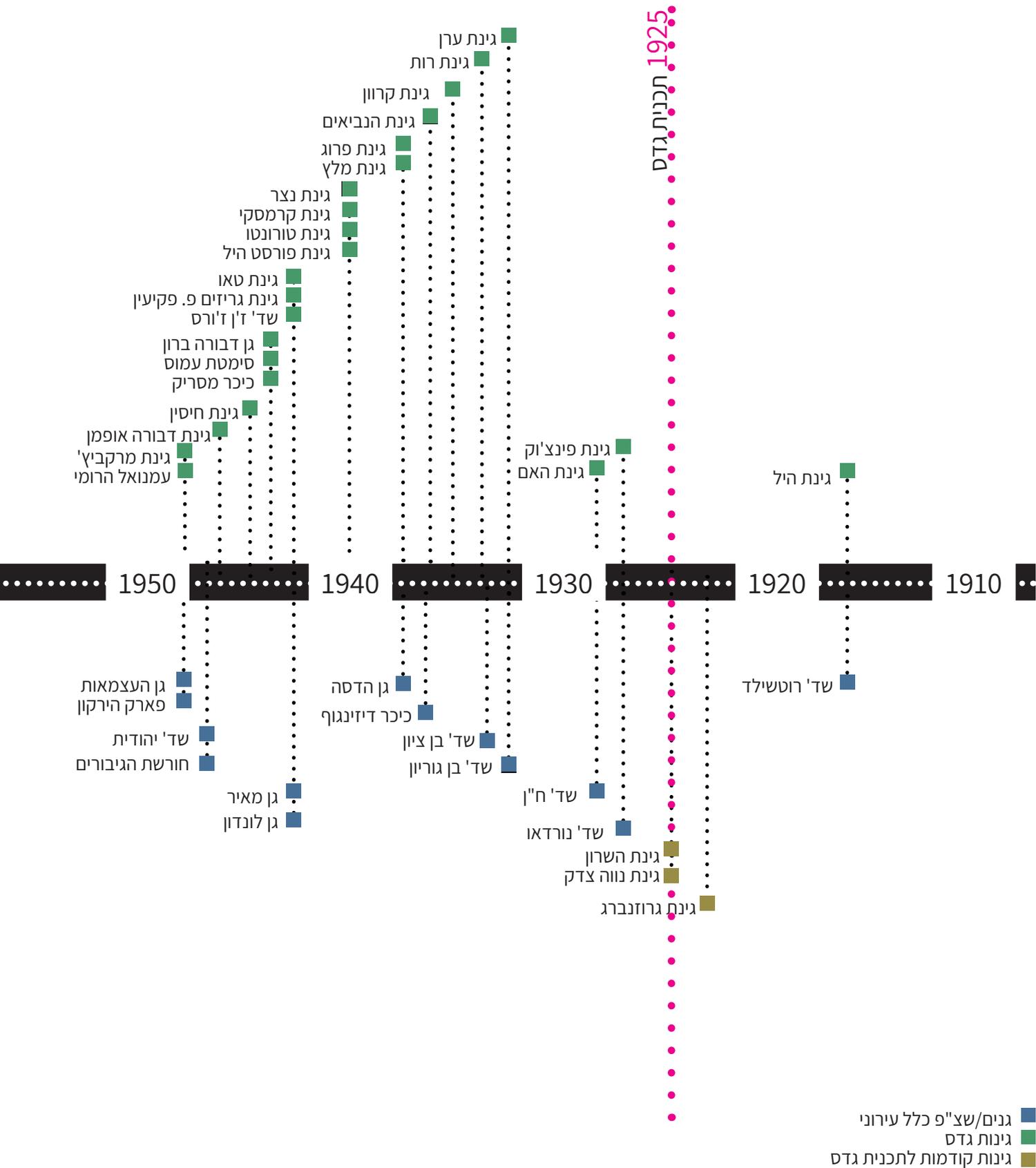

בפרק זה תוצג התפתחותה של הגננות העירונית בתל אביב מ-1925 (שנת הכנתה של תכנית גדס) בדגש על גינות הבלוק של גדס והתפתחותן. במושג "גננות עירונית" נכללים השטחים הפתוחים הנמצאים באחזקתה, בניהולה ובאחריותה של מועצת העיר, ובהמשך עיריית תל אביב. שטחים אלה כוללים את השדרות העירוניות, הכיכרות, הפארקים העירוניים והגינות הציבוריות בהן גם גינות הבלוק של גדס. בחלקו הראשון של הפרק יוצג מערך הגננות העירונית בתל אביב והדמויות המרכזיות שפעלו בו. לניהול והתפתחות הגננות העירונית היתה, כפי שיודגם, השפעה מכרעת על הקמת הגינות ואופיין, כחלק מגיבוש וקידום תפיסת הגננות בעיר.

בפרק מוצגים נושאי רוחב הנוגעים לגינות בהם הצמחיה ההיסטורית, שפת המקום - החומריות ופרטי הגמר בגנים וסוגי מבנים ומתקנים בגינות השונות. המידע המוצג בפרק מבוסס על גליונות העיתון ידיעות תל אביב ובמיוחד המדור "גנים" בו ניתן דיווח מדויק על פעולות הגינון והנטיעות בעיר החל משנות ה-30 ועד לשנות ה-50. במקביל נעשה שימוש בתמונות ומפות היסטוריות, לצד המימצאים הקיימים בגינות כיום, בהתאם לסקר הפיסי כמוצג בכרטיסיות הגינות בחוברת ב'.

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגננות בתל אביב

הקמת הגינות - לוח זמנים היסטורי

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגננות בתל אביב

ניהול הגננות העירונית בתל אביב

עם הפיכתה של תל אביב לישות מוניציפלית עצמאית ב-1921 ובחירת מועצה עירונית לניהול ענייני העיר, הוקמה גם מחלקת הגננות העירונית. הגנן הראשון של תל אביב היה אדר' הגנים יחיאל סגל שהתמנה לתפקיד ב-1922, ומחלקת הנטיעות הוקמה ב-1923. במחלקה עבדו בראשיתה 9 גננים יוצאי פולין ורוסיה, אנשי העלייה השנייה, חסרי רקע וניסיון גנני. הללו היו חקלאים, חברי קיבוצים ומושבים שעברו לעיר.¹ הגנן הראשי, לאחר עזיבתו של סגל, שהחזיק בתפקיד כשנה, היה אובסלום. חסר השכלה פורמאלית, רכש אובסלום את הידע הנדרש תוך כדי עבודתו והיה אחראי על נטיעת הקטע הראשון של שד' רוטשילד ועד נחלת בנימין.² ב-1925 התמנה לתפקיד הגנן הראשי אביגדור משל. גם משל היה חסר השכלה גננית פורמאלית, אך בעל מחויבות גדולה לתפקיד: "חי את כל אילן ושיח וככר דשא בעיר המתרחבת, טיפח באהבה את ממלכת הירק של העיר הגדולה, למן השדרות בתל אביב "העתיקה" ועד גדות הירקון".³ משל שימש כגנן הראשי של תל אביב כ-16 שנה עד מותו ב-1940, אז התמנה לתפקיד אברהם קרוון, שעבד במחלקת הגננות תחתיו קודם לכן. מחלקת הגננות מנתה כ-8 עובדים קבועים ועוד עובדים זמניים שנשכרו לצרכי נטיעות בהתאם לעונה ולצורך.

בסוף שנות ה-20 ובשנות ה-30 גברו הקולות הן במועצה העירונית והן בקרב ציבור תושבי העיר הקוראים להגברת הנטיעות וטיפוח הגינות הציבוריות בעיר (ראה עמ' 90). לאור מיעוט הנטיעות ביחס לגידולה של העיר, החליטה מועצת העיר ב-1934 למנות את אחד מחבריה (ד.צ.פנקס) לאחראי על הנטיעות, וב-1936 התמנה סעדיה שושני לראש המחלקה לגננות של עיריית ת"א.⁴ ראש מחלקת הגננות בשנות ה-30 וה-40 היה נבחר ציבור, מינוי של מועצת העיר, בניגוד לגנן הראשי שהיה תפקיד מקצועי, עובד העיריה. החל משנות ה-30 ועד לשנות ה-50, השנים בהן הוקמו מרבית גינות הבלוק של גדס, היה ראש מחלקת הגננות מטעם מועצת העיר סעדיה שושני ובמקביל אליו מילאו את תפקיד הגנן הראשי, אביגדור משל (עד 1940) ואברהם קרוון (מ-1940 ועד 1965). לסעדיה שושני, אביגדור משל ואברהם קרוון היתה השפעה מכרעת על התפתחותם ואופיים של הגינות העירוניות, בהן גם גינות גדס, בשנים אלה.

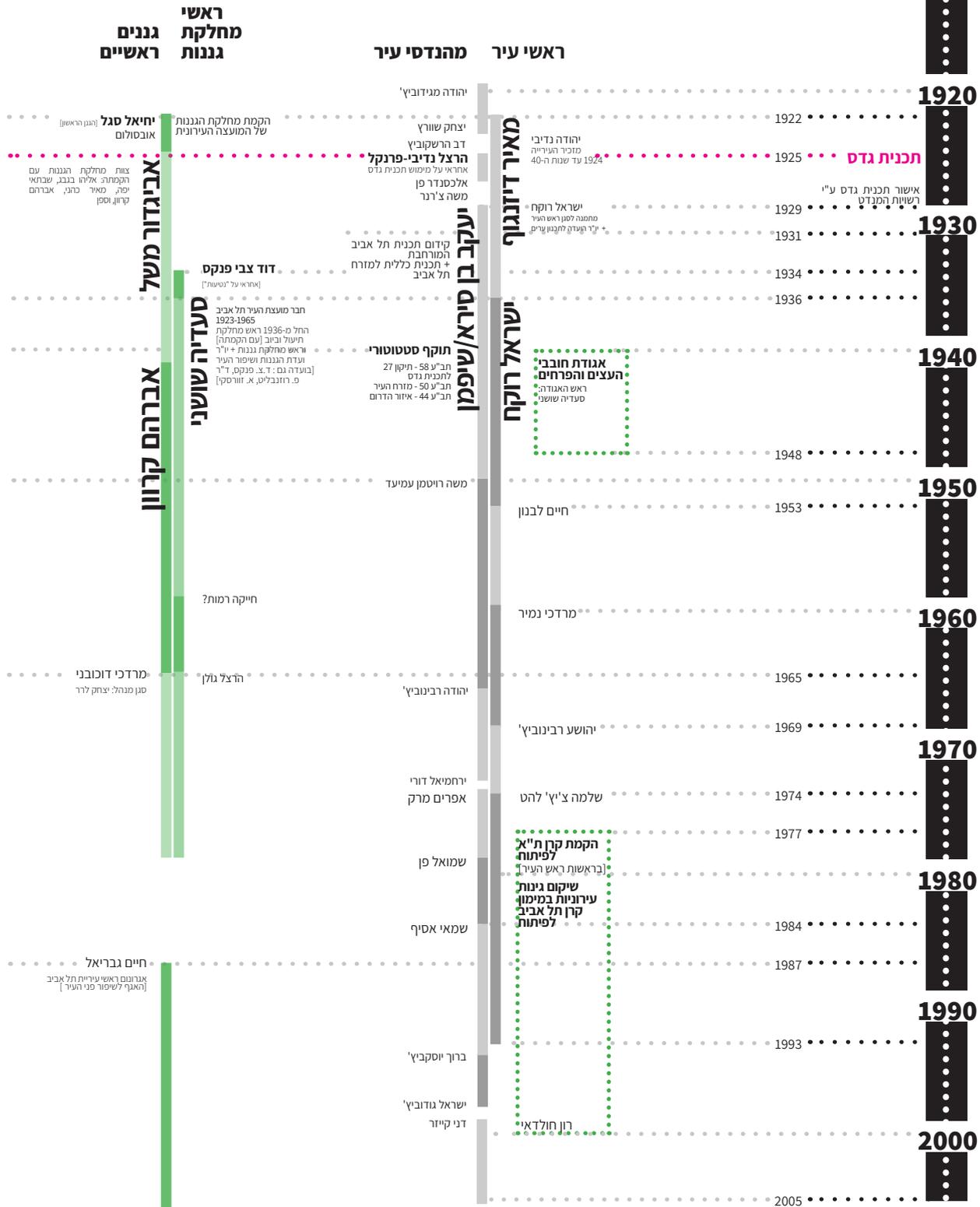
1 דן יהב, גנים וגננות בתל אביב יפו, עמ' 95.

2 דן יהב, גנים וגננות בתל אביב יפו, עמ' 95.

3 ידיעות תל אביב, 15 דצמ' 1940.

4 הערך 'סעדיה שושני (רוזנרוט)' באנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו.

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

מקורות מידע: ידיעות תל אביב (ספר השנה לתל אביב בשנת 1934-35), 16 יוני 1935, עמ' 55, ידיעות תל אביב 15 אפריל 1942, שושני, ס. (1952), תל אביב עיר גנים (מתוך ידיעות תל אביב 15 יוני 1952), אילן שחורי (2020), 'מגינת חיים נחמן ביאליק לגינת קריית מאיר- סיפורו של אדריכל הגנים והנוף הראשון בתל-אביב וארץ ישראל: יחיאל סגל, דוכובני, מ. (1979), על המחלקה לגנים ונוף- קצת נוסטלגיה' (מתוך 'גן ונוף' גליון ל"ד, כרך י"א-י"ב, יולי 1979), קרוון, א. (1963), תמורות בגנת המוניציפאלית- שיחה עם אדריכל גנים א. קרוון, מנהל המחלקה לניסיונות של עיריית תל אביב יפו (מתוך 'גן ונוף', 4/63), דוכובני מ. (1961), הגנים במוניציפליים בתל אביב ואחזקתם (הרצאה בימי עיון נתניה, 27 פברואר 1961, באדיבות מיכל נהרי, אגרונומית מחלקת שפ"ע עיריית תל אביב), ידיעות תל אביב 15 אוקטובר 1936 (ספר השנה לתל אביב), 'מחלקות העירייה ותפקידיהן', עמ' 8; 'תכנית לשכלולה של תל אביב: לקראת בנייה של תל אביב, עמ' 147. ידיעות תל אביב 15 נובמבר 1937 (ספר השנה של עיריית תל אביב לשנת תרצ"ח-ה) 'גנים', עמ' 77-80, מרום, ג. (2009), 'עיר עם קונספציה: מתכננים את תל אביב', עמ' 137-95, יהב, ד. (2006), גנים וגנות בתל אביב יפו, עמ' 95-98.

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגננות בתל אביב

דמויות מפתח בתולדות הגננות בתל אביב

יחיאל סגל נולד ב-1886 בליטא. ב-1904 סיים את לימודיו בבית הספר לגננות באהלם (AHLEM) שבגרמניה¹. הוא עבד כגנן במשך מספר שנים בגרמניה, דרום צרפת ושוויץ בטרם עלה לארץ בתום מלחמת העולם ה-1. תחילה התיישב בירושלים ועבד בין היתר בסיומון איזור אבן הפינה וחורשת הקמפוס של האוניברסיטה העברית בהר הצופים. ב-1922 עבר לתל אביב והתמנה ע"י ראש העיר מאיר דיזינגוף לגנן הראשי של העיר. במסגרת עבודתו הוא תכנן את גינת גרוזנברג, הגינה הציבורית הראשונה של תל אביב², והגיש תכניות לגינון חלק משדרות רוטשילד, אך זמן קצר אחרי כניסתו לתפקיד נקלע לויכוחים עם ראש העיר ובכירי העיריה, ונאלץ להתפטר.

יחיאל סגל היה מתכנן גנים פעיל ופורה, ובשנות ה-30' אף עמד בראש ארגון הגננים בתל אביב ובסביבה. הוא תכנן בין היתר את גינת ביאליק בתל אביב, גינת קרית מאיר בתל אביב, גן בנימין בשכונת הדר בחיפה, הגן בבית ההבראה ארזה במוצא, הגינה בבית הבריאות שטראוס, גן ימק"א בירושלים ועוד גינות רבות בערים, קיבוצים ומושבים³.

סעדיה שושני נולד ברוסיה ב-1889 ועלה לארץ ישראל ב-1907. הוא היה בעל בית דפוס ובראשית שנות ה-20' היה ממייסדי התאחדות בעלי התעשייה והתאחדות בעלי הבתים בתל אביב. היה ממארגני השמירה בתל אביב בראשיתה, וחבר מועצת העיר תל אביב, החל מ-1921 ועד שנות ה-60'. שימש בתפקידים רבים בהם ראש ועדת הכספים ומנהל מח' הגננות העירונית החל מ-1936. שושני קיבל אזרחות כבוד של העיר תל אביב, והוקם על שמו גן שושני בשכונת רמת החייל.

אביגדור משל שימש כגנן הראשי של תל אביב מ-1925 ועד מותו בינואר 1941, בגיל 51. הוא נולד בגליציה ועלה לארץ ב-1914, מראשוני העליה השנייה⁴. בעיתונות של תקופתו הוא כונה "אבי הנטיעות" מאחר ובתקופתו גדלה באופן משמעותי כמות הנטיעות בעיר. הוא היה המתכנן והמוציא לפועל של גינת הנביאים (גינת גימפל), גינת גדס הראשונה שהוקמה כגן דקורטיבי ב-1934.

אברהם קרוון החל לעבוד במחלקת הגננות העירונית של תל אביב ב-1925 ומונה לגנן הראשי ב-1941, לאחר מותו של אביגדור משל. הוא החזיק בתפקידו עד לשנות ה-60' והיה בעל השפעה משמעותית על הגינון העירוני בשנים אלה. קרוון, שגדל באנגליה טרם עלייתו לארץ, הביא עימו את תרבות הגן האנגלי, הקרוב יותר לטבע. הוא הכיר היטב את הצמחיה הארץ ישראלית, ובמיוחד את צמחיית איזור החוף. הוא אחראי על תכנונם של גנים רבים שקמו בתל אביב בשנים אלה, בהם גן לונדון, גן העצמאות גן יעקב ועוד⁵.

גן בנימין בתכנונו של יחיאל סגל בראשיתו. מקור: י. בן ארצי, חיפה בהתפתחותה 1918-1948.

סעדיה שושני. מקור: ידיעות תל אביב, 15 אוקטובר 1936.

אברהם קרוון. מקור: ויקיפדיה.

1 עבודת הדוקטורט של טל אלון-מוזס

2 תכנון שלא יצא לפועל מחוסר תקציב (ראו עוד בכרטיסיית גינת גרוזנברג בפרק 4)

3 מתוך המאמר של אילן שחורי (טרם פורסם) "מגינת חיים נחמן ביאליק לגינת קריית מאיר. סיפורו של אדריכל הגנים והנוף הראשון בתל אביב וארץ ישראל"

4 "הגן העירוני בתל אביב אביגדור משל" הארץ 26 ינואר 1941

5 מתוך שיחה עם דני קרוון, 1.4.2019

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

סוגי המרחבים הנופיים בעיר

המקור המרכזי ממנו אנו לומדים על הגנות העירונית בתל אביב הוא העיתון ידיעות עיריית תל אביב. העיתון, שופרה הרשמי של עיריית תל אביב, פורסם לראשונה ב-1921 ומטרתו לרכז את כל הנעשה בעיר וסביבותיה לטובת תושבי העיר. בין היתר פורטו בעיתון פעולות העירייה בתחומי החינוך, הבריאות, הביוב והסניטציה, הבניה וכיו"ב.

ידיעות הנוגעות למחלקת הנטיעות החלו מופיעות בעיתון החל מ-1933, במדור "מחודש לחודש (ידיעות על המתהווה במחלקות העירייה)".

במדור "גנים" בעיתון ידיעות תל אביב, אשר החל להתפרסם באופן קבוע החל מאמצע שנות ה-30, נמסר לקוראים פירוט של "מערכת הנטיעות העירונית" הכוללת את השטחים הבאים:

א. שדרות

ב. חורשות

ג. עצים ברחובות

ד. גינות

ה. המשתלה העירונית.

למערכת הנטיעות העירונית, אשר מחלקת הנטיעות של העירייה טיפלה בהן בשנה האחרונה, שייכים:

א. שדרות			
שדרות רוטשילד, א-י"ב	1406	מטר ארכן	1017 עץ
הקה"ק א-ג'	480	" "	" 285
ש. בן ציון א-ב'	290	" "	" 142
ח"ן	130	" "	" 64
סה	2306	מטר ארכן	1508 עץ
ב. חורשות			
גנה צדק	414	ממ"ר	34 עץ
נהוב גרונברג	1830	" "	" 232
שינקין	2600	" "	" 190
בוגרשוב	1000	" "	" 108
שבטי ישראל	1900	" "	" 92
בשכונת ברסקי	3011	" "	" 156
השכנים ב'	940	" "	" 87
סה	11695	ממ"ר	899 עץ

דוגמה לטבלאות המידע המפורט שפורסם בעיתון ידיעות תל אביב בנוגע לעצים בעיר, הכולל כמויות ומיקומים. מתוך עיתון ידיעות תל אביב, 15 אוקטובר 1936. מקור: אתר עתונות יהודית היסטורית

חורשת לטריס (לימים גינת האם). 1937. מקור: עתון ידיעות תל אביב

ילדים משחקים בשד' רוטשילד בתל אביב. צלם: זולטן קלוגר, 1938. מקור: ארכיון המדינה

פינה בגן מאיר, 1938. מקור: ארכיון המדינה

כיכר דיזינגוף. מראה כללי מדרום לצפון. צלם: זולטן קלוגר, 1938. מקור: ארכיון המדינה. בסיווג השטחים הפתוחים נחשבה כיכר דיזינגוף כגינה, ונראה שאכן שימשה ככזו עבור רבים מתושבי העיר.

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

השדרות, החורשות והגינות

חלוקת השטחים הפתוחים בעיר כפי שהיא מופיעה בעיתון ידיעות תל אביב היא שונה מהאופן בו אנו מסווגים כיום את השטחים הציבוריים הפתוחים. במיוחד בולט בה סוג של מרחב פתוח עירוני שאינו קיים כיום - החורשה. גם בקטגוריית ה"גינות" נכללו מרחבים פתוחים עירוניים כגון גינות ליד מבני ציבור (בתי כנסת, בתי חולים, מכוני מים, בתי ספר וכיו"ב) וכיכרות עירוניות כדוגמת כיכר צינה דיזינגוף שכיום לא היינו מגדירים כ"גינות ציבוריות עירוניות".

גינות גדס אינן מזהות כקטגוריה נפרדת במערך השטחים הפתוחים בעיר, וניתן למצוא חלק מהן מוזכרות תחת קטגוריית הגינות או החורשות.

האבחנה בין חורשות לגינות נובעת מאופי הפיתוח בהן. החורשות הינן שטחים בהן ניטעו עצים בלבד, בעוד שהגינות, שבחלק מהמקרים מתוארות כ"דקורטיביות" כללו נטיעות עצים, שבילים, שטיחי דשא, שיחים ופרחים. בחלק מהגינות אף שולבו אלמנטים בנויים כגון פרגולות, מזרקות, ספסלים וכיו"ב. בהקבלה למושגים המקובלים היום ניתן להצביע על החורשה כשטח פתוח אקסטנסיבי, לעומת הגינה שהיא שטח פתוח אינטנסיבי.

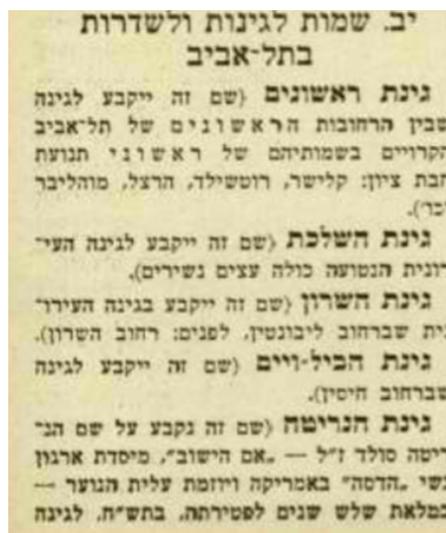
פעולת נטיעת החורשות היתה זולה יותר מהקמת גינה 'דקורטיבית', ושימשה על מנת "למלא את השטחים שנשארו ריקים מבניה" - "תפיסת" שטח פנוי לצורך ייעוד זמני או קבוע של מקום ירוק בעיר, מרחב שהייה אקסטנסיבי (ללא מתקני משחק, ספסלים וכדומה) ומניעת שטחים של עזובה. יתכן שלנטיעת החורשות היה תפקיד גם במניעת בניה ארעית ובלתי חוקית על גבי מגרשים ריקים בעיר.²

ניכר כי החורשות מילאו בהצלחה את תפקידן כשטח עירוני פתוח. בידיעות תל אביב מ-1942 מוזכרת חורשת אשלים כמקום למפגש ומשחק לילדים: "החורשה נעשתה לאחד המקומות החביבים על ילדים ואימותיהם ולפינת מרגוע של העמלים אחרי יום עבודה ושרב".

רובן של גינות גדס החלו את דרכן כחורשות. לדוגמה גינת פינצ'וק (1929), גן ערן וכסלבאום (1931), גן האם (1936), גן נצר (1940), גן קרמסקי (1940).

ב. גנות וחורשות		
מקום	ש"ט	עצים
א) חורשות		
ברחוב שמעון רוקח	414	34
גרונברג	1830	232
שיינקין	2600	190
בוגרשוב	1000	108
שבטי ישראל	1900	92
הכרם	3011	156
לטרים	940	87
מדרייל	1018	218
ביליו	1206	267
פיכה	1144	113

על גבי רשימת החורשות בעיר מ-1942 מסומנות בירוק חורשות על גבי מגרשי גדס שהפכו לימים לגינות:
 הכרם = גינת ערן וכסלבאום
 לטרים = גינת האם
 מהר"ל = גינת נצר
 מיכה = גינת קרמסקי
 החורשות נקראו בדרך כלל לפי שם הרחוב בו שכנו, והשמות ניתנו בשלב מאוחר יותר, בו הפכו החורשות לגינות.
 מקור הרשימה: עיתון ידיעות תל אביב, 15 אפריל 1942.

שמות הגינות השתנו, לפעמים מספר פעמים, לאורך השנים. לאחר קום המדינה התכנסה בתל אביב ועדת שמות עירונית וקבעה שמות חדשים לרחובות, ככרות, שדרות וגנים. גם חלק משמות אלה השתנו ברבות השנים.

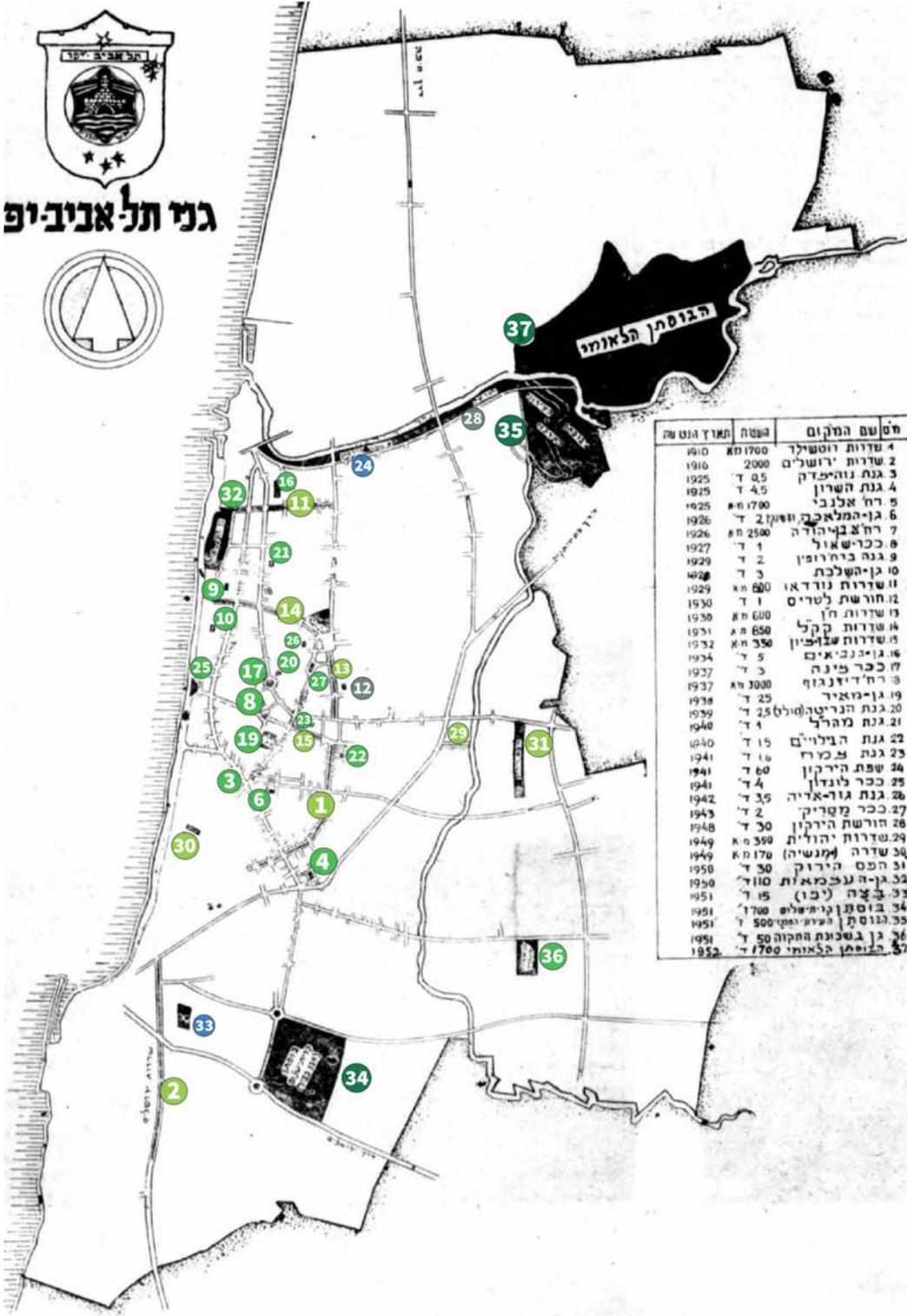

פליטים באחת הגינות הציבוריות בתל אביב. 1935. צלם: זולטן קלוגר. מקור: ארכיון קק"ל.

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

סוגי המרחבים הנופיים בעיר

במפה זו ניתן לראות כי החלוקה של השטחים הפתוחים בעיר לשדרות, חורשות, גנות ונטיעות ברחובות נמשכת גם בשנות ה-50, אך נוספו סוגי מרחבים פתוחים חדשים כדוגמת הבוסתן הלאומי (לימים פארק הירקון). מנגד כמות החורשות בעיר הצטמצמה ופינתה את מקומה לגינות (החורשה היחידה המצוינת היא חורשת לטריס, שלימים תהפוך לגינת האם).

מקרא:

- שדרה
- חורשה
- נטיעות ברחוב
- גינה

השטחים הפתוחים בעיר

1. שדרות רוטשילד
2. שדרות ירושלים
3. גנת נוה-פז
4. גנת השרון
5. רח' אלנבי
6. גן המלאכה שינקין
7. רח' בן יהודה
8. כיכר שאול
9. גינת ברח' רופין (גינת פינצ'וק)*
10. גן השלכת (גינת ערן)*
11. שדרות נורדאו
12. חורשת לטריס (גינת האם)*
13. שדרות ח"ן
14. שדרות קק"ל
15. שדרות בן ציון
16. גן הנביאים (גינת גימפל דורה)*
17. כיכר צינה
18. רח' דיזינגוף
19. גן-מאיר
20. גנת הנריטה (גינת רות)*
21. גנת מהר"ל (גינת נצר)*
22. גנת הבילויים
23. גנת צמח (גינת חיסין)*
24. שפת הירקון
25. כיכר לונדון
26. גנת גור-אריה (גינת דבורה בארון)*
27. ככר מסריק
28. חורשת הירקון
29. שדרות יהודית
30. שדרה (מנשה)
31. הפס הירוק
32. גן העצמאות
33. בצה (יפו)
34. בוסתן קרית שלום
35. הבוסתן העירוני
36. גן בשכונת התקווה
37. הבוסתן הלאומי

הגינות המודגשות ומסומנות ב-* הינן גינות גדם

ידיעות תל אביב, יוני 1952. מקור: ארכיון העיתונות היהודי, הספרייה הלאומית

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

המשתלה העירונית

עם הקמתה של מחלקת הגנות העירונית היה צורך באספקת שתילים לגינות העירוניות. לשם כך הוקמה בשנות ה-20' המשתלה העירונית אשר פועלת עד היום תחת אגף שפ"ע. במקביל למשתלה פעלו גם נגריה, מסגריה ומחסן כלי עבודה בשירות מחלקת הגנות. המשתלה העירונית לא היתה המקור היחיד לשתילים ועצים עבור הגינות הציבוריות של תל אביב. משתלות נוספות שסיפקו צמחיה בשנות ה-20' וה-30' היו משתלת משפחת אורת' בשרונה, משתלת הפרחים של אנצילביץ' (ראו פרק 1), משתלות מהתנועה הקיבוצית (דקלים מכינרת ומדגניה) ומשתלות זיימן וחיות מרחובות (מהן הביאו עצי פואנציאנות - צאלון נאה).

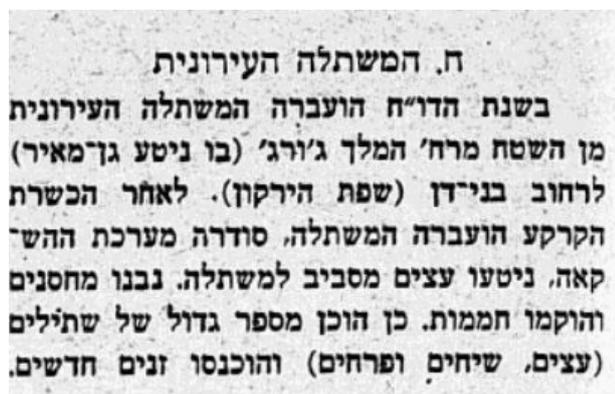
מיקומה של המשתלה העירונית השתנה לאורך השנים, בהתאם להתרחבות השטח הבנוי העירוני:

1. בשנות ה-20' פעלה המשתלה העירונית כמשתלה קטנה בשדרות רוטשילד פינת יבנה.
2. בשנים 1933-34 הועתקה המשתלה לשטח של כ-10 דונם עליו יוקם בעתיד "גן מאיר". בשטח זה שכן עד אותו זמן "משק הפועלות" (בהנהלת חנה צ'זיק). השטח עובד ע"י משפחת בן-שלום שגידלה במקום פרחים. בשטח המשתלה החדשה יוגם מחסן כליים, חממה (בית זכוכית). ב-1935 היה שטח המשתלה 1,700 מ"ר והיו בה 5,000-6,000 שתילים. בשנת 1937 גידלו במשתלה בין היתר עצי אשל ופיקוס ניטדה גדולים.¹
3. עם השלמת הקמתו של גן מאיר ב-1942 הועתקה המשתלה לרחוב בני דן שעל גדת הירקון. שטח בתי המלאכה השתרע על 10 דונם.
4. ב-1951 מדווח העיתון ידיעות תל אביב כי פועלות בעיר חמש משתלות עירוניות בשטח 80 דונם ומספקות עצים ושתילים, שיחים ופרחים לשדרות ולגינות.²
4. ב-1961 קיימת משתלה עירונית בשטח של 60 דונם מול בית הקברות בקרית שאול (שכונת המשתלה).

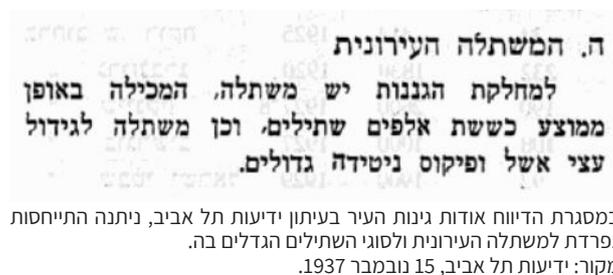

1 ידיעות תל אביב, 15 נובמבר 1937.

2 ידיעות תל אביב 15 אוגוסט 1951 - 'כמה מוציאה עיריית תל אביב על נטיעת גנים ציבוריים', עמ' 2.

מקור: ידיעות תל אביב, 15 אפריל 1942.

במסגרת הדיווח אודות גינות העיר בעיתון ידיעות תל אביב, ניתנה התייחסות נפרדת למשתלה העירונית ולסוגי השתילים הגדלים בה. מקור: ידיעות תל אביב, 15 נובמבר 1937.

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

המשתלה העירונית

אברהם קרוון ראה במשתלה העירונית חשיבות רבה - אין לקיים גנות ציבורית עירונית בלי משתלה עצמית הראויה לשמה. במשתלה העירונית גידל קרוון, בסיוע גנני המחלקה, את העצים והשיחים, במטרה להכין צמחייה עשירה לגנים שיתכנן ויצור בעתיד. קרוון ניצל את המשתלה העירונית לצורך איקלום ופיתוח הרכבים ייחודיים של צמחים התואמים את האקלים בארץ ובעיר. גידול העצים במשתלה העירונית איפשר למחלקת הגנות לטעת עצים בוגרים וגדולים באופן יחסי, שהיו עמידים יותר בפגעי העיר.

רשימת עצים מסודרת של סוגי העצים ששימשו לנטיעות בגנים לא נמצאה. עם זאת, ערכנו רשימה של עצים היסטוריים אשר ניטעו בעבר בעיר (ראה פרק 4 עמ' 166). הרשימה מבוססת על ידיעות במדור גנים בעיתון ידיעות תל אביב בהן פורטה פעילותה של מחלקת הגנות העירונית, ולעיתים צוינו סוגי העצים והשיחים שניטעו בעיר, וכן על העצים הותיקים שעדיין קיימים בעיר כיום.

תלמידים עוברים בחצר הגימנסיה הרצליה, 1945. מקור: דר יעקב רוזנרף ארכיון קק"ל.
תחנת הניסיונות שליד הגימנסיה הרצליה סיפקה אף היא בראשית שנות ה-30' עצי שיקמים ופיקוסים לגנות העיר (לפי דן יזהב).

חלוקת שתילים לילדי הגן במשתלה העירונית לקראת ט"ו בשבט, 1951. מקור: ישראל הנגלית לעין.

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

הצמחיה ההיסטורית של תל אביב

השקמים והיחס לעצים ותיקים

השקמים בתל אביב היו שריד של הצמחיה הטבעית מהתקופה שלפני הקמת העיר. במהלך בניית העיר בשנות ה-20' נותרו במקומם כמה עצי שקמים והרחובות והמדרכות נבנו סביבם. היו תושבים שניסו לגדוע את השקמים, אך המשטרה מנעה מהם לעשות זאת והגנה על השקמים¹. בשנות ה-30' השתנתה גישתה של העיריה כלפי השקמים והתיקות. בעקבות הפרעת העצים לתנועה ברחוב ותלונות התושבים על הלכלוך מפירות העץ, המליצו מהנדס העיר, שיפמן, והגנן הראשי אביגדור משל על עקירת רוב השקמים. ההחלטה עוררה סערה ציבורית. אויגן שטוצלר במאמרו "הגנה, העץ ובנין העיר" בעתון הבניין במזרח הקרוב² מצביע על העצים העתיקים כ"מצבות זכרון של טבע" וקורא לעירייה להציל את השקמים העתיקים והיפים על ידי הפקעת הקרקע ויצירת מקום לתנועה סביב העצים. שטוצלר מצביע גם על עצים ותיקים נוספים כדוגמת התמר: "עירנו מתפתחת ומתפשטת על אדמת פרדסים. פה ושם אפשר עוד לראות עצים עתיקים, עצי תמר נהדרים. האמנם מוכרח כל מה שעתיק ויפה ליפול קורבן לטרופי ההרס ולהפקרות של בוני הבתים?"

עיקר המחלוקת בנוגע לעקירת עצי השקמים התקיימה סביב רחוב הכרמל (היום רחוב קינג' גורג'). התושבים דרשו מהעיריה לעקור את השקמים המלכלכים ולטעת במקום עצי נוי משני צידי הרחוב, כביתר הרחובות המסודרים. כדי לפתור את המחלוקת הקימה העיריה ועדה ובה נציג הסתדרות הרופאים, הסתדרות המהנדסים, הסתדרות האגרונומים ואגודת האמנים. בסופו של דבר הושגה פשרה לפיה חלק מהעצים יכרתו וחלקם ישמר אך ענפיהם יקוצצו והם יוקפו בגדר. פרשת השקמים מעידה על השינוי בגישה האסתטית בשנות ה-30 המעדיפה שורות מסודרות של עצי נוי על פני העצים המקומיים הותיקים.³

העתקת עצים

העתקת עצים היתה אחד הפתרונות להתמודדות עם עצים ותיקים שאינם יכולים להשאר במקומם כתוצאה מפעולות בניה ופיתוח. בתל אביב מתועדת העתקת עצים החל משנות ה-30. ב-1936 הועתקו עצים משדרות בן ציון בשל הנמכת פני הקרקע במטר. העצים הועתקו בין היתר למגרש המשחקים ברחוב אליהו ספיר (לימים גינת קרון)⁴. העתקת עצים היא פעולה הזורשת מומחיות רבה. פעולה זו מעבירה עץ בוגר, בשלמותו למיקום חליפי לנטיעה מחודשת⁵. העתקות של עצים בוגרים ממשלתות, או ממטעי תמרים נעשים על פי רוב לדקליים, או לזיתים - להם יש יכולת הסתגלות מהירה, וסיכויי קליטה יחסית גבוהים. אברהם קרון הגנן העירוני החל משנות ה-40' היה חלוץ העתקות העצים. בתקופתו בוצעו בעיר העתקות של זיתים, פיקוסים ודקלים. העתקות דקלים היו לא רק לצורך מיקום מחדש של עצים בשל שינויים של פיתוח ובניה. עצי התמר הובאו ממטעים באיזור הכנרת לתל אביב מתוך הנחה שישתלבו בתנאי האקלים הקשוחים לאורך חוף הים בתל אביב. לדוגמה בגינת הנביאים (גימפל) ניטעו ב-1936 עצי תמר שהובאו מדגניה ב': 'מין משובח שהנהלה הציונית הביאה בשעתה ממצרים'⁶.

השקמים בגן יעקב, 1968. מקור: ארכיון הצילומים של קק"ל.

שיקמים ברחוב המלך ג'ורג' בתל אביב.

עצי תמר בגינה פנימית במעונות עובדים ז' בתל אביב. 1937-1939 צלם: גוסטב רובינשטיין. מקור: ישראל הנגלית לעין

1 הלמן 2007, עמ' 38

2 הבניין במזרח הקרוב, דצמבר 1934

3 הלמן 2007, עמ' 40

4 ידיעות תל אביב, 15 אוקטובר 1936

5 הנחיית פקיד העירות בנוגע לסוגיית שימור עצים היא להמנע מהעתקות, ולנסות לשמור על עצים ככל הניתן. כשאין אפשרות לשמר - סטטוס העץ הוא לכריתה (למעט מקרים ייחודיים)

6 ידיעות תל אביב, 15 אוקטובר 1936

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

הצמחיה ההיסטורית של תל אביב

להלן רשימה חלקית של העצים המצויים בגנות גדס כיום וניטעו בהן לאורך השנים:

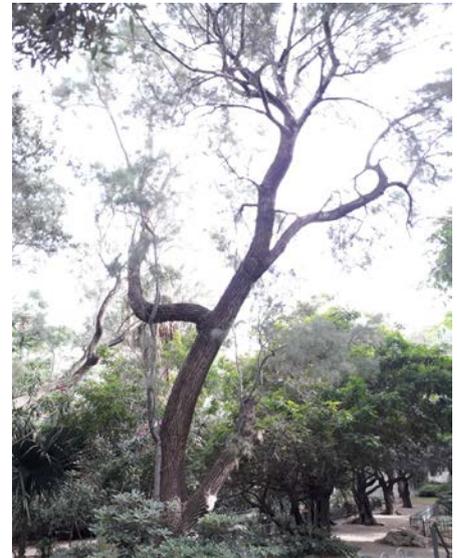
פיקוס ניטידה/פיקוס השדרות/"תאנה מזהירה": (השם המדעי: FICUS MICROCARPA) עץ זה מוצאו מדרום מזרח אסיה, והוא הגיע לעיר תל אביב כבר בשנות ה-20 ע"י הבריטים ששלטו בארץ באותה תקופה. בשנים הראשונות עץ זה גדל ללא תהליך של הבשלת פרי, שכן צרעה ייחודית, צרעת הפיקוס המאביקה את הפרחים, לא הובאה עם העץ. הפירות לא הבשילו, ולא היוו מטרד סביבתי. בשנות ה-70 הובאה הצירעה הייחודית, ומאז הפיקוס מניב פירות המושכים עטלפי פירות וציפורים. הפיקוס כעץ צל מייצר מיקרו אקלים ייחודי, ובמקומות בהם יש שדרות או גנים עם כיסוי צמרות מלא ניתן להרגיש ב"קירור פאסיבי" בשעות החום. הטמפרטורה בצילו נמוכה בכ-3-4 מעלות מצל עץ אחר. הטקסטורה של העלים צפופה, צבעם ירוק עמוק, רמת הקשיחות גבוהה - כל אלה מאפשרים לעץ לייצר צל משמעותי ואיכותי. בנוסף, לעץ תכונה של פיתוח שורשי אוויר או צימוח שורשים מאיברים על קרקעים - הענפים. תופעה זו מעצימה את הייחודיות של העץ, ומספקת מראה של עץ פיסולי, המהווה מוקד אטרקטיבי בפני עצמו במרחב הפתוח של העיר. (למשל, עצי פיקוס בגינת גריזים פ. פקיעין, או ריצוף שורשים בגינת הלב).

פיקוס ניטידה עם מופע שורשי אוויר מרשים במיוחד בגינת גריזים פ. פקיעין.

עץ האשל (השם המדעי: TAMARIX)

עץ האשל ידוע בעמידותו הגבוהה בתנאי הרוח והמליחות המאפיינים את הקרבה לחוף הים בתל אביב. מאיזכורים במסמכים שונים, וממצאי של עצים בוגרים עם נוכחות נופית בולטת ניתן ללמוד שעץ זה היה מרכיב חשוב בשלד הירוק של גינות רבות כדוגמת גינת ערן בה נמצאים כיום פרטים של עצי אשל בגובה של כ-10 מ', עם גזעים בקוטר של כ-60 ס"מ. בגינת חיסין קיימים עצי אשל עם גזעים מרשימים בקוטר של כ-50 ס"מ, עם פגיעה מאסיבית בנוף העליון, גיזום פרוע ושבירות ענפים. נראה שלמרות כל האגרסיביות שהעץ סופג, עמידותו איתנה והוא ממשיך לבלב. עצי אשל אינם פופולאריים ברשימת הנטיעות של השנים האחרונות.

עצי אשל בגן ערן.

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

הצמחיה ההיסטורית של תל אביב

עצי ואשינגטוניה (וואשינגטוניה חסונה WASHINGTONIA ROBUSTA)

עצי ואשינגטוניה בעלי מופע נופי ייחודי. גובהם הרב - לעיתים עד גובה של 25-30 מ' מספק נוכחות של "דגל" או "תורן" בגן. בעבר, היו וואשינגטוניות משמשות בנטיעות לאורך כבישים ודרכים חשובות כסימון תוואי והגדרת כניסה. שימוש נוסף, כהגדרת כניסה לגן או לחצר הבית, ע"פ רוב בשימוש של 2-4 עצים בסידור סימטרי - משני צידי השביל. (למשל בגינת היל). העץ מוגדר בישראל כמין פולש. הוא מזריע את עצמו, עמיד וחזק, ואינו חביב על הגננים. יחד עם זאת, עצי וואשינגטוניה רבים ברחבי תל אביב הינם בעלי איכות נופית גבוהה.

עצי וואשינגטוניה בכניסה לגינת נצר.

זית ארופאי (שם מדעי: OLEA EUROPAEA)

עצי זית בוגרים נמצאים בגנים רבים והמופע הייחודי שלהם - עצים גבוהים, עלווה דלילה, גזע רחב ונאה - הוא מופע לא שגרתי לעצי זית בוגרים. עצי זית במטעים בדרך כלל מטופלים בגיזום וריסון צימוח לגובה על מנת להקל בעונת המסיקה. עצי זית כעצי נוי צומחים לגובה והמופע שלהם לכאורה "לא אופייני" לעצי זית טיפוסיים. גודל העצים בגינות מעיד על היותם חלק מעצי החלוץ של הגן.

השימוש בעצי זית היום הוא פחות פופולרי בשל הפריחה שיש לה מרכיבים אלרגניים, ולכן השימוש בעץ זה כעץ נוי מוגבל. מגבלה נוספת היא פירות הזית, והלכלוך שהם מייצרים. דוגמאות לעצים אלו ניתן לראות בגינת חיסין, גינת ערן ובגינת ברנדר.

עצי זית בגינת ערן.

עצי פרי

חלק מתפיסת שלד הגן של גרס כללה שימוש בעצי פרי לצורך מאכל. בין העצים שמוזכרים בעיתון ידיעות תל אביב: עצי דקל התמר, זית, ועצי תות. בגינות השונות נמצאים כיום מגוון עצי פרי נוספים: תאנה, רימון, הדורים ושסק.

מבין העצים הבוגרים שניתן לזהות, עצי תות, זית ודקל התמר הם עצים שניתן לזהות בחלק מהמקרים כעצים ותיקים משלד הגן המקורי. עצים אחרים כמו רימון, הדורים, שסק ותאנה הם בדרך כלל עצים צעירים יחסית, שממשיכים את רעיון שילוב עצי הפרי, אך ניטעו בתקופות מאוחרות יותר.

גינת בית צעירות מזרחי (כיום גינת דב הוז) אפריל 1953. מקור: ישראל הנגלית לעין

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

הצמחיה ההיסטורית של תל אביב

מדשאות - 'שטיחי דשא'

ניכר כי בעבר נעשה שימוש נרחב, בעיקר בגינות בעלות אופי 'דקורטיבי' במשטחי דשא. המשטחים היו בדרך כלל ממוקמים במרכז הגן, כאלמנט שהגן מסודר סביבו וצופה אליו.

הורדים ("שושנים")

לורדים מקום של כבוד בכל הדיון על נושא הגינון בתל אביב הצעירה. ברשימות של תיעוד הנטיעות ברחבי העיר מחולקים מרכיבי הגינון לנטיעות, שיחים, פרחים ושושנים. שלושת הראשונים מצביעים על קבוצה גדולה המכילה מינים שונים (נטיעות: שם כולל לסוגי עצים שונים, וכו') למעט הורדים, שהם שייכים בוטנית לקבוצת השיחים, אך מקבלים התייחסות מיוחדת. הורדים (או בשמם הספרותי שושנים) הם סוג של שיח (קיימים עשרות זנים) עם מופע פריחה חזק, ולמינים רבים אפקט ריח דומיננטי, המבדיל אותם משאר השיחים. ישנם שיחים נוספים עם דומיננטיות של ריח, איך השילוב של מופע פריחה וריח חזק הוא אחד ממאפייני הורדים. הטיפול בורדים דורש ידע גנני, שכנראה היה לגנני העיר. ורדים נדרשים לגיזום מוקפד בעונת החורף, על מנת לקבל מופע פריחה מרשים באביב. השיח דוקרני, ויש צורך לדעת לעצב את השיח כדי לקבל שיח פורח ואיכותי. הורדים היו נפוצים בגנים הקלאסיים באירופה, והם סטטוס ל"שטח מטופח" ולמרחב ציבורי עם אחזקה גבוהה. כשהוקם גן הנביאים נשתלו שיחי ורדים רבים, לצד פרחים, והגן תואר כ"גן דקורטיבי" לטובת הציבור¹. הורדים היו מצויים בגני גדס, בשני אופנים:

1. שימוש בשיחי ורדים כ"מופע דקורטיבי", וכשיחים המייצרים דופן לגן.
2. שימוש בורדים כמטפסים עם דופן אנכית ודופן אופקית במעברי הלכי רגל או בפרגולות.

ישנם מינים של ורדים שניתן למצוא אותם בטבע (למשל "ורד בר-ורד הכלב") והם נחשבים למינים מקומיים, אולם הורדים שהשתמשו בגינות העיר הצעירה היו שיחים תרבותיים שיש להם מופע פריחה מרשים. יש לשער שסיבה נוספת לשימוש בורדים (מעבר למופע הייחודי) הוא הגעגוע לגנים הקלאסיים של אירופה, מחוזות ילדות של אוכלוסיה נרחבת שעלתה לארץ ובתהליך האיילום שילבה אלמנטים מוכרים מכור מחצבתה. תופעה זו מתכתבת עם השימוש המאסיבי של נטיעות אורנים ביערות, עץ שאינו מקומי (למעט אורן הסלע), כביטוי לגעגועים ליערות העבותים באירופה².

כיום לא ניתן למצוא כמעט ורדים בגינות העירוניות בתל אביב. לצד הורדים, היה בגנים שימוש נרחב של פרחים (בשפה המקצועית "עונתיים").

משטחי דשא בכיכר מסריק, 1958. מקור: הצלמניה.

משטח דשא בגינת הנביאים, 1945. מקור: אתר תל אביב 100 האנציקלופדיה העירונית

משטח דשא במסלעת כורכר בגינת חיסין, 1948. מקור: עתון ידיעות תל אביב

גן הורדים בגני הנדיב, מגינות הורדים הבודדות בארץ כיום. מקור: אתר YNET.

1 ידיעות תל אביב, 1939
2 המגמה העכשוית בתחום תורת הייעור מקדמת נטיעות רחבי עלים במקומי נטיעות מחטניים, שהם מותאמי אקלים ומקומיים-עצי אלון, אלה וחרוב)

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

שפה מקומית - חומריות ופרטי גמר

גינות גדס תוכננו ובוצעו כחלק ממערך השטחים הפתוחים בעיר. רק בחלק קטן מהגינות קיים תיאור פרטני של סוגי החומרים ופרטי הגמר ששימשו בהן (ראו כרטיסיות הגינה למידע פרטני בהתאם לגינה) אך ניתן לשער כי חומרי הגמר והפרטים אשר שימשו את הגנות העירוניות בכלל הגינות באו לידי ביטוי גם בגינות אלה.

שביל בגן העצמאות, 1956.
מקור: לשכת העיתונות הממשלתית

א. **השבילים:** השבילים מתוארים כמדרך עשוי מתערובת של אדמת חמרה וכורכר. השילוב הזה היה נוח לאחזקה, כלכלי, ומשתלב באופן אורגני בסביבה. שילוב זה דרש השקיה ("הרבצת מים") פעם בשבוע-שבועיים, והפתרון לכך שולב עם השקיית שטחי הגינון. "לכן טוב שהאינסטלציה של המדשאות תהיה חופפת גם על השבילים בשכנותן..."¹

ב. **מסלעות וסלעי כורכר:** במספר גינות ניכר השימוש במסלעות עם סלעי כורכר. בגן העצמאות, סמוך לים, שימשו מסלעות הכורכר כפתרון להגנה על הצמחיה מפני רוח רסס ים ומליחות. הגן אברהם קרון תכנן שיפועים הפוכים ואיזורי גידול מוגנים באמצעות סלעי הכורכר כדי לאפשר לצמחיה להתבסס ולחיות בשלום עם תנאי אקלים מאתגרים. בחלק מגינות גדס כיום כדוגמת גינת הנביאים, גינת ערן וכסלבאום וגינת חיסין עדיין קיים שימוש במסלעות ופרטי כורכר.

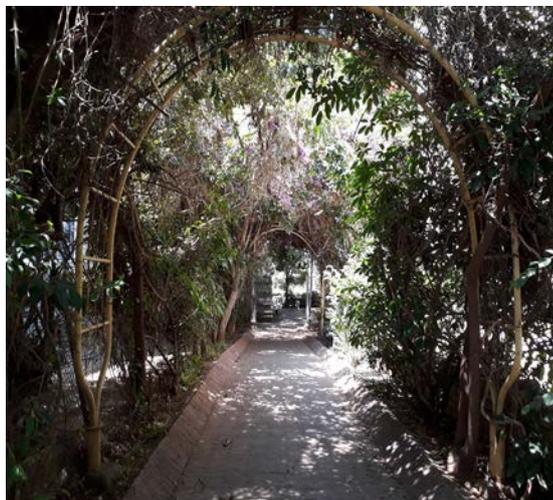
גדר מאבני כורכר בגינת הנביאים, 1945. בתמונה: רינה הלבפינגר לבית ליבל, בגן הנביאים בתל אביב.
מקור: ישראל הנגלית לעין

ג. פרגולות / מצלות

הצורך בגינה כמקום מרגוע מוצל, לצד העובדה שהעצים בתחילת הדרך היו צעירים, עם תפוקת צל מוגבלת, חייבו שימוש באלמנטים של הצללה. לפי מה שניתן ללמוד מתמונות היסטוריות, במקרים רבים אלמנט הצללה היה אלמנט משלב צמחיה, תוך שימוש בצמחיה מטפסת כגון בוגנוויליה, וורדים וכיו"ב.

גינת גדס היחידה שנותרה בה פרגולה, כפי שהיתה באופן היסטורי, היא גינת הנביאים. בגינת האם היה מעבר מקורה, מחופה צמחיה מטפסת. בשיפוץ האחרון הוסרה הצמחיה.

1 ידיעות תל אביב 1936

מעבר מקורה לגינת האם, מאי 2018.

הפרגולה בגינת הנביאים, 1938. צלם: זולטן קלוגר מקור: ארכיון המדינה

3.1 סקירה היסטורית של התפתחות הגנות בתל אביב

שפה מקומית - חומריות ופרטי גמר

ד. אלמנטים של מים

השימוש באלמנטי מים בגן ידוע ומקובל עוד מתקופות קדומות. בערים רבות במזרח התיכון מים במרחב בציבורי היו לא רק למטרות אסתטיות, אלה גם כפונטנה, מזרקה, סביל או כל צורה אחרת המאפשרת לעוברי אורח להרוות את צמאונם. בתיעוד של גני גדס לא נזכר שימוש באלמנטים של מים. בתיעוד של מרחבים ציבוריים אחרים בתל אביב הצעירה יש איזורים של בריכות מים עם צמחית נוי, ע"פ רוב בתפקיד ויזואלי בלבד. בחלק גינות גדס של היום, יש הוספות של אלמנטים של מים, בדר"כ כאלמנט זיכרון לתורם, או לדמות שיש עבודה פעולת הנצחה. למשל בכניסה לגינת דבורה אופמן.

פינת נוי ירוקה במעבר בין בתי רחוב בן יהודה, 1939. צלם: גוסטב רובינשטיין מקור: ישראל הנגלית לעין

ה. אלמנטים של משחק

גני משחקים מתועדים כחלק ממערכת השטחים הפתוחים של תל אביב הצעירה. הגינות גריזים פ.פקיעין, קרוון ודבורה אופמן מוזכרות כמגרשי משחק לילדים, לא נמצאו תמונות היסטוריות לגני משחקים אלה. בתמונות ההיסטוריות הקיימות ניתן לראות ילדים משחקים בגינות, בדרך כלל ללא מתקני משחק, אלא בינות העצים ובמרחב הפתוח של הגינה.

גלוית צבע "תל אביב, גן העצמאות" 1965-1969. במרכז הגינה בריכת מים. צלם: גלויות פלפוט, הרצליה מקור: ישראל הנגלית לעין

גלוית צבע "תל אביב, גן העצמאות" 1965-1969. במרכז הגינה בריכת מים. צלם: גלויות פלפוט, הרצליה מקור: ישראל הנגלית לעין

3.2 תהליך הקמת גינות גדס

המחסור בגינות ציבוריות בשנות ה-20 וה-30

עד מלחמת העולם ה-1 היתה תל אביב שכונת גנים קטנה. תפיסת התכנון הנופית היתה כי 'כל השכונה צריכה להיות גן אחד גדול ובתוכו בתים למגורים'. שדרות רוטשילד היו המרחב הציבורי הירוק היחיד בשכונה, אשר ניטע עוד טרם הוקמו כל בתי השכונה.¹ ב-1922 עם הקמת המועצה העירונית של תל אביב, בעקבות הפרדוקס מייפו, הוקמה במקביל גם מחלקת הגינות העירונית בראשות הגנן הראשי הראשון, אדר' הנוף יחיאל סגל. עם זאת, ניכר כי בשנות ה-20 ותחילת שנות ה-30 עיקר המאמצים העירוניים הופנו להתרחבותה של תל אביב והפיכתה לעיר. בשנים אלה הוקמו בנייני קומות ונסללה רשת רחובות חדשים. תשומת לב מועטה ניתנה לפיתוח הגינות העירונית ולרכישת מגרשים ציבוריים, ולרשותם של תושבי תל אביב עמדו כשטחים ציבוריים פתוחים שדרות רוטשילד, חוף הים ומעט חורשות ברחבי העיר.²

בעקבות הגידול הבלתי מרוסן בשטחה ובבנייתה של תל אביב החל משנות ה-20 תפסו שטחי הירק הרשמיים באמצע שנות ה-30 פחות מ-9% מכלל שטחה של העיר.³ החלו להשמע קולות המבקרים את מיעוט הגינות הציבוריות והשטחים הפתוחים בעיר. ח.נ. ביאליק מצוטט במאמר דעה במדור 'מה לעשות לשכלולה של תל אביב? הצעות מפי תושבי העיר' בעתון ידיעות תל אביב:

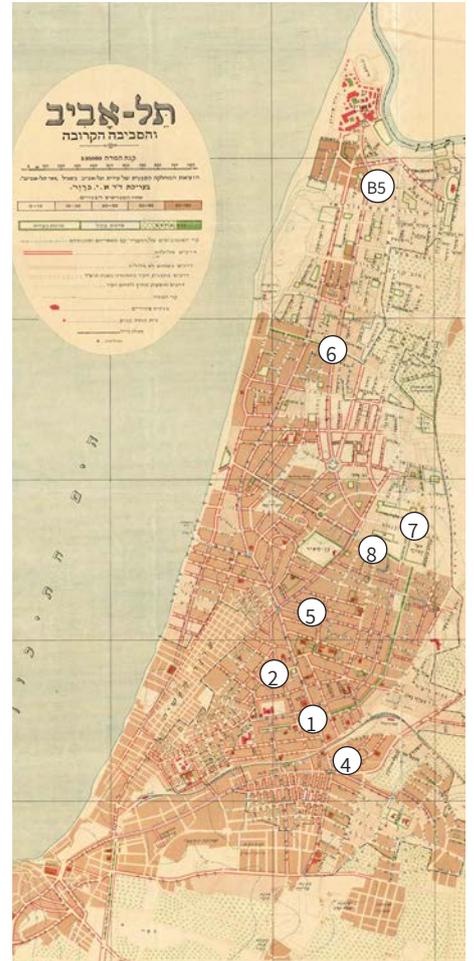
'הנני רואה פשוט אסון גדול לעיר בעתיד הקרוב, אם לא ידאגו בעוד מועד להכניס לשטח הבנוי כבר בתוך השכונות מספר מסוים של גנות קטנות מפוזרות פה ושם, סקוורים. לתחילת זו כדאי להפקיע מגרשים פנויים. בשום פנים אין להשאיר את העיר כפי שהיא בעינה כיום. בלי גינות במידה מספיקה. אי אפשר שהעוברים והשבים הלכים יגיעו, לא ימצאו בתוך העיר מקומות מרגוע וטיול. אי אפשר גם שהתינוקות של השכונות יהיו משוטטים ומתרוצצים ברחובות בין האבטומובילים והעגלות ונתונים לאבק וסכנת מוות, מחוסר מקומות לשעשועים בקרבת מקום'.⁴

גם בעתון "הבניין במזרח הקרוב", עתונו של חוג האדריכלים בא"י נשמעו קולות רבים הקוראים להשקעה ציבורית בשטחי הגינות בעיר.

בדצמבר 1936 מציין יהודה פינקלשטיין במאמרו "מפעל גנים ע"ש מאיר דיזינגוף ז"ל" כי "תל אביב הינה עיר שאין בה כמעט גנים ציבוריים. כמה דלים ופעוטים הם שטחי הירק בה, ועם זה כמה רב ערכן של הנקודות הספורות הללו באשר הן".⁵

פינקלשטיין קרא במאמרו להקמתו של מפעל גנים ע"ש ראש העיר הראשון של תל אביב מאיר דיזינגוף ז"ל:

"תנו אם כן ירק לעיר הזאת: כרי דשא רחבים, עצים ופרחים למרגוע לזקן ולריאות הטף בכל חלקי העיר. פעמיים רבות שמענו כבר על החלטות בנידון זה, גם על הקצבות, ואם אין זכרוננו מטעה אותנו - גם על נכונותה של הממשלה להשתתף בזה, אבל עד עכשיו עוד לא הוחל בעבודה באופן מעשי ובהיקף ידוע, ואין דשא ואין פרח, ואין עץ".⁶

מפת העיר תל אביב, 1934. מקור: דרויאנוב.

במפת העיר מ-1934 ניתן לראות את תחילת עבודות הנטיעות בצפון העיר לאורך השדרות הראשונות שהוקמו: קק"ל, ח"ן וכן ציון. ב-1934 הוקמה הגינה הראשונה לפי תכנית גדס, היא גינת הנביאים.

מקרא גינות ושדרות במפה ושנת הקמה:

1. שדרות רוטשילד - 1909 ואילך
2. גינת גרוזנברג - 1922
3. גינת השרון - 1925
4. גן המלאכה - 1925
5. שדרות קק"ל
6. שדרות ח"ן
7. שדרות ש. בן ציון
8. גן הנביאים/עובדיה - 1934

1. שושני, 1942.

2. שם

3. הלמן, 2007, עמ' 36.

4. ידיעות תל אביב, 16 אוקטובר 1932,

5. הבניין במזרח הקרוב, נובמבר 1936

6. שם

3.2 תהליך הקמת גינות גדס

המחסור בגינות ציבוריות בשנות ה-20 וה-30

בראשית שנות ה-30 ניתן לראות את התפתחותו של החלק הותיק של העיר (אזור אחוזת בית) והגינות הציבוריות הקיימות בו ולעומתו את צפון העיר בו קיימת בניה חד קומתית ברובה (חלקה מבנים ארעיים), ללא דרכים סלולות וללא גינות.

מקרא גינות ושדרות בתצלום אוויר ושנת הקמה:

1. שדרות רוטשילד - 1909 ואילך
2. גינת גרזנברג - 1922
3. מכון מחקר חקלאי מרכזי - 1921
4. גינת השרון - 1925

מבט אווירי על תל אביב מצפון, 1932. מקור: אוסף מטסון.

מבט אווירי על תל אביב מדרום, 1936. מקור: אוסף מטסון.

3.2 תהליך הקמת גינות גדם

אגודת חובבי עצים וצמחים

מהנדס העיר תל אביב יעקב שיפמן (בן-סירא), אשר נכנס לתפקידו ב-1929, הצביע אף הוא במאמרו "לשאלת דמותה של תל אביב" שפורסם בינואר 1936¹ על מיעוט הגנים והפארקים בעיר, ועל העדרם של שטחי ירק ומגרשים ציבוריים כאחת הבעיות המרכזיות של תל אביב. שיפמן מציין במאמרו כי הסיבה העיקרית להעדרם של שטחים אלה היא אופן רכישת הקרקעות בתל אביב, כשטחי אדמה קטנים יחסית, שנרכשו מבעלי הקרקעות הערביים ישירות לידי אנשים פרטיים שצרכיהם התכופים (למגורים) הכתיבו את ייעוד הקרקע. שיפמן מצר על כי בעבר לא הזדרזה העירייה לרכוש שטחי גנים וירק רבים יותר מכפי שיש ברשותה כיום (כלומר באמצע שנות ה-30), ומצביע על העלייה החדה במחיר הקרקע כגורם המרכזי המקשה על יכולתה של העירייה להפקיע קרקעות לצרכי ציבור וגינון.

מחלקת הגננות של תל אביב, והגנן הראשי אביגדור משל, פעלו כמיטב יכולתם לטפח יותר מ-1600 עצים בשדרות ו-2000 ברחובות, אך תקציב העירייה, לטענתו של משל, היה מוגבל, ובמקביל היה חוסר שיתוף פעולה מצד התושבים². ב-1934 החליטה מועצת העיר למנות את אחד מחבריה (ד.צ. פנקס) לאחראי על הנטיעות בעיר ומיפה את כוחו לפנות למומחים וליצור ועד ציבורי לשיפור פני העיר³. הסיבה למינוי זה היא מיעוט הנטיעות ביחס לגידולה של העיר.

בשנת 1936 התמנה סעדיה שושני לראש המחלקה לגננות של עיריית ת"א⁴. מחלקת הגננות העירונית הוקמה בד בבד עם הקמתה של המועצה העירונית של תל אביב, אך ניכר כי תחת הנהגתו של סעדיה שושני כראש המחלקה ואביגדור משל ולאחריו אברהם קרוון כגננים הראשיים, בשנות ה-30 וה-40, הייתה המחלקה פעילה במיוחד. תפקידיה של מחלקת הגננות בשנים אלה היה לטפל "בכל השדרות, הגינות והחורשות העירוניות שבעיר וכן בעצים הנטועים על מדרכות הרחובות ובגינות שעל יד בניינים ציבוריים שונים (כגון: בית החולים העירוני, בית הכנסת הגדול וכו'). ברשותה של מחלקה זו ישנה משתלה מיוחדת, ששתיליה נועדים לצרכי העירייה ולמוסדות ציבוריים"⁵.

ב-1940 נוסדה בתל אביב 'אגודת חובבי עצים וצמחים'. האגודה היתה גוף ביצועי של עיריית תל אביב שמטרתו גיוס וגביית מימון פרטי לצרכי גינון ונטיעות, בראשה עמד בעת הקמתה סעדיה שושני, במקביל להיותו ראש מחלקת הגננות.

מתפקידי האגודה 'להרבות גידול עצים וצמחים בתל אביב, ליתן הדרכה לקהל בטיפול בעצים ובצמחים, להכניס לתל אביב מינים זנים חדשים של עצים וצמחים, לחבב את הירק ואת הצומח על הקהל ובייחוד על הדור הצעיר'⁶.

תקציבה של האגודה מקורו בכספים הנגבים מבעלי בתים הגובלים בנטיעות עצים, מגרשים וגינות ציבוריות⁷. האגודה פעלה בשיתוף פעולה עם מחלקת הנטיעות של העירייה, למימוש תכנית נטיעות לחמש שנים בעיר, תכנית 'חומש' לנטיעות, אותה פירסם סעדיה שושני בידיעות תל אביב, בדצמבר 1940⁸.

מחלקת הגננות

מחלקת הגננות העירונית מטפלת בכל השדרות, הגנות והחורשות העירוניות שבעיר וכן בעצים הנטועים על מדרכות הרחובות ובגנות שעל יד בניינים ציבוריים שונים (כגון: בית החולים העירוני, בית הכנסת הגדול וכו'). ברשותה של מחלקה זו ישנה משתלה מיוחדת, ששתיליה נועדים לצרכי העירייה ולמוסדות ציבוריים.
ראש המחלקה — ה' ס. שושני. הגנן הראשי — ה' א. משל.

תפקידי מח' הגננות, מתוך ידיעות תל אביב, 15 אוקטובר 1936.

העצים הם המטהרים ומבריאים את האויר שאנו נושמים, הם הנותנים לנו צל בשרב, והם פארה וחוזה של העיר העברית. שמרו על נכסי העיר הירוקים!
(מתוך כרוז של מחלקת הגננות העירונית)

מתוך ידיעות תל אביב

מיעוט גני הצבור בתל-אביב
אורח או תייר הבא לתל-אביב עלול להת-
רשם מיפי בנייניה, מגינות הנוי אשר מסביב
לבתים — ובחלקיה החדשים של העיר גם מתחת
לעמודים אשר במבואות הבתים — אולם מיד
ירגיש במיעוט הגנים הציבוריים והירק הציבורי.
התושב הותיק מרגיש בחסרון זה יום-יום,
באשר מעטים, שלא לפי מדת גדלה של העיר,
הם מקומות הנופש הציבוריים בתל-אביב.
הסבות למיעוט השטחים המיועדים לגנים
ידועות: בראש וראשונה סבות כספיות —
יוקר הקרקע וכו'.
חובה כפולה ומכופלת היא איפוא עכשיו,
עם גידול העיר והתרבות אוכלוסייה, לדאוג לכך,
שהשטחים אשר הוקצו בשעתם למטרה זו יכוסו
במרהר ירק, וכן להרחיב ככל האפשר את השטח
חיים הגיעים לגנים ולשדרות.

מתוך מאמר של ס. שושני, ראש המחלקה לנטיעות של עיריית תל אביב 'תכנית נטיעות לחמש שנים בתל אביב'. מקור: ידיעות תל אביב, גליון 4-3, דצמ' 1940 - ינו' 1941.

1 ידיעות תל אביב, 15.1.1936

2 הלמן, 2007, עמ' 37

3 ידיעות תל אביב, 15.6.1934

4 הערך 'סעדיה שושני (רוזנרוט)' באנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובנויו.

5 ידיעות תל אביב, 15.10.1936

6 ידיעות תל אביב, 15.12.1940

7 שם

8 שם

3.2 תהליך הקמת גינות גדס

הקמת גינות גדס

כפי שניתן לראות בטבלת הקמת הגינות בראשית הפרק, מרבית גינות גדס הוקמו בין שנות ה-30' לשנות ה-50'.

כאשר מנתחים את תהליך הקמת הגינות לפי טבלת הקמת הגינות בעמוד 74 ניתן להצביע על כמה שלבים בהקמת הגינות:

השלב הראשון - רכישת הקרקע:

רכישת קרקעות הבלוק הושלמה עד אמצע שנות ה-30'.

זיהוי זה מחזק את הטענה שהוצגה בפרק 2 כי השיקולים במיקום הגינות נבעו מהבעלויות על הקרקע. גינות גדס מתוכננות שלא יצאו לפועל, הקרקע עליה הן תוכננו נרכשה בשלב מאוחר יותר ולא בוצעה הפרצלציה והקצאת השטח לגינה בהתאם לתכנית גדס.

השלב השני - הקמת חורשות:

מרבית גינות גדס החלו את דרכן כחורשות¹ ורק בשלב מאוחר יותר הפכו לגינות יוצאות הדופן שהוקמו מלכתחילה כגינות (עד ראשית שנות ה-50') היו:

1. גינת הנביאים (1934)
2. גינת מלך (1939)
3. גינת דבורה ברון (1942)
4. כיכר מסריק (1942)
5. גינת חיסין (1945)

השלב השלישי - הקמת הגינות:

כאמור, השלמת הקמתן של מרבית הגינות כגינות התרחשה עד שנות ה-50'.

שיקום, שיפוץ ושינויים בגינות לאורך השנים:

במהלך השנים עברו על הגינות שינויים ושיפוצים שונים המפורטים בכרטיסיות הגינות הפרטניות (בחוברת ב').

מקלטים ותשתיות מצאו את מקומם בגינות (ראו בהמשך) לצד כירסום נוסף בשטחי הגינות לטובת מבני ציבור (לדוגמה גינת טאו, גינת הלן).

ניתן להצביע על "גל שיפוצים" משמעותי שנתן אותותיו בלמעלה משני שלישים מהגינות החל מראשית שנות ה-90' במסגרת עבודות "קרן תל אביב לפיתוח".

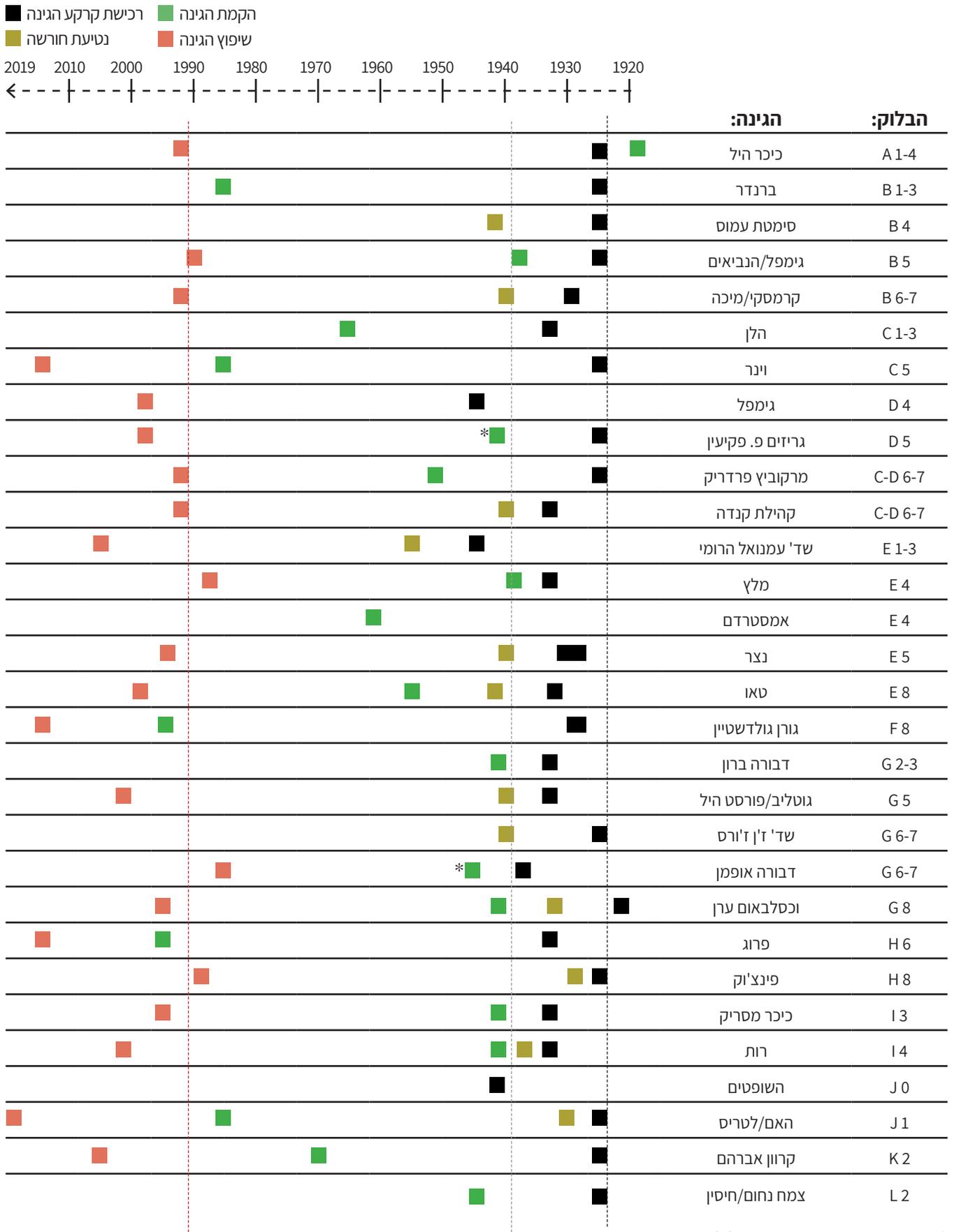
"קרן תל אביב לפיתוח" הובילה בשנות ה-90' מהלך כלל עירוני לשיפוץ ושיקום הגינות הציבוריות תוך גיוס כספי תורמים, אשר הגינות נושאות כיום את שמם. במרבית המקרים, נעשה השיפוץ תוך יצירת תכנית ועקרונות תכנון חדשים לגינה, שימוש בחומרי ופרטי גמר חדשים, אופייניים לתקופת השיפוץ. גם הצמחיה הוחלפה באופן חלקי בהתאם לתפיסה המקובלת באותה תקופה, אך ניכר כי נעשה מאמץ לשמור על עצים ותיקים.

1 שתי גינות נוספות החלו את דרכן כ"מגרש משחקים": גינת גריזים פ. פקיעין וגינת דבורה אופמן

3.2 תהליך הקמת גינות גדם

טבלת הקמת הגינות

*גינות שהוקמו כמגרשי משחקים לילדים

3.3 מבנים ומתקנים בגינות

מכוני מים - חדרי טרנספורמציה

בחלק מגינות גדס כיום נמצאים חדרי טרנספורמציה. מבדיקה של מפות ומסמכים היסטוריים עולה כי מבנים אלה היו בעבר מכוני מים, שהוקמו בסביבות מקורות מים, כדוגמת בארות והיו חלק ממערך אספקת המים העירונית. במרבית הפעמים מיקומם של מכוני המים והקמתם **קדם** להקמת הגינות, ויתכן שאף היה שיקול בהקמתן במיקומן הנוכחי. בשנות ה-30' התפתחו גינות נוי ליד מכוני המים. גינות אלה, בצמוד או כחלק מגינות גדס כיום, הוקמו במרבית המקרים לפני גינת גדס ובמימון מכון המים. לדוגמה ניתן להצביע על הגינה ליד מכון המים ברחוב אליהו ספיר (צמודה לגינת קרוון), הגינה ליד מכון המים ברחוב דיזינגוף (צמודה לגינת ווינר - כיום יש במקום גן ילדים והמבנה ההיסטורי נהרס), והגינה ליד מכון המים ברחוב ארבע ארצות (כיום משמש את אגף שפ"ע וצמוד לגינת מלץ). עוד על מכוני המים בגינות השונות ראו בכרטיסיות הגינה.

ד. גנים וגינות

גן הנביאים ברחוב עובדיה	גן בכר צינה דיזינגוף	גן בית הכנסת הגדול	גן בית החולים העירוני "הדסה"	גן בית חבריאות על שם נתן ולינה שטראוס	גינה ליד בית אחיהעם	גינה ליד הספרייה העירונית "שער ציון"	גינה ליד "היכל התלמוד" ברחוב יהודה הלוי	גינה במעון הילדים ברחוב בוגרשוב	גינה ליד בית "מגן דוד אדום"	גינה בתחנה לתינוקות בקרן הרחובות האריי והרב קוק	גינה ליד מכון המים ברחוב דיזינגוף	גינה " " " " אליהו ספיר	גינה " " " " בשדרות הקה"ק	גינה " " " " ליד מגרש המכבי	גינה " " " " ברחוב אלנבי	גינה " " " " ליד בית המשטרה בשדר
-------------------------	----------------------	--------------------	------------------------------	---------------------------------------	---------------------	--------------------------------------	---	---------------------------------	-----------------------------	---	-----------------------------------	-------------------------	---------------------------	-----------------------------	--------------------------	----------------------------------

2. גינת רות

1. גינת קרוון

4. מגרש מחנות העולים

3. פורסט היל

8. גינת ברנדר

7. סמטת עמוס

5. מלץ

4.3 מבנים ומתקנים בגינות

מקלטים

לאורך השנים הפכו הגינות לאכסניה זמינה ונוחה למתקנים שלא נמצא להם מקום אחר בעיר ההולכת ומצטופפת. במחצית מגינות גדס הוקם בשלב זה או אחר (בעיקר בשנות ה-70 וה-90' בהלימה לעיתות המלחמה) מקלט ציבורי.

המקלטים הציבוריים, על אף היותם תת קרקעיים ברובם, פוגמים בניראות ובתיפקוד הגינה. גג המקלט אינו מאפשר נטיעת עצים והינו בדרך כלל משטח קשיח בגינה, ופתיחי האיוורור, במיוחד בגינות הקטנות, בולטים ומפריעים במרחב.

עם זאת, בחלק מהגנים היוושו למקלטים שימושים בימי שגרה. לדוג' בגן ערן וכסלבאום המקלט שימש כמועדון חברתי ל'השמעת מוזיקה מתקליטים והופעת אמנים'. בגן דבורה אופמן המקלט משתלב במתחם המשחקים. קיים בה ניצול של הגבהים של האלמנטים השונים ע"י חיפוי עץ ליצירת מתחם ישיבה, דו מפלסי ויצירת חלל חדש, הנתמך בתשתית המקלט, ובגן דבורה בארון מתקיימת במקלט פעילות קהילתית.

מקלט בגינת דבורה בארון

מקלט בגינת רות

מקלט בגינת וינר

מקלט בגינת דבורה אופמן

גינות בהן קיים מקלט:

1. גינת השופטים
2. גינת רות
3. גינת מסריק
4. גינת פרוג
5. גינת ערן וכסלבאום
6. גינת פורסט היל
7. גינת דבורה בארון
8. גינת טאו
9. גינת טורונטו
10. גינת מרקוביץ
11. גינת גריזים פקיעין
12. גינת גימפל
13. גינת וינר
14. גינת קרמסקי
15. גינת גימפל/הנביאים

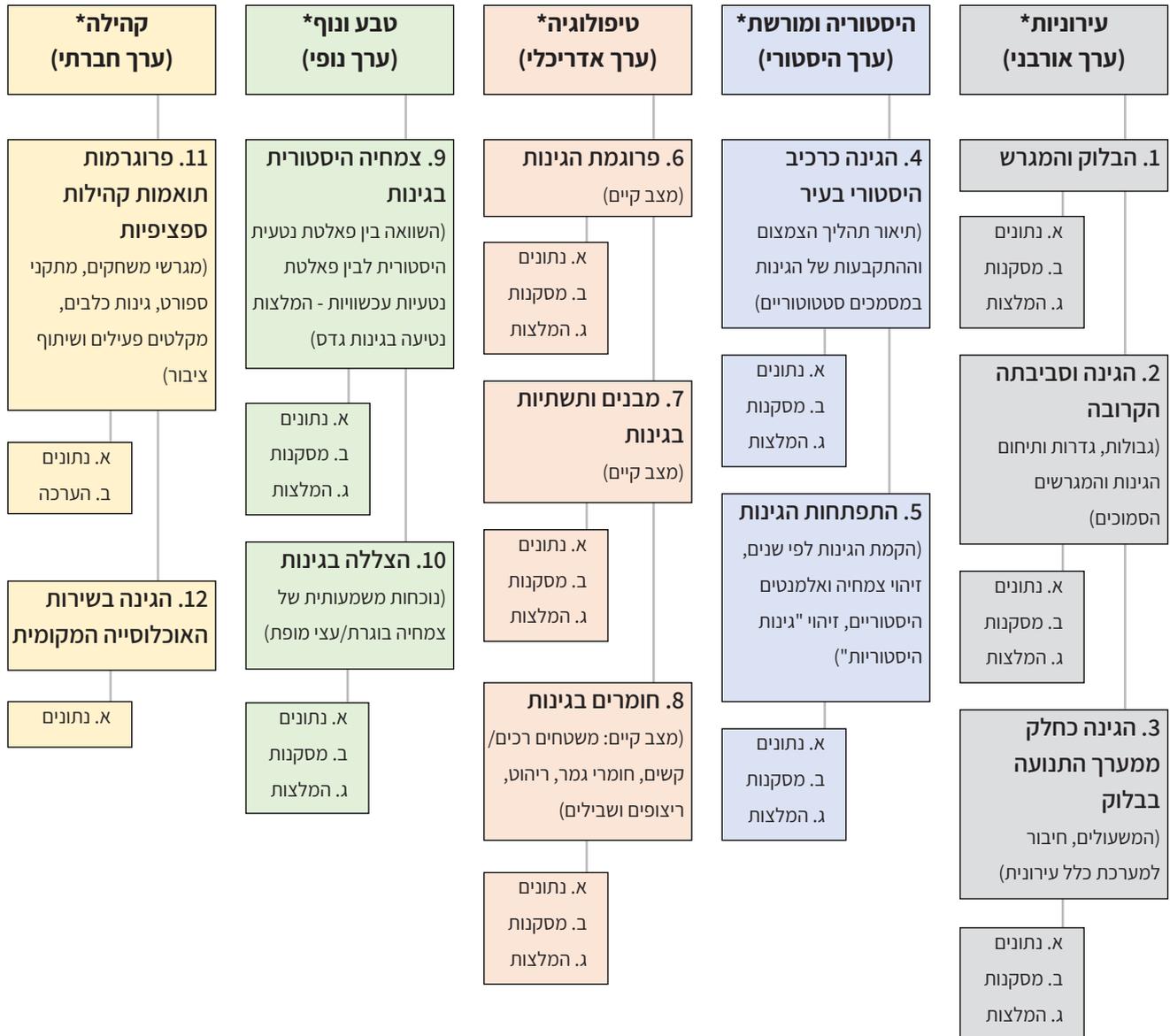

פרק 4 | הערכת הגינות
מסקנות והמלצות

103	מבנה הפרק
104	הקדמה
105	הערכת מסכמת של הגינות
	4.1 עירוניות (ערך אורבני)
106	הבלוק והמגרש
110	הגינה וסביבתה הקרובה
120	הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק
	4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)
128	הגינה כרכיב היסטורי בעיר
134	התפתחות הגינות
	4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)
138	מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי
146	פרוגמת הגינות
150	מבנים ותשתיות בגינות + פרוגרמות בגינות
154	חומרים בגינות
	4.4 טבע ונוף (ערך נופי)
166	צמחיה היסטורית בגינות
170	הצללה בגינות
	4.5 קהילה (ערך חברתי)
172	פרוגרמות תואמות קהילות ספציפיות
174	הגינה בשירות האוכלוסייה המקומית
	סיכום - מחקר גינות גדס
179	זיהוי ואיתור הגינות
180	מסקנות עיקריות
182	טבלה מסכמת
184	פעולות עתידיות
	המלצות לפעולה
186	המלצות סטטוטוריות ומנהליות
187	מגרשים לפיתוח כגינות חדשות או כהרחבת גינות קיימות
188	תכנון עתידי - נהלים
192	תכנון עתידי - פרוגרמות, מבנים ותשתיות
195	תכנון עתידי - הממשק בין הגינה לסביבתה
197	תכנון עתידי - צמחיה וחומרי גמר
198	תכנון עתידי - הגינות כמכלול
202	המלצות פרטניות
210	נתונים: גינות, מבני ציבור ומשעולים

פרק זה הינו סיכום העבודה. הפרק כולל את עיקרי הממצאים שנאספו במסגרת המחקר ההיסטורי וסקר הגינות, המסקנות הנובעות מניתוח מימצאים אלה וההמלצות לעתיד. בבסיס העבודה זוהו חמישה נושאי רוחב הנובעים בין היתר מהתפקיד אותו ייעד ג'דס לגינות הבלוק בתכניתו, ולפיהם נסקרו והוערכו הגינות (ראה **חוברת ב - כרטיסי גינות**):

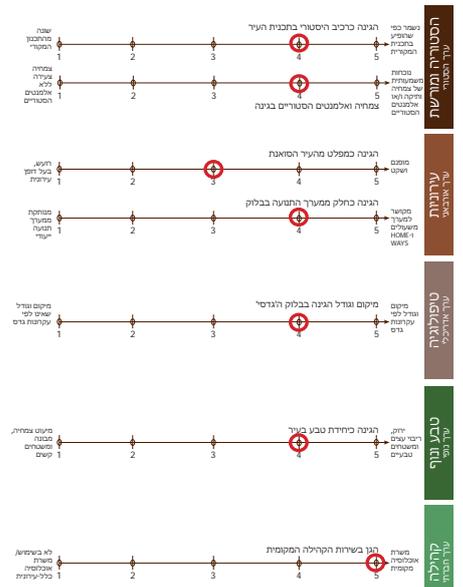
1. עירוניות (ערך אורבני).
  2. היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי).
  3. טיפולוגיה (ערך אדריכלי).
  4. טבע ונוף (ערך נופי).
  5. קהילה (ערך חברתי).
- מבנה הפרק עוקב אחר חמשת נושאי רוחב אלה.

מסד הנתונים בכל נושא רוחב מוצג בטבלאות וסכמות הכוללות ניתוח השוואתי בין הגינות. בהמשך מפורטות המסקנות העיקריות, והמלצות שמטרתן לשמור, לחזק ולהעצים את הביטוי הפיזי של הערכים הקיימים בגינות, בהתאמה לנושאי הרוחב.

בסוף הפרק מצורף 'תקציר מנהלים' הכולל את סיכום העבודה, טבלת הערכה מסכמת, המלצות כלליות והמלצות פרטניות.

גינות הבלוק של ג'דס, כמכלול וכפרטים בודדים, הינן מרכיב חשוב וחיוני במערך העירוני של תל אביב, ובעלות פוטנציאל לתרומה לעיר ולסביבתן הקרובה. מטרתה של עבודה זו אינה "לדרג" את הגינות לטובות יותר או פחות, לפי קריטריון זה או אחר, זאת מתוך הבנה כי כל הגינות יחד מייצרות מכלול תשתיתי חשוב במערך השטחים הירוקים בעיר. הערכת הגינות נועדה לשקף את נקודות החוזק והחולשה בכל אחת מהגינות, במטרה לשמר ולהעצים את החוזקות לצד טיפול בנקודות החלשות ובחוסרים.

הטבלה המוצגת בעמוד משמאל מרכזת את הערכת הגינות מתוך הכרטיסיות ומספקת תמונה רחבה על האופן בו עונות וממלאות גינות ג'דס כיום את התפקידים אשר ייעד להן ג'דס. עיון בטבלה מאפשר לזהות גינות "חזקות" הממלאות בהצלחה מספר תפקידים (לדוגמה: גינת הנביאים, גינת ערן, גינת רות וגינת חיסין) לצד גינות "חלשות" יותר. הטבלה גם מאפשרת לזהות נושאי רוחב בהם "מצטיינות" הגינות (לדוגמה: הגינה כרכיב היסטורי בעיר וריבוי צמחיה ואלמנטים היסטוריים בגינות) לעומת נושאים בהם יש מקום לשיפור (לדוגמה: הגינה כיחידת טבע בעיר).

42 גינת ברנר
הערכת הגינה לפי עקרונות ג'דס
סרגל הערכת הגינות כפי שמופיע בכרטיסיית הגינה

הערכת מסכמת של הגינות

ערך חברתי	ערך נופי	ערך אדריכלי	ערך אורבאני		ערך היסטורי		הגינה:	הבלוק:	
			הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק	הגינה כמפלט מהעיר הסואנת	צמחיה ואלמנטים היסטוריים בגינה	גינה כרכיב היסטורי בתכנית העיר			
			4	2	4	4	כיכר היל	A 1-4	הירקון
			4	2	4	4	ברנדר	B 1-3	
			4	2	4	4	סימטת עמוס	B 4	
			4	2	4	4	גימפל/הנביאים	B 5	
			4	2	4	4	קרמסקי	B 6-7	נורדאו
			4	2	4	4	הלן	C 1-3	ז'בוטינסקי
			4	2	4	4	וינר	C 5	
			4	2	4	4	גימפל	D 4	
			4	2	4	4	גריזים פ. פקיעין	D 5	
			4	2	4	4	מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	בן גוריון
			4	2	4	4	קנדה/טורונטו	C-D 6-7	
			4	2	4	4	שד' עמנואל הרומי	E 1-3	
			4	2	4	4	מלץ	E 4	
			4	2	4	4	אמסטרדם	E 4	גורדון
			4	2	4	4	נצר	E 5	
			4	2	4	4	טאו	E 8	
			4	2	4	4	גורן גולדשטיין	F 8	
			4	2	4	4	דבורה ברון	G 2-3	בן ציון ובוגרשוב
			4	2	4	4	גוטליב/פורסט היל	G 5	
			4	2	4	4	שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7	
			4	2	4	4	דבורה אופמן	G 6-7	
			4	2	4	4	וכסלבאום ערן	G 8	
			4	2	4	4	פרוג	H 6	
			4	2	4	4	פינצ'וק	H 8	
			4	2	4	4	כיכר מסריק	I 3	
			4	2	4	4	רות	I 4	
			4	2	4	4	השופטים	J 0	
			4	2	4	4	האם	J 1	
			4	2	4	4	קרוון אברהם	K 2	
			4	2	4	4	צמח נחום/חיסין	L 2	

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הבלוק והמגרש

נתונים:

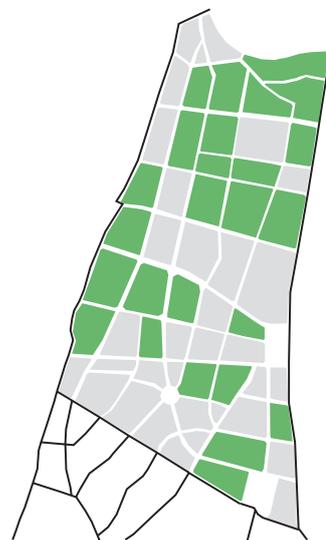
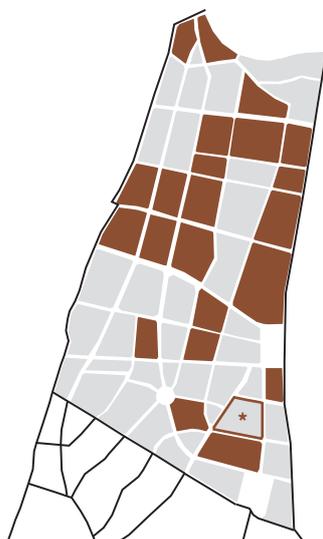
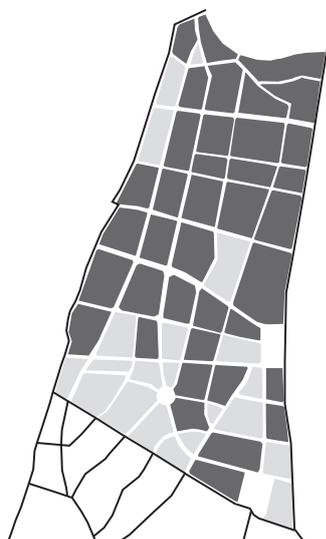
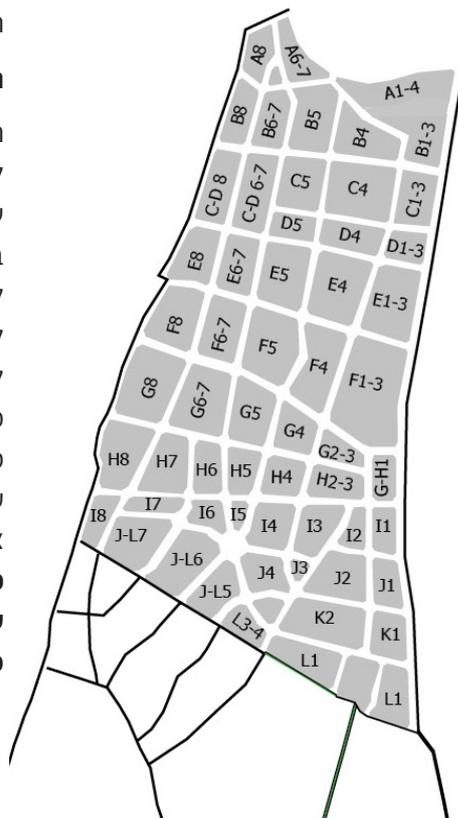
תכנית גדס חילקה את העיר לכ-60 בלוקים עירוניים. מרבית הבלוקים נשתמרו בהתאם לתכניתו של גדס עד היום, למעט שינויים מינוריים במיקומם ובגודלם של מספר מצומצם של בלוקים (ראה פירוט בפרק 2 מימוש תכנית גדס בתל אביב עמ' 52).

בהתאם לעקרונות תכנית גדס בכל אחד מהבלוקים העירוניים יוקדש מגרש פנימי מרכזי לגינה, היא גינת הבלוק.

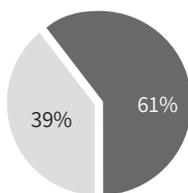
לעת אישורה הסטטוטורי של תכנית גדס כתב"ע 58 הוסב חלק ניכר מהמגרשים המיועדים לגינות עבור מבני ציבור כמענה לצרכים העירוניים המשתנים.

מבדיקת תכולת הבלוקים העירוניים כיום (ראה בעמוד משמאל) עולה כי רק ב-42% מהבלוקים העירוניים קיימת גינת גדס. ב-39% מהבלוקים העירוניים ממוקם מבנה ציבור על גבי מגרש אותו ייעד גדס לגינה. ובסה"כ ב-61% מהבלוקים העירוניים קיים מגרש ציבורי המשמש כגינה ו/או כמבנה ציבור (בכ-10 בלוקים קיימים גם גינה וגם מבנה ציבור).

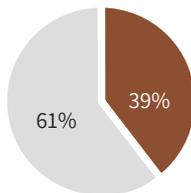
כלומר 61% מהבלוקים העירוניים כיום, רובם בחלק הצפוני והמרכזי של התכנית, שמרו על המבנה הבסיסי אותו הגדירה תכנית גדס לבלוק העירוני - בלוק מגורים הכולל מגרש ביעוד ציבורי (שצ"פ/שב"צ).

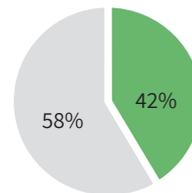
*קופ"ח זמנהוף: מבנה ציבור שעבר בשנים האחרונות הסבה ושינוי ייעוד למגורים

בלוקים עירוניים עם מגרש ציבורי (גינת גדס ו/או מבנה ציבור)

בלוקים עירוניים עם מבנה ציבור (על גבי מגרש ציבורי שהיה מיועד לגינה)

בלוקים עירוניים עם גינת גדס

4.1 עירוניות (ערך אורבני): טבלת תכולת הבלוקים

מבנה ציבור	משעול	גינת גדס	הבלוק
גורדון			
			H 2-3
בית כנסת וגן ילדים			H 4
			H 5
מרכז קהילתי דב הוז	פרוג	פרוג/הוד	H 6
			H 7
		פינצ'וק	H 8
פרישמן			
	סמטת 1112		I 0
בית כנסת			I 1
			I 2
		כיכר מסריק	I 3
		רות	I 4
			I 5
			I 6
			I 7
			I 8
	סמטת 668	השופטים	J 0
	גן האם	האם/לטרס	J 1
קופ"ח זמנהוף יד שרה	זמנהוף		J 2
			J 3
בתי כנסת			J 4
			K 0
			K 1
בית ספר	מעבר בית קק"ל	אברהם קרון	K 2
			K 3-4
דיזינגוף-כיכר דיזינגוף-בן עמי-מנדלי מוכר ספרים			
			L 0
			L 1
	לב אברהם	צמח נחום/חיסין	L 2
			L 3-4
			J-L 5
			J-L 6
			J-L 7
			J-L 8
שדרות בן-ציון ובוגרשוב			

*מידע נוסף מופיע בחלק "עקבות תכנית גדס בתל אביב העכשווית" עמ' 64 65 66

מבנה ציבור	משעול	גינת גדס	הבלוק
נחל הירקון			
	התרסי ואגריפס	היל	A 1-4
גני ילדים	צפניה		A 5
			A 6-7
תיכון עירוני ה'			A 8
ירמיהו			
		ברנדר	A 1-4
מרכז קהילתי המגיד	עמוס ונרדאו	גינת סמטת עמוס	B 4
		גימפל דורה/הנביאים	B 5
	מיכה	קרמסקי	B 6-7
			B 8
שדרות נורדאו			
בית כנסת עטרת צבי		הלן	C 1-3
מרכז קשישים	מעבר וינר	וינר	C 5
	מרקוביץ	מרקוביץ וקנדה/טורונטו	C-D 6-7
			C-D 8
ב"ס מצדה			D 1-3
	אשתורי הפרחי ארבע ארצות	גימפל	D 4
בית כנסת	פקיעין/בול	גריזים פ. פקיעין	D 5
ז'בוטינסקי			
מחנות עולים		עמנואל הרומי	E 1-3
	נ"ס, מלך פסאז' ואמסטרדם	מלך ואמסטרדם	E 4
גני ילדים		נצר	E 5
מתחם המעביר			E 6-7
בתי כנסת	בן יהודה והחובבים	טאו	E 8
ארלוזורוב			
מרכז לחינוך מדעי			F 1-3
			F 4
בית חנה/ב"ס גרץ ובית המהנדס	באר טוביה		F 5
בית אבות	וייס אייזק הירש ומבוא יוסט		F 6-7
מרכז גורן גולדשטיין		גורן גולדשטיין	F 8
שדרות בן גוריון			
	בניין העירייה וכיכר רבין		G-H 1
		דבורה ברון	G 2-3
מנהל ההנדסה			G 4
	גוטליב	גוטליב/פורסט היל	G 5
	בירון-קורולנקו	ז'ן ז'ורס וד. אופמן	G 6-7
	מעברי גן ערן	וכסלבאום ערן	G 8
גורדון			

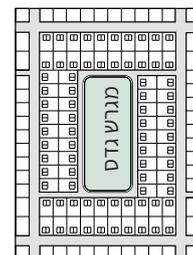
4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הבלוק והמגרש

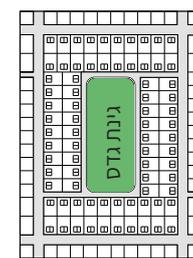
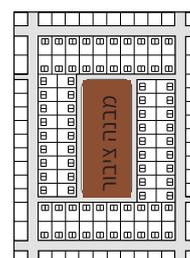
מסקנות

1. **בלוק גדס** הינו בלוק מגורים הכולל מגרש גדס, **מגרש גדס** הינו מגרש בייעוד ציבורי (שב"צ/שצ"פ) בתכנית גדס ו/או פרנקל ו/או תב"ע 58 ובעלות ציבורית, שקיים כיום.
2. גדס ייעד מגרשים אלה לגינות המהוות יחידת טבע בעיר, מקום מפגש לקהילה מקומית ומפלט מהעיר הסואנת.
3. למגרשי גדס תפקיד מרכזי בשלד האורבני כמוסתי צפיפות המגורים, בזכות מיקומם האסטרטגי בבלוק;

בתי המגורים של תל אביב, שהיו בתחילה מבנים בני קומה אחת הוחלפו תוך שנים בודדות במבנים בני שתי קומות. אלה הוחלפו בזמן קצר לאחר מכן במבנים בני שלוש וארבע קומות, לרוב על גבי קומת עמודים. בעמוד זה מוצגת השוואה סכמתית, בתכנית ובמבט, בין בלוק גדס לבין בלוק שאינו 'גדס'. ההשוואה מציגה את התרחבות מבני המגורים והשפעתה על הבלוק. ניכר כי בלוק גדס נושא היטב את הצפיפות ההולכת וגדלה בבלוק ובזכות המגרש הציבורי המצוי בו (מגרש גדס) נותר בו חלל עירוני פתוח התורם להגבלת הצפיפות ול'מרווח הנשימה' בעיר.

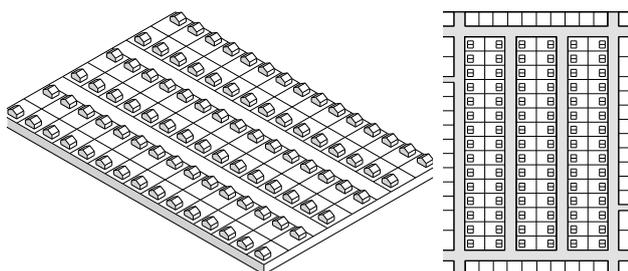
בלוק גדס

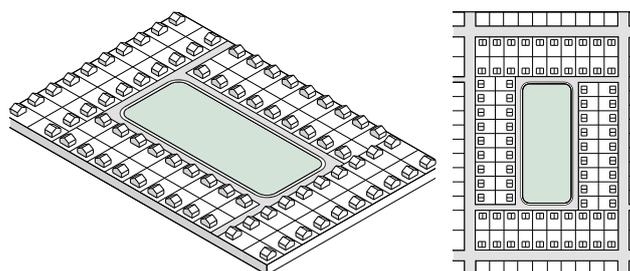
בלוק גדס

ניתוח כושר הנשיאה של בלוק גדס לעומת בלוק שאינו 'גדס':

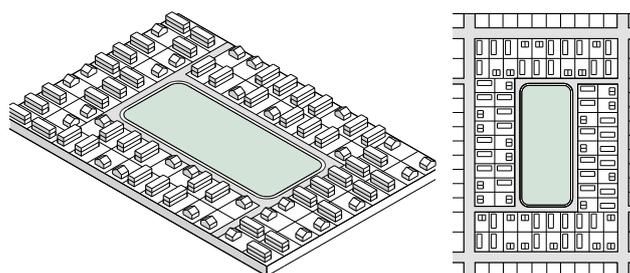
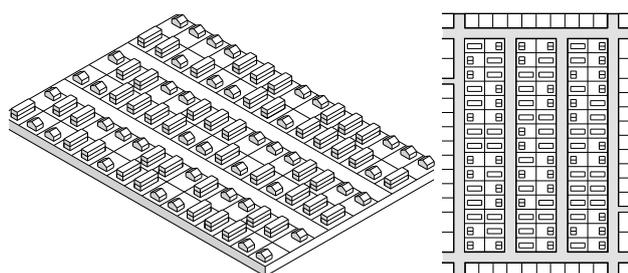
בלוק שאינו בהתאם לעקרונות גדס:

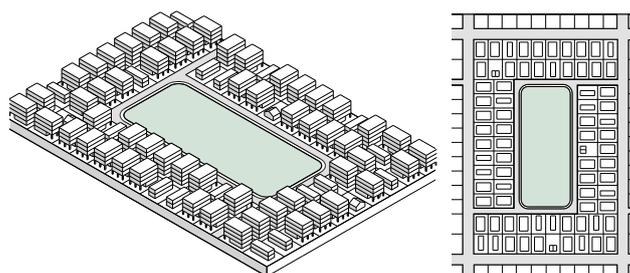
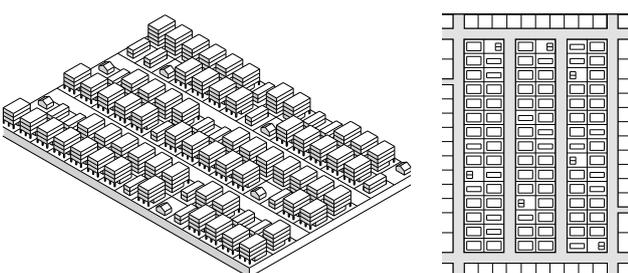
בלוק גדס:

שלב 1: מבנים בעלי קומה אחת

שלב 2: הרחבת המבנים - מבנים בעלי שתי קומות

שלב 3: הרחבה נוספת - מבנים בעלי קומת עמודים + שלוש קומות

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הבלוק והמגרש

5. מרבית הבלוקים בשטח תכנית גדס הינם גם כיום בלוקים גדסיים הנהנים מאיכות חיים בזכות מגרשי גדס המצויים בהם.
6. כל המגרשים שזוהו כמגרשי גדס הם מרכיב היסטורי-אורבני ורכיב מהותי וחיוני למימוש ערכיה של תכנית גדס בעיר העכושית. בעוד תפקידם של המגרשים שמומשו כגינות ברור לעין, גם לחלק מהמגרשים עליהם הוקמו מבני ציבור עשויה להיות תרומה משמעותית כשטחים פתוחים בהווה או בעתיד. (לפירוט נוסף בנוגע למבני ציבור ראו בהמשך).

המלצות:

1. יש לזהות את מגרשי גדס בתכנון העירוני/ב-GIS (ראה מפה מימין ורשימת גושים חלקות בעמ' 210)
2. יש לקבע את הייעוד והבעלות הציבורית של מגרשים אלה באמצעים סטטוטוריים (ראו גם המלצות סטטוטוריות פרטניות בהמשך).
3. זיהוי מגרשי גדס יאפשר איתור "גינות חבויות" או חלקי גינות הממוקמים על גבי המגרשים אך אינן מזהות ומטופלות ככאלה (ראה רשימת ה"גינות החבויות" להלן).
4. בתכנון ארוך טווח יש לפעול לקיבוע מעמדם של מגרשי גדס כשצ"פים.
5. במגרשי גדס המכילים מבני ציבור יש לשמור על בניה ציבורית בתכנית נמוכה המאפשרת שצ"פ בשטח המגרש ולשלב הנחיות השומרות במגרשים אלה על אחוז שטח פתוח שאינו מבונה (מומלץ לגבש המלצות מפורטות לגבי מגרשים אלה כחלק ממסמך ייעודי).

מפת מגרשי גדס

שצ"פ קיים
שטח מוצע לשצ"פ

מיפוי גינות חבויות:

גינת קרוון

מגרש מחנות עולים

גינת עמוס

גינת גריזים פ. פקיעין

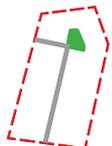
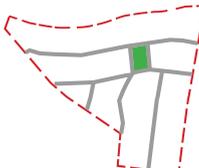
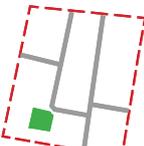
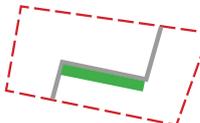
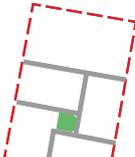
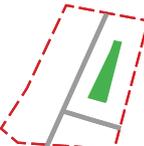
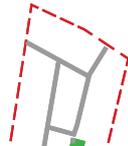
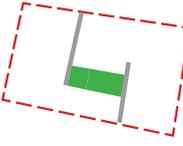
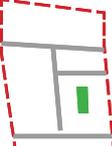
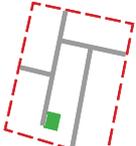
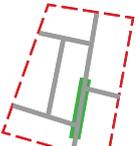
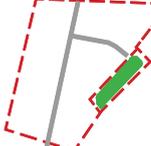
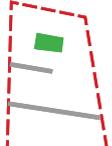
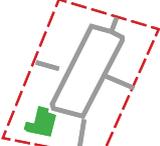
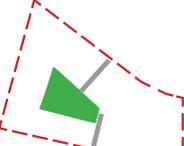
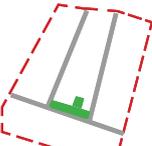
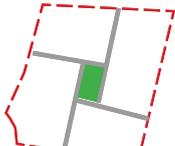
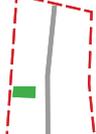
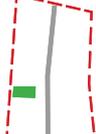
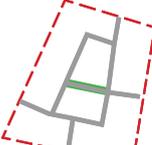
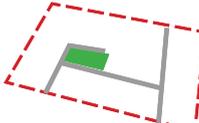
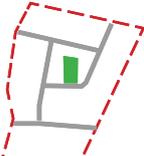
גינת מלך וגינת אמסטרדם

שדרות ז'ן ז'ורס

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה וסביבתה הקרובה

כפי שניתן לראות מתרשימי הגינות בבלוק העירוני להלן, מיקומן של הגינות והיחס בין הגינות לרחובות ולמגרשי המגורים שסביבן שונה בכל בלוק. עם זאת, ניתן להצביע על חמישה מצבים טיפוסיים ביחס בין מיקום הגינה לרחובות הגובלים בה ולסווג את הגינות בהתאם, כמוצג בטבלה בעמוד משמאל.

ה. גינה מנותקת מרחובות פנימיים:	ד. גינה בפינת רחובות פנימיים:	ג. גינה במפגש עם רחוב פנימי אחד או יותר:	ב. גינה אורכית לאורך רחוב פנימי:	א. גינה מוקפת רחובות פנימיים מ-3 צדדים לפחות:
 B4 סימטת עמוס	 B6-7 קרמסקי	 B5 גימפל/הנביאים	 A1-4 ברנדר	 A1-4 כיכר היל
 C-D 6-7 מרקוביץ	 C5 וינר	 E4 מלץ	 D4 גימפל	 C 1-3 הילן
 E8 טאו	 G5 פורסט היל	 E4 אמסטרדם	 C-D 6-7 טורונטו/קנדה	 D5 גריזים פ. פקיעין
 J0 השופטים	 G6-7 דבורה אופמן	 E5 נצר	 E 1-3 עמנואל הרומי	 I3 כיכר מסריק
 J1 האם	 G8 וכסלבאום ערן	 G2-3 דבורה ברון	 F8 גורן גולדשטיין	 I4 רות
	 H6 פרוג	 H6 פרוג	 G6-7 ד'ן ד'ורס	 K2 קרון אברהם
		 H8 פינצ'וק		 L2 צמח נחום/חיסין

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה וסביבתה הקרובה | מיקום הגינה ביחס לרחובות הגובלים בה

ה. גינה מנותקת מרחובות פנימיים:

ד. גינה בפינת רחובות פנימיים:

ג. גינה במפגש עם רחוב פנימי אחד או יותר:

ב. גינה אורכית לאורך רחוב פנימי:

א. גינה מוקפת רחובות פנימיים מ-3 צדדים לפחות:

הבלוק:	הגינה:
A 1-4	כיכר היל
A 1-4	ברנדר
B 4	סימטת עמוס
B 5	גימפל/הנביאים
B 6-7	קרמסקי/מיכה
C 1-3	הלן
C 5	וינר
D 4	גימפל
D 5	גריזים פ. פקיעין
C-D 6-7	מרקוביץ פרדריק
C-D 6-7	קהילת קנדה/טורונטו
E 1-3	שד' עמנואל הרומי
E 4	מלץ
E 4	אמסטרדם
E 5	נצר
E 8	טאו
F 8	גורן גולדשטיין
G 2-3	דבורה ברון
G 5	גוטליב/פורסט היל
G 6-7	שד' ז'ן ז'ורס
G 6-7	דבורה אופמן
G 8	וכסלבאום ערן
H 6	פרוג
H 8	פינצ'וק
I 3	כיכר מסריק
I 4	רות/הנרייטה סולד
J 0	השופטים
J 1	האם/לטריס
K 2	קרוון אברהם
L 2	צמח נחום/חיסין

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה וסביבתה הקרובה | דופן הגינה לרחוב - לפי סוג הדופן

לדופן הגינה עם הרחוב ארבעה סוגי עיקריים, כמוצג משמאל. לעיתים קיים יותר מסוג דופן אחד בגינה.

כביש	מדרכה	הגינה	כביש	מדרכה	הגינה	כביש	מדרכה	הגינה	כביש	מדרכה	הגינה	הגינה:	הבלוק:	
בלי תיחום	גדר	גדר חיה/ערוגת גינן	הבדל טופוגרפי											
												כיכר היל	A 1-4	הירקון
												ברנדר	A 1-4	↕
												סימטת עמוס	B 4	
												גימפל/הנביאים	B 5	↕
												קרמסקי	B 6-7	
												הלן	C 1-3	↕
												וינר	C 5	
												גימפל	D 4	↕
												גריזים פ. פקיעין	D 5	
												מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	↕
												קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7	
												שד' עמנואל הרומי	E 1-3	↕
												מלץ	E 4	
												אמסטרדם	E 4	↕
												נצר	E 5	
												טאו	E 8	↕
												גורן גולדשטיין	F 8	
												דבורה ברון	G 2-3	↕
												גוטליב/פורסט היל	G 5	
												שד' ד'ן ז'ורס	G 6-7	↕
												דבורה אופמן	G 6-7	
												וכסלבאום ערן	G 8	גורדון
												פרוג	H 6	↕
												פינצ'וק	H 8	
												כיכר מסריק	I 3	↕
												רות	I 4	
												השופטים	J 0	↕
												האם	J 1	
												קרוון אברהם	K 2	↕
												צמח נחום/חיסין	L 2	

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

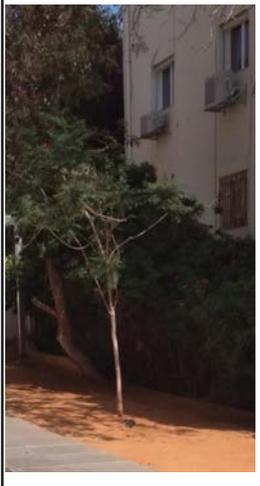
הגינה וסביבתה הקרובה | דפנות הגינה למגרשי מגורים (חצרות אחוריות)

דפנות הגינה למגרשי מגורים הן שונות ומגוונות, לעיתים גם בתוך אותו גינה עצמה. תמיד קיימת דופן כלשהי אשר עשויה להיות גדר ממגוון חומרים שונים, עם או בלי צמחיה וגדר חיה שמלווה אותו. לעיתים גם קיימים הפרשי טופוגרפיה בין הגינה למגרשי המגורים הסמוכים לה. בדפים אלה תמונות המציגות את מגוון הדפנות הקיימות.

				אין לגינה דופן למגורים
B6-7 קרמסקי	B5 גימפל/הנביאים	B4 סימטת עמוס	A1-4 ברנדר	A1-4 כיכר היל
				אין לגינה דופן למגורים
C-D 6-7 מרקוביץ	D5 גריזים פ. פקיעין	D4 גימפל	C5 וינר	C1-3 הלן
				
E5 נצר	E4 אמסטרדם	E4 מלץ	E 1-3 עמנואל הרומי	CD 6-7 קנדה/טורונטו

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה וסביבתה הקרובה | דפנות הגינה למגרשי מגורים (חצרות אחוריות)

				
G6-7 ז'ן ז'ורס	G5 פורסט היל	G2-3 דבורה ברון	F8 גורן גולדשטיין	E8 טאו
אין לגינה דופן למגורים				
I3 כיכר מסריק	H8 פינצ'וק	H6 פרוג	G8 וכסלבאום ערן	G6-7 דבורה אופמן
אין לגינה דופן למגורים	אין לגינה דופן למגורים			אין לגינה דופן למגורים
L2 צמח נחום/חיסין	K2 קרוון אברהם	J1 האם	J0 השופטים	I4 רות

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה וסביבתה הקרובה

נתונים

גדס ייעד לגינה תפקיד כמפלט מהעיר הסואנת. לממשק בין הגינה לגובל בה, כפי שהתגלה בסקר הגינות, השפעה מהותית על תיפקודה כמפלט מהעיר.

1. כל הגינות (למעט כיכר מסריק) גובלות ברחובות פנימיים (LANES או HOMEWAYS) ללא חשיפה לרחובות הראשיים בהיקף הבלוק.

2. ניתן לזהות חמישה סוגי מצבים ביחס הגינה לרחובות הגובלים בה (ראו סכמות מימין).

ניתן לחלק מצבים אלה בהתאם לרמת הממשק עם הרחובות הפנימיים באופן הבא:

גינות עם ממשק מירבי לרחובות הפנימיים - סכמות א' ו-ב'.

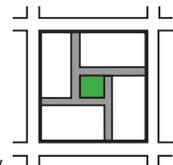
גינות עם ממשק מינימלי לרחובות הפנימיים - סכמות ג' ו-ד'.

גינות מנותקות מרחובות פנימיים - סכמה ה'.

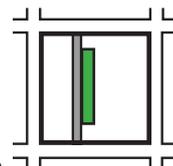
על פי עקרונות תכנון הבלוק של גדס הגינה אמורה להיות בממשק מרבי עם הרחובות הפנימיים. בפועל 13 מהגינות הקיימות כיום הן כאלה (ראה סכמת עוגה מימין למטה).

למרבית הגינות ממשק כלשהו עם רחוב פנימי (25 גינות המהוות 83% מהגינות), בעוד שרק 5 גינות (המהוות 17% מהגינות) מנותקות לחלוטין מרחובות פנימיים והגישה אליהן היא באמצעות משעול הולכי רגל בלבד.

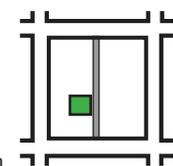
3. רוב הגינות (20 גינות המהוות 66% מהגינות) גובלות הן ברחובות פנימיים והן במגרשים (בד"כ בחצרות האחוריות). ראה סכמה להלן.

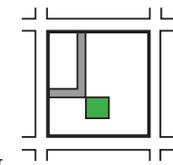
א. גינה מוקפת רחובות פנימיים

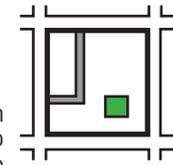
ב. גינה לאורך רחוב פנימי

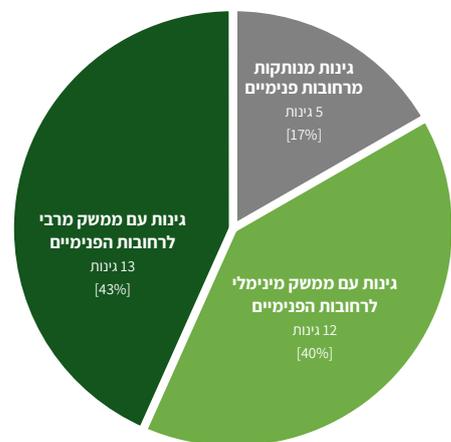
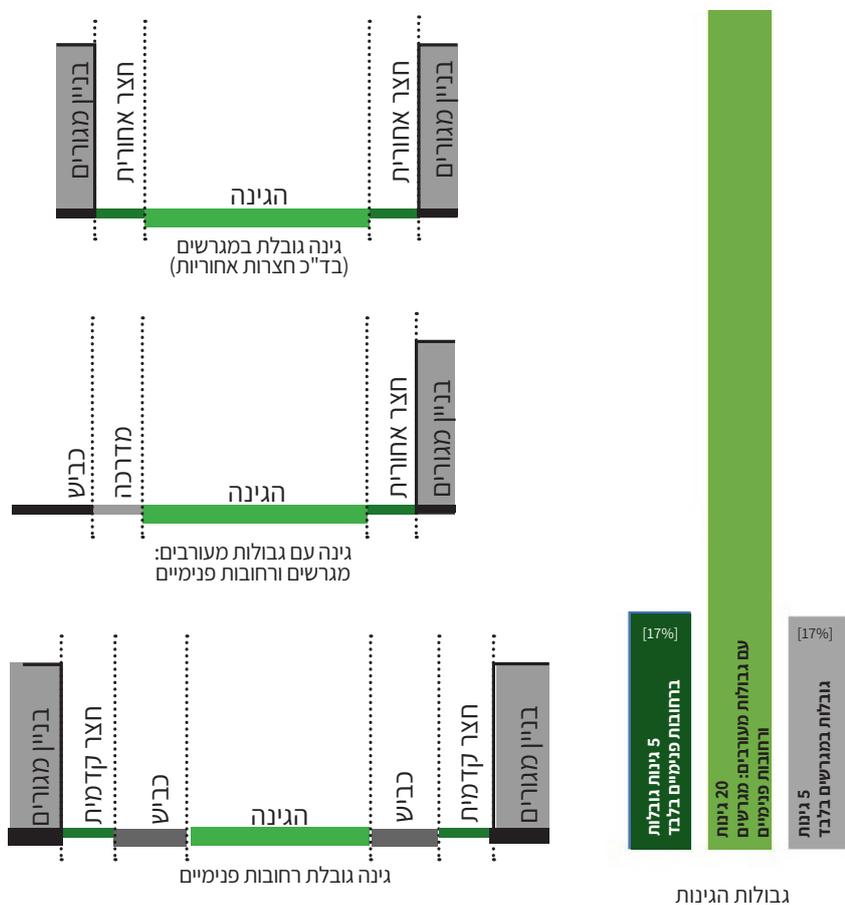
ג. גינה במפגש עם רחוב פנימי

ד. גינה בפינת רחובות פנימיים

ה. גינה מנותקת מרחובות פנימיים (הגישה אליה באמצעות משעול הולכי רגל בלבד)

ממשק הגינות לרחובות הפנימיים

גבולות הגינות

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

5. הכניסות לגנים הן לרוב מהרחובות הפנימיים או ממסעולים המובילים ישירות לגן.
6. במקרים מועטים קיימות כניסות ישירות ממגרשי מגורים לגינות. מדיניות התכנון העירוני אינה מעודדת כניסה ישירה מחצר אחורית לגינה ציבורית מחשש לניכוס שטחים ציבוריים. בנוסף מצד היירים קיים חשש לזליגת פעילות ותנועת הולכי רגל דרך מגרשי המגורים הפרטיים ועל כן באופן גורף ניכרת נטיה לסגור ולתחום את הממשק בין מגרשים פרטיים לגינה.
7. בשל היותה חזית אחורית למבני המגורים, במרבית המקרים הדופן בין הגינה למגרשים הפרטיים הינה מוזנחת, לא אחידה ופרוביזורית.
8. בדופן הגינה לרחוב ממוקמות כל הכניסות הרשמיות אל הגינות וביניהן תחילה שמטרתה למנוע מעבר ישיר בין הגינה לכביש. תחילה זו יכולה להיות גדר בנויה או חיה (למשל דבורה אופמן - גדר ברזל או גינת רות - גדר חיה) או הפרש טופוגרפי (למשל גינת פרוג, פינצ'וק, וגורן-גולדשטיין) המונע מעבר ישיר.
9. חלק מהגינות אינן תחומות ומתאפשרת כניסה מריבוי נקודות לאורך הרחוב (היל, הלן).
10. מדיניות אגף שפע בשנים האחרונות הינה פתיחת המבט בין הגינות לרחוב על מנת להימנע ממקומות מוסתרים שאינם מושגחים מהמרחב הציבורי. בנוסף, קיימת דרישה מצד הורים לגדר את דופן הגינה לכביש למען בטיחות הילדים.

שער מעבר בין חצר מגורים אחורית לגן נצר

סוגי דפנות בין הגינה לרחוב:

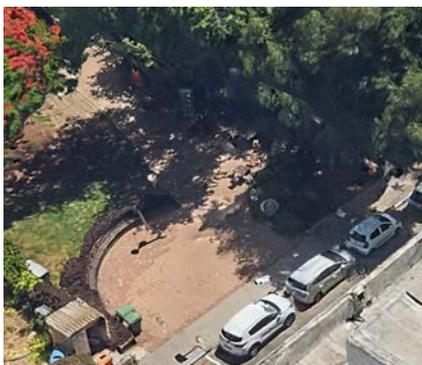

תיחום על ידי גדר ברזל - גינת דבורה אופמן

מעבר ישיר לגינה - גינת היל

בתמונות למטה ניתן לראות את גינת מלך לפני, במהלך ואחרי שיפוץ הכניסה לגינה מרחוב אמסטרדם. בעבר הכניסה הייתה מוגדרת ומתוחמת ע"י צמחיה גבוהה משני צידיה ובעקבות השיפוץ האחרון 'נפתחה' הגינה לרחוב ע"י יצירת רחבת כניסה מרוצפת ודילול משמעותי של השיחיה שמשמאל לכניסה לגינה. כתוצאה הגינה חשופה לכל עומקה בפני העובר ברחוב.

הכניסה לגינת מלך מרח' אמסטרדם, בתום השיפוץ

הכניסה לגינת מלך מרח' אמסטרדם, 2018

הכניסה לגינת מלך מרח' אמסטרדם, 2011

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה וסביבתה הקרובה

מסקנות

1. העובדה שהגינות אינן חשופות לרחובות ראשיים תורמת להיותן מקום מפלט מהעיר הסואנת. למיקום הגינה ביחס לרחובות הפנימיים השפעה על אופי הגינה. גינות עם ממשק מרבי לרחובות פנימיים הן לרוב גינות איכותיות יותר, ובעלות נוכחות משמעותית בבלוק.
2. הגינות שאינן חשופות לרחובות ראשיים/פנימיים מתפקדות היטב כמקום מפלט מהעיר הסואנת.
3. הדופן ההיקפית של הגינה מהווה חלק בלתי נפרד מהגינה עצמה ובעלת השפעה גדולה על אופי ונראות הגינה ואיכות שהייה בה.
4. ככל שהגינה קטנה יותר (ורוב גינות גדס הן גינות קטנות) גדלה נוכחות והשפעה דפנותיה.
5. לאופי הדופן שבין הגינה לרחוב הפנימי השפעה מהותית על תחושת ה'ניתוק' והמפלט מהעיר מחד ואיכות הגינה מאידך.
6. גינות שגובלות בחצרות אחוריות נרחבות ו/או מרובות צמחיה נחוות כגדולות יותר מכפי גודלן הממשי.

המלצות:

1. יש לשים דגש על הטיפול בדפנות הגינה כחלק בלתי נפרד מתכנון ומשיקום הגינה ומפעולות התחזוקה השוטפת.
2. בעת תכנון דופן הגינה יש לאזן בין השיקולים להידוק התחימה או להגדלת החשיפה של הגינה.
3. דופן למגרשי מגורים:
  - א. יש לקבוע הנחיות לסוגי גדרות מותרים בין הגינה למגרשי המגורים הצמודים אליה. מומלץ להעדיף גדר 'חיה' ו/או גדר קלה ולהגביל את גובהן של גדרות בנויות כבסיס בלבד כשצמחייה מלווה אותן.
  - ב. אגף שפ"ע יקבל לאחריותו את תיחום הגינות, סימון גבולות הגינה בגדר בנויה ו/או חיה ואת תחזוקתן השוטפת בתיאום עם דיירי החלקות הגובלות, ככל הניתן.
  - ג. מומלץ לפעול לשמירה על חצרות המגורים האחוריות, שיש להן תרומה לגינות אליהן הן צמודות, ולהבטיח שימור ונטיעה של צמחיה ועצים במרווח האחורי.
  - ד. מומלץ להתייחס לחזיתות המבנים האחוריות כחזיתות ייצוגיות עם הנחיות ברורות לגביהן.
4. דופן לרחוב:
  - א. ככלל ולטובת היצירה של גינות המהוות מפלט פיזי, ויזואלי ורגשי מהעיר הסואנת מומלץ להעדיף תחימה והפנמה של הגינות, רצוי באמצעים טבעיים: מסלעות, שיחים ועצים.
  - ב. במקומות בהם קיימת מדרכה היקפית צרה מ-80 ס"מ לאורך דופן הגינה מומלץ לייצר כניסות תכופות לגינה.
  - ג. אין לאפשר חניה בצמוד לכניסות לגינות.
5. במקרים של שימוש בצמחיה כגדר חיה לצורך הפרדה בין הגינה למגורים מומלץ להשתמש בשיחים גדולים עם מופע צמחי צפוף, ושמירה על מרווחי שתילה על מנת למנוע אחזקה אינטנסיבית של גיזום בשלבים מאוחרים של השיח הבוגר. מומלץ לבחור בשיחים עם צימוח לגובה, לקבלת הפרדה מיטבית ופרטיות לדירות מגורים.

גינת ברנדר - דופן גדר ומעט גדר חיה למבנה המגורים הגובל

גינת פינצוק - דופן גדר חיה למבנה המגורים הגובל

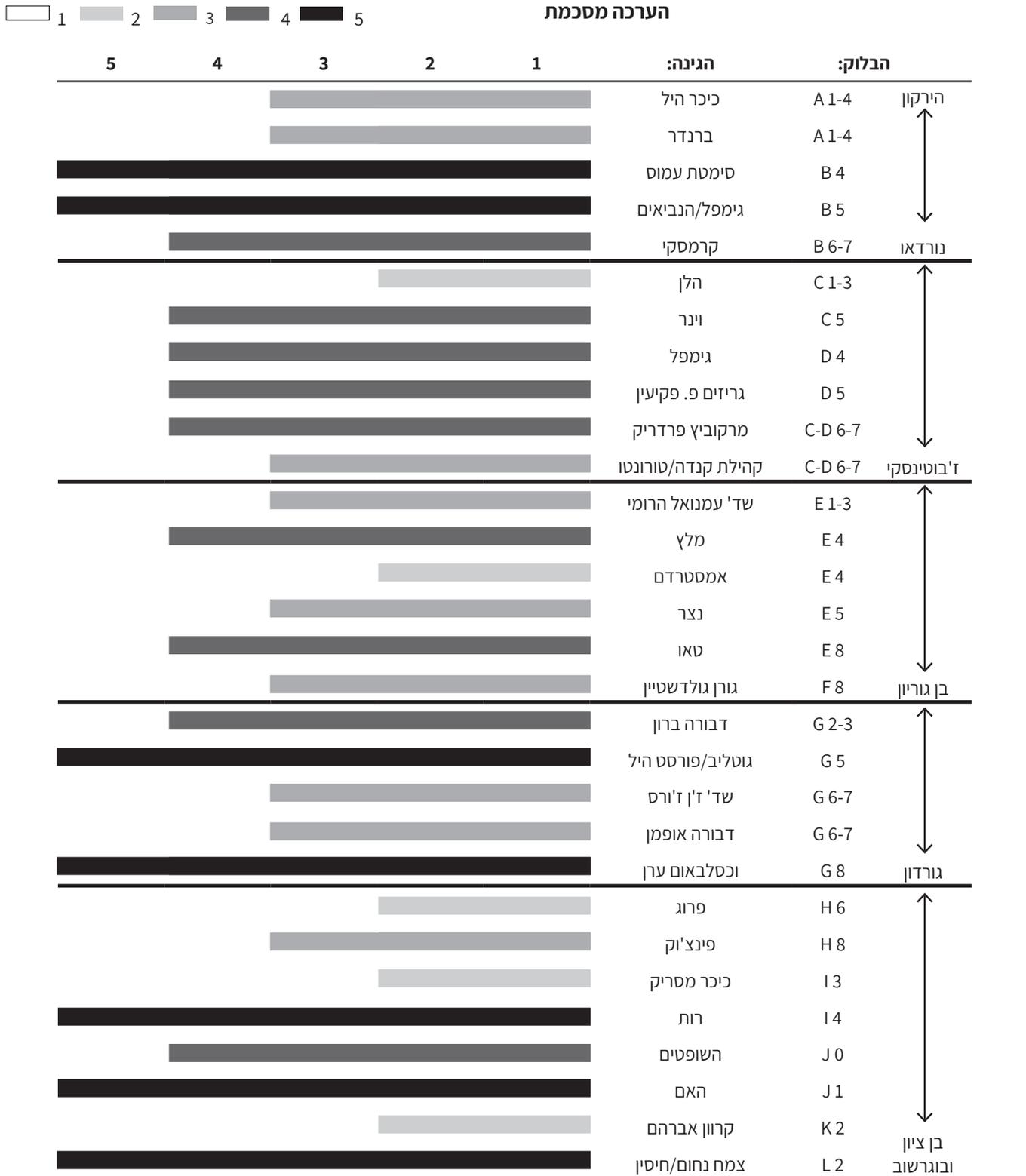

גינת רות - תיחום מהרחוב על ידי גדר חיה

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה וסביבתה הקרובה | הגינה כמפלט מהעיר הסואנת

הטבלה מציגה את דירוג הגינה כמפלט מהעיר הסואנת. גינות מופנמות ושקטות קיבלו את הדירוג הגבוה ביותר (5) וגינות רועשות בעלות דופן עירונית קיבלו את הדירוג הנמוך ביותר (1), יתר הגינות דורגו בהתאמה.

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק

משעולי הולכי רגל

'משעול הגפנים והוורדים' בתכניתו של גדס מטרתו לקשר בין חלקות המגורים הפונות לרחובות הראשיים, ה-MAINWAYS, ובין הגינה הממוקמת בפנים הבלוק. בחזונו של גדס משעול זה עובר בגבול חלקות המגורים באופן שכל חלקה 'תורמת' רצועה ברוחב של כ-1 מ' לטובת המעבר. במפה משער דו"ח גדס אין למשעולים אלה ביטוי גרפי. בפועל, קיימים מעט מאוד מעברים דרך מגרשי מגורים לגינות כיום (לדוגמה מעבר קק"ל).

עם זאת, בתחום הסקר אותרו למעלה מ-30 משעולי הולכי רגל ביעוד ציבורי, דרך או שצ"פ (ראה טבלת תכולת הבלוקים בעמ' 107). 22 מתוכם נמצאים בבלוק בו גינת גדס כמפורט להלן. משעולים אלה סומנו במפת פרנקל כמגרשים ייעודיים עבור מעבר הולכי רגל ובזכותה קיימים בעיר עד היום.

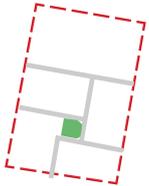
הבלוק	הגינה	המשעול	בעלות	ייעוד קרקע	אורך	רוחב	צמחיה במעבר
A1-4	היל וברנדר	מעבר התרסי	ציבורי	דרך	54 מ'	6 מ'	אין
B4	גינת עמוס	מעבר סמטת עמוס מעבר סמטת נורדאו	ציבורי	דרך, שביל הולכי רגל, שב"צ	130 מ'	4.3-4.7 מ'	2
B 6-7	קרמסקי	מעבר סמטת מיכה	ציבורי	דרך	60 מ'	5.2 מ'	אין
C 5	וינר	מעבר סמטת וינר	ציבורי	מבנה ציבורי	27.8 מ'	2.4 מ'	אין
D 4	גימפל	מעבר אשתורי הפרחי	ציבורי	דרך	31.6 מ'	4.8 מ'	עצים
D5	פקיעין גריזים	מעבר פקיעין באזל	פרטי	מגורים	33 מ'	1.5 מ'	אין
C-D 6-7	מרקוביץ פרדריק	מעבר מרקוביץ	ציבורי	דרך	120 מ'	4.5 מ'	אין
E4	מלץ	מעבר סמטת גן מלץ	ציבורי	דרך	54.4 מ'	5.5 מ'	עצים
	אמסטרום	פסאז' אמסטרום	פרטי	מגורים	26.3 מ'	3 מ'	אין
E 8	טאו	מעבר סמטת בן יהודה	ציבורי	שביל הולכי רגל	28 מ'	3.7 מ'	צמחיה ועצים
G 5	גוטליב/פורסט היל	מעבר סמטת החובבים	ציבורי	שביל הולכי רגל	27.8 מ'	4 מ'	עצים
G 6-7	ז'ן ז'ורס	מעבר גוטליב	ציבורי	דרך	26.3 מ'	3 מ'	צמחיה ועצים
G 8	וכסלבאום ערן	מעבר בירון קורלנקו	פרטי	שביל הולכי רגל ומבנה	71 מ'	2 מ'	עצים
G 8		מעבר גן ערן הירקון	ציבורי	שטח ציבורי פתוח	16.8 מ'	3.7 מ'	צמחיה ועצים
H 6	פרוג	מעבר גן ערן גורדון	ציבורי	שטח ציבורי פתוח	28.2 מ'	5.8 מ'	צמחיה ועצים
J 0	השופטים	מעבר פרוג	ציבורי	מבנה ציבורי	56 מ'	9.7 מ'	אין
J 1	האם	סמטה 1112	ציבורי	שביל הולכי רגל	19.4 מ'	2.7 מ'	עצים
J 1	האם	מעבר גן האם אבן גבירול	ציבורי (ממ"י)	דרך	30 מ'	5.3 מ'	צמחיה ועצים
K 2	קרוון אברהם	מעבר גן האם לטריס	ציבורי (ממ"י)	דרך	23.3 מ'	4 מ'	צמחיה ועצים
K 2	קרוון אברהם	מעבר בית קק"ל	פרטי	מגורים	80.7 מ'	1.2/3 מ'	אין
L 2	צמח נחום/חיסין	סמטת לב אברהם	ציבורי	דרך	59.5 מ'	10 מ'	צמחיה ועצים

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק

משעולי הולכי רגל

ב-12 מתוך 16 הגינות משעולי הולכי הרגל מובילים ישירות לגינה, בעוד שב-4 גינות (ברנדור, קרמסקי, ז'ן ז'ורס ודבורה אופמן) המשעולים מובילים מהרחוב הראשי לרחוב פנימי וממנו אל הגינה.

הלן C1-3

קרמסקי B6-7

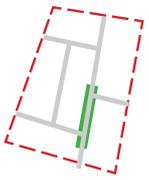
גימפל/הנביאים B5

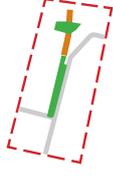
סמטת עמוס B4

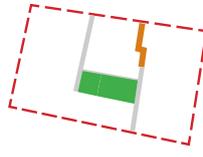
היל + ברנדור A 1-4

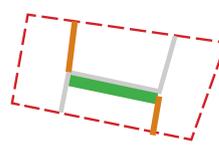
עמנואל הרומי E 1-3

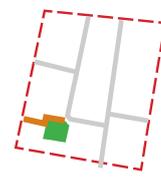
טורונטו/קנדה C-D 6-7
מרקוביץ +

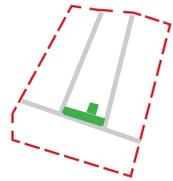
גרזים פ. פקיעין D5

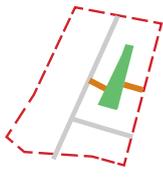
גימפל D4

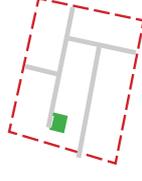
וינר C5

גורן גולדשטיין F8

טאו E8

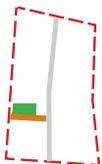
נצר E5

אמסטרדם E4

מלץ E4

פרוג H6

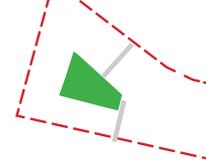
וכסלבאום ערן G8

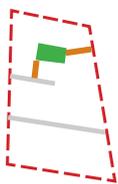
ז'ורס + זאן דבורה אופמן G 6-7

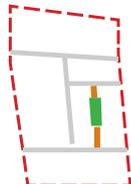
פורסט היל G5

דבורה ברון G2-3

האם J1

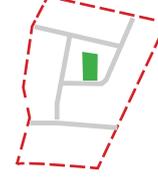
השופטים J0

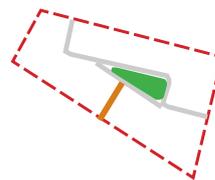
רות I4

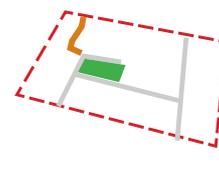
כיכר מסריק I3

פינצ'וק H8

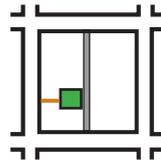
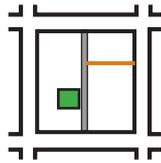
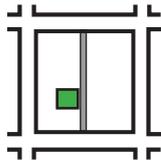
צמח נחום/חיסין L2

קריון אברהם K2

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק | משעולי הולכי רגל בגינות

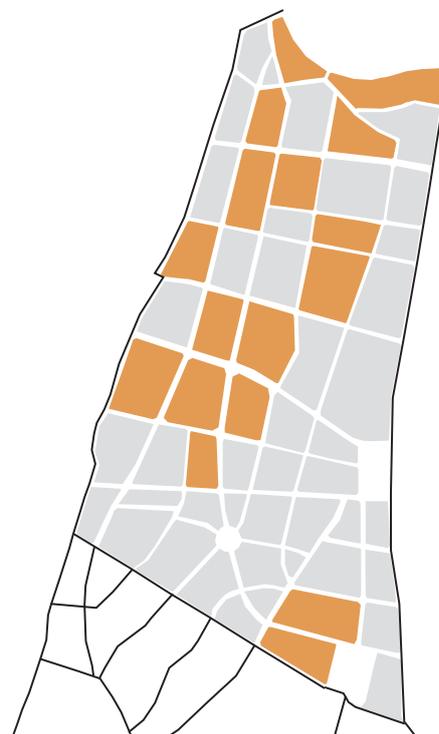
הבלוק:	הגינה:	משעול לגינה:	משעול בבלוק (לא ישירות לגינה):	גינה ובלוק ללא משעולים:
A 1-4	כיכר היל			
A 1-4	ברנדר			
B 4	סימטת עמוס			
B 5	גימפל/הנביאים			
B 6-7	קרמסקי/מיכה			
C 1-3	הלן			
C 5	וינר			
D 4	גימפל			
D 5	גריזים פ. פקיעין			
C-D 6-7	מרקוביץ פרדריק			
C-D 6-7	קהילת קנדה/טורונטו			
E 1-3	שד' עמנואל הרומי			
E 4	מלץ			
E 4	אמסטרדם			
E 5	נצר			
E 8	טאו			
F 8	גורן גולדשטיין			
G 2-3	דבורה ברון			
G 5	גוטליב/פורסט היל			
G 6-7	שד' ז'ן ז'ורס			
G 6-7	דבורה אופמן			
G 8	וכסלבאום ערן			
H 6	פרוג			
H 8	פינצ'וק			
I 3	כיכר מסריק			
I 4	רות/הנרייטה סולד			
J 0	השופטים			
J 1	האם/לטריס			
K 2	קרוון אברהם			
L 2	צמח נחום/חיסין			

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק

נתונים

- ב-30% מהבלוקים העירוניים (17 בלוקים) קיים משעול הולכי רגל אחד לפחות (ראה סכמה למטה).
- למעלה ממחצית הגינות (16 מהגינות המהוות 54% מכלל הגינות) מקושרות לבלוק באמצעות משעול הולכי רגל.
- למעלה מ-90% ממשעולי הולכי הרגל בבלוקים עם הגינות הם ביעוד ציבורי (דרך, שצ"פ או שב"צ) ובבעלות ציבורית.
- כל משעולי הולכי הרגל מרוצפים. ב-60% מהמשעולים צמחיה, כמעט תמיד עצים בתוך ערוגות או בורות שתילה. ב-40% אין כלל צמחיה במעבר עצמו. עם זאת, לחצרות מגרשי המגורים הצמודות למשעול הולכי הרגל תרומה רבה לאופיו הירוק והמגונן.
- במרבית משעולי הולכי הרגל משולבות כניסות למגרשי המגורים. הצמודים למשעול.

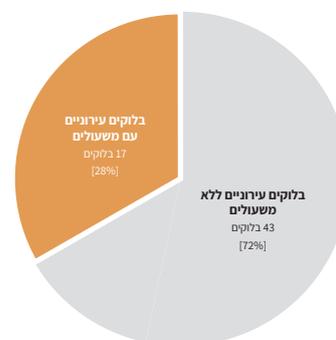
מעבר נס ביעוד דרך. מעבר רחב ובו צמחיה, עצים ופינות ישיבה.

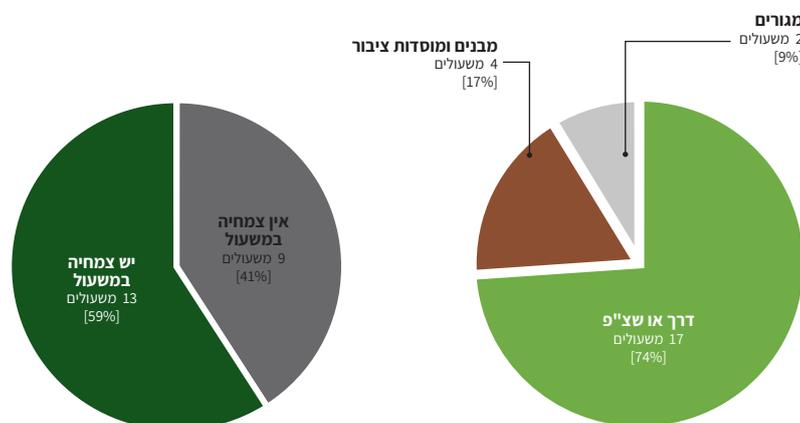
מעבר פורסט היל ביעוד דרך. הגינות משני צידי המעבר הוא בחלקו בשטח המעבר ובחלקו במגרשי המגורים

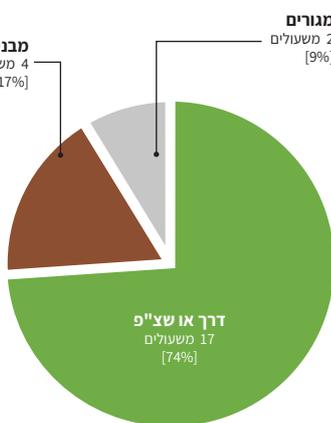
מעבר קק"ל - מהמשעולים הבודדים ביעוד מגורים.

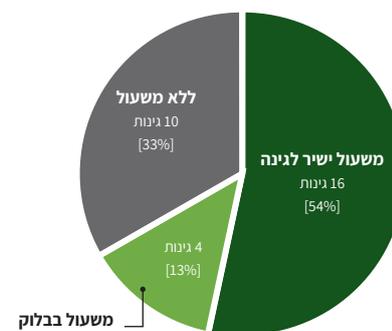
בלוקים עירוניים עם משעולים

צמחיה במשעול

ייעודי קרקע

משעולי גפנים וורדים בגינות

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק | משעולי הולכי רגל בגינות

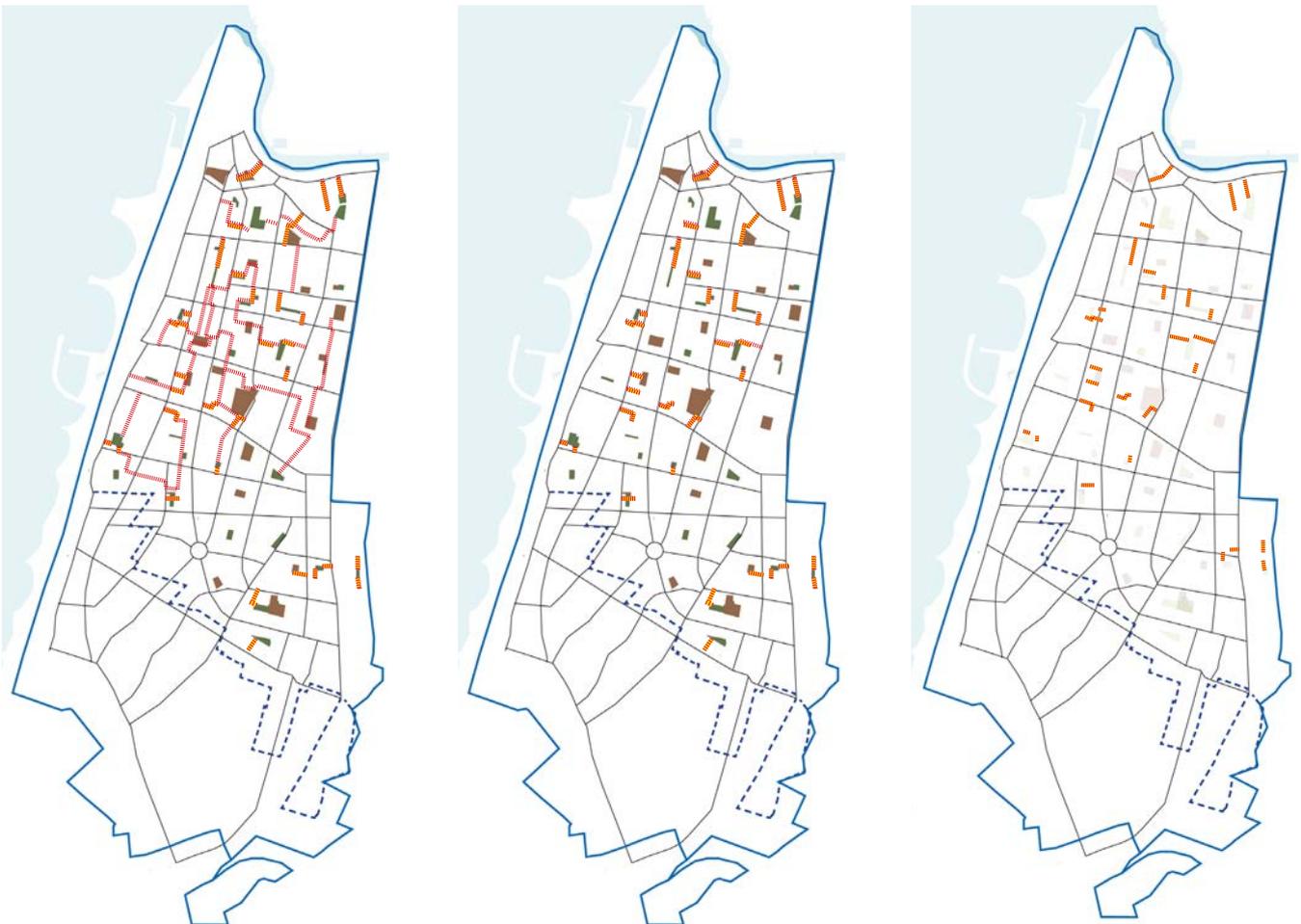
מסקנות

1. משעולי הולכי הרגל הם מרכיב מפתח בתכנית גדס וחלק בלתי נפרד ממערך הגינות.
2. רוב המשעולים מתאימים לייעוד ולשימוש הציבורי שלהם.
3. למשעולים תרומה משמעותית למערכת התנועה העירונית באזור זה.
4. משעולי הולכי הרגל, ביחד עם גינות הבלוק ומבני הציבור הממוקמים על גבי מגרשי גדס, יוצרים מערכת **תנועת הולכי רגל אלטרנטיבית**, נעימה וירוקה, במקביל לרחובות הראשיים.

המלצות

מומלץ לחזק את אופיים ה'ירוק' של המשעולים, לעודד נטיעת עצים וצמחייה לאורך המשעולים. יש לשקול החזרתם של אלמנטי קירוי עם צמחייה מטפסת. מומלץ לקדם תכנון מותאם למשעולים הכולל תאורה, ריצופים מתאימים וצמחייה. מומלץ לחזק את הקשר בין המשעולים לבין הגינות באמצעות מיקום מעברי חציה לחציה ישירה ולמנוע חניית כלי רכב בכניסות למשעולים. מומלץ לעגן סטטוטורית את המשעולים שבבעלות פרטית, שנשקפת להם סכנה. הגינות המקושרות למשעולים מתפקדות גם ב'גינות מעבר' המספקות נתיב הליכה אלטרנטיבי לרחובות הראשיים.

משעולים
גינה
מבנה ציבור
מסלול אלטרנטיבי

מפת מסלולים אלטרנטיביים.

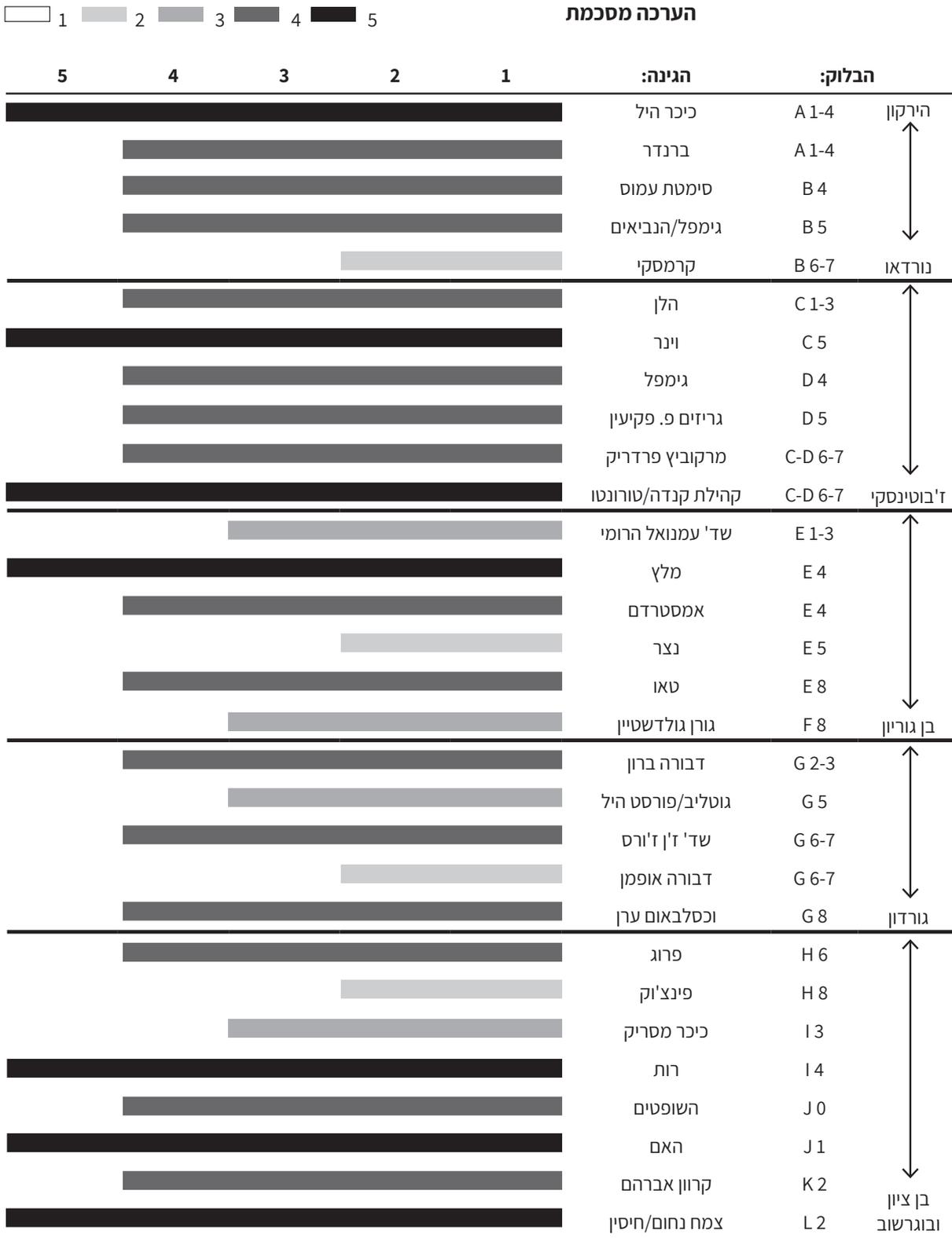
מפת משעולים, גינות ומבני ציבור

מפת משעולים

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק | משעולי הולכי רגל בגינות

הטבלה מציגה את הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק. גינה מקושרת היטב למערך משעולי הולכי רגל ורחובות פנימיים קיבלה את הדירוג הגבוה ביותר (5) וגינות מנותקות ממערך תנועה ייעודי דורגה בדירוג הנמוך ביותר (1), יתר הגינות דורגו בהתאמה.

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק | משעולי הולכי רגל בגינות

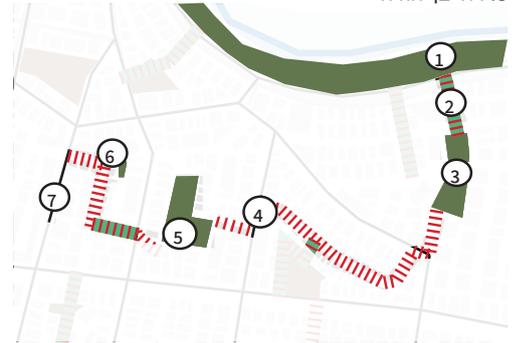
מסלולים אלטרנטיביים

פארק הירקון -- סמטת התרסי -->

מסלול אלטרנטיבי - מזרח מערב

1. פארק הירקון
2. סמטת התרסי
3. גינת היל וגינת ברנדר
4. רח' נחום סוקולוב
5. גינת הנביאים
6. סמטת מיכה
7. גינת קרמסקי
8. רח' בן יהודה

- מקרא
- גינה
  - מסלול
  - משעול
  - מבנה ציבור
  - רחוב ראשי

4.1 עירוניות (ערך אורבני)

הגינה כחלק ממערך התנועה בבלוק | משעולי הולכי רגל בגינות

מסלולים אלטרנטיביים

מעבר ארבע ארצות <--

7 גינת גימפל

פארק הירקון <-- סמטת התרסי <--

3 גינת היל

מסלול אלטרנטיבי - צפון דרום

1. פארק הירקון
2. סמטת התרסי
3. גינת היל וגינת ברנדר
4. סמטת עמוס וגינת עמוס
5. רח' בזל
6. מעבר ארבע ארצות
7. גינת גימפל
8. מעבר אשתורי הפרחי
9. גינת מלץ
10. גינת אמסטרדם ופסאז' אמסטרדם
11. רח' ארלוזורוב

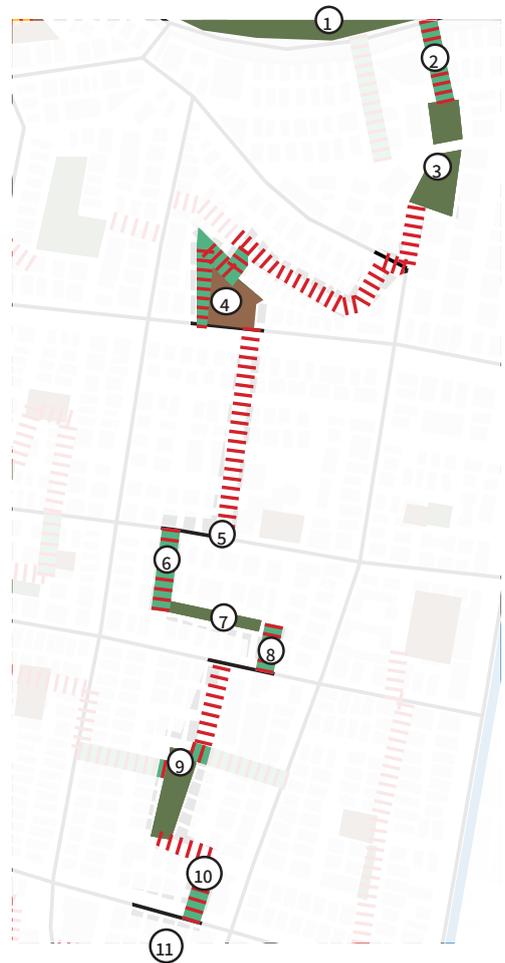
מעבר אשתורי הפרחי <--

9 גינת מלץ

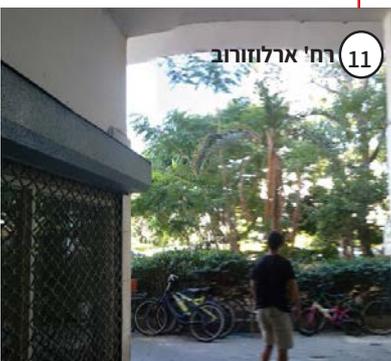
3 גינת ברנדר

10 גינת אמסטרדם ופסאז' אמסטרדם

4 סמטת עמוס וגינת עמוס

11 רח' ארלוזורוב

5 רח' בזל

- מקרא
- גינה
  - מבנה ציבור
  - מסלול
  - משעול
  - רחוב ראשי

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

הגינה כרכיב היסטורי בעיר

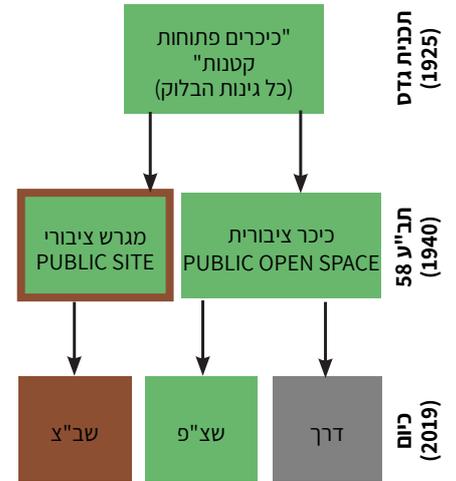
רקע

בתקנון תכנית גדס, כפי שהוצג למועצת העיר ב-6 אפריל 1926, גינות הבלוק סומנו במפה כ"כיכרים פתוחות קטנות" והיו צבועות בירוק בהיר. בתקנון נקבע כי "ככר פתוח קטן" הכוונה ל"מגרש פתוח לקוח לצורכי תושבי הרובע (BLOCK) שבתוכו נמצא המגרש וישמש לגן, מקומות משחק, שעשועים או ספורט". עוד נקבע כי "כל בניין לא ייבנה על כיכר זו זולת סוכות, במות לתזמורת, בתי כבוד, ביתנים, בניינים מצלים, ובניינים אחרים מסוג זה". כלומר, בהקבלה ליעודי הקרקע המקובלים כיום, הגינות היו בייעוד שצ"פ.

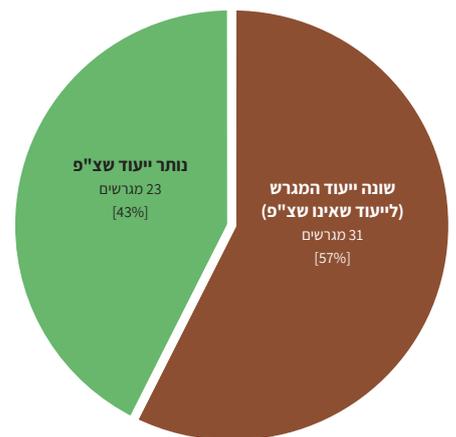
הליך אישורה הסטטוטורי של תכנית גדס לקח כ-11 שנים ולאורכו הוכנסו שינויים בתכנית. סימונן של גינות גדס בתשריט תבע 58 (היא תכנית גדס שאושרה סטטוטורית ב-1940) שונה. חלק מגינות גדס סומנו כ"ככר ציבורית" וחלק כ"מגרש ציבורי".

"ככר ציבורית" (PUBLIC OPEN SPACE) הוגדרה בתקנון כקרקע ציבורית המיועדת לציבור בכללו, "כדי לשמש גן, מגרש משחק או מנוחה, מגרש ספורט או שעשועים וכל בנין הכרוך בכך, וכן כל שמוש צבורי אחר אשר יתאשר על ידי הועדה המחוזית". "מגרש ציבורי" הוגדר כקרקעות צבוריים "המיועדים לגן ציבורי או לכל שמוש צבורי אחר או לכל בניין השייך להם...כפי שיוחלט מפעם לפעם על ידי הועדה המקומית ברוב דעות של שני שלישים".

כתוצאה משינוי הגדרתן של חלק מגינות גדס מ"כיכר" למגרש ציבורי, הפכו רבות מהגינות למגרשים עליהם מבני ציבור (ראו גם עמוד 130).

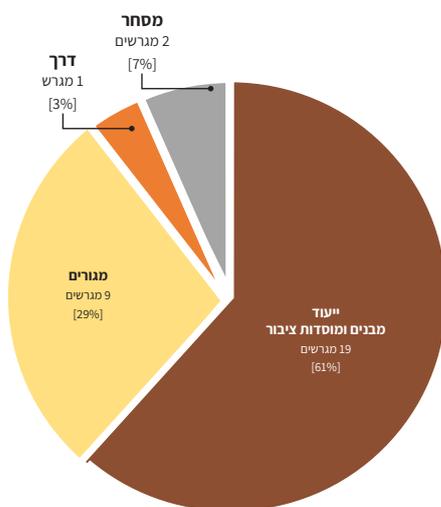
תהליך שינוי הייעוד בגינות הבלוק

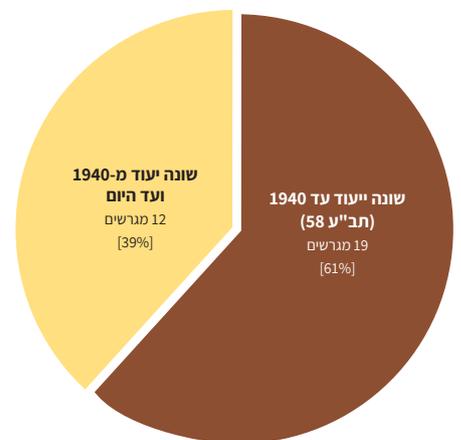
שינוי ייעוד במגרשים שסומנו כגינות בלוק בתכנית גדס לעומת היום

נתונים

- רק 43% מהמגרשים שיועדו לגינות בלוק בתכנית גדס נותרו כיום בייעוד שצ"פ.
- ברוב המגרשים שיועדו לגינות בלוק (כ-61%) שינוי הייעוד בוצע עד 1940, בתב"ע 58, עת הוגדרו המגרשים כמגרש ציבורי ולא ככיכר ציבורית, ובכך התאפשרה הקמת מבנה ציבור על גבי המגרש.
- בהתאמה, שינוי הייעוד במרבית המגרשים שיועדו לגינות בלוק בתכנית גדס הינו למבני ציבור (כ-60%), ולמגורים (30%) והיתר לדרך ולמסחר.

לאיזה ייעוד נעשה השינוי ייעוד במגרשים שסומנו כגינות בלוק בתכנית גדס

מתי שונה ייעוד במגרשים שסומנו כגינות בלוק בתכנית גדס

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

הגינה כרכיב היסטורי בעיר | שינוי יעוד במגרשי גדס

הבלוק	גדס 1925	פרנקל 1926	תבע 1940	כיום 2019
שדרות בן גוריון				
G-H 1				כיכר רבין
G 2-3				גינת ד. ברון
G 4				מנהל ההנדסה
G 5				גינת גוטליב
G 6-7				גינת ד. אופמן
G 6-7				שד' דן ז'ורס
G 8				וכסלבאום ערן
גורדון				
H 2-3				
H 4				בית כנסת וגן
H 5				
H 6				גינת פרוג
H 7				בית כנסת
H 8				גינת פינצ'וק
פרישמן				
I 0				סמטת 1112
I 1				בית כנסת
I 2				
I 3				כיכר מסריק
I 4				גינת רות
I 5				
I 6				
I 7				בית ספר
I 8				
J 0				גינת השופטים
J 1				גן האם
J 2				קופת חולים
J 3				
J 4				בית כנסת
K 0				
K 1				
K 2				גן קרוון
K 3-4				
דיזינגוף-כיכר דיזינגוף-בן עמי-מנדלי מוכר ספרים				
L 0				
L 1				
L 2				גינת חיסין

הבלוק	גדס 1925	פרנקל 1926	תבע 1940	כיום 2019
נחל הירקון				
A 1-4				גינת היל
A 5				גינת ברנרד
A 5				גן ילדים
A 6-7				בית כנסת
A 8				תיכון עירוני ה'
ירמיהו				
B 4				גינת עמוס
B 5				גינת הנביאים
B 6-7				גינת קרמסקי
B 8				
שדרות נורדאו				
C 1-3				גינת הלן
C 4				בית כנסת
C 5				גינת וינר
C 5				מרכז יום לקשיש
C-D 6-7				גינת מרקביץ'
C-D 6-7				קנדה/טורונטו
C-D 8				בית ספר
D 1-3				בי"ס מצדה
D 4				גינת גימפל
D 5				גינת גריזים
D 5				בית כנסת
ז'בוטינסקי				
E 1-3				עמנואל הרומי
E 1-3				מחנות העולים
E 4				גינת מלץ
E 4				גינת אמסטרדם
E 5				גינת נצר
E 5				גני ילדים
E 6-7				מתחם המעביר
E 8				גינת טאו
ארלזורוב				

דרך	מגורים	מסחר	שצ"פ	ציבורי	ציבורי (תב"ע 58)

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

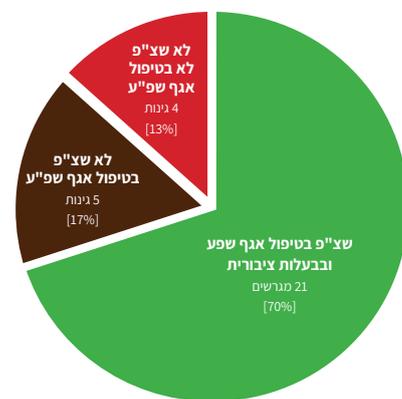
הגינה כרכיב היסטורי בעיר | המצב הסטטוטורי של הגינות כיום

מצבן הסטטוטורי של הגינות כיום נבדק בהתבסס על שלושה פרמטרים:

א. **ייעוד הקרקע** - בהתאם לתכניות הסטטוטוריות החלות במקום.

ב. **בטיפול אגף שפ"ע** - האם הגינה ממוספרת ומוגדרת כגינה ב-GIS העירוני והאם היא נמצאת ברשימות אגף שפ"ע כגינה ציבורית בטיפול האגף.

ג. **בעלות הקרקע** - האם הקרקע בבעלות פרטית/ציבורית והאם הקרקע בבעלות הרשות המקומית.

בעלות:	בטיפול אגף שפ"ע:	ייעוד הקרקע:	הגינה:	הבלוק:	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	כיכר היל	A 1-4	הירקון
הרשות המקומית	+	שצ"פ	ברנדר	B 4	
הרשות המקומית		שב"צ	סימטת עמוס	B 5	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	גימפל/הנביאים	B 6-7	נורדאו
הרשות המקומית	+	שצ"פ	קרמסקי	C 1-3	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	הלן	C 5	ז'בוטינסקי
הרשות המקומית	+	שצ"פ	וינר	D 4	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	גימפל	D 5	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	גריזים פ. פקיעין	C-D 6-7	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	
הרשות המקומית	+	דרך	קהילת קנדה/טורונטו	E 1-3	בן גוריון
הרשות המקומית		שצ"פ ודרך	שד' עמנואל הרומי	E 4	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	מלץ	E 4	
פרטית		מגורים	אמסטרדם	E 5	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	נצר	E 8	
הרשות המקומית	+	שב"צ	טאו	F 8	
מקרקעי ישראל	+	שב"צ ומגורים	גורן גולדשטיין	G 2-3	גורדון
הרשות המקומית	+	שצ"פ	דבורה ברון	G 5	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	גוטליב/פורסט היל	G 6-7	
הרשות המקומית		דרך	שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	דבורה אופמן	G 8	בן ציון
הרשות המקומית	+	שצ"פ	וכסלבאום ערן	H 6	
הרשות המקומית	+	שב"צ	פרוג	H 8	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	פינצ'וק	I 3	ובוגרשוב
הרשות המקומית	+	שצ"פ	כיכר מסריק	I 4	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	רות	J 0	
הרשות המקומית ומקרקעי ישראל	+	שצ"פ	השופטים	J 1	
מקרקעי ישראל	+	שצ"פ	האם	K 2	בן ציון
הרשות המקומית	+	שב"צ	קרוון אברהם	L 2	
הרשות המקומית	+	שצ"פ	צמח נחום/חיסין		

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

הגינה כרכיב היסטורי בעיר

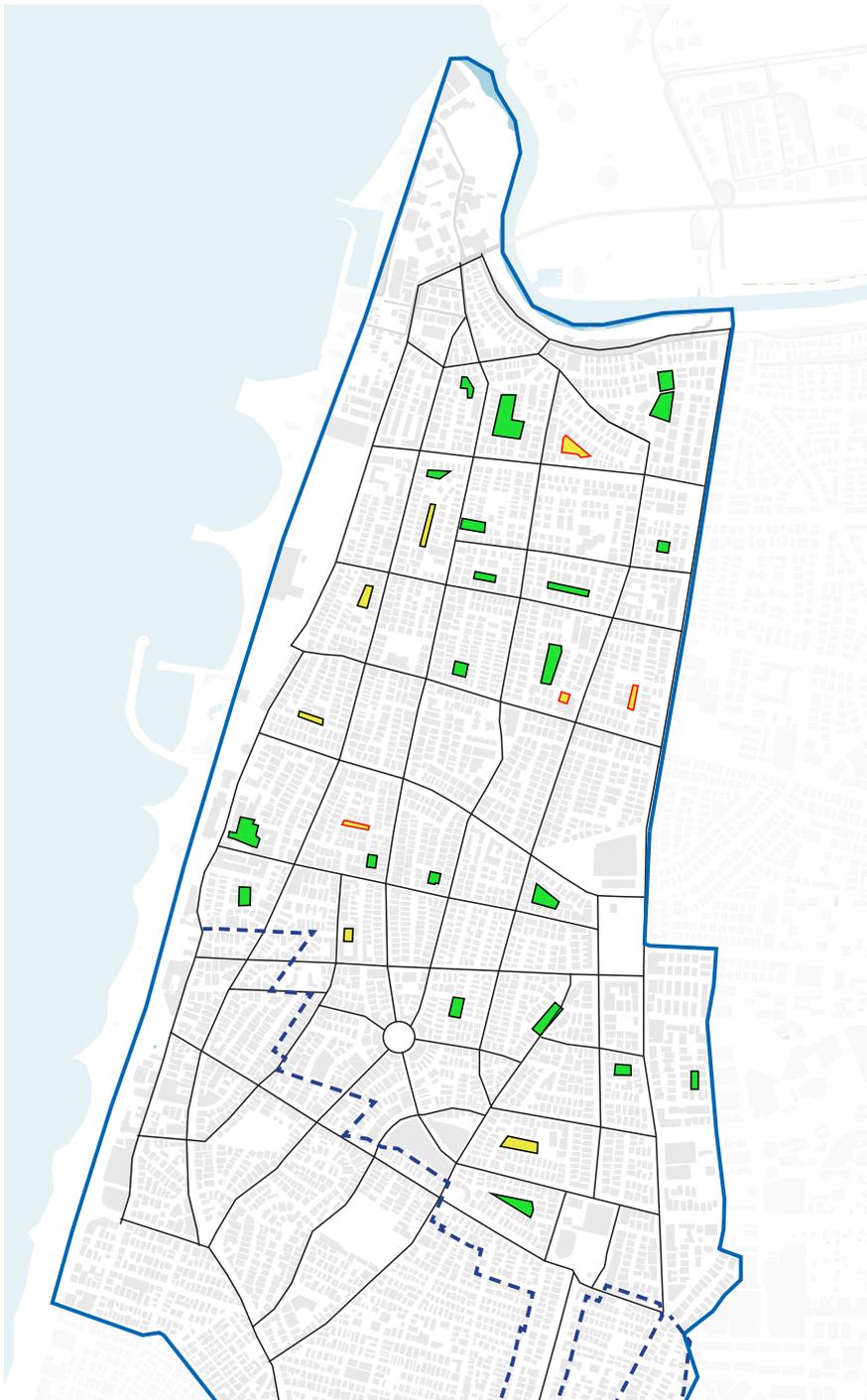
המלצות

1. מומלץ להגדיר את כל גינות גדס, כפי שזוהו בסקר זה, כגינות ציבוריות ב-GIS העירוני, למספרן בהתאם, ולהעבירן לטיפול אגף שפע כגינות ציבוריות.

2. מומלץ לדאוג להגנה סטטוטורית מתאימה עבור הגינות שאינן בייעוד שצ"פ, בין אם באמצעות שינוי ייעוד לשצ"פ או באמצעות הנחיות אשר ימנעו בינוי חדש ו/או פיתוח לא מבוקר בשטח הגינה.

רשימת הגינות להעברה לטיפול אגף שפ"ע:
 B 4 סמטת עמוס
 E 1-3 שד' עמנואל הרומי
 E 4 אמסטרדם
 G 6-7 שד' ז'ן ז'ורס

רשימת הגינות שאינם בייעוד שצ"פ:
 B 4 סמטת עמוס
 C-D 6-7 טורונטו
 E 1-3 שד' עמנואל הרומי
 E 4 אמסטרדם
 E 8 טאו
 F 8 גורן גולדשטיין
 G 6-7 ז'ן ז'ורס
 H 6 פרוג
 K 2 קרוון אברהם

מקרא
 ■ ייעוד שצ"פ
 ■ ייעוד אחר
 [שב"צ, מגורים, דרך]
 — בטיפול אגף שפ"ע
 — לא בטיפול אגף שפ"ע

מיפוי גינות בטיפול אגף שפ"ע ובייעוד שצ"פ

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

הגינה כרכיב היסטורי בעיר

הטבלה מציגה את הגינה כרכיב היסטורי בתכנית העיר. גינה שנשתמרה כפי שהופיעה בתכנית המקורית של גדס קיבלה את הדירוג הגבוה ביותר (5) וגינות שהשתנו מהותית מהתכנית המקורית דורגו בדירוג הנמוך ביותר (1), יתר הגינות דורגו בהתאמה.

הערכה מסכמת					הגינה:	הבלוק:		
5	4	3	2	1				
5					כיכר היל	A 1-4	הירקון ↑ ↓	
	4				ברנדר	A 1-4		
		3			סימטת עמוס	B 4		
			2		גימפל/הנביאים	B 5		
				1	קרמסקי	B 6-7	נורדאו	
					הלן	C 1-3	↑ ↓	
					וינר	C 5		
					גימפל	D 4		
					גריזים פ. פקיעין	D 5		
					מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7		
					קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7		ז'בוטינסקי
					שד' עמנואל הרומי	E 1-3	↑ ↓	
					מלץ	E 4		
					אמסטרדם	E 4		
					נצר	E 5		
					טאו	E 8		
					גורן גולדשטיין	F 8		בן גוריון
					דבורה ברון	G 2-3	↑ ↓	
					גוטליב/פורסט היל	G 5		
					שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7		
					דבורה אופמן	G 6-7		
					וכסלבאום ערן	G 8		גורדון
					פרוג	H 6	↑ ↓	
					פינצ'וק	H 8		
					כיכר מסריק	I 3		
					רות	I 4		
					השופטים	J 0		
					האם	J 1		
					קרוון אברהם	K 2		
					צמח נחום/חיסין	L 2		בן ציון ובוגרשוב

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

התפתחות הגינות

רקע

גינות הבלוק של גדס הוקמו לאורך שנים, החל משנות ה-20 ועד לשנות ה-80'. לצד גינות ותיקות שהוקמו בשנות ה-30' (לדוגמה גינת הנביאים) קיימות גינות שהוקמו לראשונה בשנות ה-60' ואף מאוחר יותר (לדוגמה גינת גימפל). כל הגינות היו נתונות לאורך השנים לשורה של שיפוצים, שידרוגים ושינויים. החל משינויים מהותיים בתכנית הגינה והוספת מתקנים ומבני תשתית (ראה מקלטים בהמשך), ועד לחידוש ושדרוג חומרי הגמר והריצופים.

על אף האמור לעיל, חלק מהגינות שמרו על אופיין המקורי ובחלקן נותרו אלמנטים בנויים ונופיים היסטוריים.

בטבלה להלן מפורטים סוגי האלמנטים ההיסטוריים והנופיים ובאילו גינות הם קיימים.

אלמנט היסטורי בנוי - פרגולה, בגינת הנביאים

נוכחות משמעותית של עצים בוגרים

עצי מופת*

אתר ארכיאולוגי

אלמנט זכרון/הנצחה

נוכחות של פרטי נוף היסטוריים**

מגדל מים

מבנה טרפו/מכון מים

מבנה אחר

מחסן

* לפי מדריך עצי מופת ומרקמי עצים לשימור בעיר תל אביב, סטודיו צורא.
** קירות תמך מאבן כורכר או משלבת, פרגולות, ריצוף שבילים.

B6-7 קרמסקי	B5 גימפל/הנביאים	B4 סימטת עמוס	A 1-4 ברנדר	A1-4 כיכר היל
C-D 6-7 מרקוביץ	D5 גריזים פ. פקיעין	D4 גימפל	C5 וינר	C1-3 הילן
E5 נצר	E4 אמסטרדם	E4 מלץ	E 1-3 עמנואל הרומי	C-D 6-7 קנדה/טורונטו
G6-7 ז'ן ז'ורס	G5 פורסט היל	G2-3 דבורה ברון	F8 גורן גולדשטיין	E8 טאו
I3 כיכר מסריק	H8 פינצ'וק	H6 פרוג	G8 ונסלבאום ערן	G6-7 דבורה אופמן

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

התפתחות הגינות | אלמנטים היסטוריים בגינה

מבנה אחר/מחסן:	מבנה טרפו/ מכון מים:	מגדל מים:	נוכחות של פרטי נוף היסטוריים:**	עצי מופת*:	נוכחות משמעותית של עצים בוגרים:	אלמנט זכרון/הנצחה:	אתר ארכאולוגי:	תאריך הקמה:	הגינה:	הבלוק:
								1918	כיכר היל	A 1-4
בית המטבחים ומחסן								1985	ברנדר	A 1-4
								1942*	סימטת עמוס	B 4
קיוסק חלב/ שירותים								1934	גימפל/הנביאים	B 5
								1940*	קרמסקי/מיכה	B 6-7
								1965	הלן	C 1-3
								1987	וינר	C 5
								1960	גימפל	D 4
צריף עמותת אל-סם								1941*	גריזים פ. פקיעין	D 5
								1950	מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7
								1940*	קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7
								שנות ה-50*	שד' עמנואל הרומי	E 1-3
								1939	מלץ	E 4
								1962	אמסטרדם	E 4
								1940*	נצר	E 5
שני בתי כנסת								שנות ה-50	טאו	E 8
								שנות נ-90	גורן גולדשטיין	F 8
								1942	דבורה ברון	G 2-3
								1940*	גוטליב/פורסט היל	G 5
								1941*	שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7
								1946*	דבורה אופמן	G 6-7
מחסן								1931	וכסלבאום ערן	G 8
בית צעירות מזרחי								1994	פרוג	H 6
								1929*	פינצ'וק	H 8
								1942	כיכר מסריק	I 3
קיוסק								1942	רות	I 4
									השופטים	J 0
								1985	האם/לטריס	J 1
								1970	קרוון אברהם	K 2
								1945	צמח נחום/חיסין	L 2

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

התפתחות הגינות

נתונים

1. הגינות לא הוקמו במהלך אחד, אלא בתהליך מתמשך לאורך השנים. עם זאת, 70% מהגינות הוקמו עד 1950.
2. למעלה מ-50% מהגינות היו בשלב הראשון של הקמתן חורשות.
3. במרבית הגינות קיימת עד היום נוכחות משמעותית של עצים בוגרים ועצי מופת, עם זאת רק בחלק קטן מהגינות נותרה נוכחות של פריטי נוף היסטוריים: פרגולות, קירות תמך מאבן כורכר, ריצופים וחומרי גמר מקוריים.

מסקנות

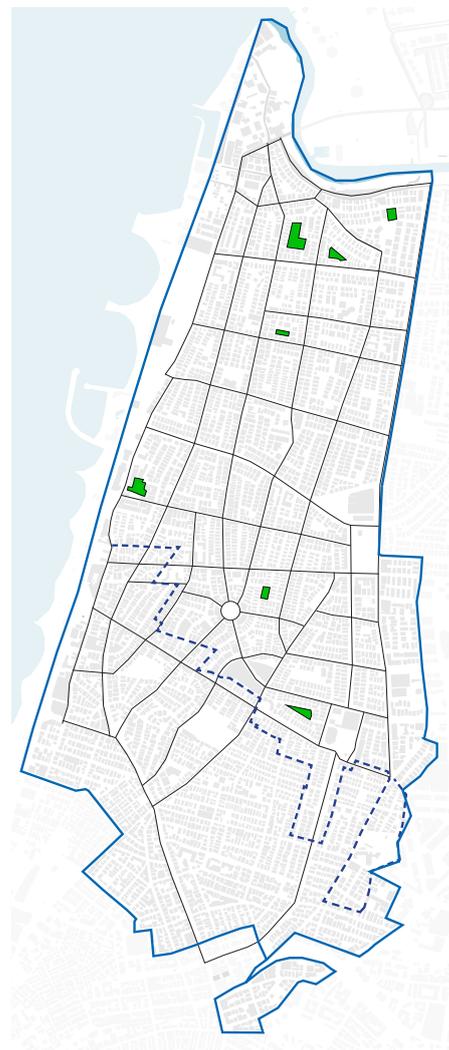
גינות גדס היסטוריות הינן גינות מוקדמות (הוקמו עד שנות ה-50) שנותרו בהם אלמנטים ו/או צמחיה היסטורית.

ניתן להצביע על 7 גינות היסטוריות:

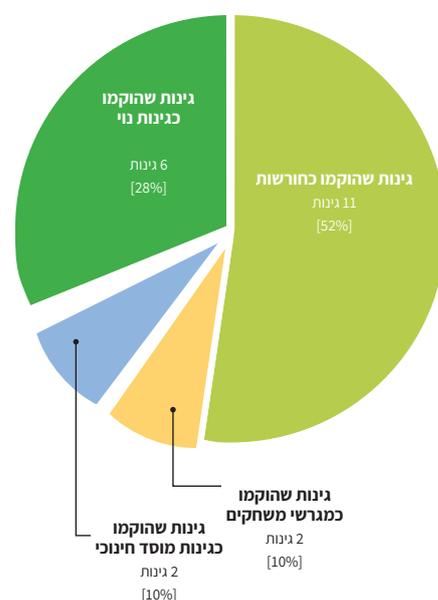
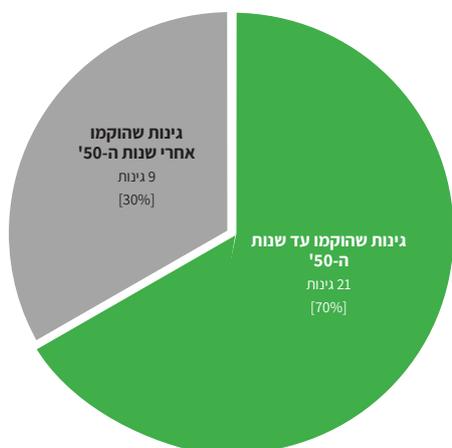
- 1-4 A היל
- 4 B עמוס
- 5 B הנביאים (גימפל)
- 5 D גריזים פ. פקיעין
- 8 G וכסלבאום ערן
- 4 I רות
- 2 L צמח נחום/חיסין

המלצות

1. יש לידע את יח' השימור על הכוונה לקדם תכנית לשיפוץ/שדרוג בכל גינות גדס שזוהו בסקר זה.
2. אגף שפ"ע יגבש מסמך הנחיות לתכנון, עיצוב ותחזוקה בגינות גדס על בסיס מימצאי מסמך זה.
3. כרטיס הגינה הכלול במסמך זה + הנחיות אגף שפ"ע כאמור בסעיף 2 לעיל יועברו לידי המתכננים טרם תחילת תכנון בתחומי גינות גדס.
4. הגינות היסטוריות: (היל, עמוס, הנביאים, גריזים פ. פקיעין, ערן, רות וחיסין):
  - א. תקודם הכנת תיקי תיעוד לכל הגינות היסטוריות ע"י יועץ שימור ואדר' נוף בליווי יח' השימור.
  - ב. לא יקודם שיפוץ/שדרוג/שינויים בגינות היסטוריות טרם השלמת תיק תיעוד.
  - ג. תכנית שיפוץ/שדרוג הגינה תקודם על בסיס ממצאי תיק התיעוד לגינה ותלווה ע"י יועץ שימור וע"י יח' השימור העירונית במקביל לטיפול באגף שפ"ע.
  - ד. התכנית תובא לאישור וועדת השימור העירונית.

מפת הגינות היסטוריות

4.2 היסטוריה ומורשת (ערך היסטורי)

צמחייה ואלמנטים היסטוריים בגינה

הטבלה מציגה את הצמחייה והאלמנטים ההיסטוריים בגינות. גינה שבה נוכחות משמעותית של צמחייה ותיקה ו/או אלמנטים היסטוריים קיבלה את הדירוג הגבוה ביותר (5) וגינות בהן צמחייה צעירה ללא אלמנטים היסטוריים דורגו בדירוג הנמוך ביותר (1), יתר הגינות דורגו בהתאמה.

הערכה מסכמת					הגינה:	הבלוק:
5	4	3	2	1		
5					כיכר היל	A 1-4 הירקון
	4				ברנדר	A 1-4
					סימטת עמוס	B 4
					גימפל/הנביאים	B 5
	4				קרמסקי	B 6-7 נרדאן
					הלן	C 1-3
					וינר	C 5
		3			גימפל	D 4
					גריזים פ. פקיעין	D 5
			2		מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7
					קהילת קנד/ה/טורונטו	C-D 6-7 ז'בוטינסקי
					שד' עמנואל הרומי	E 1-3
					מלץ	E 4
					אמסטרדם	E 4
					נצר	E 5
					טאו	E 8
					גורן גולדשטיין	F 8 בן גוריון
					דבורה ברון	G 2-3
					גוטליב/פורסט היל	G 5
					שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7
					דבורה אופמן	G 6-7
					וכסלבאום ערן	G 8 גורדון
					פרוג	H 6
					פינצ'וק	H 8
					כיכר מסריק	I 3
					רות	I 4
					השופטים	J 0
					האם	J 1
					קרוון אברהם	K 2
					צמח נחום/חיסין	L 2 בן ציון ורנרשור

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי

נתונים

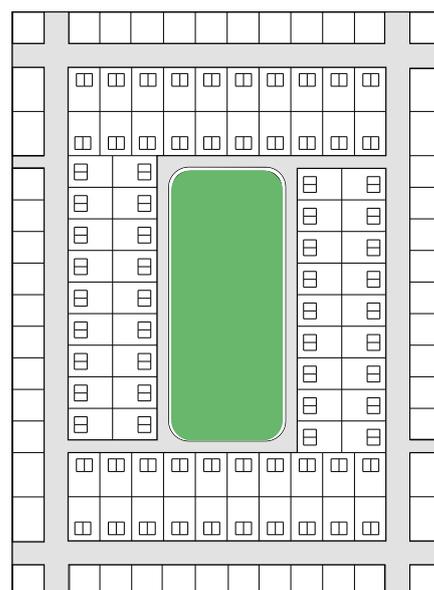
1. "גינת הבלוק האידיאלית" לפי גדס ממוקמת במרכז הבלוק, שטחה 6-7 דונם, המהווים כ-11% משטח הבלוק (להרחבה ראה פרק 2).

2. רובן המוחלט של גינות הבלוק של גדס הקיימות כיום אינו עונה על נתוני הגינה האידיאלית:

- 83% מהגינות הן בשטח אינו עולה על 2 דונם.

- שטחן של מרבית גינות הבלוק אינו עולה על 5% משטח הבלוק, ורק 2 גינות מתקרבות ליחס האידיאלי בין שטח הגינה לשטח הבלוק, מעל 10%.

- רק מחצית מהגינות ממוקמות במרכז הבלוק. יתר הגינות ממוקמות בשולי הבלוק, כ-2 גינות ממוקמות בדופן הבלוק, בניגוד מוחלט לעקרונות הגינה האידיאלית (כיכר מסריק וגינת הוד).

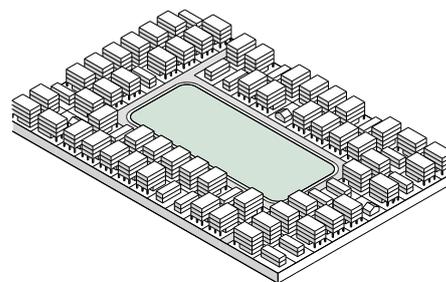

מסקנות והמלצות

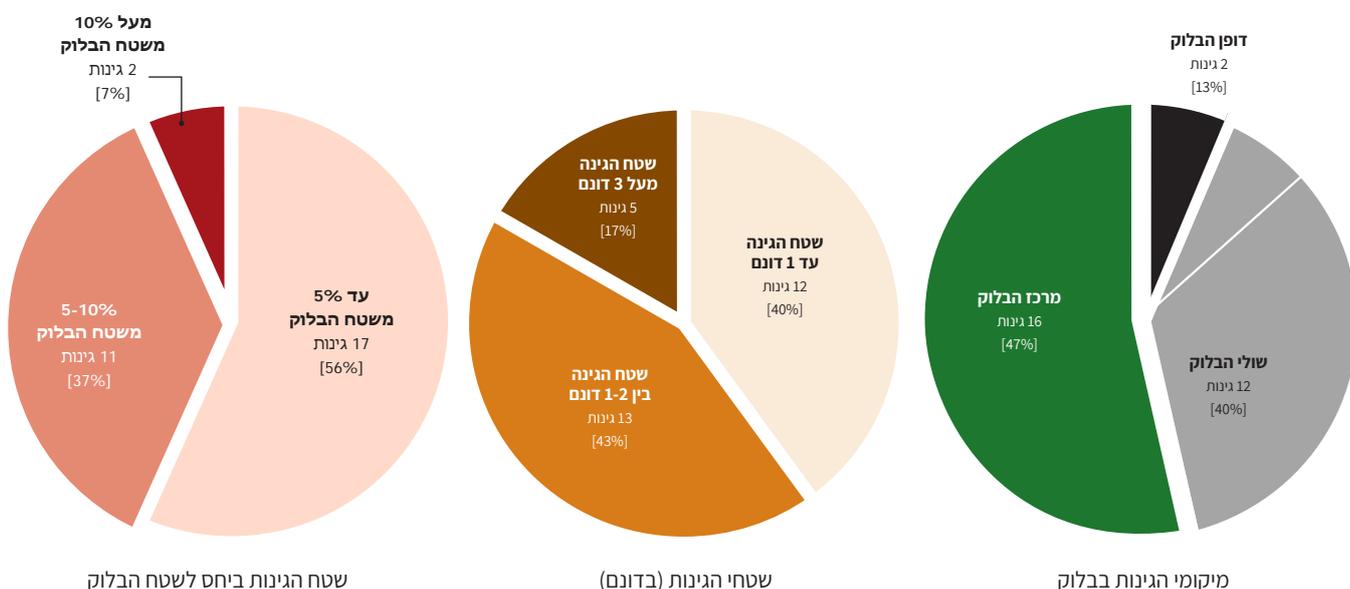
נתוניהן הפיזיים של הגינות הינן מצב קיים נתון שאינו ניתן לשינוי, תוצאה של התהליכים המתוארים בפרק 2.

מהשוואה בין טבלת הערכת הגינות לנתוניהן הפיזיים של הגינות עולה כי לשטח הגינה וליחס בינו ובין שטח הבלוק השפעה מועטה, אם בכלל, על איכות הגינה. לצד גינות גדולות ואיכותיות כמו גינת הנביאים (גימפל) ניתן להצביע גם על גינות קטנות ואיכותיות לא פחות כמו גינת רות או הן.

לעמת זאת, למיקום הגינה בבלוק קשר ישיר למידת השפעתה עליו. גינות הממוקמות במרכז הבלוק הינן בעלות השפעה משמעותית על סביבתן הקרובה ואיכות החיים בבלוק, בעוד שהגינות הממוקמות בשולי הבלוק מורגשות במידה פחותה בבלוק ובמרחב העירוני.

הגינה האידיאלית בבלוק גדס

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי

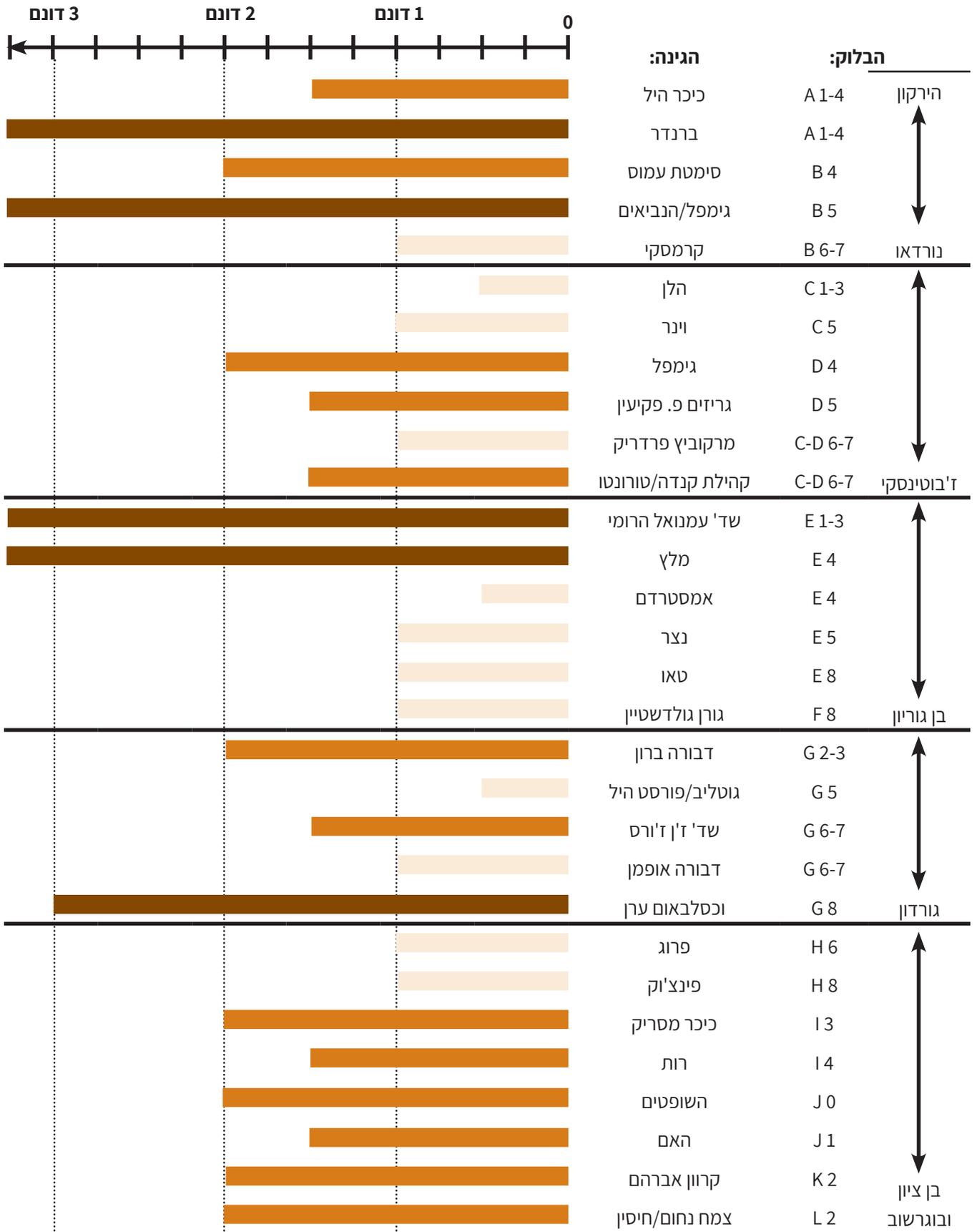
נתוני בסיס

היחס בין שטח הגינה לשטח הבלוק (אחוז):	שטח הבלוק (דונם):	שטח הגינה (דונם):	הגינה:	הבלוק:	
4.4%	112	1.5	כיכר היל	A 1-4	הירקון
		3.5	ברנדר		
5%	38	2	סימטת עמוס	B 4	נורדא
12.5%	48	6	גימפל/הנביאים	B 5	
3.5%	29	1	קרמסקי	B 6-7	
1.5%	34	0.5	הלן	C 1-3	ד'בוטינסקי
2.5%	39	1	וינר	C 5	
6.5%	31	2	גימפל	D 4	
7%	21	1.5	גריזים פ. פקיעין	D 5	
2%	45	1	מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	
3.5%	45	1.5	קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7	בן גוריון
6%	60	3.5	שד' עמנואל הרומי	E 1-3	
5.5%	66	3.5	מלץ	E 4	
1%	66	0.5	אמסטרדם	E 4	
2%	52	1	נצר	E 5	
2.5%	37	1	טאו	E 8	
2%	47	1	גורן גולדשטיין	F 8	
10%	20	2	דבורה ברון	G 2-3	
1%	43	0.5	גוטליב/פורסט היל	G 5	גורדון
2.5%	57	1.5	שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7	
2%	57	1	דבורה אופמן	G 6-7	
5%	63	3	וכסלבאום ערן	G 8	
3%	28	1	פרוג	H 6	בן ציון ובוגרשוב
2.5%	39	1	פינצ'וק	H 8	
5%	40	2	כיכר מסריק	I 3	
4%	35	1.5	רות	I 4	
8%	24	2	השופטים	J 0	
6.5%	23	1.5	האם	J 1	
4%	53	2	קרון אברהם	K 2	
5%	39	2	צמח נחום/חיסין	L 2	

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

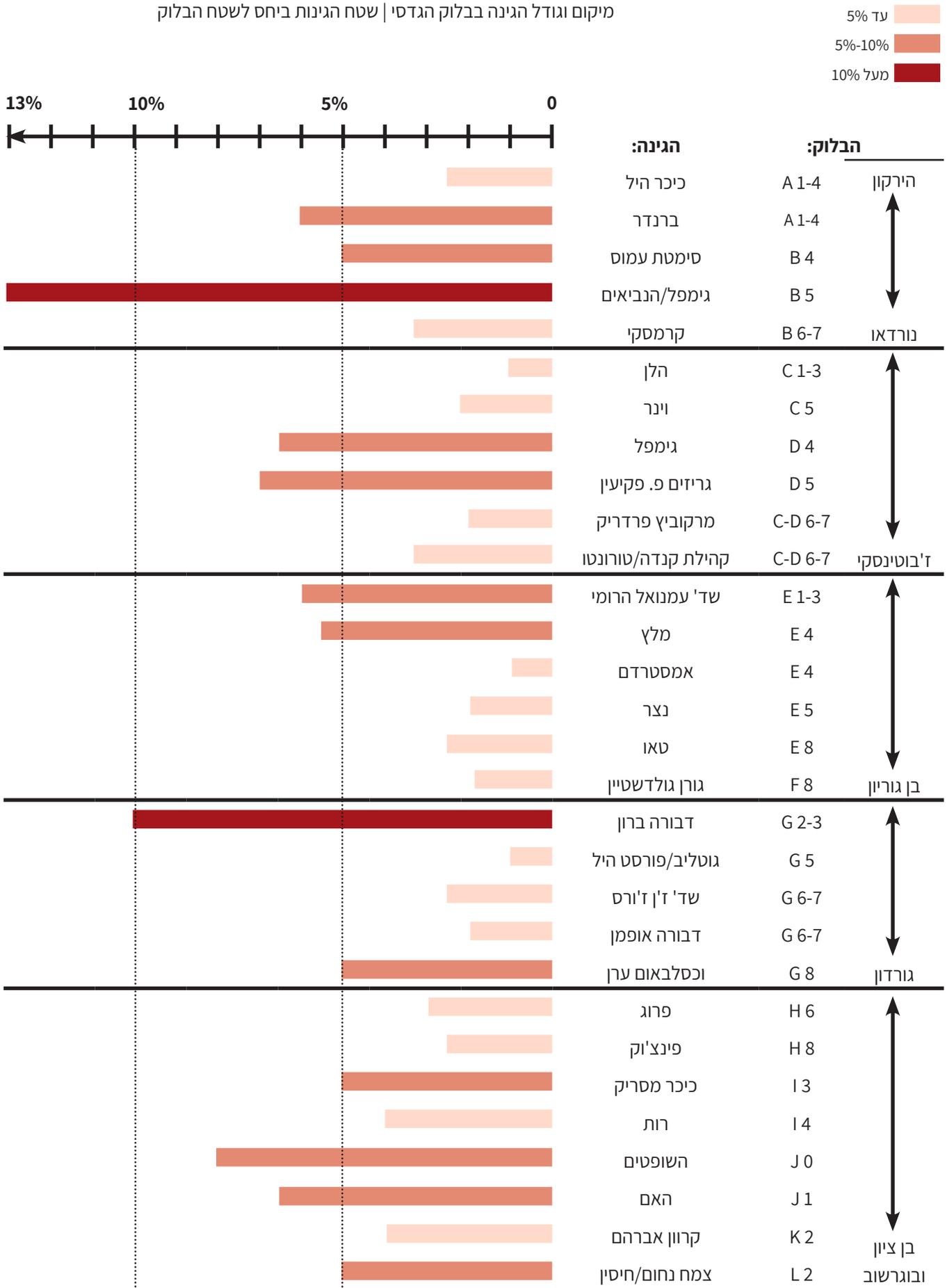
מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי | שטח הגינות

עד 1 דונם
 בין 1-2 דונם
 3 דונם ומעלה

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

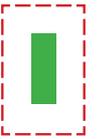
מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי | שטח הגינות ביחס לשטח הבלוק

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי | מיקום הגינה בבלוק

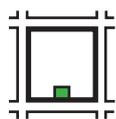
מיקום הגינה בבלוק האידיאלי

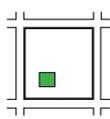
בדופן הבלוק	בשולי הבלוק		במרכז הבלוק		
H6 פרוג	F8 גורן גולדשטיין	B6-7 קרמסקי	H8 פינצ'וק	A1-4 ברנדר	A1-4 כיכר היל
I3 כיכר מסריק	G5 פורסט היל	C5 יונר	I4 רות	B5 גימפל/הנביאים	B4 סימטת עמוס
	G6-7 דבורה אופמן	C-D 6-7 מרקוביץ	K2 קרוון אברהם	D4 גימפל	C1-3 הלן
	G8 וכסלבאום ערן	E 1-3 עמנואל הרומי	L2 צמח נחום/חיסין	C-D 6-7 טורונטו/קנדה	D5 גריזים פ. פקיעין
	J0 השופטים	E4 אמסטרדם		E8 טאו	E4 מלץ
	J1 האם	E5 נצר		G6-7 ז'ן ז'ורס	G2-3 דבורה ברון

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

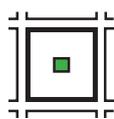
מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי | מיקום הגינה בבלוק

בדופן:
הבלוק

בשולי:
הבלוק

במרכז:
הבלוק

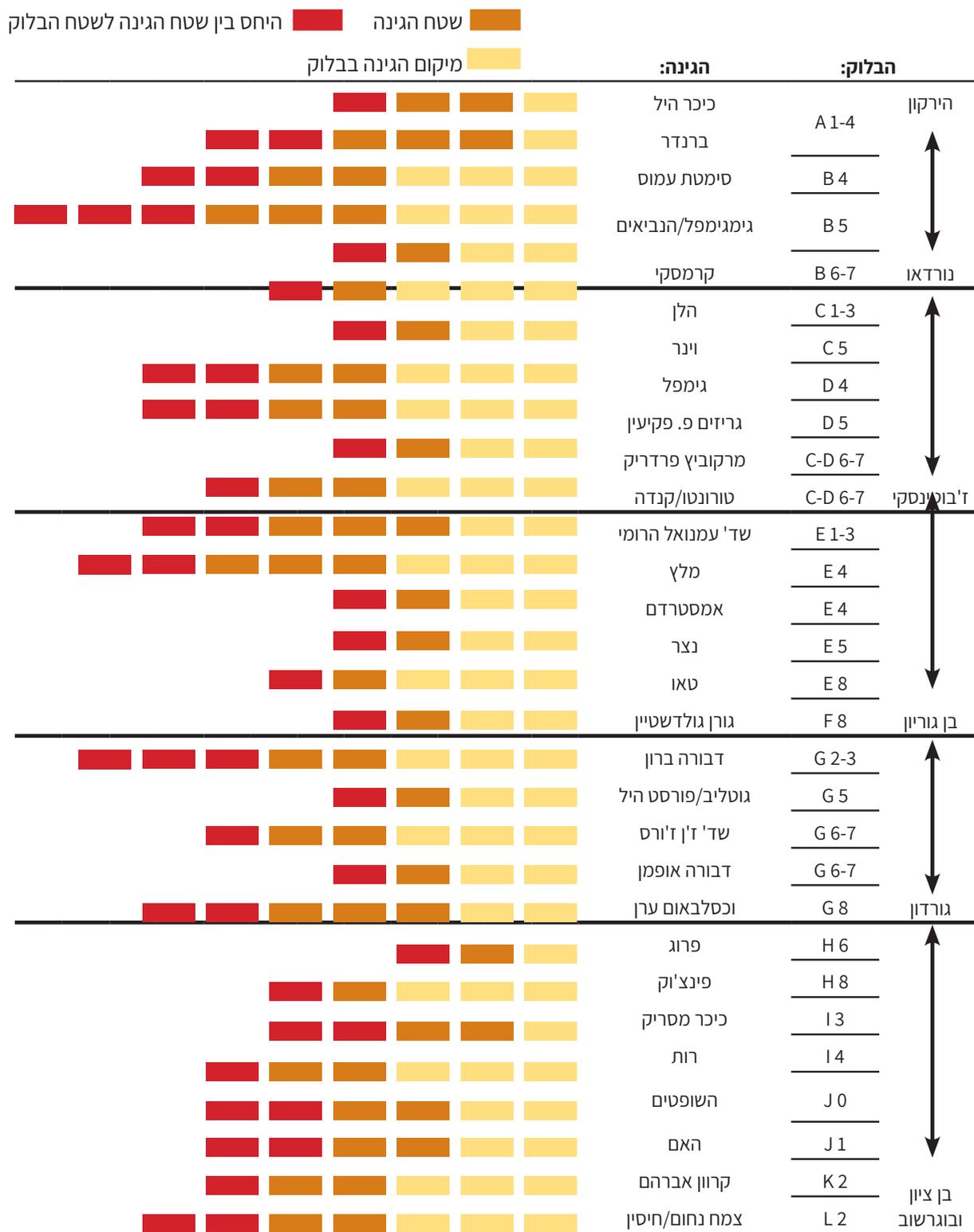
הבלוק:	הגינה:	הבלוק:	הבלוק:
הירקון	כיכר היל	A 1-4	הירקון
	ברנדר	A 1-4	
	סימטת עמוס	B 4	
	גימפל/הנביאים	B 5	
נורדאו	קרמסקי	B 6-7	נורדאו
	הלן	C 1-3	
ז'בוטינסקי	וינר	C 5	ז'בוטינסקי
	גימפל	D 4	
	גריזים פ. פקיעין	D 5	
	מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	
	קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7	
	שד' עמנואל הרומי	E 1-3	
	מלץ	E 4	
בן גוריון	אמסטרדם	E 4	בן גוריון
	נצר	E 5	
	טאו	E 8	
	גורן גולדשטיין	F 8	
גורדון	דבורה ברון	G 2-3	גורדון
	גוטליב/פורסט היל	G 5	
	שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7	
	דבורה אופמן	G 6-7	
	וכסלבאום ערן	G 8	
בן ציון ובוגרשוב	פרוג	H 6	בן ציון ובוגרשוב
	פינצ'וק	H 8	
	כיכר מסריק	I 3	
	רות	I 4	
	השופטים	J 0	
	האם	J 1	
	קרוון אברהם	K 2	
	צמח נחום/חיסין	L 2	

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי

הערכה מסכמת

הטבלה מציגה שלושה פרמטרים ביחס למיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי: שטח הגינה, היחס בין שטח הגינה לשטח הבלוק.

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מיקום וגודל הגינה בבלוק הגדסי

הערכה מסכמת

הטבלה מציגה את מיקום וגודל הגינה בבלוק "הגדסי". גינה התואמת במיקומה בבלוק ובגודלה את עקרונות תכנון גדס קיבלה את הדירוג הגבוה ביותר (5) וגינות שאינן תואמות את תכנון גדס דורגו בדירוג הנמוך ביותר (1), יתר הגינות דורגו בהתאמה.

5	4	3	2	1	הגינה:	הבלוק:	
	█	█	█		כיכר היל	A 1-4	הירקון ↑ ↓
	█	█	█		ברנדר	B 1-3	
	█	█	█		סימטת עמוס	B 4	
█					גימפל/הנביאים	B 5	
			█		קרמסקי	B 6-7	נורדאו
			█		הלן	C 1-3	↑ ↓ ז'בוטינסקי
			█		וינר	C 5	
	█				גימפל	D 4	
	█				גריזים פ. פקיעין	D 5	
			█		מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	
	█				טורונטו/קנדה	C-D 6-7	
			█		שד' עמנואל הרומי	E 1-3	↑ ↓
	█				מלץ	E 4	
			█		אמסטרדם	E 4	
			█		נצר	E 5	
	█				טאו	E 8	
		█			גורן גולדשטיין	F 8	
	█				דבורה ברון	G 2-3	↑ ↓
			█		גוטליב/פורסט היל	G 5	
		█			שד' ז'ין ז'ורס	G 6-7	
			█		דבורה אופמן	G 6-7	
		█			וכסלבאום ערן	G 8	
			█		פרוג	H 6	↑ ↓
		█			פינצ'וק	H 8	
		█			כיכר מסריק	I 3	
█					רות	I 4	
		█			השופטים	J 0	
█					האם	J 1	
	█				קרונן אברהם	K 2	
	█				צמח נחום/חיסין	L 2	
							בן ציון ובגרשוב

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

פרוגמת הגינות | פרוגרמות בגינות 2020

הבלוק:	הגינה:	אזור שהייה	מתקני משחק	מתקני כושר	גינה קהילתית	גינת כלבים
A 1-4	כיכר היל	+	+			
A 1-4	ברנדר	+	++	+		
B 4	סימטת עמוס	+			+	
B 5	גימפל/הנביאים	+	++		+	+
B 6-7	קרמסקי	+	+			
C 1-3	הלן	+				
C 5	וינר	+	+			+
D 4	גימפל	+	++			
D 5	גריזים פ. פקיעין	+	+			
C-D 6-7	מרקוביץ פרדריק	+	++		+	
C-D 6-7	טורונטו/קנדה	+	+			
E 1-3	שד' עמנואל הרומי	+				
E 4	מלץ	+	++			
E 4	אמסטרדם					
E 5	נצר	+	+			
E 8	טאו	+	++			
F 8	גורן גולדשטיין	+				
G 2-3	דבורה ברון	+	+		+	
G 5	גוטליב/פורסט היל	+	+			
G 6-7	שד' ז'ן ז'ורס					
G 6-7	דבורה אופמן	+	+			
G 8	וכסלבאום ערן	+	++			
H 6	פרוג	+	+			
H 8	פינצ'וק	+	+		+	
I 3	כיכר מסריק	+	++			
I 4	רות	+	+			
J 0	השופטים	+			+	
J 1	האם/לטריס	+	+			
K 2	קרוון אברהם	+	+			
L 2	צמח נחום/חיסין	+	+		+	

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

פרוגמת הגינות

נתונים

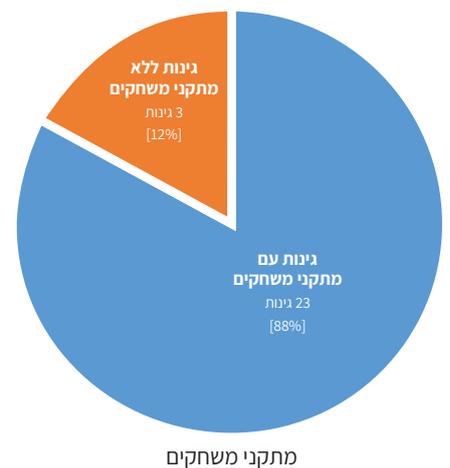
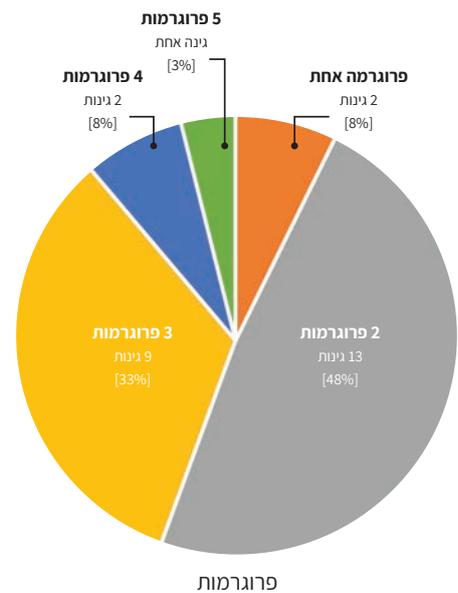
1. גינות הבלוק מכילות כיום חמש פרוגרמות עיקריות: אזורי שהיה, מתקני משחק, מתקני כושר, גינה קהילתית וגינת כלבים.
2. מתקני משחקים לילדים הינם המרכיב הפרוגרמטי השכיח ביותר בגינות, בכ-90% מהגינות קיים לפחות מתקן משחק אחד לילדים.
3. ברוב הגינות (כ-92% מהגינות) קיימות 2 פרוגרמות ומעלה.

מסקנות:

1. שטחן המצומצם של הגינות מנוצל באופן אינטנסיבי לאיכלוס ריבוי של פרוגרמות.
2. הפרוגרמות מייצרות עומס ויזואלי בגינות. מתקנים, משטחים מרופפים, גדרות בטיחות וכיו"ב תופסים את מקומם של הצמחיה, המרחב הנופי הפתוח ומרחבי שהייה באופן שעשוי לפגום בתפקידה של הגינה כיחידת טבע בעיר ומקום מפלט מהעיר הסואנת.

המלצות:

1. מומלץ לבחון את הפרוגרמות הקיימות והמתוכננות בגינות מתוך ראייה כלל עירונית, ומתוך הבנה שיש להתאים לאופי ונתוני כל גינה את הפרוגרמות המתאימות לה.
2. מומלץ כי אזור שהייה יחשב כפרוגרמה בפני עצמה ויוקדש עבורו המרחב הפיזי והנופי הנחוץ.
3. מומלץ לבחון צמצום שימוש בגדרות במיוחד בגנים ללא דופן לרחוב, ולאפשר למתקני המשחקים דופן חופשית ככל הניתן.
4. מומלץ לפתח שטחי פעילות על גבי מדשאות. המדשאות מאפשרות גמישות תיפקודית גבוהה לצד תרומה משמעותית לשטחי הגינות ולאופי הטבעי של הגינה.
5. מומלץ לבחון מתקני משחקים מסוגים ומחומרים שונים שאינם סטנדרטיים. כמו כן, מומלץ לבחון שימוש במשטחי בסיס אחרים למתקנים, לרבות דשא ומשטחים רכים המאפשרים חלחול. יש לבחון את השימוש באמצעי הצללה מלאכותיים ולתת העדפה לצל טבעי.

בבדיקת הפרוגרמות בגינות לא נלקחו בחשבון גינות שאינן משמשות כיום כגינה ציבורית: גינת סמטת עמוס וגינת אמסטרדם, ושדרות, שבאופיין אינן מכילות פרוגרמות, למעט אזורי שהיה: עמנואל הרומי וז'ן ז'ורס.

המדשאה בגינת ברנדר - מהמדשאות הבודדות שנותרו בגינות הבלוק

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

פרוגמת הגינות | מתקני משחקים

מתקני המשחקים בגינות ממוקמים רובם ככולם על גבי משטחי גומי ששטחם רחב יותר מגבול המתקנים ולמרביתם פתרון הצללה, בד"כ בד הצללה מתוח על גבי עמודי ברזל.

 	 	<p>אין מתקני משחקים</p>	 	
קמסקי B6-7	גימפל/הנביאים B5	סימטת עמוס B4	A 1-4 ברנדר	A1-4 כיכר היל
 		 	 	<p>אין מתקני משחקים</p>
C-D 6-7 מרקוביץ	D5 גריזים פ. פקיעין	D4 גימפל	C5 וינר	C1-3 הילן
	<p>אין מתקני משחקים</p>	 	<p>אין מתקני משחקים</p>	
E5 נצר	E4 אמסטרדם	E4 מלץ	E 1-3 עמנואל הרומי	C-D 6-7 טורונטו/קנדה

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

פרוגמת הגינות | מתקני משחקים

<p>אין מתקני משחקים</p>			<p>אין מתקני משחקים</p>	
<p>G6-7 ז'ן ז'ורס</p>	<p>G5 פורסט היל</p>	<p>G2-3 דבורה ברון</p>	<p>F8 גורן גולדשטיין</p>	<p>E8 טאו</p>
				
<p>I3 כיכר מסריק</p>	<p>H8 פינצ'וק</p>	<p>H6 פרוג</p>	<p>G8 וכסלבאום ערן</p>	<p>G6-7 דבורה אופמן</p>
			<p>אין מתקני משחקים</p>	
<p>L2 צמח נחום/חיסין</p>	<p>K2 קרוון אברהם</p>	<p>J1 האם</p>	<p>J0 השופטים</p>	<p>I4 רות</p>

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מבנים ותשתיות בגינות + פרוגרמות בגינות

נתונים

מקלט	מגדל מים	תשתית	מכון מים היסטורי	קיוסק	מחסן	פרוגרמות בגינות (ראה טבלה עמ' 146)	שטח (מ"ר)	הגינה:	הבלוק:
		+				++	1,570	כיכר היל	A 1-4
	+	+	+		+	++++	3,396	ברנדר	
			+			++	1,920	סימטת עמוס	B 4
+		+				+++++	5,933	גימפל/הנביאים	B 5
+						++	810	קרמסקי/מיכה	B 6-7
		+				+	575	הלן	C 1-3
+		+	+		+	+++	855	וינר	C 5
+						+++	2,133	גימפל	D 4
+						++	1,540	גריזים פ. פקיעין	D 5
+						++++	900	מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7
+						++	1,485	טורונטו	
						+	3,560	שד' עמנואל הרומי	E 1-3
			+			+++	3,329	מלץ	E 4
							500	אמסטרדם	
						++	800	נצר	E 5
+						+++	1,134	טאו	E 8
		+				+	1,032	גורן גולדשטיין	F 8
+			+			+++	2,037	דבורה ברון	G 2-3
			+			++	610	גוטליב/פורסט היל	G 5
							1,395	שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7
+		+				++	949	דבורה אופמן	
+					+	+++	2,274	וכסלבאום ערן	G 8
+						++	1,143	פרוג	H 6
						+++	1,174	פינצ'וק	H 8
+						+++	2,273	כיכר מסריק	I 3
+			+	+		++	1,270	רות	I 4
+						++	1,810	השופטים	J 0
		+				++	1,344	האם/לטריס	J 1
						++	1,866	קרונן אברהם	K 2
						+++	2,188	צמח נחום/חיסין	L 2

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מבנים ותשתיות בגינות

נתונים

1. לאורך השנים, שטחי הגינות היוו פתרון קל וזמין למיקומם של מתקני תשתית ומקלטים ציבוריים. כיום במחצית משטחי הגינות מצויים מקלטים ציבוריים שנבנו החל משנות ה-50 ועד לשנות ה-90'. במרבית הגינות בהן קיימים מקלטים ניתן לראות ניסיונות לשלב את המקלט ופתחי האיוורור שלו במרחב הגינה, באמצעות יצירת מרחב משחק מותאם לתנאי השטח.

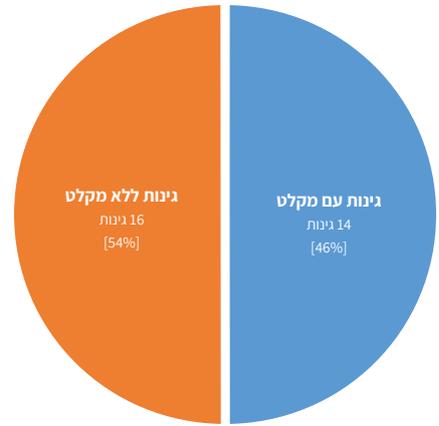
2. בכשליש מהגינות מצויים מבני טרנספורמציה, כמעט כולם בשימוש פעיל של חברת החשמל. בניגוד למקלטים, מבני הטרפו הינם מבנים היסטוריים - "מכוני המים". מבנים אלה הוקמו כחלק ממערכת אספקת המים העירונית בסמוך לבארות ומקורות מים קיימים. בחלק מהמקרים קדמה הקמתו של מכון המים להקמתה של הגינה, ויתכן שאף השפיעה על קביעת מיקומה.

מסקנות:

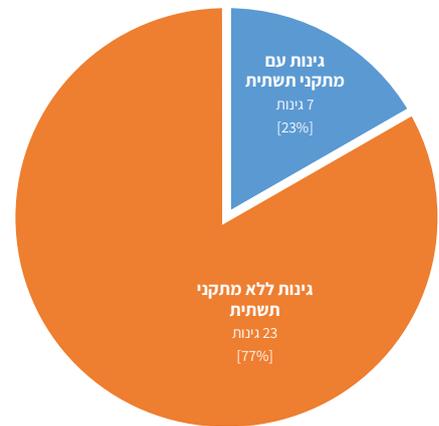
1. יש להבדיל בין מבנים השייכים לגן היסטורית ואינהרנטית (מכוני המים/טרפו, קיוסקים) לעומת מבנים ותשתיות שלאורך השנים מצאו מקום זמין ונוח בשטח הפנוי של הגינה, ולטפל בהם בהתאם.

המלצות:

- יש להגן על שטחי הגינות ולא לאפשר הקמה של מבני ומתקני תשתית בשטחן.
- מומלץ לבחון טיפול נופי כגון חיפוי, או שילוב ערוגות עם מטפסים על מנת לצמצם את נוכחות אלמנטי התשתית, ולהטמיעם בשטח הגן.
- מומלץ לבדוק אפשרות להפוך את המקלטים למרכז שכונתי ומקום מפגש לפעילות קהילתית. המקלט כעוגן הנמצא בגינה, ומרחב תומך לחיזוק הקהילתיות.
- מומלץ לשלב את מבנה המקלט ופתחי האיוורור בתכנון הגינה וליצור איזורי משחק ייחודיים.
- מומלץ לעודד "החזרתם" של הקיוסקים לגינות, באמצעות השימוש במבנים הקיימים, כדוגמת הקיוסק המוצלח שפועל בגינת רות.

מקלטים

מתקני תשתית

מקלט משולב באיזור משחקים בגינת דבורה אופמן

'קיר ירוק' ומאחוריו מוסתרים מתקני תשתית בגינת האם

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מבנים ותשתיות בגינות | מקלטים

		אין מבני תשתית בגינה	אין מבני תשתית בגינה	אין מבני תשתית בגינה
B6-7 קרמסקי	B5 גימפל/הנביאים	B4 סימטת עמוס	A 1-4 ברנדר	A1-4 כיכר היל
 			 	אין מבני תשתית בגינה
C-D 6-7 מרקוביץ	D5 גריזים פ. פקיעין	D4 גימפל	C5 וינר	C1-3 הלן
אין מבני תשתית בגינה	אין מבני תשתית בגינה	אין מבני תשתית בגינה	אין מבני תשתית בגינה	
E5 נצר	E4 אמסטרדם	E4 מלץ	E 1-3 עמנואל הרומי	C-D 6-7 טורונטו/קנדה

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

מבנים ותשתיות בגינות | מקלטים

אין מבני תשתית בגינה	אין מבני תשתית בגינה		אין מבני תשתית בגינה	
G6-7 ז'ן ז'ורס	G5 פורסט היל	G2-3 דבורה ברון	F8 גורן גולדשטיין	E8 טאו
	אין מבני תשתית בגינה			
I3 כיכר מסריק	H8 פינצ'וק	H6 פרוג	G8 וכסלבאום ערן	G6-7 דבורה אופמן
אין מבני תשתית בגינה	אין מבני תשתית בגינה	אין מבני תשתית בגינה		
L2 צמח נחום/חיסין	K2 קרוון אברהם	J1 האם	J0 השופטים	I4 רות

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | מרכיבי החומריות בגן - אז והיום

נתונים:

1. חומריות הגינה מחולקת לשתי קבוצות עיקריות:

משטחים רכים - דשא, ערוגות, צמחיה, שיחים, עצים ואדמה חשופה.

משטחים קשים - ריצופים מסוגים שונים, משטחי גומי, דקים מעץ וכיו"ב.

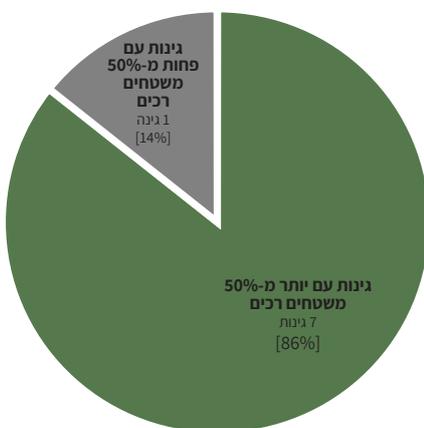
בבדיקה השוואתית עולה כי בעבר במרבית הגינות (86% מהגינות) היה למעלה מ-50% משטח הגינה מורכב ממשטחים רכים ואילו כיום רק ב-30% מהגינות נשמר יחס של מעל ל-50% משטחים רכים בשטח הגינה (ראו עמוד 156).

הכירסום ההדרגתי במשטחים הרכים ניכר היטב בתהליכי השיפוץ שעוברות הגינות כשיותר ויותר אזורים בגינות הופכים שבילים ורחבות מרוצפות, על חשבון מדשאות וערוגות צמחים. 2. חומרי גמר - במרבית הגנים לא שרדו פרטי הפיתוח וחומרי הגמר המקוריים. חלק גדול מהגינות שופץ ושודרג בשנות ה-90 ע"י קרן תל אביב לפיתוח. במרבית המקרים הגינות תוכננו מחדש ושופצו באופן שלא הותיר זכר לתכנית ולאמנטיים ההיסטוריים המצויים בגינה. בגינות בודדות, כדוגמת גינת הנביאים, גינת ערן וגינת חיסין נותרו עדיין פרטי גמר וגדרות מאבן כורכר.

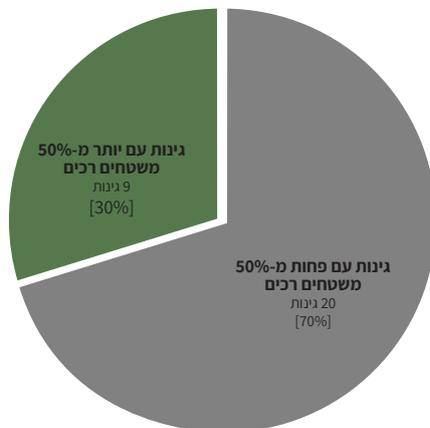
3. ריצופים - בעבר היו השבילים בגינות עשויים מאדמה כבושה, והשקיית המדשאות הסמוכות לשבילים עזרה בהידוק השבילים ומניעת אבק. הטיפול באחזקת שבילים אלו היתה פעמים בשנה- באמצעות מכבש לצורך הידוק הקרקע. לחומר גמר זה אין זכר בגינות של היום. רובן הגדול מרוצף באבנים משתלבות מסוגים שונים ללא אחידות ביניהם.

4. ריהוט גן - ריהוט הגן הקיים בגינות כיום הינו בהתאם לסטנדרט שהיה מקובל בעריית תל אביב בעת הצבתו במקום. במרבית הגינות הספסלים, פחי האשפה, עמודי התאורה, הגדרות ואלמנטי הפיתוח הנוספים אינם ייחודיים ואינם אחידים.

הבלוק	הגינה	משטח רך	משטח קשה
A 1-4	כיכר היל	20%	80%
A 1-4	ברנדר	45%	55%
B 4	סימטת עמוס	40%	60%
B 5	גימפל/הנביאים	70%	30%
B 6-7	קרמסקי	70%	30%
C 1-3	הלן	50%	50%
C 5	וינר	40%	60%
D 4	גימפל	45%	55%
D 5	גריזים פ. פקיעין	5%	95%
C-D 6-7	מרקוביץ פרדריק	50%	50%
C-D 6-7	קנדה/טורונטו	50%	50%
E 1-3	שד' עמנואל הרומי	10%	90%
E 4	מלץ	65%	35%
E 4	אמסטרדם	50%	50%
E 5	נצר	45%	55%
E 8	טאו	35%	65%
F 8	גורן גולדשטיין	80%	20%
G 2-3	דבורה ברון	30%	70%
G 5	גוטליב/פורסט היל	55%	45%
G 6-7	שד' ז'ן ז'ורס	0%	100%
G 6-7	דבורה אופמן	30%	70%
G 8	וכסלבאום ערן	50%	50%
H 6	פרוג	15%	85%
H 8	פינצ'וק	40%	60%
I 3	כיכר מסריק	30%	70%
I 4	רות	25%	75%
J 0	השופטים	60%	40%
J 1	האם	45%	55%
K 2	קרואן אברהם	60%	40%
L 2	צמח נחום/חיסין	60%	40%

אחוזי משטחים רכים בגינות - בעבר (שנות ה-30 וה-40)

אחוזי משטחים רכים בגינות - כיום

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות

מסקנות:

1. היחס בין המשטחים הרכים למשטחים הקשים בגינות פוגע בתפקידה של הגינה כיחידת טבע בעיר. ריבוי המשטחים מרוצפים בגינות, לרוב מדגם האבנים המשתלבות הסטנדרטי, יוצר תחושה של 'צחיחות' והינו גם בעל השפעות סביבתיות ואקלימיות שליליות.

2. השימוש בחומרי גמר וריהוט רחוב סטנדרטי מטשטש את אופיין הייחודי של הגינות. בגינות המעטות בהן בכל זאת נעשה שימוש בחומרי ובפרטי גמר ייחודיים ואיכותיים, כדוגמת גינת האם, הדבר בולט לטובה.

המלצות:

1. מומלץ לפתח את השפה העיצובית בגינות מתוך תפיסה הנובעת מהבנת אופיה הייחודי של כל גינה וחיזוקו.

2. יש לבחון את יחס המשטחים הרכים והקשים בגינות הקיימות והמתוכננות ולשאוף ליחס של לפחות 60% משטחים רכים. הגדלת המשטחים הרכים תתבצע באמצעות הוספת מדשאות וערוגות גינן מרובות שיחים ובאמצעות הצבתם של מתקני משחק ומתקנים נוספים על גבי משטחים רכים, ככל הניתן.

2. שבילים - מומלץ שימוש בחומרי גמר עם מופע המהדהד את מופע השבילים ההיסטוריים. מצעים מהודקים עם פולימר (anyway), בטון מסורק, בטון עם פיגמנט או חומר מונוליטי המייצר ייחודיות ושפה מקומית.

3. מומלץ לפתח קטלוג פרטי גמר ייחודיים כדוגמת הפרטים בגינת האם (תמונה מימין) ולהימנע משימוש בחומרי ריצוף סטנדרטיים (תמונה משמאל).

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | משטחים קשים ורכים

הבלוק	הגינה	משטח רך	משטח קשה	הבלוק	הגינה	משטח רך	משטח קשה
E 8	טאו	35%	65%	A 1-4	כיכר היל	20%	80%
F 8	גורן גולדשטיין	80%	20%	A 1-4	ברנדר	45%	55%
G 2-3	דבורה ברון	30%	70%	B 4	סימטת עמוס	40%	60%
G 5	גוטליב/פורסט היל	55%	45%	B 5	גימפל/הנביאים	70%	30%
G 6-7	שד' ז'ן ז'ורס	0%	100%	B 6-7	קרמסקי	70%	30%
G 6-7	דבורה אופמן	30%	70%	C 1-3	הלן	50%	50%
G 8	וכסלבאום ערן	50%	50%	C 5	וינר	40%	60%
H 6	פרוג	15%	85%	D 4	גימפל	45%	55%
H 8	פינצ'וק	40%	60%	D 5	גריזים פ. פקיעין	5%	95%
I 3	כיכר מסריק	30%	70%	C-D 6-7	מרקוביץ פרדריק	50%	50%
I 4	רות	25%	75%	C-D 6-7	קהילת קנדה/טורונטו	50%	50%
J 0	השופטים	60%	40%	E 1-3	שד' עמנואל הרומי	10%	90%
J 1	האם	45%	55%	E 4	מלץ	65%	35%
K 2	קרון אברהם	60%	40%	E 4	אמסטרדם	50%	50%
L 2	צמח נחום/חיסין	60%	40%	E 5	נצר	45%	55%

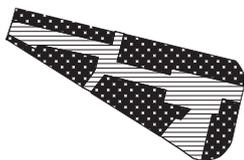
4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | משטחים קשים ורכים

משטח רך
משטח קשה

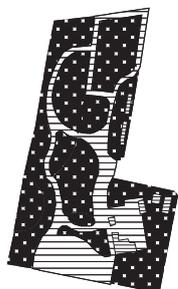
היום
אז

L-2 חיסין:

40% משטח קשיח
60% משטח רך

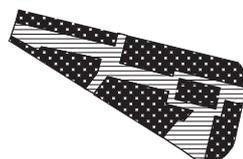
B5 - גינת הנביאים:

30% משטח קשיח
70% משטח רך

L-2 חיסין:

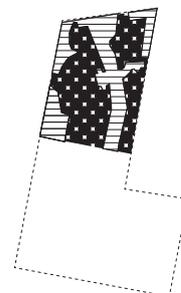
שנות ה-80

35% משטח קשיח
65% משטח רך

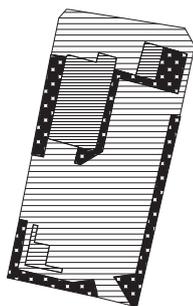
B5 - גינת הנביאים:

שנות ה-30

40% משטח קשיח

I-4 רות:

75% משטח קשיח
25% משטח רך

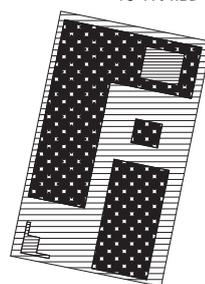
I-3 מסריק:

70% משטח קשיח
30% משטח רך

I-4 רות:

שנות ה-40

50% משטח קשיח
50% משטח רך

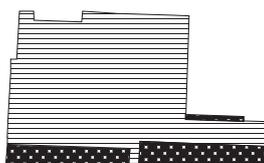
I-3 מסריק:

שנות ה-40

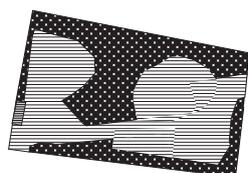
45% משטח קשיח
55% משטח רך

H-6 דב הזז:

85% משטח קשיח
15% משטח רך

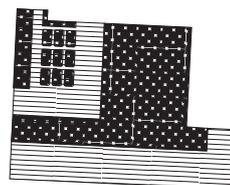
J-1 האם:

55% משטח קשיח
45% משטח רך

H-6 דב הזז:

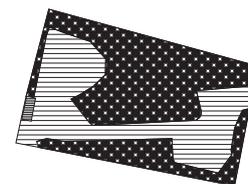
שנות ה-40

45% משטח קשיח
55% משטח רך

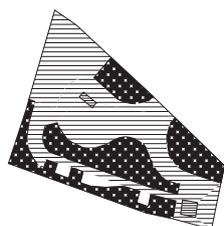
J-1 האם:

1985

40% משטח קשיח
60% משטח רך

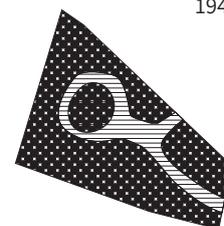
G-2-3 דבורה ברון:

70% משטח קשיח
30% משטח רך

G-2-3 דבורה ברון:

1949

20% משטח קשיח
80% משטח רך

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | ריהוט גינה - ספסלים

<p>B6-7 קרמסקי</p>	<p>B5 גימפל/הנביאים</p>	<p>B4 סימטת עמוס</p>	<p>A1-4 ברנדר</p>	<p>A1-4 כיכר היל</p>
<p>C-D 6-7 מרקוביץ</p>	<p>D5 גריזים פ. פקיעין</p>	<p>D4 גימפל</p>	<p>C5 וינר</p>	<p>C1-3 הלן</p>
<p>E5 נצר</p>	<p>E4 אמסטרדם</p>	<p>E4 מלץ</p>	<p>E 1-3 עמנואל הרומי</p>	<p>C-D 6-7 טורונטו/קנדה</p>

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | ריהוט גינה - ספסלים

				
<p>G6-7 ז'ן ז'ורס</p>	<p>G5 פורסט היל</p>	<p>G2-3 דבורה ברון</p>	<p>F8 גורן גולדשטיין</p>	<p>E8 טאו</p>
				
<p>I3 כיכר מסריק</p>	<p>H8 פינצ'וק</p>	<p>H6 פרוג</p>	<p>G8 וכסלבאום ערן</p>	<p>G6-7 דבורה אופמן</p>
				
<p>L2 צמח נחום/חיסין</p>	<p>K2 קרוון אברהם</p>	<p>J1 האם</p>	<p>J0 השופטים</p>	<p>I4 רות</p>

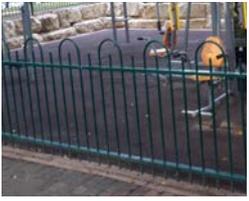
4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | ריהוט גינה - פחי אשפה

				
קרמסקי B6-7	גימפל/הנביאים B5	סימטת עמוס B4	ברנדר A1-4	כיכר היל A1-4
				
מרקוביץ C-D 6-7	גריזים פ. פקיעין D5	גימפל D4	וינר C5	הלן C1-3
				
נצר E5	אמסטרדם E4	מלץ E4	עמנואל הרומי E 1-3	טורונטו C-D 6-7
				
ז'ן ז'ורס G6-7	פורסט היל G5	דבורה ברון G2-3	גורן גולדשטיין F8	טאו E8
				
כיכר מסריק I3	פינצ'וק H8	פרוג H6	ונסלבאום ערן G8	דבורה אופמן G6-7
				
צמח נחום/חיסין L2	קרוון אברהם K2	האם J1	השופטים J0	רות I4

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | ריהוט גינה - גדרות

				
קרמסקי B6-7	גימפל/הנביאים B5	סימטת עמוס B4	ברנדר A1-4	A1-4 כיכר היל
				
C-D 6-7 מרקוביץ	D5 גריזים פ. פקיעין	D4 גימפל	C5 וינר	C1-3 הילן
				
E5 נצר	E4 אמסטרדם	E4 מלץ	E 1-3 עמנואל הרומי	C-D 6-7 טורונטו
				
G6-7 ז'ן ז'ורס	G5 פורסט היל	G2-3 דבורה ברון	F8 גורן גולדשטיין	E8 טאו
				
I3 כיכר מסריק	H8 פינצ'וק	H6 פרוג	G8 וקסלבאום ערן	G6-7 דבורה אופמן
				
L2 צמח נחום/חיסין	K2 קרוון אברהם	J1 האם	J0 השופטים	I4 רות

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | ריהוט גינה - עמודי תאורה

				
קמסקי B6-7	גימפל/הנביאים B5	סימטת עמוס B4	A1-4 ברנדר	A1-4 כיכר היל
				
C-D 6-7 מרקוביץ	D5 גריזים פ. פקיעין	D4 גימפל	C5 וינר	C1-3 הילן
				
E5 נצר	E4 אמסטרדם	E4 מלץ	E 1-3 עמנואל הרומי	C-D 6-7 טורונטו/קנדה

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | ריהוט גינה - עמודי תאורה

				
G6-7 ז'ן ד'ורס	G5 פורסט היל	G2-3 דבורה ברון	F8 גורן גולדשטיין	E8 טאו
				
I3 כיכר מסריק	H8 פינצ'וק	H6 פרוג	G8 וקסלבאום ערן	G6-7 דבורה אופמן
				
L2 צמח נחום/חיסין	K2 קרוון אברהם	J1 האם	J0 השופטים	I4 רות

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

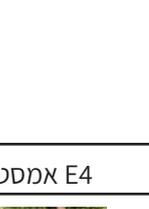
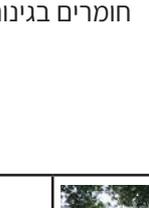
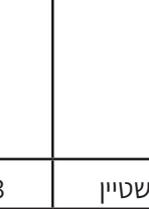
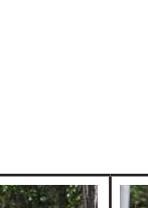
חומרים בגינות | שילוט שם הגן

בחלק גדול מהגינות מופיע אלמנט שילוט סטנדרטי שהוצב על ידי קרן תל-אביב לפיתוח במסגרת שיפוצי הגינות החל משנות ה-90.

				
B6-7 קרמסקי	B5 גימפל/הנביאים	B4 סימטת עמוס	A1-4 ברנדר	A1-4 כיכר היל
				
C-D 6-7 מרקוביץ	D5 גריזים פ. פקיעין	D4 גימפל	C5 יונר	C1-3 הלן
				
E5 נצר	E4 אמסטרדם	E4 מלץ	E 1-3 עמנואל הרומי	C-D 6-7 טורונטו
				
G6-7 ז'ן ז'ורס	G5 פורסט היל	G2-3 דבורה ברון	F8 גורן גולדשטיין	E8 טאו
				
I3 כיכר מסריק	H8 פינצ'וק	H6 פרוג	G8 וקסלבאום ערן	G6-7 דבורה אופמן
				
L2 צמח נחום/חיסין	K2 קרוון אברהם	J1 האם	J0 השופטים	I4 רות

4.3 טיפולוגיה (ערך אדריכלי)

חומרים בגינות | שילוט נוסף

				
קרמסקי B6-7	גמפל/הנביאים B5	סימטת עמוס B4	ברנדר A1-4	איכר היל A1-4
				
מרקוביץ C-D 6-7	גריזים פ. פקיעין D5	גימפל D4	וינר C5	הלן C1-3
				
נצר E5	אמסטרדם E4	מלץ E4	עמנואל הרומי E 1-3	טורונטו C-D 6-7
				
ז'ן ז'ורס G6-7	פורסט היל G5	דבורה ברון G2-3	גורן גולדשטיין F8	טאו E8
				
איכר מסריק I3	פינצ'וק H8	פרוג H6	ווסלבאום ערן G8	דבורה אופמן G6-7
				
צמח נחום/חיסין L2	קרוון אברהם K2	האם J1	השופטים J0	רות I4

4.4 טבע ונוף (ערך נופי)

צמחיה היסטורית בגינות

נתונים:

הרכבת פלטת הצמחיה ההיסטורית בגינות הבלוק של גדם היא מאתגרת, בין היתר בשל חוסר בתיעוד פרטני של הצמחיה בגינות. בעמוד 168 מרוכז מידע פרטני בנוגע לנטיעות ספציפיות בגינות הבלוק, כולל שנת הנטיעה, בהתבסס על מידע מעיתון ידיעות תל אביב. להלן מוצגת רשימה כללית של נטיעות בתל אביב לפי שנים, המבוססת גם היא על מידע מהעיתון ידיעות תל אביב, לצד מידע ממקורות נוספים כמפורט. ניתן להניח שעצים אלה שניטעו ברחבי העיר (בשדרות, ברחובות, בכיכרות ובגנים הציבוריים הגדולים כדוגמת גן מאיר) שימשו גם לנטיעות בגינות הבלוק. המשתלה העירונית ומשתלות נוספות (ראה פרק 3 לפירוט נוסף) סיפקו את השתילים עבור הנטיעות העירוניות. העצים המודגשים בטבלה להלן הינם עצים שעל פי המקורות שברשותנו טופחו והובאו ממשלתות אלה.

מסקנות:

נטיעות בתל אביב לפי שנים:

דקל ושינגטוניה¹, ברוש צרפתי, ברכיטון, איזדרכת, גרויליאה², חרוב, בת שיטה (רוביניה), פלפלונים (בכות + דמוי אלה), צאלון, פיקוס השדרות ופיקוס השקמה³

חרוב, **אשל**, איזדרכת, בת השיטה (רוביניה), ברכיטון, גרויליאה ויקרנדה⁴

דקלים, **פונציאנה (צאלון נאה)**, סיגלון (ג'קרנדה), סיסם הודי (דלברגיה)⁵

פואנציאניה (צאלון נאה)⁶

מגנוליות⁷, **בגנויליה**, לוניצירה, ברושים פירמידליים, חורשת אורן ירושלמי, **חורשת תמרים**, שדרת פיקוס ניטידה, שושנים, קקטוסים, סיגים פנימיים חיים (שיחי גדר חיה), משטחי פרחים וגזון (מדשאה)

פיקוס ניטידה ופרקינסוניה

הרדוף, אורן קנדי, דולב מזרחי, אלמוגן, ברוש, תמר, ורדים

אקליפטוס, **אשל**, קזוארינות, ברוש, עצי זית, צפצפה, ערבה, **דקל**, **בגנויליה**, אורן, תויה, דלברגיות (סיסם הודי), **פואנציאנה (צאלון נאה)**, פיקוס ומשטחי דשא⁸

אשל, זית

בוהיניה גלפין, בראיניה, עצבונית, פלנגיום, אספדיסטרה⁹

תמר, **דקל ושינגטוניה**, ציקס, טיפואנה (מכנף נאה), דלברגיה, צאלון, אלמוגן

* הצמחים המודגשים הגיעו מהמשתלה העירונית ומשתלות חיצוניות

- טבלת נטיעות בתל אביב לפי שנים הוכנה לפי ידיעות במדור "גנים" בעיתון "ידיעות תל אביב" בהן פורטו סוגי העצים והצמחים שניטעו בגינות העיר. וכן לפי המקורות המפורטים להלן:
1. קרוון, 1963
  2. דוכובני, 1979
  3. דוכובני, 1979, גבריאלי, 2009
  4. דוכובני, 1979
  5. גבריאלי, 2009
  6. יהב, 2006
  7. דוכובני, 1979
  8. ידיעות תל אביב, 1942, יהב, 2006
  9. דוכובני, 1979

4.4 טבע ונוף (ערך נופי)

צמחיה היסטורית בגינות

1. בטבלת הנטיעות בגינות העירוני כיום (מימין) מודגשים העצים ההיסטוריים, בהתאם לרשימה בעמוד מימין.
ניתן להצביע על כ-8 סוגי עצים בסה"כ אשר שימשו לנטיעות בעבר ועדיין מומלצים לנטיעות כיום: היבסקוס טלייתי, סיסם הודי מורכב, צפצפתי מורכב, מגנוליה גדולת פרחים, סיגלון חד עלים, צאלון נאה, זית אירופאי וזנים שונים של פיקוס התאנה.
2. תשתית הצל (בדיקת הצללה בעמוד 170) - תשתית הצל בגינות הבלוק היא טובה מאוד. כ-70% מהגינות מוצללות כמעט בכל שעות היום ורק 3 גינות סובלות ממחסור בצל ברוב שעות היום: גינת פרוג, גינת קרוון וגינת סמטת עמוס (בחלק המהווה כיום מגרש חניה בלבד).

המלצות:

- שימור עצים בוגרים - בתכנון מחודש של הגנים יש לקחת בחשבון את הימצאותם של עצים בוגרים עם ערכיות נופיות גבוהה, ולשלבם בתכנון המחודש. פעולות תשתית (חפירות, הנחת מצעים לריצופים חדשים) צריכות לקחת בחשבון את תת הקרקע ושמירה על איזור בית הגידול. יש להימנע מחפירות בסמוך לבית השורשים, יש להעזר בפתרונות טכנולוגיים מתקדמים שונים המאפשרים ביסוס ליד עצים עם חפירה מוגבלת ונקודתית.**
- נטיעות רב דוריות - לצורך השלמת נטיעות, ותכנון נטיעות עתידיות (תוך שימור מירבי של עצים בוגרים ועצי מופת) יש לייצר מיפוי סטטוס חיוניות העצים הקיימים- הכולל בחינה של מצב החיוניות של העצים. מיפוי זה יעשה ע"י אגרונום מומחה. בהתאם למסמך זה תוכן תכנית נטיעות משלימה לקבלת מופע רב דורי. מומלץ להעדיף שימוש בעצים המודגשים בטבלה בעמוד זה.**
- יש לבצע גיזום, ודילול עלווה לעצים בוגרים עם נוף צפוף ומפותח על מנת לפתוח חללי אור ושיפור תנאי העץ הבוגר, לטובת המשך גידולו באופן מיטבי. הכל לפי הנחיות של אגרונום מומחה בעצים בוגרים.**
- בחירת מין העץ- תעשה ע"י שילוב של שיקולים פרוגרמטיים, והצורך במתן תשתית צל. יש יתרון לעצים עם צימוח עלווה צפופה, עמידות למחלות, והתאמה אקלימית לאיזור מישור החוף.**
- תת קרקע איכותי - לנטיעות חדשות חשוב לתכנן נפח תת קרקע מיטבי לגידול בית שורשים. בשטחים מרוצפים - יש לשלב פתרונות מתקדמים לשילוב של ריצוף ע"ג אדמה גנית המאפשר נפח אדמה איכותי לקבלת עץ מפותח תוך זמן קצר.**
- בגינות הסובלות ממחסור בהצללה (גינת פרוג, גינת קרוון וגינת סמטת עמוס בחלק המהווה כיום מגרש חניה בלבד) מומלץ להגביר נטיעות.**

נטיעות בגינות העירוני כיום:

מתוך המסמך "הנחיות מרחביות של עיריית תל אביב" בעריכת אדריכל עידו אלונים- 2019

עצים קטנים	עצים בינוניים
אלה ארצישראלית	אדר סורי
הטרומלס קטלבי	בולונתוס נאה
היבסקוס טלייתי	ברוש פורטוגלי
לגסטרמיה הודית	ברכיסון
ליגוסטרומ יפני	צפצפתי מורכב
סהרון קשה עלים	דומביאה עגולת עלים
סופורה יפנית	טבוביה איפה זן
סיסם הודי מורכב	סנטה ברברה
בכותי	כרבל לביד
פיטוספורום גלוי	לגונריה פטרסון
פלומריה ריחנית	מילה פנסילבנית
קליאנדרה אדומת פרי	מללויקה מינים שונים
	סיסם הודי זן מורכב אופקי
	ספיון השעווה זן שלכת אדומה
	פודוקרפוס גדול עלים
	פודוקרפוס מעוקל
	פנסית דו נוצתית
	קופניון אנקרדי
	קליסטמון מינים שונים
	תות מינים שונים

עצים גדולים	עצי פרי
אלה אטלנטית	אגוז מקדמיה
אלון השעם	אגוז קרית הפקאן מינים שונים
אלון התבור	אנונה מינים שונים
דולב מקסיקני	גויאבה מינים שונים
מגנוליה גדולת פרחים זית אירופאי	הדר מינים שונים
מילה אמריקאית	חרוב מצוי
מיש גשר הזיו	ליצי סיני
מיש דרומי	מנגו הודי
סיגלון חד עלים צאלון נאה	סמבוסק מינים שונים
	פיג'ואה סלובנה
	פיטנגה נאכלת
	רימון מצוי זנים שונים
	שסק יפני זנים שונים
	פיקוס התאנה זנים שונים

* העצים המודגשים היו גם בעבר ברשימת הנטיעות ההיסטורית

4.4 טבע ונוף (ערך נופי)

הגינה כיחידת טבע בעיר

הערכה מסכמת

הטבלה מציגה את הגינה כיחידת טבע בעיר. גינה "ירוקה" עם ריבוי עצים ומשטחים טבעיים קיבלה את הדירוג הגבוה ביותר (5) וגינה עם ריבוי אלמנטים מלאכותיים קיבלה את הדירוג הנמוך ביותר (1), יתר הגינות דורגו בהתאמה.

5	4	3	2	1	הגינה:	הבלוק:	
					כיכר היל	A 1-4	הירקון
					ברנדר	A 1-4	
					סימטת עמוס	B 4	
					גימפל/הנביאים	B 5	
					קרמסקי	B 6-7	נורדאו
					הלן	C 1-3	ז'בוטינסקי
					וינר	C 5	
					גימפל	D 4	
					גריזים פ. פקיעין	D 5	
					מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	
					טורונטו/קנדה	C-D 6-7	
					שד' עמנואל הרומי	E 1-3	בן גוריון
					מלץ	E 4	
					אמסטרדם	E 4	
					נצר	E 5	
					טאו	E 8	
					גורן גולדשטיין	F 8	
					דבורה ברון	G 2-3	גורדון
					גוטליב/פורסט היל	G 5	
					שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7	
					דבורה אופמן	G 6-7	
					וכסלבאום ערן	G 8	
					פרוג	H 6	בן ציון ובוגרשוב
					פינצ'וק	H 8	
					כיכר מסריק	I 3	
					רות	I 4	
					השופטים	J 0	
					האם	J 1	
					קרונן אברהם	K 2	
					צמח נחום/חיסין	L 2	

4.4 טבע ונוף (ערך נופי)

הצללה בגינות

■ ■ ■ ■ שטח הגינה מוצל ברוב שעות היום
■ ■ ■ שטח הגינה מוצל בחלק מהיום / חלק משטח הגינה מוצל ברוב שעות היום
■ כמעט ואין צל בשטח הגינה

■ ■ ■ ■ קרמסקי B6-7	■ ■ ■ ■ גימפל/הנביאים B5	■ סימטת עמוס B4	■ ■ ■ ■ ברנדר A1-4	■ ■ ■ כיכר היל A1-4
■ ■ ■ ■ מרקוביץ C-D 6-7	■ ■ ■ ■ גריזים פ. פקיעין D5	■ ■ ■ ■ גימפל D4	■ ■ ■ ■ יונו C5	■ ■ ■ ■ הלן C1-3
■ ■ ■ ■ נצר E5	■ ■ ■ ■ אמסטרדם E4	■ ■ ■ ■ מלץ E4	■ ■ ■ ■ עמנואל הרומי E1-3	■ ■ ■ ■ טורונטו C-D 6-7

4.4 טבע ונוף (ערך נופי)

הצללה בגינות

■■■■ G6-7 ז'ן ז'ורסט	■■■■ G5 פורסט היל	■■■ G2-3 דבורה ברון	■■■ F8 גורן גולדשטיין	■■■ E8 טא
■■■■ I3 כיכר מסריק	■■■■ H8 פינצ'יק	■■■ H6 פרוג	■■■■ G8 וקסלבאום ערן	■■■■ G6-7 דבורה אופמן
■■■ L2 צמח נחום/חיסין	■■■ K2 קרון אברהם	■■■■ J1 האם	■■■■ J0 השופטים	■■■ I4 רות

4.5 קהילה (ערך חברתי)

פרוגרמות תואמות קהילות ספציפיות

נתונים:

במסגרת מחקר זה איסוף הנתונים בנוגע לפן הקהילתי והחברתי של הגינות היה מוגבל והתבצע בעיקר באופן אמפירי ועל בסיס תצפיות ספורות.

ניתן לזהות גינות פעילות המשרתות קהילה מקומית לצד גינות בהן פעילות מועטה. מכלול רחב של משתנים משפיע על הפעילות בגינות, סוג האוכלוסיה ושעות הפעילות. לגורמים רבים כגון המיקום בעיר, השכונה, סוג האוכלוסיה המתגוררת סביב הגינות וכיו"ב השפעה על הפעילות בגינות וקשה לבודד גורמים אלה מהמשתנים הנוגעים בגינה עצמה, אופיה ואיכותה.

המחקר מצביע על גינות בהן פעילות ענפה לעומת גינות ריקות יחסית ומזהה את אופיין הקהילתי של הגינות.

עם זאת, הנושא הקהילתי מצריך התעמקות וחשיבה מיוחדת נוספת שאינה במסגרת המחקר הנוכחי.

4.5 קהילה (ערך חברתי)

הגן בשירות הקהילה המקומית

הטבלה מציגה הגינה בשירות הקהילה המקומית. גינה פעילה המשרתת את האוכלוסייה המקומית קיבלה את הדירוג הגבוה ביותר (5) וגינות שאינה בשימוש/שימוש מועט האוכלוסייה המקומית קיבלו את דירוג הנמוך ביותר (1), יתר הגינות דורגו בהתאמה.

הערכה מסכמת					הגינה:	הבלוק:	
5	4	3	2	1			
					כיכר היל	A 1-4	הירקון
					ברנדר	A 1-4	
					סימטת עמוס	B 4	נורדאו
					גימפל/הנביאים	B 5	
					קרמסקי	B 6-7	ז'בוטינסקי
					הלן	C 1-3	
					וינר	C 5	
					גימפל	D 4	
					גריזים פ. פקיעין	D 5	
					מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	
					קנדה/טורונטו	C-D 6-7	
					שד' עמנואל הרומי	E 1-3	
					מלץ	E 4	
					אמסטרדם	E 4	
					נצר	E 5	
					טאו	E 8	
					גורן גולדשטיין	F 8	בן גוריון
					דבורה ברון	G 2-3	גורדון
					גוטליב/פורסט היל	G 5	
					שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7	
					דבורה אופמן	G 6-7	
					וכסלבאום ערן	G 8	
					פרוג	H 6	בן ציון ובוגרשוב
					פינצ'וק	H 8	
					כיכר מסריק	I 3	
					רות	I 4	
					השופטים	J 0	
					האם	J 1	
					קרוון אברהם	K 2	
					צמח נחום/חיסין	L 2	

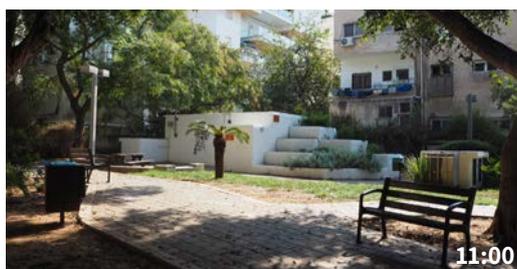
4.5 קהילה (ערך חברתי)

הגינה בשירות האוכלוסייה המקומית | פעילות ושימוש בגינה

B 5 גימפל/הנביאים:

B 6-7 קרמסקי:

C-D 6-7 מרקוביץ:

4.5 קהילה (ערך חברתי)

הגינה בשירות האוכלוסייה המקומית | פעילות ושימוש בגינה

C-D 6-7 טורונטו/קנדה:

D 5 גריזים פ. פקיעין:

D 4 גימפל:

סיכום מחקר גינות גדס

כללי

מחקר זה הוזמן על ידי עיריית תל אביב ומרכז העיר הלבנה בשלהי שנת 2017, ויצא לדרך בשנת 2018. בתחילת הדרך נקרא הפרויקט 'מחקר על תכנית גינות גדס', והוגדר כ'עבודה משולבת הכוללת מחקר וניתוח אורבני-נופי' שמטרתה לתת 'ידע וכלים ליישום שיקום גינות תוך שמירה על ערכיהן'. המחקר הוזמן כחלק מקבוצת מחקרים של מעבדת המחקר UCLab של מחלקת השימור ומרכז העיר הלבנה, כשמטרתם היתה ליצור שיתוף פעולה וחילופי ידע בין חוקרי הקבוצה. לכל אורך התהליך לוהו והונחה המחקר על ידי אדר' הדס נבו-גולדברשט מיחידת השימור של עיריית תל אביב-יפו.

בחודשים הראשונים הושקע מירב המאמץ באיסוף הידע הקיים וזיהוי פערי מידע. תל אביב בכלל ותכנית גדס בפרט זכו לתשומת לב מחקרית רבה, במיוחד בעשורים האחרונים. שורה ארוכה של מחקרים ופרסומים עוסקים בהיבטים שונים של התכנית ובפועלו של גדס בארץ. רבים ממחקרים אלה עסקו במאפיינים הפיזיים של התכנית ובמבנה הבלוק וחלקת המגורים, אך מקומן הייחודי של 'גינות הכיס' בתכנית גדס, תפקידן ותיפקודן בעיר ההסטורית ובעיר העכשווית, כיחידות נפרדות וכמערכת מארגנת, לא היתה במרכזו של אף אחד ממחקרים אלה. נקודה זו בולטת במיוחד על רקע החשיבות העצומה שייחס פטריק גדס לשטחים פתוחים למקומו של הטבע בעיר, ולעובדה כי כמעט בכל בלוק משישים הבלוקים העירוניים הכלולים בשטח תכנית גדס היתה אמורה להיות גינה מסוג זה. מעבר לעיון במחקר הסטורי ובסקרים קיימים, כלל תהליך איסוף המידע סדרה של פגישות עם נציגי עירייה בתפקידים רלוונטיים- אדריכל העיר, האגרונום הראשי ובכירי האגף לשיפור פני העיר (הממונה על תחזוקת ופיתוח השטחים הפתוחים בעיר), נציגי היחידה לניהול ידע ומידע.

מקור המידע העיקרי היה כמובן הגינות עצמן. ראשית, היה עלינו להגדיר את מהותה של 'תכנית גינות גדס', דהיינו לזהות את גינות הבלוק שהן בשר מבשרה של תכנית גדס, בצורתה הרעיונית ובמימושה הפיזי. לשם כך נחקר הטקסט הגדסי המגדיר את עקרונות התכנון העירוניים, לצד המפות השונות המבטאות את התכנית בין שנים 1925-1940 (עת קיבלה תוקף בתב"ע 58). עוד על תהליך זה ראו בפרק 2.

איתור גינות הבלוק של תכנית גדס, לכאורה תהליך פשוט, התגלה כמורכב ביותר, לאור הפער

סיכום - מחקר גינות גדס

זיהוי ואיתור הגינות

התכנוני והכרונולוגי בין עקרונות תכנית גדס כפי שהוצגו ב-1925 לבין מימושה הסטטוטורי ב-1940. ההבדל בין הסכמה הראשונית לבין המימוש הסטטוטורי התבטא במיוחד בגינות הבלוק, שעברו שינויים מהותיים בגודלן, מיקומן ובעיקר בייעודן. הליך אישורה הסטטוטורי של תכנית גדס לקח כ-11 שנים ולאורכו הוכנסו שינויים בתכנית. חלק לא מבוטל מהמגרשים שבתכנית המקורית יועדו לגינות סומנו כ"ככר ציבורית" וחלק כ"מגרש ציבורי" בתכנית גדס הסטטוטורית (1940), וכך התאפשרה הקמתם של מבני ציבור במגרשים אלה. מתוך איסוף ולימוד המפות והתכניות הרבות בחרנו ארבע מפות בסיס המשקפות תהליכים אלה, שהיו מהותיים בתכנון ומימוש הגינות: מפת דו"ח גדס (1925), מפת פרנקל (1925/6), תב"ע 58 (1940) ומפת ה-GIS העירונית לעת הכנת העבודה (2019). (עוד על תהליך בחירת המפות ואיתור הגינות ראה פרק 2).

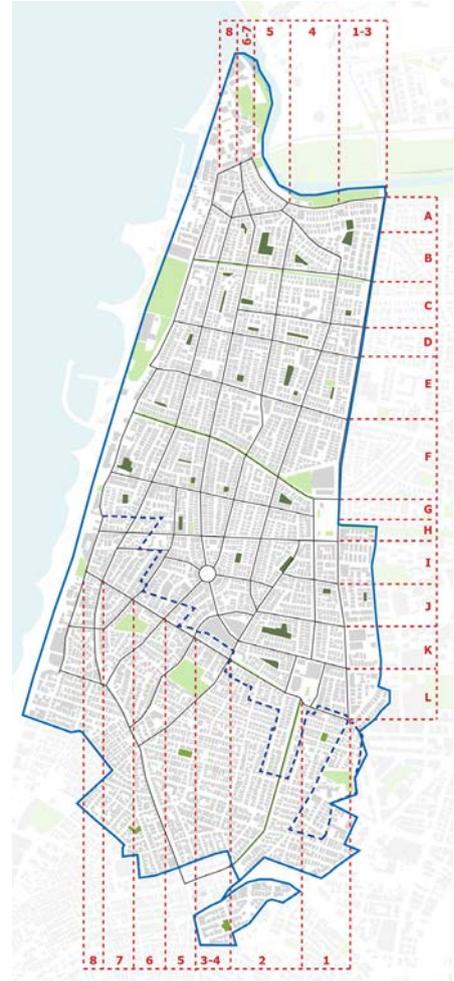
ברשימת 'גינות גדס' נכללו מגרשים העונים על שלושת קריטריונים הבאים:

א. תואמים לעקרונות התכנון הגדסיים (ראו פרק 2) הן מבחינה רעיונית והן במימוש הפיזי.

ב. מזהים כגינה באחת או יותר מהמפות הנחשבות כ'תכנית גדס' (גדס 1925/ פרנקל/ תב"ע 58)

ג. כיום קיים בהם מרחב פתוח משמעותי המכיל עצים/צמחיה ונגיש לציבור כיום. כיום מונה רשימה זו 30 גינות הפרושות ברחבי 'תכנית גדס' - מרחוב חיסין הסמוך לשדרות בן ציון בדרום מרכז העיר, ועד כיכר היל הסמוכה לפאר הירקון בצפון הישן. את 30 גינות אלה יצאנו לסקור בשטח.

מבני הציבור שהוקמו על גבי גינות גדס אמנם אינם עונים להגדרת 'גינת גדס', אך לאור התובנה שהם מהווים חלק ממערך מגרשי גדס בתפיסה העירונית ובמהותם, מצאנו לנכון למפות ולסקור גם אותם, החלטה שהובילה לתובנות משמעותיות כפי שתואר.

1. גינות הבלוק של גדס, כמכלול וכפרטים בודדים, הינן מרכיב חשוב וחיוני במערך העירוני של תל אביב, ובעלות פוטנציאל גדול לתרומה עתידית לעיר ולסביבתן הקרובה.
2. מרבית גינות הבלוק של תכנית גדס הוקמו במקביל להתפתחותה של תל אביב צפונה, בטווח של כ- 20 שנה, מאמצע שנות ה-30 ועד אמצע שנות ה-50'. בהתאמת הצמחיה לאקלים המקומי ובתכנון המיטבי של הגינות הושקעה מחשבה מעמיקה ולעיתים חדשנית של צוות מחלקת הגנות, ביניהם גננים ומתכננים בעלי שיעור קומה וידע מקצועי רב. עם השנים הוכנסו שינויים רבים באופן בו מוקמות ומתוחזקות הגינות. מומלץ לעיין מחדש במפרט הנטיעות וחומרי הגמר שאפיינו את שנות הקמת גינות גדס, ולהשיב לשימוש שוטף את אלה שעדיין רלוונטיים.
3. גינות ששמרו על אופי, צמחיה ו/או עיצובן המקורי מזהות בדו"ח זה כ'גינות הסטוריות' (היל, עמוס, הנביאים, גרזים פינת פקיעין, ערן, רות, חיסין, ראו עמ' 136) ובהן יש להקפיד על שימור הצמחיה המקורית, שתילה בהתאם לפלטת הנטיעות ההסטורית, ושימור פרטי הנוף.
4. חלק ניכר מן הגינות עברו מאז הקמתן גל אחד או יותר של שיפוץ. החל מחידוש והחלפה של חומרי גמר מקוריים, וכלה בשינויים מהותיים בארגון ותכנית הגינה והוספת מתקנים ומבני תשתית (ראה מקלטים בהמשך). בנוסף, טיבה של צמחיה חיה להזדקן ולהתחלף עם השנים, כך שגם בהיבט זה רק בחלק מן הגינות שרד ה'חומר ההסטורי', דהיינו הצמחיה הותיקה. לאור זאת, את ערכן של הגינות כחלק מן המורשת העירונית יש להעריך לא רק על פי החומר והצמחיה ההסטוריים ששרדו בהם, אלא בעיקר על פי חשיבותן כשטח פתוח.
5. עם השנים חופו רבים מהשטחים ה'רכים' של הגינות (משטחי גינות, מדשאות, ארגזי חול וכו') במשטחים קשים, זאת בעיקר משיקולי תחזוקה או הוספה של תשתיות בשטח הגינה. בשל כך עוברות הגינות תהליך הדרגתי של איבוד אופיין ה'טבעי'.
6. בכ- 40% משישים מהבלוקים העירוניים של תכנית גדס קיימת כיום גינת גדס. עם זאת, בכ- 40% מהבלוקים העירוניים קיים מגרש ציבורי המשמש כגינה ו/או כמבנה ציבורי (לעיתים בנוסף לגינת גדס באותו בלוק). בצירוף נתונים אלה מסתבר כי כ- 60% מהבלוקים העירוניים, בעיקר בצפון ומרכז העיר, שמרו על המבנה הבסיסי של בלוק מגורים 'גדסי' הכולל מגרש ביעוד ציבורי (שצ"פ/שב"צ). תושבי הבלוקים הנהנים מסביבת מגורים איכותית בזכות מגרשים אלה.
7. כל המגרשים שזוהו כמגרשי גדס משמשים כמרכיב היסטורי-אורבני ורכיב מהותי וחיוני למימוש ערכיה של תכנית גדס בעיר העכשווית. בעוד תפקידם של המגרשים שמומשו כגינות ברור לעין, גם לחלק מהמגרשים עליהם הוקמו מבני ציבור עשויה להיות תרומה משמעותית כשטחים פתוחים בהווה או בעתיד.
8. 'משעולי הגפנים והוורדים' בתכניתו של גדס נועדו ליצירת קשרי הולכי רגל בין הרחובות הראשיים לבין הגינה הממוקמת בפנים הבלוק. בתחום הסקר אותרו למעלה מ-30 משעולי הולכי רגל ביעוד ציבורי, דרך או שצ"פ, ולמעלה ממחצית הגינות (16 מהגינות המהוות 45% מכלל הגינות) מקושרות לבלוק באמצעות משעול הולכי רגל. הגינות והמשעולים יחדיו יוצרים מערכת תנועת הולכי רגל אלטרנטיבית, נעימה וירוקה.
9. גודל הגינות ומיקומן בבלוק הם שני גורמים מכריעים באיכות הגינה וביכולתה לתת מענה

הפרגולה הצפון-מזרחית בגן הנביאים, 1938.
צילום: זולטן קולגר. מקור: ארכיון המדינה

מעבר מרקוביץ, גינת מרקוביץ

סיכום - מחקר גינות גדס

מסקנות עיקריות

כשטח פתוח המשרת את תושבי הבלוק. מבין שני גורמים אלה, התברר שמיקום הגינה בבלוק משמעותי יותר מגודלה. רובן המוחלט של גינות הבלוק של גדס כיום הן גינות קטנות ששטחן אינו עולה על 2 דונם, ולמעלה ממחציתן משתרעות על פחות מ-5% משטח הבלוק. ולעיתים גם גינות קטנות המהוות 2-4% משטח הבלוק יוצרות שטח פתוח איכותי ומשמעותי בבלוק.

10. מבחינה סטטוטורית, מרבית הגינות (21 גינות המהוות 70% מכלל הגינות) הינן בייעוד שצ"פ, מוגדרות וממוספרות כגינות ב-GIS העירוני ונמצאות בטיפול אגף שפ"ע כגינות ציבוריות. עם זאת, 9 גינות (המהוות כ-30% מכלל הגינות) אינן בייעוד שצ"פ, על אף שמשמשות בפועל כגינות או כשטחים פתוחים. מביניהן, ארבע גינות גם אינן מוגדרות כ'גינות ציבוריות' ולכן לא מטופלות ע"י אגף שפ"ע. כל תשע גינות אלה מאוימות על ידי האפשרות לקידום של תכניות בשטחן בהתאם לייעוד הקרקע הנוכחי.

11. גדס ייעד לגינה תפקיד כמפלט מהעיר הסואנת. לממשק בין הגינה לבין מגרשי מגורים ורחובות פנימיים, ללא חשיפה לרחובות הראשיים בהיקף הבלוק, השפעה מהותית על הצלחתה כתא שטח מנותק משאון העיר.

12. מדיניות התכנון העירוני אינה מעודדת כניסה ישירה מחצר אחורית לגינה ציבורית מחשש לניכוס שטחים ציבוריים. מדיניות זו, לצד חששם של הדיירים מזליגת פעילות ותנועת הולכי רגל דרך מגרשי המגורים הפרטיים, גורמת לסגירה ותחימה של הממשק בין אחורי המגרשים הפרטיים והגינה. במרבית המקרים הדופן בין הגינה לבין המגרשים הפרטיים הינה מוזנחת, לא אחידה ופרוביזורית. הדופן ההיקפית של הגינה מהווה חלק בלתי נפרד מהגינה עצמה ובעלת השפעה גדולה על אופי ונראות הגינה ואיכות השחייה בה.

13. מתקני משחקים לילדים הינם המרכיב הפרוגרמטי השכיח ביותר בגינות כיום. אם מחסירים שדרות וגינות שאינן מוגדרות כיום כגינות (סמטת עמוס ואמסטרדם), עולה כי קיימות רק 3 גינות שאינן מכילות מתקני משחקים לילדים. תחת ההתקנה של מתקנים דומים בכל הגינות, יש להדגיש ולמקסם את אופיה היחודי של כל גינה, ולשאוף למגוון של גינות בעלות אופיים שונים המשרתות קהילות שונות. על רקע תקופת הקורונה, ראוי להשקיע מאמץ מיוחד באיפיונים של גינות מזמינות ומכילות עבור אוכלוסיות בסיכון (קשישים, חולים וכו') שעבורן הגינות הן מפלט כמעט יחיד מהחלל הפרטי המוגבל של הבית. אוכלוסיות אלה בדרך כלל אינן משמיעות קולן באמצעות מנגנוני שיתוף ציבור מקוונים מסוג דיגיטל.

14. בחלק ניכר מן הגינות משולבים מבנים. חלקם שייכים לגן היסטורית ואינהרנטית (מכוני המים/טרפו, קיוסקים), בעד אחרים הם מבנים ותשתיות שלאורך השנים מצאו מקום זמין ונוח בשטח הפנוי של הגינה (מקלטים, מתקני תשתית). שמירה על גודל ואיכות השטח הפתוח של הגינות מחייבת הסרה של תשתיות קיימות במידת האפשר, ומניעה מוחלטת של הקמה עתידית של מתקנים בשטחן.

15. תשתית הצל בגינות הבלוק היא טובה מאוד. כ-70% מהגינות מוצללות כמעט בכל שעות היום ורק 3 גינות סובלות ממחסור בצל ברוב שעות היום: גינת פרוג, גינת קרוון וגינת סמטת עמוס (בחלק המהווה כיום מגרש חניה בלבד).

מבנה הקיוסק ההיסטורי בגינת רות

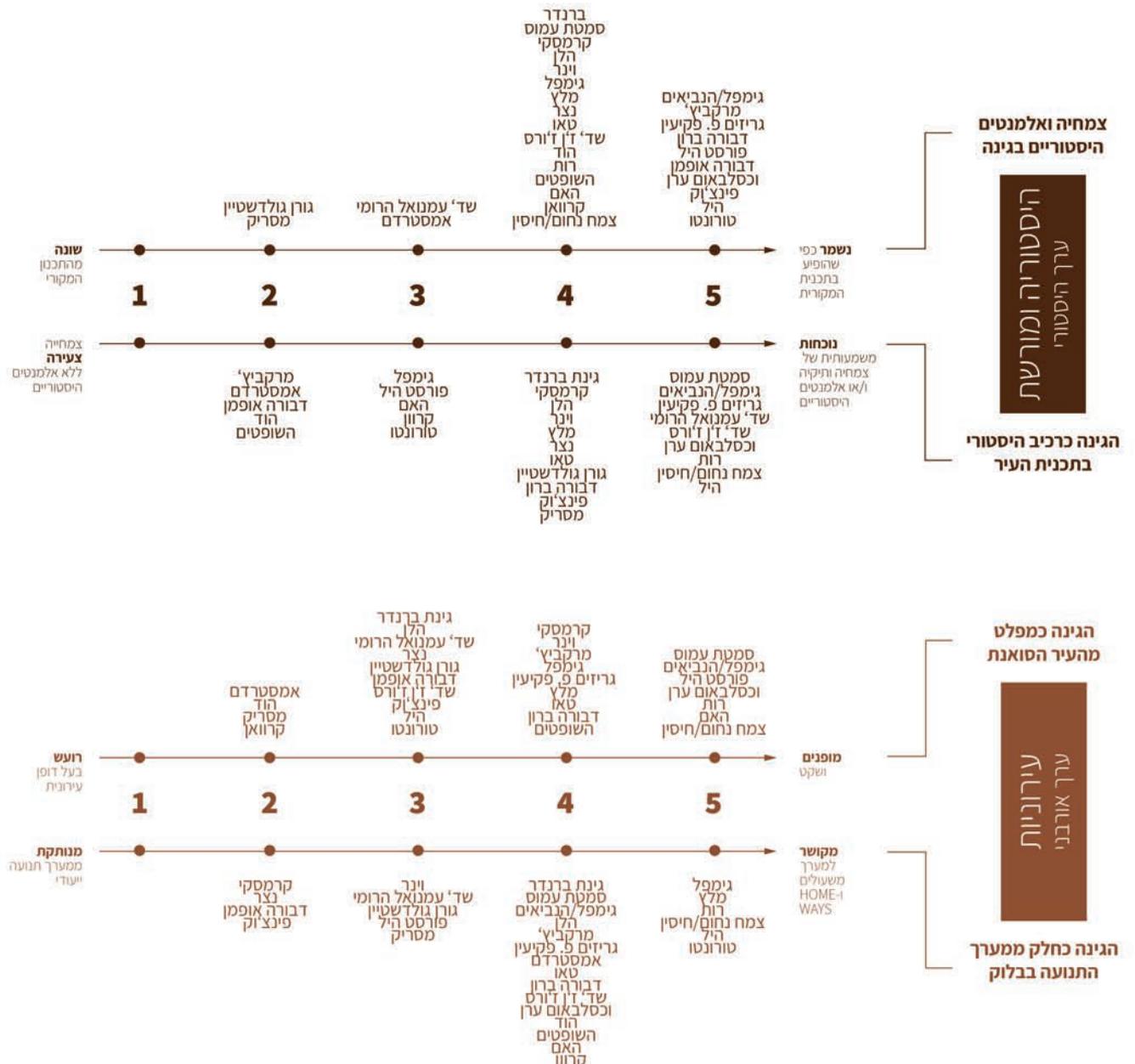

מתקני שעשועים בגינת טורונטו

סיכום - מחקר גינות גדס

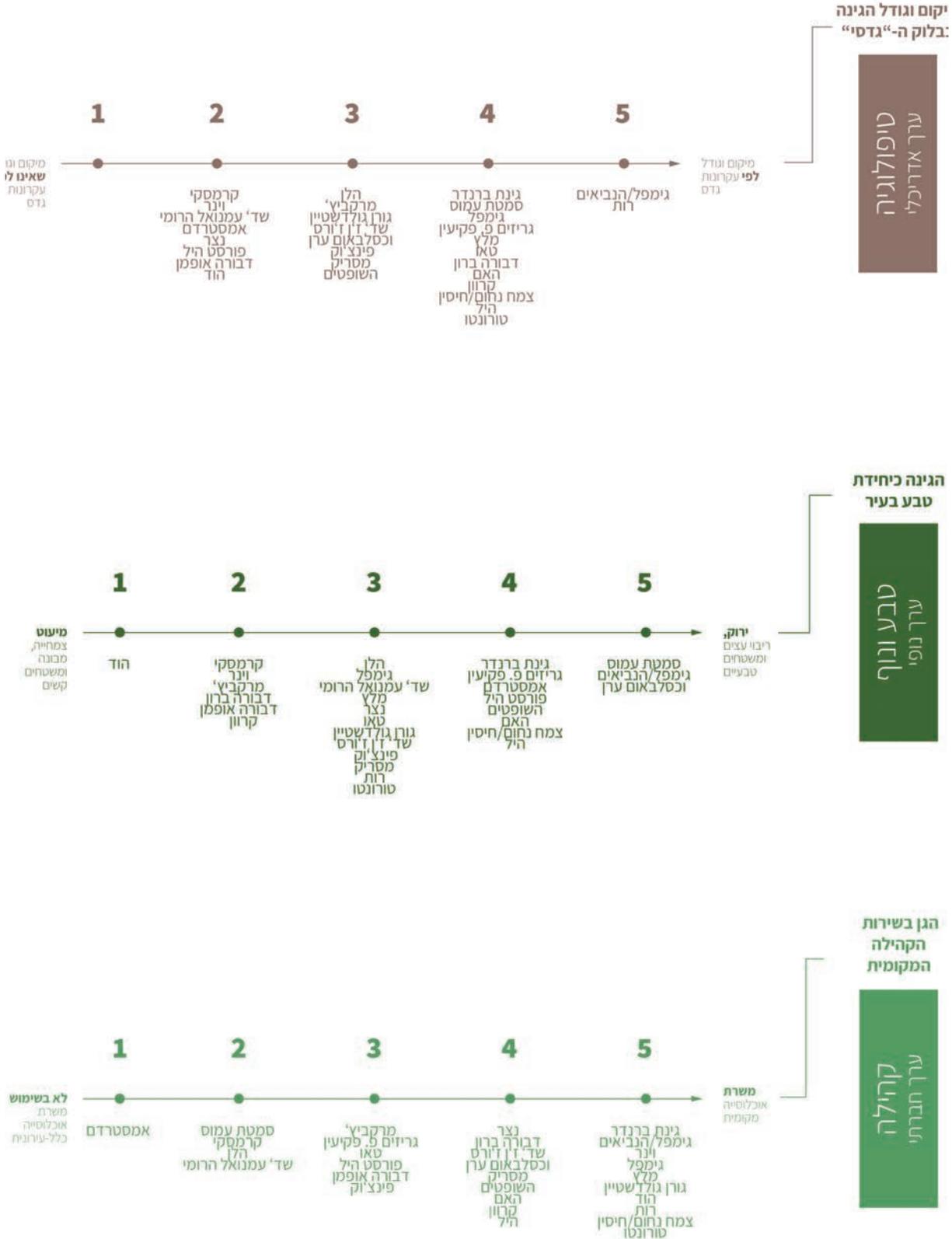
טבלה מסכמת

המתודה לניתוח הגנים והערכתם פותחה בהתאמה לתפיסתו התכנונית של גדס, כפי שתוארה בדו"ח גדס 1925, ובכפי שעלתה מכתביו ומפועלו (ראו פרק 2). **עבור גדס, הגינות העירוניות היו בראש ובראשונה אמצעי ליצירת קשר בין הטבע הכפרי לבין הסביבה הבנויה, להבטחת תנאי מחיה נאותים למעמד הפועלים, לשליטה בצפיפות וליצירת לכידות חברתית.** לשם כך הציג גדס מערך של גינות בלוק בעלות מאפיינים ברורים, ואלה 'תורגמו' בעבודתנו לפרמטרים להערכת הצלחתן של הגינות במילוי התפקידים שייעד להן גדס: הגינה כמפלט מהעיר הסואנת, מיקום וגודל הגינה בבלוק, הגינה כיחידת טבע, והגינה בשירות הקהילה המקומית. לפרמטרים אלה התווספו שני סרגלים הנוגעים לערכיה ההסטוריים של הגינה, הן על פי האלמנטים ההסטוריים והצמחיה הותיקה ששרדו בהן, והן על פי מיקומה בהתאם לתכנית גדס ההסטורית. סרגלי ההערכה המבטאים פרמטרים אלה מופיעים בכל אחת ממכרסיות הגינה, ומרוכזים בגליון זה. מטרתה ההערכה אינה "לדרג" את הגינות לטובות יותר או פחות, כי אם לשקף את חוזקותיה של כל גינה בפני עצמה, ואת חוזקותיהן של כלל הגינות כמשאב עירוני.

סיכום - מחקר גינות גדם

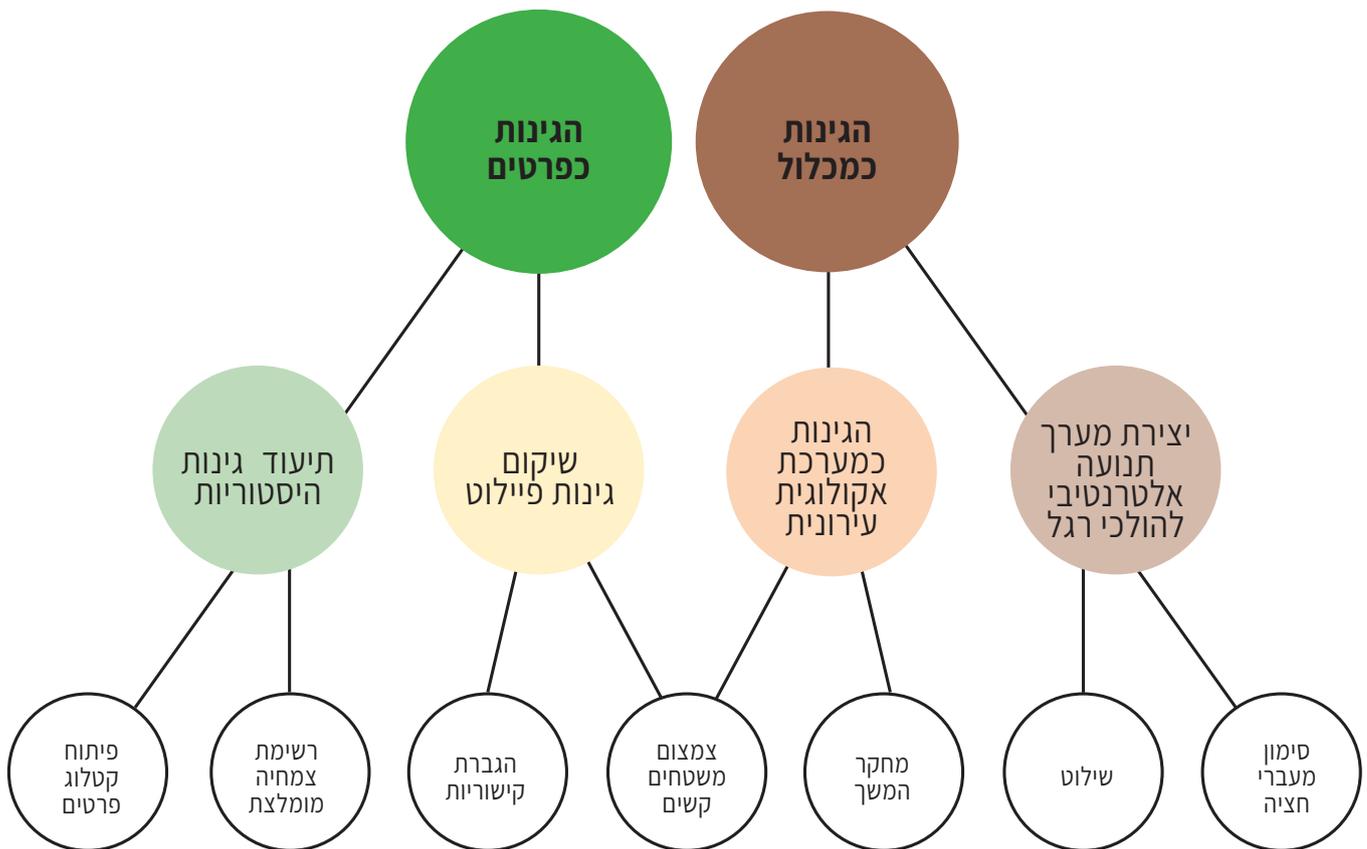
טבלה מסכמת

- 1. קיבוע מעמדן של הגינות** - סטטוטורית ו/או ניהולית כמפורט בהמלצות עבודה זו.
- 2. גיבוש תכנית לניהול הגינות** - תכנית עבודה רב שלבית לתכנון וביצוע בגינות, תוך הגדרת פעולות לביצוע בטווח המידי, הבינוני ולטווח הארוך. התכנית תכלול מסגרת תקציבית, כלים והנחיות לניהול הגינות על בסיס תובנות עבודה זו. ראו להלן סכמה רעיונית למתווה עבור תכנית הניהול.
- 3. הנגשת המידע לקהילה** - פיתוח פעילויות לקהילה בשיתוף עם מרכז העיר הלבנה (בית ליבלינג) כולל הנגשה דיגיטלית של סיורים במסלולי הגינות והמשעולים להגברת המודעות לגינות גדס במרחב העירוני.
- 4. קידום מחקרי המשך** - בתהליך העבודה התגלה הצורך בקידום של מחקרי המשך לשם גיבוש הנחיות בנושאים הבאים, בשיתוף עם הגורמים הרלוונטיים בעירייה:
  - א. הגינות כמערכת אקולוגית עירונית וכאגני ניקוז מקומיים.
  - ב. תיעוד הגינות ההיסטוריות, גיבוש רשימת צמחיה מומלצת ופיתוח קטלוג פרטים.
  - ג. מבני הציבור הממוקמים על גבי מגרשי גדס - הנחיות לתכנון עתידי.

גינת הנביאים

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

המלצות סטטוטוריות ומנהליות

הסדרה סטטוטורית:

1. יש לקבע את ייעודן של גינות הבלוק של תכנית גדס שזוהו בסקר זה כגינות ציבוריות. לשם כך יש לפעול לשינוי יעוד לשצ"פ לגינות הבאות:

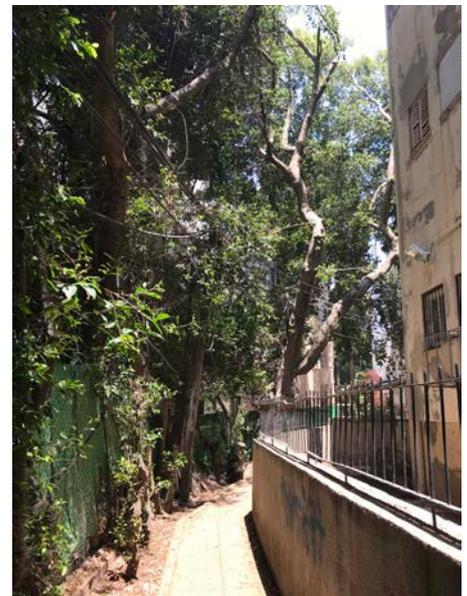
הגינה:	הבלוק:	יעוד קרקע כיום:
סמטת עמוס	B4	שב"צ
קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7	דרך
שד' עמנואל הרומי	E1-3	דרך
אמסטרדם	E4	מגורים
טאו	E8	שב"צ
גורן גולדשטיין	F8	שב"צ ומגורים
שד' ז'ן ז'ורס	G6-7	דרך
פרוג/דב הוז	H6	שב"צ
קרוון אברהם	H6	שב"צ

גינת אמסטרדם

2. יש לקבע את מעמדם הסטטוטורי של משעולי הולכי הרגל המקושרים לגינות. מומלץ לשנות את יעוד המשעולים לשצ"פ/דרך או לכל הפחות לקבוע זיקת מעבר חופשית לציבור במשעולים הבאים:

המשעול	הבלוק:	יעוד קרקע כיום:
מעבר וינר	C5	שב"צ
מעבר פקיעין-בזל	D5	מגורים
סמטת גינת מלץ	E4	שב"צ
פסאז' ארלזורב-אמסטרדם	E4	מגורים
מעבר בן יהודה-קורלנקו	G6-7	שב"צ
פרוג	H6	שב"צ
מעבר בית קק"ל	K2	מגורים

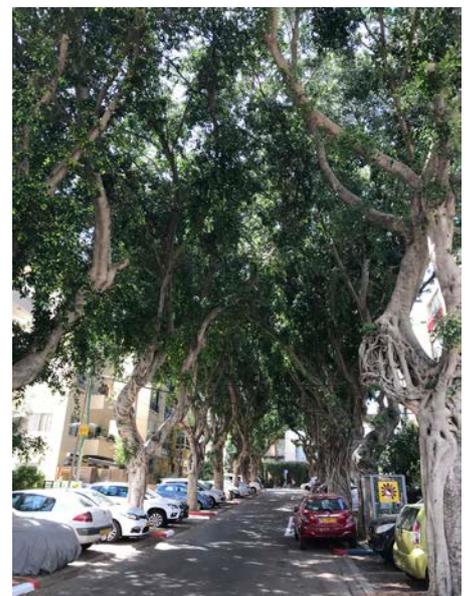

מעבר בית קק"ל

הסדרה מנהלית:

3. מומלץ להגדיר את כל גינות גדס, כפי שזוהו בסקר זה, כגינות ציבוריות ב-GIS העירוני, למספרן בהתאם, ולהעבירן לטיפול אגף שפע כגינות ציבוריות. יש לפעול להגדיר את הגינות הבאות כגינות ציבוריות במערכת ה-GIS העירונית:

הגינה:	הבלוק:
סמטת עמוס	בלוק B4
מגרש מחנות העולים	בלוק E1-3
אמסטרדם	בלוק E4
שד' ז'ן ז'ורס	בלוק G6-7

שד' ז'ן ז'ורס

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

מגרשים לפיתוח כגינות חדשות או כהרחבת גינות קיימות

החזרת שטחים פתוחים לציבור:

4. מומלץ לפעול להחזרת המגרשים הבאים לתיפקוד כגינות פתוחות לציבור באמצעות פעולות תכנוניות הכוללות הנגשה לציבור, הרחבת גינה קיימת או פיתוח כגינה חדשה:

הגינה:	הבלוק:	הנגשה לציבור:	הרחבת גינה קיימת:	פיתוח כגינה חדשה:
סמטת עמוס	B4	+		+
גרזים פ. פקיעין	D5	+	+	
מגרש מחנות העולים	E1-3	+		+
מלץ	E4	+	+	
גינת קרוון אברהם	H6	+	+	

סמטת עמוס

5. מומלץ לפעול להחזרת הרחובות הבאים לתיפקוד כגינות באמצעות שינוי מערך הדרכים והחניות בתיאום מול אגף תנועה/אגף דרכים ומאור:

הגינה:	הבלוק:
עמנואל הרומי	בלוק E1-3
שד' ז'ן ז'ורס	בלוק G6-7

מגרש מחנות העולים

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - נהלים

נוהל לקידום תכנון עתידי בגינות הבלוק:

1. יש לידע את יח' השימור על הכוונה לקדם תכנית לשיפוץ/שדרוג בכל גינות הבלוק שזוהו בסקר זה:

גוש/חלקה	הבלוק:	הגינה:
6958/89,108	A 1-4	כיכר היל
6958/155		ברנדר
6957/68	B 4	סימטת עמוס
6959/75	B 5	גימפל/הנביאים
6961/60	B 6-7	קרמסקי/מיכה
6214/29,461	C 1-3	הלן
6956/79	C 5	וינר
6214/396	D 4	גימפל
6956/114	D 5	גריזים פ. פקיעין
6960/85	C-D 6-7	מרקוביץ פרדריק
6960/143		קהילת קנדה/טורונטו
6214/684	E 1-3	שד' עמנואל הרומי
6214/350	E 4	מלץ
6214/634		אמסטרדם
6955/67	E 5	נצר
2901/53	E 8	טאו
6902/19	F 8	גורן גולדשטיין
6215/121	G 2-3	דבורה ברון
6215/119	G 5	גוטליב/פורסט היל
7078/184	G 6-7	שד' ז'ן ז'ורס
7078/84		דבורה אופמן
6951/22	G 8	וכסלבאום ערן
7133/52	H 6	פרוג
6968/157	H 8	פינצ'וק
6952/139	I 3	כיכר מסריק
6903/91,93	I 4	רות/הנרייטה סולד
6111/514	J 0	השופטים
6951/86	J 1	האם/לטריס
7111/40	K 2	קרוון אברהם
6904/197	L 2	צמח נחום/חיסין

כיכר היל

גינת ערן

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - נהלים

נוהל לקידום תכנון עתידי בגינות הבלוק:

2. אגף שפ"ע יגבש מסמך הנחיות לתכנון, עיצוב ותחזוקה בגינות הבלוק של תכנית גדס על בסיס מימצאי מסמך זה.
3. כרטיס הגינה הכלול במסמך זה + הנחיות אגף שפ"ע כאמור בסעיף 2 לעיל יועברו לידי המתכננים טרם תחילת תכנון בתחומי גינות הבלוק של תכנית גדס.

נוהל לקידום תכנון עתידי בגינות היסטוריות:

4. הגינות הבאות זוהו כגינות היסטוריות:

הגינה:	הבלוק:
היל וברנדר	A1-4
סמטת עמוס	B4
הנביאים	B5
גריזים פ. פקיעין	D5
ערן	G8
רות	I4
חיסין	L2

עבור הגינות היסטוריות יבוצעו פעולות תיעוד ושימור כדלקמן:

- א. יקודם הכנת תיקי תיעוד לכל הגינות היסטוריות ע"י יועץ שימור ואדר' נוף בליווי יח' השימור.
- ב. לא יקודם שיפוץ/שדרוג/שינויים בגינות היסטוריות טרם השלמת תיק תיעוד.
- ג. תכנית שיפוץ/שדרוג הגינה תקודם על בסיס ממצאי תיק התיעוד לגינה ותלווה ע"י יועץ שימור וע"י יח' השימור העירונית במקביל לטיפול באגף שפ"ע.
- ד. התכנית תובא לאישור וועדת השימור העירונית.

גינת ערן (ארנון), 1942

גינת רות, 1942

גינת הנביאים, 1938

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - נהלים

נוהל לקידום תכנון עתידי במגרשי גדס המשמשים מבני ציבור:

5. מומלץ לסמן את מבני הציבור הממוקמים על גבי מגרשי גדס כפי שזוהו בסקר זה (ראו טבלה להלן) ב-GIS העירוני כחלק ממרכיבי תכנית גדס בעיר.
6. מומלץ לפעול להכנת מסמך ייעודי בו יגובשו המלצות מפורטות ביחס למגרשי גדס המכילים מבני ציבור. המסמך יכלול בין היתר הנחיות המאפשרות שילוב שטחי גינה ציבורית במגרש באמצעות בניה בתכסית נמוכה המאפשרת שמירה על שטחים פתוחים שאינם מבוזבזים במגרש.

הערות	גוש/חלקה	הבלוק:	מגרש גדס:
	6963/16	A 5	גני ילדים
	6962/52	A 8	תיכון עירוני ה'
לשילוב עם גינת סמטת עמוס	6957/68	B 4	מרכז קהילתי מגיד
	6214/48	C 1-3	בית כנסת עטרת צבי
לבחון צריף היסטורי ופתיחת מעבר לציבור בזיקת הנאה	6956/19	C 5	מרכז קשישים
	6956/19	C 5	מחסן האופרה
	6214/505	D 1-3	בי"ס מצדה
	6956/127	D 5	בית כנסת
	6214/275,204	E 1-3	מגרש מחנות העולים
עצים ותיקים וגינה איכותית	6955/34	E 5	גני ילדים
	6901/192,193	E 6-7	מתחם המעביר
לשילוב עם גינת טאו	6901/53	E 8	בתי כנסת
	6953/34	F 1-3	מרכז לחינוך מדעי
	6954/148	F 5	בית חנה/ בי"ס גרץ
	6954/17	F 5	בית המהנדס
	6902/246	F 6-7	בית אבות
לשילוב עם גינת גורן-גולדשטיין	6902/38-41	F 8	מרכז גורן גולדשטיין
	6215/394	G 4	עת"א מנהל ההנדסה
	6903/33,32	H 4	בית כנסת וגן ילדים
	7113/49	H 6	מרכז קהילתי דב הוז
	6952/78	I 1	בית כנסת
	6951/69	J 2	יד שרה
	6951/63	J 2	קופ"ח זמנהוף
לשילוב עם גינת קרוון	7111/8	K 2	בית ספר גבריאלי
	7092/97	J 4	בתי כנסת

מבנה מרכז המגיד בגינת סמטת עמוס

מחסן האופרה

חצר אחורית מרכז יום לקשיש

סיכום - מחקר גינות גדם - המלצות

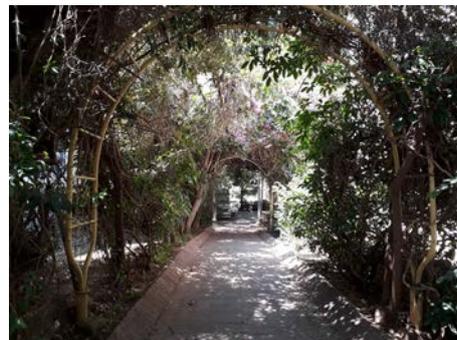
תכנון עתידי - נהלים

נוהל לקידום תכנון עתידי במשעולי הולכי הרגל לפי תכנית גדם:

7. מומלץ לסמן את משעולי הולכי הרגל כפי שזוהו בסקר זה (ראו טבלה להלן) ב-GIS העירוני כחלק ממרכיבי תכנית גדם בעיר.

8. משעולי הולכי הרגל המובילים ישירות לגינות יתוכננו כחלק בלתי נפרד מהגינה.

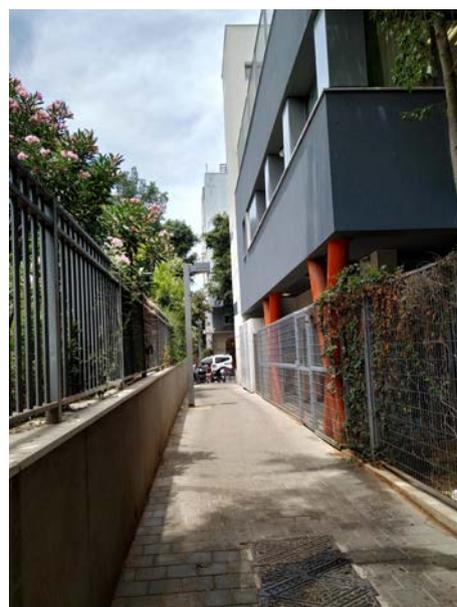
המשעול	הבלוק:	גוש/חלקה	צמוד לגינה:
סמטת התרסי	A 1-4	6212/479, 6958/88	היל
סמטת אגריפס	A 1-4	6958/105,104	
מעבר צפניה	A 5	6963/73	
סמטת עמוס	B 4	6957/269,68	סמטת עמוס
סמטת נורדאו	B 4	6957/203	סמטת עמוס
סמטת מיכה	B 6-7	6961/102	
מעבר וינר	C 5	6956/68	וינר
סמטת מרקביץ	C-D 6-7	6960/85	מרקביץ
סמטת מוצקין	C-D 6-7	6960/143	קהילת קנדה/טורונטו
סמטת אשתורי הפרחי	D 4	6214/396	גימפל/היוצר
סמטת ארבע ארצות	D 4	6214/396	גימפל/היוצר
מעבר פקיעין-בזל	D 5	6956/119,127	
סמטת נ"ס	E 4	6214/309,514,570,403,354	
סמטת גן מלץ	E 4	6214/682	מלץ
פסאז' אמסטרדם	E 4	6214/634	אמסטרדם
סמטת בן יהודה	E 8	6901/53	טאו
סמטת החובבים	E 8	6901/53	טאו
מעברי באר טוביה	F 6-7	6954/205,210	
סמטת וייס אייזק הירש	F 6-7	6902/230,99,176	
מדרגות מבוא יוסט	G 5	6902/177	
מעבר גוטליב	G 5	6215/119	גוטליב/פורסט היל
מעבר בירון-קורולנקו	G 6-7	7078/26,2	
מעברי גן ערן	G 8	6968/22	ערן
מעבר פרוג	H 6	7113/52	פרוג
סמטת 1112	I 0	6111/514	
סמטת 668	J 0	6111/514,246	השופטים
מעברי גן האם	J 1	6951/85	האם
סמטת זמנהוף	J 2	6951/126	
מעבר בית קרן קיימת	K 2	7111/2,24	קרונן
סמטת לב אברהם	L 2	6904/198	חיסין

מעבר גינת האם (לפני השיפוץ) (2019)

סמטת החובבים

מעבר וינר

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - פרוגרמות, מבנים ותשתיות

פרוגרמות בגינות:

1. מומלץ להתאים לאופי ונתוני כל גינה את הפרוגרמות המתאימות לה, בהתאם לחוזקות וההזדמנויות שזוהו בסקר זה (ראו טבלה בעמ' 202). זאת במטרה להשיג מגוון גינות המשרתות אוכלוסיות שונות. במיוחד מוצע לקדם או לחזק את הפרוגרמות הפרטניות לגינות הבאות:

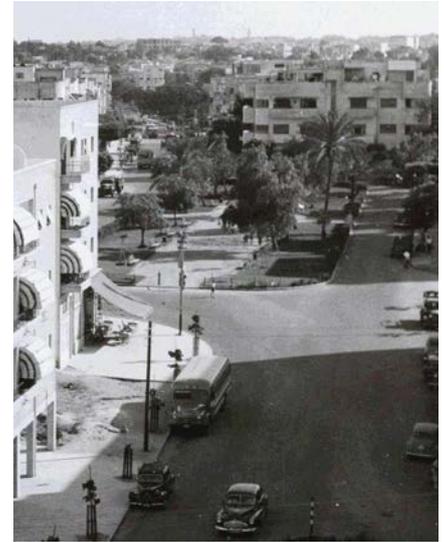
הגינה:	הבלוק:	הפרוגרמה:
סמטת עמוס	B4	גינת חורשה בפיתוח אקסטנסיבי
הנביאים	B5	שימוש מחדש בחלל חוץ לאירועים ציבוריים
הלן	C1-3	גן משחקים 'אחר' - שימוש בשורשי הפיקוס החשופים
מרקביץ'	C-D 6-7	העצמת הגינה הקהילתית
מחנות עולים	E1-3	שילוב גינה ציבורית עם פעילות תנועת נוער
מלץ	E4	גינה לשימוש הגיל הרך
דבורה אופמן	G6-7	גינת ספורט לקהלי יעד שונים

2. מומלץ להמנע מעודף פרוגרמות בגינות, ששטחן מצומצם יחסית, ולבחון את פיזור הפרוגרמות בראיה מרחבית-עירונית. במיוחד מומלץ לבחון צמצום פרוגרמות בגינות הבאות:

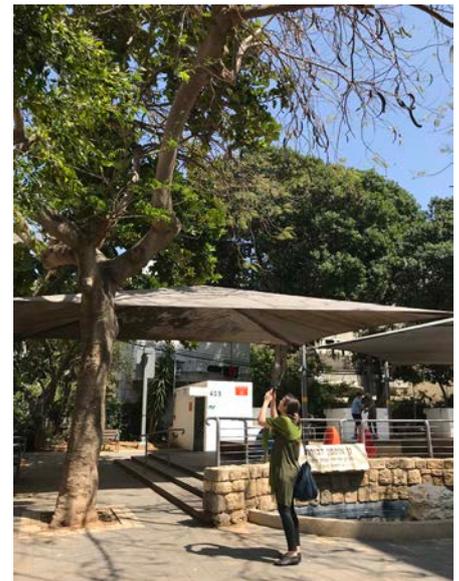
הגינה:	הבלוק:	הערות:
היל וברנדר	A1-4	איחוד גינת היל וברנדר יאפשר לוותר על פינת המשחקים הקטנה בגינת היל
וינר	C5	
האם	J1	

3. מומלץ כי אזור שהייה יחשב כפרוגרמה בפני עצמה ויוקדש עבורו המרחב הפיזי והנופי הנחוץ.

4. מתקני משחקים הינם מרכיב פרוגרמטי דומיננטי בגינות. מומלץ לבחון מתקני משחקים מסוגים וחומרים שונים שאינם סטנדרטיים, בהתאמה לאופי הגינות.

כיכר מסריק 1953 מבט לכיוון דרום. צילום: זולטן קלוגר, מקור: אתר תל אביב 100

גינת דבורה אופמן

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - פרוגרמות, מבנים ותשתיות

מבנים ותשתיות בגינות:

5. בכדי לשמור על גודל ואיכות השטח הפתוח בגינות יש לפעול להסדרת תשתיות ומתקני תשתית קיימים, ולמנוע הקמה עתידית של מתקנים אלה, על חשבון שטח הגינה.
6. מבני הטרנספורמציה בגינות המפורטות להלן, הינם מבנים היסטוריים ששימשו בעבר כמכוני מים. יש לידע את יח' השימור בנוגע לכל פעולה תכנונית עתידית הנוגעת למבנים אלה.
מומלץ לבחון את האפשרות להסב את השימוש בחדרי הטרנספורמציה לטובת הציבור. מכוני מים שהפכו לחדרי טרנספורמציה מצויים בגינות הבאות:

הגינה:	הבלוק:
היל וברנדר	A1-4
סמטת עמוס	B4
מחנות עולים	E1-3
מלץ	E4
פורסט היל	G5
דבורה אופמן	G6-7
רות	I4
קרוון	K2

מכון מים בסמטת עמוס

גינת ערן וכסלבאום

7. מומלץ לעודד שימוש במקלטים הקיימים בגינות, שלא בשעת חירום, לצרכי הציבור:

הגינה:	הבלוק:
דורה גימפל/הנביאים	B5
קרמסקי	B6-7
וינר	C-5
מרקביץ'	C-D 6-7
קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7
גימפל/היוצר	D4
גריזים ופקיעין	D5
טאו	E8
דבורה בארון	G2-3
ערן וכסלבאום	G8
דבורה אופמן	G6-7
פרוג	H6
מסריק	I3
רות	I4
השופטים	J0

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - פרוגרמות, מבנים ותשתיות

מבנים ותשתיות בגינות:

8. מומלץ לעודד "החזרתם" של הקיוסקים לגינות, באמצעות השמשת מבנים קיימים לטובת שימוש זה, בגינות הבאות:

הגינה:	הבלוק:
היל וברנדר	A1-4
דורה גימפל/הנביאים	B5
גריזים ופקיעין	D5
מלץ	E4
רות (קיים קיוסק פעיל)	I4

קיוסק בגינת רות, צילום: גבי סילבר

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - הממשק בין הגינה לסביבתה

גינות בממשק עם מבני ציבור:

1. מומלץ לפעול לחיזוק הקשר בין מבנה הציבור וגינות הבלוק הסמוכות אליהן באמצעות:
    - א. גישה ישירה בין הגינה למבנה הציבור והסרת גדרות קיימות.
    - ב. הפניית דופן פעילה של מבנה הציבור כלפי הגינה.
    - ג. שימוש בגינה לפעילות המתקיימת במבנה הציבור, במידת האפשר.
- הגינות בהן קיים ממשק עם מבני ציבור:

הגינה:	הבלוק:	מבנה הציבור:
היל וברנדר	A1-4	מרפאה וטרינרית עירונית
סמטת עמוס	B4	מרכז המגיד
הלן	C1-3	בית כנסת עטרת צבי
וינר	C-5	גני ילדים ומרכז להתפתחות הילד
גימפל/היוצר	D4	גן ילדים
גריזים ופקיעין	D5	עמותת אל סם
מחנות עולים	E1-3	צריפי פעילות מחנות עולים
מלץ	E4	גני ילדים
טאו	E8	בתי כנסת
גורן גולדשטיין	F8	מרכז קהילתי גורן גולדשטיין
פרוג	H6	מרכז קהילתי דב הוז
קריון	I3	בית ספר יסודי גבריאלי

מבנה מרכז המגיד בגינת סמטת עמוס

מרכז קהילתי דב הוז

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - הממשק בין הגינה לסביבתה

דפנות הגינות:

- יש לשים דגש על הטיפול בדפנות הגינה כחלק בלתי נפרד מהתכנון ומשיקום הגינה ומפעולות התחזוקה השוטפת.
- בעת תכנון דופן הגינה יש לאזן בין השיקולים להידוק התחימה או להגדלת החשיפה של הגינה.

דופן למגרשי מגורים:

- אגף שפ"ע יקבל לאחריותו את תיחום הגינות, סימון גבולות הגינה בגדר כמפורט להלן ואת תחזוקתן השוטפת בתיאום עם דיירי החלקות הגובלות, ככל הניתן.
- יש לקבוע הנחיות לסוגי גדרות מותרים בין הגינה למגרשי המגורים הצמודים אליה. מומלץ להעדיף גדר 'חיה' ו/או שאינה אטומה ולהגביל את גובהן של גדרות בנויות.
- בשימוש בצמחיה כגדר חיה מומלץ להשתמש בשיחים גדולים עם מופע צמחי צפוף, ושמירה על מרווחי שתילה על מנת למנוע אחזקה אינטנסיבית של גיזום בשלבים מאוחרים של השיח הבוגר. מומלץ לבחור בשיחים עם צימוח לגובה, לקבלת הפרדה מיטבית ופרטיות לדירות מגורים.
- מומלץ לפעול לשמירה על חצרות המגורים האחוריות, שיש להן תרומה לגינות אליהן הן צמודות, ולהבטיח שימור ונטיעה של צמחיה ועצים במרווח האחורי.
- מומלץ לא לאפשר רמפות ירידה לחניון בחצרות הגובלות בגינות ולהקפיד על עומק גנני לטובת צמחיה מלווה גדרות במרווחי הצד.
- חזיתות מבני מגורים הפונות לגינות גדס יטופלו כחזיתות קדמיות. מומלץ לפעול לשיפוץ חזיתות קיימות תוך הסדרת תשתיות כגון מזגנים.

דופן לרחוב:

- ככלל ולטובת היצירה של גינות המהוות מפלט פיזי, ויזואלי ורגשי מהעיר הסואנת מומלץ להעדיף תחימה והפנמה של הגינות, רצוי באמצעים טבעיים: מסלעות, שיחים ועצים.
- במקומות בהם קיימת מדרכה היקפית צרה מ-80 ס"מ לאורך דופן הגינה מומלץ לייצר כניסות תכופות לגינה.
- אין לאפשר חניה בצמוד לכניסות לגינות.

דופן גינת גימפל אל המבנים

דופן גינת חיסין לרחוב

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - צמחיה וחומרי גמר

נטיעות וצמחיה היסטורית בגינות:

1. שימור עצים בוגרים - בתכנון מחודש של הגנים יש לקחת בחשבון את הימצאותם של עצים בוגרים עם ערכיות נופיות גבוהה, ולשלבם בתכנון המחודש.
2. נטיעות רב דוריות - לצורך השלמת נטיעות ותכנון נטיעות עתידיות (תוך שימור מירבי של עצים בוגרים ועצי מופת) יש לייצר מיפוי סטטוס חיוניות העצים הקיימים - הכולל בחינה של מצב החיוניות של העצים. מיפוי זה יעשה ע"י אגרונום מומחה. בהתאם למסמך זה תוכן תכנית נטיעות משלימה לקבלת מופע רב דורי. מומלץ להעדיף שימוש בעצים המודגשים בטבלה בעמוד 169.
3. בגינות הסובלות ממחסור בהצללה מומלץ להגביר נטיעות:

הגינה:	הבלוק:
פרוג	H6
קריון	K2

חומריות בגינות:

4. מומלץ לפתח 'קטלוג פרטים וחומרי גמר' לגינות גדס, שיוכן על בסיס תיעוד הגינות ההיסטוריות הקיימות.
5. שבילים - מומלץ שימוש בחומרי גמר עם מופע המהדהד את מופע השבילים ההיסטוריים. מצעים מהודקים עם פולימר (anyway), בטון מסורק, בטון עם פיגמנט או חומר מונוליטי המייצר ייחודיות ושפה מקומית.
6. מומלץ להמנע ככל הניתן מגידור בתוך הגינות, להפרדה בין איזורים.

נטיעות וצמחיה במשעולי הולכי הרגל:

7. מומלץ לחזק את אופיים ה'ירוק' של המשעולים, לעודד נטיעת עצים וצמחיה לאורך המשעולים. יש לשקול החזרתם של אלמנטי קירוי עם צמחייה מטפסת. במיוחד מומלץ לטעת עצים במשעולים הבאים:

המשעול	הבלוק:
סמטת התרסי	A1-4
סמטת אגריפס	A1-4
סמטת מיכה	B6-7
מעבר וינר	C5
מעבר מרקביץ'	C-D 6-7
סמטת מוצקין	C-D 6-7
מעבר בן יהודה-קורלנקו	G6-7
מעבר פרוג	H6

8. מומלץ לקדם תכנון מותאם לכל משעולי הולכי הרגל לרבות תאורה, ריצופים מתאימים וצמחייה.

עץ זית בוגר בגינת חיסין

עץ פיקוס השדרות בשד' ז'ן ז'ורס

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - הגינות כמכלול

הגינות כמערכת אקולוגית עירונית:

1. מומלץ לקדם מחקר המשך בנוגע לגינות כמערכת אקולוגית עירונית ובמיוחד לבחון את תפקידן של הגינות כאגני ניקוז מקומיים.

2. מומלץ לפעול להגדלת כמות המשטחים הרכים והמחלחלים בגינות, כפי שהיה בעבר. הגדלת המשטחים הרכים תבצע באמצעות הוספת מדשאות וערוגות גינות מרובות שיחים ובאמצעות הצבתם של מתקני משחק ומתקנים נוספים על גבי משטחים רכים, ככל הניתן. מומלץ לבחון פרטי גמר וחומרים נוספים המאפשרים חלחול בגינות. במיוחד יש לפעול להגדלת המשטחים הרכים והמחלחלים בגינות הבאות בהן אחוז גבוה של משטחים קשים שאינם מחלחלים:

הגינה:	הבלוק:	אחוז משטחים קשים:
היל	A1-4	80%
וינר	C-5	60%
עמנואל הרומי	E1-3	90%
טאו	E8	65%
דבורה בארון	G2-3	70%
דבורה אופמן	G6-7	70%
ז'ן ז'ורס	G6-7	100%
פרוג	H6	85%
פינצ'וק	H8	60%
מסריק	I3	70%
רות	I4	75%

חורשת לטריס, שנות ה-40' (כיום גינת האם)

סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - הגינות כמכלול

יצירת מערך תנועה אלטרנטיבי להולכי רגל:

1. חיבור גינות הבלוק, מבני הציבור הממוקמים על גבי מגרשי גדס ומשעולי הולכי הרגל ליצירת מערכת תנועת הולכי רגל אלטרנטיבית, נעימה וירוקה במקביל לרחובות הראשיים באמצעים הבאים:
  - א. מיפוי באתר העירוני ובמפות נושאות.
  - ב. שילוט.
  - ג. סימון מעברי חציה במשעולי הולכי הרגל הבאים:

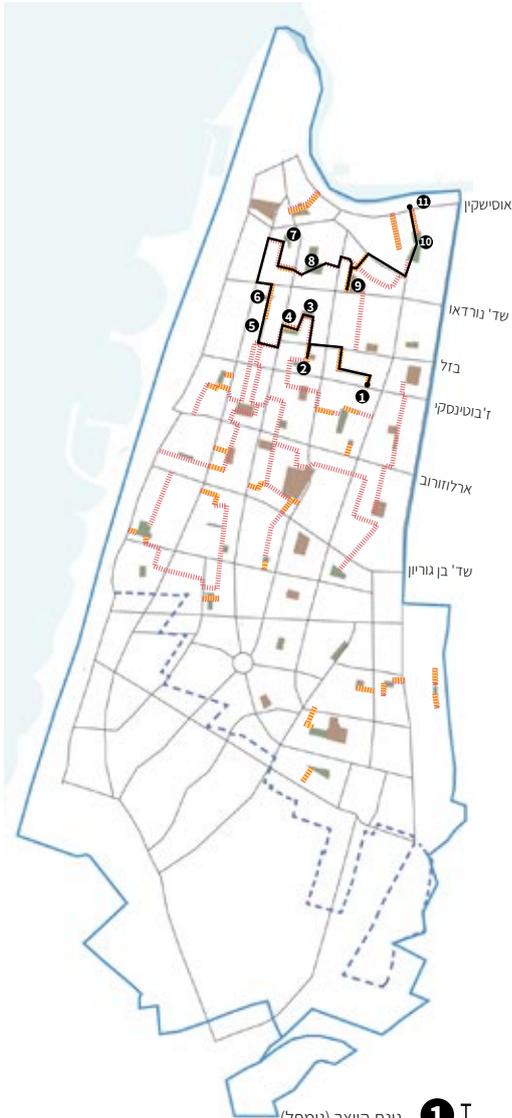
המשעול	הבלוק:	חציית רחוב:
סמטת התרסי	A1-4	שמעון התרסי
סמטת מיכה	B6-7	דיזינגוף
סמטת מוצקין	D4	נורדאו
מעבר אשתורי הפרחי	G6-7	ז'בוטינסקי
סמטת נ"ס	E4	ארבע ארצות
סמטת בן יהודה	E8	בן יהודה
מעבר בית קק"ל	K2	שפירא צבי הרמן
סמטת לב	L2	חיסין

■ גינה
■ מבנה ציבור
▬ משעולים
▬ מסלול אלטרנטיבי

מפת מסלולים אלטרנטיביים.

מסלול - חלק צפוני

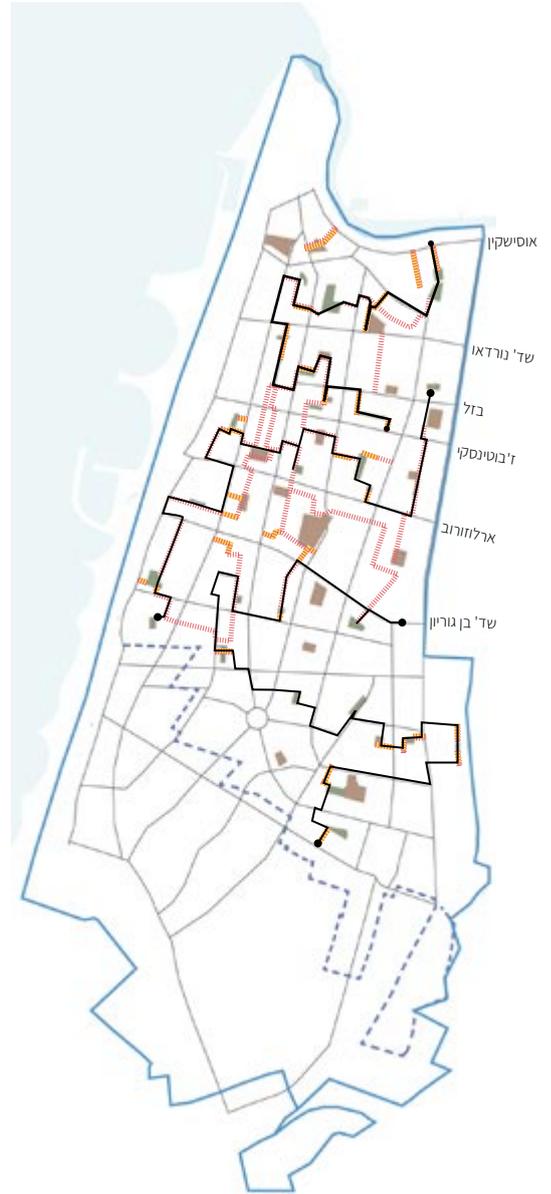
סה"כ אורך המסלול: 2,950 מטר
זמן (הליכה ממוצעת): 30-40 דקות

- 1 גינת היוצר (גימפל) D4
- 2 גינת גרזים ופקיעין D5
- 3 מחסן האופרה C5
- 4 גינת וינר C5
- 5 גינת טורונטו C-D 6-7
- 6 גינת מרקביץ' C-D 6-7
- 7 גינת קרמסקי B6-7
- 8 גינת הנביאים B5
- 9 סמטת עמוס B4
- 10 גינת היל וברנדר A1-4 B1-3
- 11 פארק ירקון

1,000 מטר

1,950 מטר

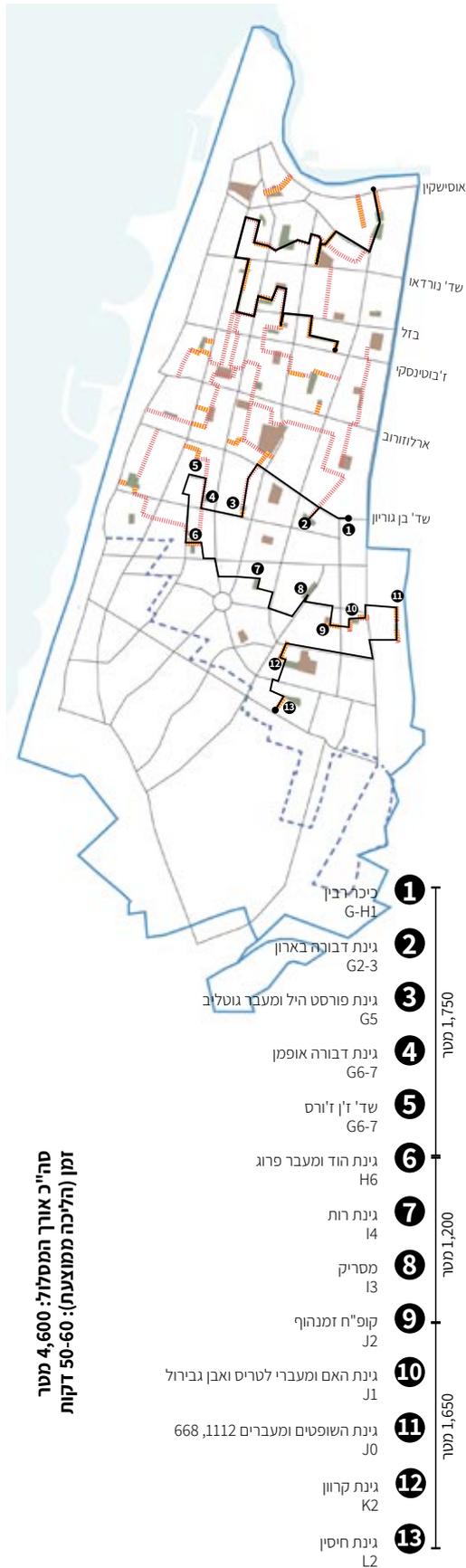
מסלולים אלטרנטיביים

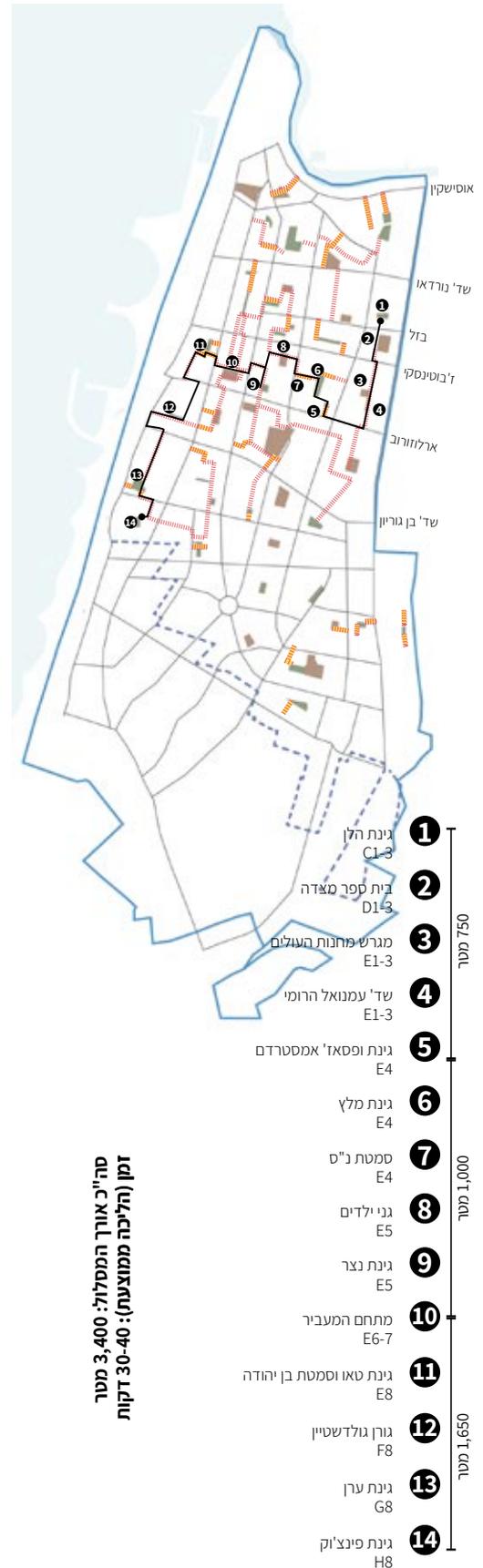
סיכום - מחקר גינות גדס - המלצות

תכנון עתידי - הגינות כמכלול

מסלול - חלק דרומי

מסלול - חלק אמצעי

סיכום - מחקר גינות גדס

המלצות פרטניות חוזקות והזדמנויות

הזדמנות	חוזקה ייחודית קיימת:	הבלוק:	הגינה:
חיזוק קשרי מבט ותנועה לירקון בציר רציף מגינת ברנדר	גן המציין אירוע היסטורי - חציית הירקון במלח"ע ה-1	A1-4	היל
סינרגיה בין המבנים ההיסטוריים והשימושים המתקיימים בהם לבין הפעילות בגינה	סיפור ייחודי: בית המטבחים בעבר - מרפאת היח' הוטרינרית העירונית כיום.	A1-4	ברנדר
להחזיר שטח פתוח ירוק לשימוש הציבור. פיילוט - גינת 'חורשה'	חורשת אקליפטוסים המהווה יחידת טבע אותנטית וייחודית בלב העיר	B4	סמטת עמוס
פיתוח חלל חוץ לאירועים ציבוריים	גינת גדס הראשונה. גינה גדולה ואיכותית במיוחד.	B5	דורה גימפל/הנביאים
פיילוט לבחינת הגינה כאגן חילחול שכונתי שימוש במקלט לפעילות רגישה הדורשת פרטיות	גינה אינטימית ושקטה. ריבוי משטחים רכים.	B6-7	קרמסקי
גן שעשועים 'אחר' תוך שימוש בשורשי הפיקוס הגלויים	עצי פיקוס גדולים עם שורשים גלויים - מופע פיסולי וייחודי	C1-3	הלן
פיתוח מימשק פעיל בין גן ילדים לגינה	אשכול גנים וטיפת חלב בדופן הגינה	C-5	וינר
העצמת הפעילות הקהילתית וקשירת שימוש במקלט הקיים אליה	גינה אינטימית ללא מימשק עם כבישים ובה גינה קהילתית פעילה	C-D 6-7	מרקביץ'
הידוק הקשר הצירי לגינת מרקביץ' ולמעבר קיים דרך המרכז החינוכי לגיל הרך ברחוב דיזינגוף 122	גינה צרה וארוכה מתוכננת כרצף איכותי של 'חדרי' פעילות חוץ לאורך ציר הליכה ראשי	C-D 6-7	קהילת קנדה/טורונטו
פיילוט לתכנון ופיתוח ממשק ראוי בין הגינה לבין חצרות הבתים הצמודים אליה	גינה אורכית בעלת נוכחות והשפעה משמעותיות בבלוק המקושרת היטב באמצעות משעולי הולכי רגל גובלת במספר רב של מגרשים פרטיים	D4	גימפל/היוצר
הרחבת שטח הגינה כמרחב שהייה ירוק ואיכותי בשילוב מבנים קיימים בשטח	מגרש גדול מוקף עצי פיקוס ותיקים היוצרים מרחב אינטימי, מוצל ומגונן	D5	גריזים ופקיעין
בחינה מחודשת של השטחים המוקצים לתנועת רכב לעומת תנועת ושהיית הולכי רגל	שדרת פיקוסים מרשימה ורחבה המגדירה מרחב נעים לשהייה ולמעבר	E1-3	עמנואל הרומי
פיילוט לשילוב גינה ציבורית בפעילות תנועת נוער	מרחב ירוק ביעוד שצ"פ בשימוש קהילתי	E1-3	מחנות עולים
גינה לשימוש הגיל הרך הרחבת שטח הגינה לשטח מכון המים שהוא ביעוד שצ"פ	גינה בעלת חזית צרה לרחוב המספקת סביבה מוגנת ובטוחה לילדים	E4	מלץ
גינה שהיא כתם טבע ירוק בלב העיר, ללא פרוגרמות או שימושים נוספים	פינת טבע 'פראי' בלב העיר	E4	אמסטרדם
פיילוט לחיזוק 'בעלות' הקהילה המקומית על הגינה באמצעות עידוד פתיחת מעברים בין חלקות מגורים לגינה	פתחים ומעברים קיימים בין מבני המגורים לגינה	E5	נצר

סיכום - מחקר גינות גדס

המלצות פרטניות חוזקות והזדמנויות

הגינה:	הבלוק:	חוזקה ייחודית קיימת:	הזדמנות
נצר	E5	פתחים ומעברים קיימים בין מבני המגורים לגינה	פיילוט לחיזוק 'בעלות' הקהילה המקומית על הגינה באמצעות עידוד פתיחת מעברים בין חלקות מגורים לגינה
טאו	F8	גינה ותיקה מופנמת ושקטה המהווה חלק מציר תנועת הולכי רגל אלטרנטיבי	פיתוח הממשק בין בתי הכנסת לגינה
גורן גולדשטיין	F8	נמצאת במקום בו היתה גינת בית החינוך לילדי העובדים. חיבור מוצלח למבנה ציבור.	קבוע מעמד הגינה כשצ"פ וחיבור משעול הולכי רגל לכיוון צפון
דבורה בארון	G2-3	גינה גדולה ביחס לבלוק. בעלת מרחב מרכזי גדול ומרוצף. מופנמת ושקטה	בחינת פתרונות ריצוף וחיפוי קרקע אלטרנטיביים במרחב המרכזי של הגינה
פורסט היל	G5	סיפור היסטורי: במקום היה מטה המשמר האזרחי של ההגנה. גינה קטנה ו'חבויה'	תכנון מחדש למיצוי טוב יותר של שטח הגינה, שימוש במבנה הטרפו, ככל שאינו פעיל
ערן וכסלבאום	G8	גינה ותיקה שנשתמרו בה עקרונות התכנון המקוריים, צמחיה ותיקה וחומרי גמר מקומיים	פיילוט לפיתוח עקרונות תכנוניים ופרטי גמר אופייניים לגינות גדס
דבורה אופמן	G6-7	הגינה היתה בעבר מגרש עמירם המיתולוגי, אחד ממגרשי הכדורסל הראשונים בעיר	פיתוח מרחב הגינה עבור פעילויות ספורטיביות המיועדות לקהלי יעד שונים
ז'ן ז'ורס	G6-7	עצי פיקוס ותיקים היוצרים שדרה ירוקה ומוצללת	בחינה מחדשת של השטחים המוקצים לתנועת רכב לעומת תנועת ושהיית הולכי רגל
פרוג	H6	מרחב עירוני פתוח פעיל ואיכותי המשמש קהילה מקומית ומחובר למרכז קהילתי	יצירת רצף שטחים פתוחים: גינת הוד, מעבר פרוג וגינת מעונות העובדים כשליד ירוק משמעותי בבלוק
פינצ'וק	H8	גינה ותיקה, מוצלת ומוגבהת מסביבתה עם גינה קהילתית מטופחת ומתקני עץ ייחודיים	פיתוח פרוגרמות ופעילויות מותאמות לקבוצות גיל שונות, תוך חיזוק הפעילות הקהילתית. בחינת ניצול הפרשי הטופוגרפיה לשימושים נוספים
מסריק	I3	מרחב עירוני שהוא בין גינה לכיכר	חיזוק הקשר בין הגינה לדפנות העירוניות הסובבות אותה באמצעות שינוי במערך תנועת כלי הרכב ו/או יצירת מעברים נוחים ובטיחותיים להולכי רגל
רות	I4	גינה ותיקה העונה באופן כמעט מושלם לעקרונות הגדסיים. יוצרת מרחב משמעותי, שקט וירוק בלב העיר, מוקפת עצי פיקוס ותיקים ושוקקת חיים.	שמירה על האיזון העדין הקיים בין מרכיבי השונים של הגינה. חיזוק הגינה באמצעות העצמת ערכיה הקיימים והשימושים במבנים הקיימים
השופטים	J0	גינה נטולת מתקנים מכל סוג שהוא, משמשת בעיקר למעבר ולשהייה	פיתוח אקסטנסיבי של גינה עירונית, תוך חיזוק הקשר הפיזי והתיפקודי בין הגינה למבני המגורים המקיפים אותה
האם	J1	גן נעלים - גינה-חורשה בעלת פרטי גמר ייחודיים ומוקפדים המקנים לגן אופי איכותי	צימצום הפרוגרמות לטובת מיקוד במספר מועט של שימושים שיאפשרו זה לזה מרחב מחיה. שימוש בשפת עיצוב נקייה המבוססת על הפרטים האיכותיים הקיימים.
קרונן	K2	גינה 'שונה': פרטי פיתוח לא סטנדרטיים ומשטחים לא מטופלים. בית ספר צמוד לגינה	בחינת הקשר בין גינה לבית ספר צמוד
חיסין	L2	גינה ותיקה ששמרה על אופיה ההיסטורי ועל רבים מהאלמנטים הנופיים האופייניים לתקופה בה נבנתה.	שיפוץ 'היסטורי' שיעצים את קסמה וייחודה של הגינה

סיכום - מחקר גינות גדס

המלצות פרטניות משעולים

המספר:	הבלוק:	בעלות פרטית על הקרקע:	הסדרה סטוטורית:	קישוריות למעברי חציה:	תכנון (ריצוף, דופן):	הוספת צמחייה:
התרסי	A1-4			חציית רח' שמעון התרסי		
אגריפס	A1-4					
עמוס	B4					
נורדאו	B4					
מיכה	B6-7			חציית רח' דיזינגוף		
וינר	C5		X יעוד נוכחי: שב"צ			
מרקביץ'	C-D 6-7					
מוצקין	C-D 6-7			חציית שד' נורדאו		
ארבע ארצות	D4					
אשתורי הפרחי	D4			חציית רח' ז'בוטינסקי		
פקיעין-בזל	D5		יעוד נוכחי: מגורים	חציית רח' בזל		
מלץ	E4		יעוד נוכחי: שב"צ			
נ"ס	E4			חציית רח' ארבע ארצות		
ארלזורוב-אמסטרדם	E4		יעוד נוכחי: מגורים			
בן יהודה	E8			חציית רח' בן יהודה		
החובבים	E8					
גוטליב	G5					
גן ערן-הירקון	G8					
גן ערן-גורדון	G8					
בן יהודה-קורלנקו	G6-7		יעוד נוכחי: שב"צ			
פרוג	H6		יעוד נוכחי: שב"צ			
השופטים	J0					
לטריס-גינת האם	J1					
אבן גבירול-גינת האם	J1					
בית קק"ל	K2		יעוד נוכחי: מגורים	חציית רח' שפירא צבי הרמן		
לב	L2					

סיכום - מחקר גינות גדס

המלצות פרטניות גינות חבויות

הגינה:	הבלוק:	שינוי יעוד סטטוטורי לשצ"פ:	תיאום מול אגף התנועה/ אגף דרכים ומאור לשינוי מערך הדרכים בגינה או בצמוד לה:	הגדרה או הרחבת תחום הגינה שבטיפול אגף שפ"ע:	חיבור לגינה קיימת:	פיתוח כגינה והנגשה לציבור:
היל	A1-4				חיבור לברנדר	
ברנדר	A1-4				חיבור להיל	
סמטת עמוס	B4	יעוד כיום: שב"צ				
דורה גימפל/הנביאים	B5					
קרמסקי	B6-7					
הלן	C1-3					
וינר	C-5					
מרקביץ'	C-D 6-7					
קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7	יעוד כיום: דרך				
גימפל/היוצר	D4					
גריזים ופקיעין	D5				חיבור לגריזים ופקיעין	
עמנואל הרומי	E1-3	יעוד כיום: דרך			חיבור למחנות עולים	
מחנות עולים	E1-3				חיבור לעמנואל הרומי	
מלץ	E4				חיבור מכון המים למלץ	
אמסטרדם	E4	יעוד כיום: מגורים				
נצר	E5					
טאו	F8	יעוד כיום: שב"צ				
גורן גולדשטיין	F8	יעוד כיום: שב"צ ומגורים				
דבורה בארון	G2-3					
פורסט היל	G5					
ערן וכסלבאום	G8					
דבורה אופמן	G6-7					
ז'ן ז'ורס	G6-7	יעוד כיום: דרך				
פרוג	H6	יעוד כיום: שב"צ				
פינצ'וק	H8					
מסריק	I3					
רות	I4					
השופטים	J0					
האם	J1					
קרוון	K2	יעוד כיום: שב"צ			חיבור מגרש החניה שליד מכון המים לגינה	
חיסין	L2					

סיכום - מחקר גינות גדס

המלצות פרטניות שימור

הגינה:	הבלוק:	הכנת תיק תיעוד לגינה וזיהוי פרטים לשימור:
היל	A1-4	
ברנדר	A1-4	
סמטת עמוס	B4	
דורה גימפל/הנביאים	B5	
קרמסקי	B6-7	
הלן	C1-3	
וינר	C-5	
מרקביץ'	C-D 6-7	
קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7	
גימפל/היוצר	D4	
גריזים ופקיעין	D5	
עמנואל הרומי	E1-3	
מחנות עולים	E1-3	
מלץ	E4	
אמסטרדם	E4	
נצר	E5	
טאו	F8	
גורן גולדשטיין	F8	
דבורה בארון	G2-3	
פורסט היל	G5	
ערן וכסלבאום	G8	
דבורה אופמן	G6-7	
ז'ן ז'ורס	G6-7	
פרוג	H6	
פינצ'וק	H8	
מסריק	I3	
רות	I4	
השופטים	J0	
האם	J1	
קרוון	K2	
חסיין	L2	

סיכום - מחקר גינות גדס

המלצות פרטניות דפנות הגינות

דפנות הגינות	דופן לרחוב:	דופן למבנה ציבור:	דופן למגורים:	הבלוק:	הגינה:
				A1-4	היל
				A1-4	ברנדר
				B4	סמטת עמוס
				B5	דורה גימפל/הנביאים
				B6-7	קרמסקי
				C1-3	הלן
				C-5	וינר
				C-D 6-7	מרקביץ'
				C-D 6-7	קהילת קנדה/טורונטו
				D4	גימפל/היוצר
				D5	גריזים ופקיעין
				E1-3	עמנואל הרומי
				E1-3	מחנות עולים
				E4	מלץ
				E4	אמסטרדם
				E5	נצר
				F8	טאו
				F8	גורן גולדשטיין
				G2-3	דבורה בארון
				G5	פורסט היל
				G8	ערן וכסלבאום
				G6-7	דבורה אופמן
				G6-7	ז'ן ז'ורס
				H6	פרוג
				H8	פינצ'וק
				I3	מסריק
				I4	רות
				J0	השופטים
				J1	האם
				K2	קריון
				L2	חיסין

סיכום - מחקר גינות גדס

המלצות פרטניות אקולוגיה עירונית

הגינה:	הבלוק:	צמצום משטחים קשים והגדלת משטחים מחלחלים:	מחסור בצל:
היל	A1-4	80% משטחים קשים	
ברנדר	A1-4	55% משטחים קשים	
סמטת עמוס	B4	60% משטחים קשים	
דורה גימפל/הנביאים	B5		
קרמסקי	B6-7		
הלן	C1-3	50% משטחים קשים	
וינר	C-5	60% משטחים קשים	
מרקביץ'	C-D 6-7	50% משטחים קשים	
קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7	50% משטחים קשים	
גימפל/היוצר	D4	55% משטחים קשים	
גריזים ופקיעין	D5	95% משטחים קשים	
עמנואל הרומי	E1-3	90% משטחים קשים	
מחנות עולים	E1-3		
מלץ	E4		
אמסטרדם	E4	50% משטחים קשים	
נצר	E5	55% משטחים קשים	
טאו	F8	65% משטחים קשים	
גורן גולדשטיין	F8		
דבורה בארון	G2-3	70% משטחים קשים	
פורסט היל	G5		
ערן וכסלבאום	G8	50% משטחים קשים	
דבורה אופמן	G6-7	70% משטחים קשים	
ז'ן ז'ורס	G6-7	100% משטחים קשים	
פרוג	H6	85% משטחים קשים	
פינצ'וק	H8	60% משטחים קשים	
מסריק	I3	70% משטחים קשים	
רות	I4	75% משטחים קשים	
השופטים	J0		
האם	J1	70% משטחים קשים	
קרוון	K2		
חיסין	L2		

סיכום - מחקר גינות גדס

המלצות פרטניות פרוגרמות בגינות

פרוגרמות בגינות

הגינה:	הבלוק:	השמשת מקלט קיים:	השמשת מכון מים:	השמשת מבנים קיימים לטובת בית קפה/קיוסק:	צמצום/שינוי פרוגרמות:
היל	A1-4				לוותר על פינת המשחקים
ברנדר	A1-4				
סמטת עמוס	B4				
דורה גימפל/הנביאים	B5				
קרמסקי	B6-7				
הלן	C1-3				
וינר	C-5				
מרקיץ'	C-D 6-7				
קהילת קנדה/טורונטו	C-D 6-7				
גימפל/היוצר	D4				
גריזים ופקיעין	D5				
עמנואל הרומי	E1-3				
מחנות עולים	E1-3				
מלץ	E4				
אמסטרדם	E4				
נצר	E5				
טאו	F8				
גורן גולדשטיין	F8				
דבורה בארון	G2-3				
פורסט היל	G5				
ערן וכסלבאום	G8				
דבורה אופמן	G6-7				
ז'ן ז'ורס	G6-7				
פרוג	H6				
פינצ'וק	H8				
מסריק	I3				
רות	I4			קיים קיוסק פעיל	
השופטים	J0				
האם	J1				
קרוון	K2				
חיסין	L2				

סיכום - מחקר גינות גדס

נתונים: גינות, מבני ציבור ומשעולים

מבני ציבור:	הבלוק:	גוש/חלקה
גני ילדים	A 5	6963/16
תיכון עירוני ה'	A 8	6962/52
מרכז קהילתי מגיד*	B 4	6957/68
בית כנסת עטרת צבי*	C 1-3	6214/48
מרכז קשישים*	C 5	6956/19
מחסן האופרה*	C 5	6956/19
בי"ס מצדה	D 1-3	6214/505
בית כנסת	D 5	6956/127
מגרש מחנות העולים*	E 1-3	6214/275,204
גני ילדים*	E 5	6955/34
מתחם המעביר	E 6-7	6901/192,193
בתי כנסת*	E 8	6901/53
מרכז לחינוך מדעי	F 1-3	6953/34
בית חנה/ בי"ס גרץ	F 5	6954/148
בית המהנדס		6954/17
בית אבות	F 6-7	6902/246
מרכז גורן גולדשטיין*	F 8	6902/38-41
עת"א מנהל ההנדסה	G 4	6215/394
בית כנסת וגן ילדים	H 4	6903/33,32
מרכז קהילתי דב הזז*	H 6	7113/49
בית כנסת	I 1	6952/78
יד שרה	J 2	6951/69
קופ"ח זמנהוף	J 2	6951/63
בית ספר גבריאלית*	K 2	7111/8
בתי כנסת	J 4	7092/97

* מופיעים בכרטיסי הגינות, ראה חוברת ב'

הגינה:	הבלוק:	גוש/חלקה
כיכר היל	A 1-4	6958/89,108
ברנדר		6958/155
סימטת עמוס	B 4	6957/68
גימפל/הנביאים	B 5	6959/75
קרמסקי/מיכה	B 6-7	6961/60
הלן	C 1-3	6214/29,461
וינר	C 5	6956/79
גימפל	D 4	6214/396
גריזים פ. פקיעין	D 5	6956/114
מרקוביץ פרדריק	C-D 6-7	6960/85
קהילת קנדה/טורונטו		6960/143
שד' עמנואל הרומי	E 1-3	6214/684
מלץ	E 4	6214/350
אמסטרדם		6214/634
נצר	E 5	6955/67
טאו	E 8	2901/53
גורן גולדשטיין	F 8	6902/19
דבורה ברון	G 2-3	6215/121
גוטליב/פורסט היל	G 5	6215/119
שד' ז'ן ז'ורס	G 6-7	7078/184
דבורה אופמן		7078/84
וכסלבאום ערן	G 8	6951/22
פרוג	H 6	7133/52
פינצ'וק	H 8	6968/157
כיכר מסריק	I 3	6952/139
רות/הנרייטה סולד	I 4	6903/91,93
השופטים	J 0	6111/514
האם/לטריס	J 1	6951/86
קרוון אברהם	K 2	7111/40
צמח נחום/חיסין	L 2	6904/197

סיכום - מחקר גינות גדס

נתונים: גינות, מבני ציבור ומשעולים

המשעול	הבלוק:	גוש/חלקה
סמטת התרסי וסמטת אגריפס*	A 1-4	6958/105,104
מעבר צפניה	A 5	6963/73
סמטת עמוס + סמטת נורדאו*	B 4	6957/269,203,68
סמטת מיכה*	B 6-7	6961/102
מעבר וינר*	C 5	6956/68
סמטת מרקביץ*	C 6-7	6960/85
סמטת אשתורי הפרחי*	D 4	6214/396
סמטת ארבע ארצות*	D 4	6214/396
מעבר פקיעין-באזל*	D 5	6956/119,127
סמטת נ"ס*	E 4	6214/309,514,570,403,354
סמטת גן מלץ*	E 4	6214/682
פסאז' אמסטרדם*	E 4	6214/682
סמטת בן יהודה*	E 8	6901/53
סמטת החובבים*	E 8	6901/53
מעברי באר טוביה	F 5	6954/205,210
סמטת וייס אייזק הירש	F 6-7	6902/230,99,176
מדרגות מבוא יוסט	F 6-7	6902/177
מעבר גוטליב*	G 5	6215/119
מעבר בירון-קורולנקו/ בית כנסת הצפון*	G 6-7	7078/26,2
מעברי גן ערן*	G 8	6968/22
מעבר פרוג*	H 6	7113/52
סמטת 1112*	I 0	6111/514
סמטת 668	J 0	6111/514,246
מעברי גן האם*	J 1	6951/85
סמטת זמנהוף	J 2	6951/126
מעבר בית קרן קיימת*	K 2	7111/2,24
סמטת לב אברהם*	L 2	6904/198

פרק 5 | ביבליוגרפיה

ספרות

Alweill, Yael (2016) **Anarchist City? Geddes's 1925 Anarchist Housing-Based Plan for Tel Aviv and the 2011 Housing Protests**, in White, R, Springer, S and Lopes de Souza, M (Ed.) *The practice of Freedom: Anarchism, Geography and the Spirit of Revolt*. London: Rowman & Littlefield International, Ltd: pp 43-63

Alweill, Yael & Noa Zemer (2019) **Housing-Based Urban Planning? Sir Patrick Geddes' Modern Masterplan for Tel Aviv, 1925**, in *Urban Planning*, Vol. 4 Issue 3 "Housing Builds Cities": pp. 167-185.

Balslev, Yaron Jørgen, Oded Potchter & Andreas Matzarakis (2015) **Climatic and thermal comfort analysis of the Tel-Aviv Geddes Plan: A historical perspective**, in *Building and Environment* Issue 93, Elsevier: pp 302-318

Batty, Michael (2009), **Centenary paper: The evolution of cities: Geddes, Abercrombie and the new physicalism**, in *The Town planning review* 80:6 (November 2009), pp.551-574.

Boardman, Philip (1944), **Patrick Geddes: Maker of the Future**, Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press

Bromley, Ray (2017) **Patrick Geddes and applied planning practice**, in *Landscape and Urban Planning* Issue 166, Elsevier: pp 82-84

Buder, Stanley (1990) **Visionaries and Planners: The Garden City Movement and the Modern Community**, New York and Oxford: Oxford University Press

Englander, Otto (1929), **Tel Aviv, Palästina**, in *Der Stadtebau* No. 2, Ed. Camilo Sitte, p. 48-50, Ernst Wasmuth, Berlin.

Frazer, Alfred (1973), **Modes of European Courtyard Design before the Medieval Cloister**, in *Gesta* Vol. 12, No. 1/2 (1973), The University of Chicago Press. pp. 1-12.

Geddes, Patrick (1904), **City development / a Study of Parks, Gardens and Culture-Institutes**, a report to the Carnegie Dunfermline Trust, Bournville, Birmingham: Saint George Press.

Geddes, Patrick (1915), **Cities in Evolution: an Introduction to the Town Planning Movement and to the Study of Civics**, London: Williams & Norgate

Geddes, Patrick (1919), **Town Planning towards City Development: a report to The Durbar of Indore**, Indore: Holkar State Printing Press.

Geddes, Patrick (1925), **Town-planning report -Jaffa and Tel-Aviv / by Patrick Geddes**.

Hall, Peter (1988), **Cities of Tomorrow**, Oxford and New York: Basil Blackwell.

Haworth, Rachel (2011) **Patrick Geddes' Concept of Conservative Surgery**, in *Architectural Heritage*, Volume 11 Issue 1, Page 37-42, ISSN 1350-7524 Available Online Feb 2011

Hyman, Benjamin (1994), **British Planners in Palestine 1918-1936**, Doctoral

thesis, The London School of Economics and Political Science. Retrieved on 16.3.19 from: <https://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.314262>

Hysler-Rubin, Noah (2009), **The changing appreciation of Patrick Geddes: a case study in planning history**, in Planning Perspectives Vol. 24, No. 3, July 2009, London: Routledge. pp. 349–366

Hysler-Rubin, Noah (2011), **Patrick Geddes and town planning: a critical view**, London : Routledge.

Hysler-Rubin, Noah (2013), **The celebration, condemnation and reinterpretation of the Geddes plan, 1925: the dynamic planning history of Tel Aviv**, in Urban History, 40, 1. Cambridge University Press: pp. 114-135

Kallus, Rachel (1997) **Patrick Geddes and the evolution of a housing type in Tel-Aviv**, in Planning Perspectives, 12:3, 281-320, DOI: 10.1080/026654397364663

Lock, David (1977). **Patrick Geddes: The conservative surgeon**. In Built Environment Quarterly, 3(4), 325-328. Retrieved November 9, 2020, from <http://www.jstor.org/stable/42921164>

Mualam, Nir (2017), **Geddes resurrected: The legacy of Sir Patrick Geddes in contemporary urban planning in Tel Aviv**, in Landscape and Urban Planning 166 (2017), pp. 57–70, Elsevier.

Panerai, Phillipe, Jean Castex & Jean-Charles Depaule (2004) **Urban Forms: the Death and Life of the Urban Block**, Oxford: Elsevier.

Payton, Neal (1995), **The machine in the garden city: Patrick Geddes' plan for Tel Aviv**, in Planning Perspectives, 10:4 (October 1995), pp. 359-381.

Pepler, George L. (1955), **Geddes' Contribution to Town Planning**, in The Town Planning Review, Vol. 26, No. 1 (Apr. 1955), pp. 19-24. Liverpool University Press.

Pounds, Norman J.G. (1973), **An Historical Georgraphy of Europe 450BC-AD130**, Cambridge University Press.

Rao-Cavale, Karthik (2016) **Patrick Geddes in India: Anti-colonial nationalism and the historicaltime of 'Cities in Evolution'**, in Landscape and Urban Planning 166: pp. 71-81

Simões Junior, José Geraldo (2010) **The town planning conference (London, 1910): International exchanges in the beginning of the modern urbanism**, in Cities, Nations, and Regions in Planning History session, 15th International Planning History Society Conference

Stern, Robert A. M, David Fishman & Jacob Tilove (2013), **Paradise Planned: The Garden Suburb and the Modern City**, The Monacelli Press.

Storey, Glenn (2004). **The Meaning of "Insula" in Roman Residential Terminology. Memoirs of the American Academy** in Rome, 49, 47-84. doi:10.2307/4238817

Tajchman, Kristina (2017) **An annotated reader of key works by Sir Patrick Geddes**, in Landscape and Urban Planning, Volume 166, 2017, pp. 106-109

Tyrwhitt, Jaqueline Ed. (1947), **Patrick Geddes in India**, London: Lund Humphries.

Unwin, Raymond (1911), **Town Planning in Practice: an Introduction to the Art of Designing Cities and Suburbs**, London: Adelphi Terrace

Unwin, Raymond (1912), **Nothing Gained by Overcrowding! How the Garden City type of development may benefit both Owner and Occupier**, P.S. King & Son.

Watkin, David (2000), **A History of Western Architecture** (Third edition), Laurence King Publishing.

Welter, Volker M. (2009), **The 1925 Master Plan for Tel-Aviv by Patrick Geddes**, in Israel Studies, vol 14, no.3, pp. 94-119, Brandeis University: Schusterman Center Publications, Ben-Gurion Research Institute for the Study of Israel and Zionism.

Woudstra, Jan (2018), **Designing the garden of Geddes: The master gardener and the profession of landscape architecture**, in Landscape and Urban Planning
Volume 178, October 2018, Elsevier, pp. 198-207.

Kallus, Rachel (1997), **Patrick Geddes and the evolution of a housing type in Tel-Aviv**, in Planning Perspectives, 12:3, pp. 281-320.

Weill-Rochant, Catherine (2003) **Myths and Buildings of Tel Aviv**, in Bulletin du Centre de recherche français à Jérusalem [Online], 12 | 2003, Online since 22 October 2007, Connection on 30 September 2016. URL :<http://bcrfj.revues.org/672>

Weill-Rochant, Catherine (2006), **Le Plan De Patrick Geddes Pour La 'Ville Blanche' De Tel Aviv: Une Part D'ombre Et De Lumière (French)**, Doctoral thesis, Université Paris 8 – Vincennes-Saint-Denis Institut Français D'urbanisme – Ecole Doctorale Ville Et Environnement. Retrieved on 10.3.19 from: <https://octaviana.fr/files/show/148579>

Weill-Rochant, Catherine (2008), **L'Atlas de Tel-Aviv (French)**, CNRS; Beaux livres edition.

Welter, Volker M. (2002) **Biopolis: Patrick Geddes and the City of Life**, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Welter, Volker M. (2009) **The 1925 Master Plan for Tel-Aviv by Patrick Geddes**. Israel Studies, 14(3), 94-119.

Woudstra, Jan (2018) **Designing the garden of Geddes: The master gardener and the profession of landscape architecture**, Landscape and Urban Planning, Volume 178 : pp. 198-207

Zaidman, Miki and Ruth Kark (2016), **Garden cities in the Jewish Yishuv**

דיקר, י (עורך) (1934) **הבניין במזרח הקרוב** תל אביב: ס. סוכודולר

דיקר, י (עורך) (1935) **הבניין במזרח הקרוב: עיתונו של חוג אדריכלים בא"י** תל אביב: מ. זילברשטיין

דראל-פוספלד, תמר (2012) **כפר סבא, עיר עם חותם נופי**, מתוך ליסובסקי, נורית ודיאנה דולב (עורכות) תבנית נוף: הגנים של ליפא יהלום ודן צור. בבל ומשכל. עמ' 290-315

דרויאנוב, אלתר (1936) **ספר תל אביב**. כרך ראשון, תל אביב: הוצאת "ועדת ספר תל אביב"

הלמן, ענת (2007), **אור וים הקיפוח: תרבות תל אביבית בתקופת המנדט**, חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה

השמשוני, ציון (1990), **קווי יסוד בבניינה של תל אביב**, אריאל כתב עת לידיעת ארץ ישראל, גליון 68-70, הוצאת ספרים אריאל, ירושלים.

זיידמן, מיקי ורות קרק (2009) **ראשיתה של תל אביב: מה בין "אחוזת בית" ל"עיר גנים"**, מתוך זמנים רבעון להיסטוריה, מספר 106, בית ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה: עמ' 8-21.

יהב, דן (2006), **גנים וגננות בתל אביב-יפו**, צ'ריקובר מוציאים לאור

כץ, יוסף (1985), **חברת אחוזת בית 1906-1909: הנחת היסודות להקמתה של תל אביב**, קתדרה 33 (תשמ"ה), עמ' 161-191 (הוצאת יד בן צבי).

מיטרני, קרן (2008) **"הנכס השמור" ויחסו לסביבה: המקרה של המרכז העירוני הישן של תל אביב**, חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה" אוניברסיטת בר אילן.

מיטרני, קרן ועדי סלע-וינר (2015), **כיכר צינה דיזנגוף - תל אביב- סקר תיעוד מתחמי**, הוכן בהזמנת המחלקה לשימור מבנים, מינהל הנדסה, עיריית תל אביב-יפו.

מרום, נתי (2009), **עיר עם קונספציה: מתכננים את תל אביב**, הוצאת בבל.

נדיבי, יהודה (1929) **תל אביב**, תל אביב: קרן היסוד.

נהרי, מיכל (2009), **כבוד לראשונים: הגנים הותיקים של תל אביב יפו, גן ונוף**, גליון מיוחד - מאה שנות תל אביב-יפו בראי הגינון והנוף, ספטמבר-אוקטובר 2009, עמ' 8-14.

פוצ'טר, עודד ולימור שעשוע-בר (2009) **שטחים ציבוריים פתוחים ירוקים בעיר תל אביב-יפו: היבטים סביבתיים, אקלימיים ואקולוגיים**, מתוך קיפניס, ברוך (עורך) תל אביב-יפו: מפרבר עיר גנים לעיר עולם. חיפה: פרדס הוצאה לאור. עמ' 377-402.

פניגר, נטע (2009), **תיאוריה ותכנון המרחב הציבורי הפתוח בתוכניותיהם של קאופמן וגדס לתל אביב**, מחקר מגיסטר למדעים, הטכניון מכון טכנולוגי לישראל.

פניגר, נטע וטל אלון-מוזס (2016), **האור, האור והים: תכנון רצועת החוף כמרחב ציבורי בתכנית קאופמן לתל אביב והשוואתה לתכנית גדס**, בתוך ריכארד קאופמן והפרוייקט הציוני, בעריכת מרינה אפשטיין-פלוש, מיכאל לזין וצפיר פיינהולץ, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2016, עמ' 48-63

רולבין, גלית (2012), **השפעת אופן ביטוי קונספט יצירת רשת שטחים פתוחים סמי ציבוריים בבלוקי מגורים בתכנית גדס לתל אביב על הטמעתו במרקם אורבני של נוף תרבות 'העיר הלבנה'**, עבודה סמינריונית מסכמת בקורס 'סמינר בשימור גנים הסטוריים' בהנחיית עדה סגרה, הטכניון מכון טכנולוגי לישראל.

שחורי, אילן (2020) **השריף של תל אביב**, מתוך: סגולה, מגזין הישראלי להיסטוריה. גיליון 120: עמ' 36-47

שחורי, אילן (2013), **חלום שהפך לכרך: תל אביב**, לידה וצמיחה: העיר שהולידה מדינה, הוצאת תל אביב שלי

שחורי, אילן, **תל אביב בית המטבחים - או הסליק הסודי**, מתוך: אתר "תיור ישראלי"

הערך 'יעקב בן סירה (פישמון)' - עמ' 858 ב'אנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו', כרך 2 מאת דוד תדהר (1949), אוחד בתאריך 12.3.19: <http://www.tidhar.tourolib.org/tidhar/view/2/858>

הערך סעדיה שושני (רוזנרוט)' - עמ' 2827 ב'אנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו', כרך 7 מאת דוד תדהר (1949), אוחד בתאריך 12.3.19: <http://www.tidhar.tourolib.org/tidhar/view/7/2827>

'ידיעות עיריית תל אביב'/'תל אביב הגדולה':

- שושני, סעדיה (1942), **נכסי הירק העירוניים בתל אביב בעשרים השנים האחרונות**, ידיעות עיריית תל אביב, תוספת לספר השנה תש"ב (במקום גליונות 10-11), 1942, עמ' 12.
- שושני, סעדיה (1952), **תל אביב- עיר גנים, תל אביב הגדולה: חוברת מוקדשת להרחבת העיר ולפיתוחה**, בעריכת א.ז. בן-ישי, חוברת 1-3, השנה ה-22, יוני-אוגוסט 1952, עמ' 11-12.
- ביאליק, ח.נ. (1932), **מה לעשות לשכלולה של תל אביב? הצעות מפי תושבי העיר**, ידיעות עיריית תל אביב, גליון 1, 16 אוקטובר 1932, עמ' 17.
- רוקח, ישראל (1943), **הרחבת גבולות תל אביב- מה פירושה?**, ידיעות עיריית תל אביב, חוברת מוקדשת להרחבת גבולותיה של העיר תל אביב, גליון 12, נובמבר-דצמבר 1943, עמ' 149-151.
- שיפמן, יעקב (1933), **פרובלימות ההרחבה של תל-אביב**, ידיעות עיריית תל אביב, גליון 4, ינואר 1933, עמ' 99-100.
- שיפמן, יעקב (1933), **תל אביב בגידולה ובהרחבותה**, ידיעות עיריית תל אביב, גליון 6, מרץ 1933, עמ' 177-179.

מסמכי מדיניות ודוח"ות עירוניים:

- **White City of Tel Aviv – The Modern Movement** (2003) Report of the 27th Session of the World Heritage Committee, Unesco
- **הנחיות עיצוב מבנים באזור ההכרזה**, רובעים 3-4 (2018) עיריית תל אביב-יפו
- **סקר תשתיות טבע עירוני** (2012) עיריית תל אביב-יפו
- **הליכתיות בתל אביב-יפו: סל כלים לעידוד הליכה ברגל במרכז העיר** (2018) משרד רם אייזנברג בהזמנת עיריית תל אביב-יפו
- **פקודת בניין ערים** (1921)

ארכיונים

British National Archives
ארכיון אגף שפ"ע, עיריית תל אביב
ארכיון העיר תל אביב
ארכיון המדינה (גנזך המדינה)
ארכיון עיתונות יהודית היסטורית
ארכיון צה"ל ומערכת הביחון
ארכיון קק"ל
ארכיון תיקי בניין, מנהל הנדסה, עיריית תל אביב
אוסף מטסון
הארכיון הציוני המרכזי בירושלים
הספרייה הלאומית, האוניברסיטה העברית בירושלים
המחלקה לגיאוגרפיה, האוניברסיטה העברית בירושלים
המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת ת"א
המרכז למיפוי ישראל (מפ"י)
הצלמניה
יחידת השימור, עיריית תל אביב
לשכת העיתונות הממשלתית
ספריית המפות ע"ש מיכה גרנית בחוג לגיאוגרפיה ולסביבת האדם - אוניברסיטת ת"א
ספריית המדינה, אוניברסיטת חיפה

אתרי אינטרנט

GIS עיריית תל אביב
Google street view
אתר אריה שרון
אתר הסקר הארכיאולוגי של ישראל – רשות העתיקות
אתר ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית
בלוג טיול בעיר, תפוז
ישראל נגלת לעין
מנהל התכנון - תכנון זמין
פיקוויקי, מאגר התמונות של ישראל
תל אביב 100: האנציקלופדיה העירונית

פרק 6 | נספחים

226 ..... נספח 1: שיחה עם דני קרוון

228 ..... נספח 2: פגישה עם יפה בן אליהו

230 ..... נספח 3: מכתבים, עיריית תל אביב

נספח 1: שיחה עם דני קרוון

שיחה עם דני קרוון - מידע על גינות גדס ומחלקת הנטיעות בראשות אברהם קרוון

16:30-18:00, 2019 אפריל 1 שני יום

נוכחים: דני קרוון, הדס גולדברשט-נבו, רקפת סיני, עדי הר-נוי ורות ליברטי-שלו.

היה לי ויכוח עם אבא שלי למה הוא עושה גינות שמחקות את הטבע ולא מסוגננות כמו בצרפת? הוא אמר שהוא עושה זאת כי הטבע הולך ונעלם. הוא גדל באנגליה והביא את התרבות של הגן האנגלי, זאת בניגוד לרוקח שחשב למשל שהגינה צריכה להיות סגורה ותחומה.

הגינות שלו תמיד היו עם קווים חופשיים. היה לו בעירייה אסיסטנט בנה לו מודלים, ומהנדס העיר

היה עוזר לו בשרטוט תכניות, אבל בעיקר הוא סימן את תכנית הגן בשטח.

אבי היה ידען בכל הנוגע לצמחייה ארץ ישראלית ובפרט צמחיית איזור החוף. הוא היה אוטודידקט,

אבל כל כך מומחה שהציעו לו לתכנן את הגן הבוטני באוניברסיטה העברית. הוא אמר ששייך לאיזור

החוף.

קרוון מאד אהב לעבוד עם כורכר, מדרגות מכורכר. אין ספק שלקח בחשבון צבע פריחה וצבע

עלווה, צורת העלים ואיזורים של שתילה.

הוא החליף את מנהל המחלקה משל, כי לא רצו שיביאו מנהל מבחוץ. הצביעו עבורו. הוא קיבל את

סגל הזקן כראש מחלקה. צבי דקל שיפץ את גן עצמאות, וחיכה את האבנים מכורכר בחומרים

אחרים. הוא הציע את ע. הלל אחרי, אבל אחרי חודשים ספורים הוא החליט שזה לא בשבילו. עיריית

הוא שתל

לא היה לו קשר ישיר עם תכנית גדס, אבל בכל המגרשים הריקים שהיו שייכים לעירייה הוא שתל

עצים. היה מכתב מרוקח שנוזף בו שיפסיק עם הנטיעות של חורשות בכל מגרש.

גן הירק של בתי הספר - ליד מרמורק. הילדים היו מגדלים ומקבלים בטו בשבט שתיל אמנון ותמר.

עבודות של קירות ומדרגות מכורכר- היה בגן הנביאים, בגן העצמאות. דוגמא טובה זה הקירות ביפו

העתיקה בצד הצפוני של גן הפסגה

היתה מחשבה על שפה מקומית, גם בצמחייה וגם בשימוש בכורכר. הוא ניסה לביית כאן צמחייה

שעשויה להשתלב באקים המקומי. הביא דקלים מעיראק, היה הראשון להעתיק עצי זית. אנשים.

חשבו שזה לא ייקלט, אבל הוא ניסה.

ליפא יהלום היה בא להתייעץ איתו, עולה לרגל, לגבי טרסות וצמחייה

הפיקוסים כבר היו לפני שהוא התחיל לעבוד, והמשיך שתול אותן כי הם צומחים מהר, גדלים

מייחורים, ונותנים צל. חלק מהם גם לא מלכלכים. היתה כנימה לפרחי הדר, אבל הביאו צירעה

שחיסלה את הכנימה, וכנראה זו גם גרמה לפיקוסים לעשות יותר פירות וללכלך יותר.

מאד אהב שיקמים, שימר את השיקמים במלך ג'ורג', ובדרך יפו-רמלה הוא העביר שיקמה הצידה כדי

של תפריע לסלילת הכביש.

בגינה של שדה אברהם קרוון נתן עצים וצמחייה שיודעת לעמוד במליחות ורוחות: אשלים, מלוח

כיפח (אחר כך התברר שהוא מאד משתלט, כמו נר הלילה),

לא השתמש בעצי פרי כי הם מביאים יתושים וזבובים.

לא השתמש בצברים, לא כך כך אהב פרחים בפני עצמם אלא כחלק מהצמחייה.

בסוף שדרות בן ציון היה מעגל תנועה, ושם הוא שתל וורדים אדומים. אבל ביפו לא הסכים.

ידע לשלב צמחים במיקומים נכונים אקלימית

נספח 1: שיחה עם דני קרוון

הוא הביא לארץ את עצי הכורזיה, ואת השיח של אל תיגע בי. עזר בתכנון בית הקברות של קיבוץ שובל ששם גרה אחותו של דני, ושם הוא קבור. תכנן את בית הקברות של נחלת יצחק. בגן העצמאות משמאל למדרגות הגדולות בכניסה הוא שתל? צבי דקל שיכנע שזה ראוי לשימור ושלא יהרסו. בגן מאיר היתה חומה ושער שפירקו אחרי שהיה שם אונס. גינת קרוון היתה ריקה, לא היה כאן כלום. בהתחלה היה צריך עם פרות, והרוב היה שטח חשוף שהיו עושים בו כל מיני תערוכות. היתה שיקמה ענקית שבכניסה לבית הספר, אבל הוא איפשר לעקור אותה כי הפירות שלה, הג'ומסים, היה נדבקים לרגליים של הילדים בבית הספר ומלכלכים. הגינה היתה מוזנחת ואמא של דני היתה מאד לא רוצה מזה. כשזכנו במגרשים מקקל לא היה הרבה באיזור. עברנו לבית הזה עם עץ סיקאס. כיכר רבין היתה שלולית חורף, כיכר היכל התרבות היתה מן מגרש של חומרי בנייה. בגן יעקב ביב הצריך של יהושע שהיו לו כל מיני חיות. קירות מאבנים שטוחות או בלטות שטוחות שבורות משוכבות- המצאה שלו, זה מה שעשה בגינת קרוון. הוא שתל זיתים כי הם מקומיים ועושים צל. בשדרות הוא שתל דקלים. השבילים היו מאדמה מהודקת עם מי מלח, היו מרטיבים ומהדקים כל כמה זמן. אמפיתיאטרון מכורכר מלאכותי- משהו שדני עצמו עשה, על בסיס המשתלה של אהרונסון בחדרה (גן יד לבנים). בגן מאיר היו ערוגות ודקלים קטנים שסימלו את גני הברון. במקום זה יעל מוריה יצרה אוטוסטרדה עם ספסלים, זה אסון. הוא עשה לגן מאיר כניסה מתעקלת ופרגולה בקצה. הבריכה סימלה את הכינרת ולכן הושפה בעתי אקליפטוס. שביל הברושים (לכיוון מועדון הלהט"ב) סימל את הקרון, כל הגן היה סימבולי לארץ. מנהל קרן תל אביב- יהודה בן יהודה, נפטר לא מזמן. גן שושני- על שם סעדיה שושני, עם אפיתיאטרון על שיפוע טבעי. סעדיה שושני היה חבר מועצת העיר ממפלגת בעלי הבתים, מטעם ממועצת העיר היה ממונה על הגנים. מיש בפועל ביצעו היו מחלקת הנטיעות. במחלקת הנטיעות היה סגנים: כהני שהיה ראש איזור תחתיו, היה דוכובני שהתפאר שהוא עשה את גן יעקב. אפשר לשאול את צבי דקל איך קוראים לגינה האחת שהוא תכנן בצפון (צבי דקל עובד הרבה עם דני, היו יחד בקיבוץ הראל). במשתלה היה גם מחסן ציוד טכני- מכסחות דשא וכו'- שנוהל על ידי דוד של כהני. היתה לו משתלה משלו של מחלקת הנטיעות של העירייה על שפת הירקון ממערב לאנדרטה בכיכר היל, ליד קולנוע פ. אר. אחר כך המשתלה עברה לשכונת המשתלה בתל אביב. הוא היה מגדל שם את הצמחייה שבה הוא השתמש בגנים. דני זוכר את הטיוול כילד לגן הנביאים, הצטלם עם אחותו על המדרגות שם. הוא ניסה לשלב גופי מים ואמנות בגן. הניח סלעים ואבנים כפסלים המרחב. הנהג של אברהם קרוון- עדיים חי, אולי יזכור עוד. דני יכול לתת את השם שלו. התכנון החדש של גינת קרוון- יעל מוריה. בין בית ספר ספרא לבי"ס הכרמל (גבריאל) הוא שתל בגונווילאה עם פריחה אדומה חזקה. על שם רחוב הכרמל שהתחיל מהשוק בדרום עד כיכר מסריק. מתכנן להוציא ספר חדש לזכר אביו: "האיש שצבע את העיר בירוק". רוצה לברר מתי נשתלו חורשות. הבת- נעה כהן- קרוון - תדע אם יש תמונות של גינות.

נספח 2: פגישה עם יפה בן אליהו

מחקר גינות גדס- פגישה עם יפה בן אליהו, מנהלת המחלקה לתכנון וניהול פרויקטים, אגף שפ"ע, עיריית תל אביב

ום ראשון 16 ספטמבר 2018 14:00-16:00

זכרות: יפה בן-אליהו, עדי רוז, הדס גולדברשט, עדי הר-נוי, רות ליברטי-שלו

פה בן אליהו 053-2502033 | Ben-eliyaho_y@mail.tel-aviv.gov.il

רקע לדיון:

מטרת הפגישה: לקבל מידע מיפה על האופן בו מנהלת הגינות בעירייה.

בפתיחה הוצגו כיווני המחקר של גינות גדס והמבנה המוצע לניתוח הגינות ולכרטיסיות גינה.

כללי:

ש להבחין בין חללים עירוניים פתוחים מסוג רחבות או כיכרות לבין גינות שהן מקום עם צמחיה, צל, עצים. למשל גינת דוב הוז היא כבר לא גינה.

ככלל, יש גינות פעילות יותר ופחות. נכנסים לתכנון אם יש הרבה תלונות מהציבור, או אם מזמן לא שיפצו. באופן כללי מוכר מצב של תלונות מתושבים צמודים לגינות על רעש מפעילות בגינה, לעומת בקשות של תושבים מהמעגל הרחב יותר למתקני שעשועים או מתקנים אחרים

הרבה שנים היתה הזנחה של הגנים במרכז כי מרבית המשאבים הופנו לדרום העיר. בעקבות פניות של תושבים נכנסו לשיפוץ גינות במרכז העיר.

חסר מידע מסודר פיזי והסטורי (מי המתכננים, נטיעות בעבר וכו'), כרטיסיה לכל גינה יכולה מאד לעזור.

הנחיות בסיסיות לכל הגינות:

לא קיים מערך הנחיות מסודר שכל מתכנן מקבל. עם זאת, קיימות המוסכמות הבאות:

- א. לא פוגעים בעצים קיימים.
- ב. הימנעות/ מיעוט של שיחיות- הכלבים מכסחים אותן, הם מלכודת לאשפה. בגינות חדשות המגמה היא לא להכניס שיחיות אלא רק בשוליים.
- ג. משטחים (ריצוף, גומי, אדמה, דשא וכו') לפי הדרישות של התושבים. נמנעים ככל האפשר משימוש במשטחי/ ארגזי חול (בגלל צואת חתולים)
- ד. המגמה העכשווית- לפתוח את הגינות כלפי הרחוב.
- ה. אין הנחיות לצמחיה חדשה, אין פלטה של צמחייה לנטיעה. אם צוות המחקר יציע רשימה של עצים ושיחים אופייניים קיימים, **יפה תוכל לזהות ביניהם עצים ושיחים מומלצים להמשך שימוש.**
- ו. מתקני משחק- מצד התושבים יש דרישה למתקן משחקים בכל גינה. המגמה העכשווית- חזרה למתקני תכנון מעץ.
- ז. הצללה על מגרש משחקים חובה

נספח 2: פגישה עם יפה בן אליהו

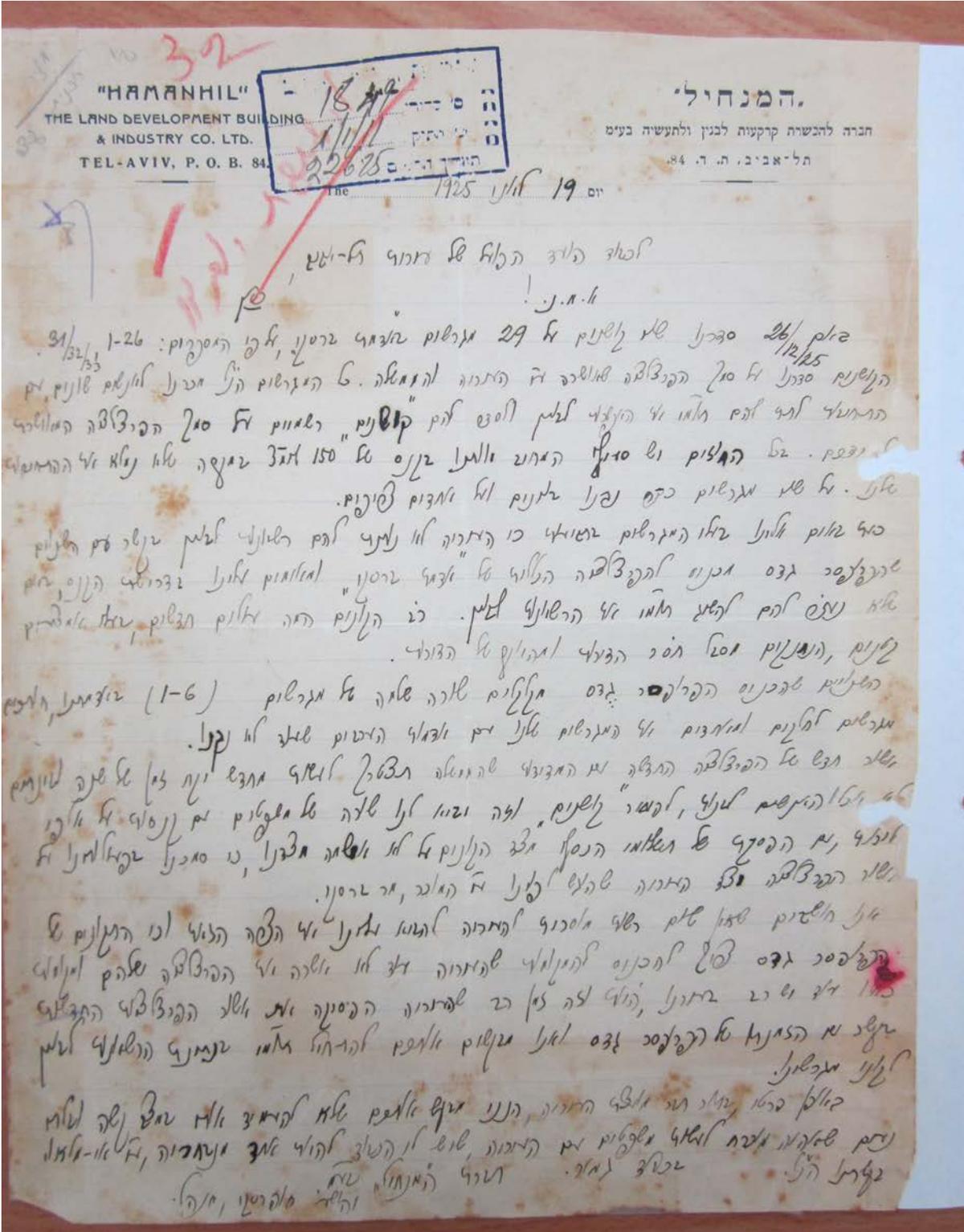
- ח. אין תכתיב לכמות צל על הגן עצמו.
- ט. הנגשה: ספסלים על השביל, רמפות תקניות.
- י. בטיחות: גדרות היקפיות סביב מתקן המשחקים בקרבה לכביש של 15 מ' ומטה, עומק מים בבריכות ביולוגיות (כיום קיימות רק בגנים גדולים כיון שנדרש חדר משאבות גדול)
- יא. תאורה: בשבילים. לא היה שימוש עדיין בתאורה סולארית.
- יב. לא מוסיפים מתקנים כמו מקלטים או טרפו. מעודדים צמצום או שיקוע תת קרקעי של טרפואים היכן שמתאפשר מול חברת חשמל.
- גנים בתכנון ובביצוע:
- הסתיימו דבורה בארון, דבורה אופמן, גן גימפל, גינת פינצ'וק
  - בעבודה בשטח: - גן האם, בקרוב גן טאו (תקציב של 5.1 מליון, נחשב לשיפוץ קטן)
  - בתכנון לשנה הבאה- כיכר היל (יהיה שיתוף ציבור), גן מהרל
  - תכנון וביצוע ב-2020 -גן חיסין
  - גן רות - היו הרבה תלונות של התושבים. קודמו כמה חלופות תכנון, אבל נכון להיום הוקפא והושם בצד.
- גופים אחראים על גינות משיקים לשפ"ע :
- השמשה של מקלטים- באחריות מחלקת מקלטים בעירייה.
  - אירועים בגינות - באחריות מינהל קהילה.
  - תחזוקה- אצל שפ"ע. תחזוקת מתקני משחק- שפרא בתוך שפע.
  - מגע עם הקהילה- מינהל קהילה
  - גינות קהילתיות- היחידה לאיכות הסביבה. כיום קיימות בעיקר בלב העיר או בצפון. באיזור שלנו- בגינת רופין, גן זיסו, גינת דבורה בארון.
  - המוקד העירוני - פניות תושבים לשפ"ע בנוגע לגינות שיתוף הציבור בתהליך התכנון של הגינות
  - שיתוף ציבור - מציגים רעיון תכנוני ראשוני, מינהל קהילה מזמינים תושבים למפגש (מחלקים פלאיירים). נפגשים במתנ"ס עם האדריכל שמציג תכנון רעיוני + פגישה שנייה שמציגה תוצרים, לפעמים גם שלישית.
  - שיקום שיפור תשתיות (ששת)- מינהל קהילה מפרסם באינטרנט הודעה ואנשים כותבים נחוץ/ רצוי .
  - יידוע ציבור
  - מה מבקשים תושבים :
  - א. מתקני כושר
  - ב. מתקני משחק לקטנים/ יותר גדולים
  - ג. פינות כלבים
  - ד. שבילים נגישים
  - ה. צל
  - ו. פרחים\מדשאות
  - ז. שקט
  - ח. חניונים תת קרקעיים
  - ט. בטיחות לילדים (כבישים)
  - י. בטיחות למבוגרים (תאורה, ללא מקומות מוסתרים)
  - יא. קיוסק - התב"ע הקיימת לא מתירה קיוסקים. היו מחשבות על קיוסקים על גלגלים.

נספחים

נספח 3: מכתבים, עיריית תל אביב

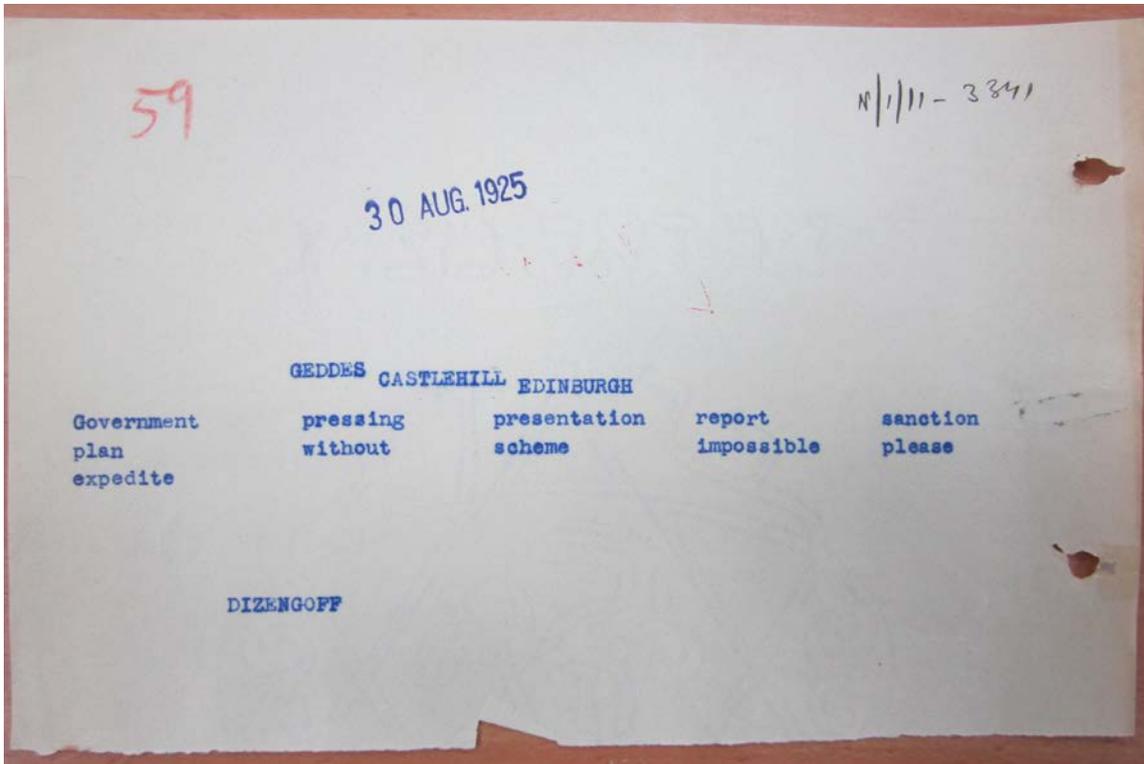
מקור: עיריית תל אביב-יפו, הארכיון ההיסטורי.
שם התיק: 1/11 מ תוכנית גדס
תאריך: מרץ-אוקטובר 1925

תלונות בעלי קרקעות 'המנחיל' לתכנית גדס, יוני 1925

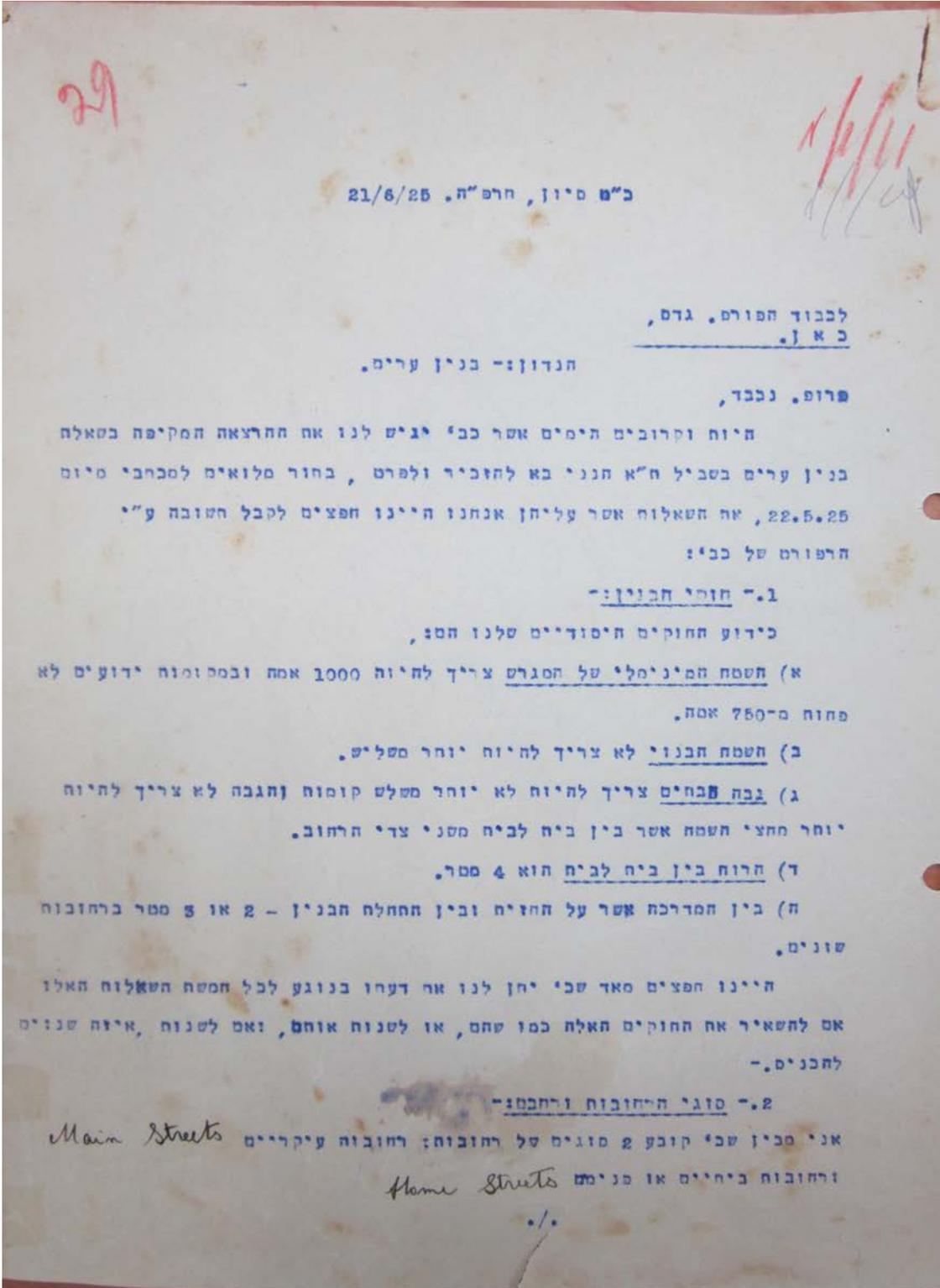

מברק ממאיר דיזינגוף (ראש העיר) לגדס בבקשה להעברת התכנית, אוגוסט 1925

הנחיות העירייה לגדס, יוני 1925

הנחיות העירייה לגדס, יוני 1925

" 2 "

הננו מבקשים לכבד לנו איזה רחב צריך לחת בדרך כלל לרחובות העיקריים ואיזה רחב לרחובות הפמסיים, ב"כ אולי כב' יקבע עוד סוג שלישי ויחן גם את הרחב שלו, כל זה בשביל התפתחות העיר לעתיד.

3. נחוץ מאד שב' יראה לנו על החכניה ויבאר את הפרטים כפורט את המסומה אשר הנתו קובע בעירנו בשביל:

(א) שוקים; שוק מרכזי, שוקים מקומיים, שוקים סמוכים או פחוטים וכו'.

(ב) ביה מטבחים.

(ג) מרכז או מרכזים לטקסיה.

(ד) לקבע אזורים בשביל מסחר והנוויה.

(ה) מקום או מקומות לסנסוריום בשיל גדולים וילדים.

(ו) ביה הקברות.

4. ע"ד הסרסואי:

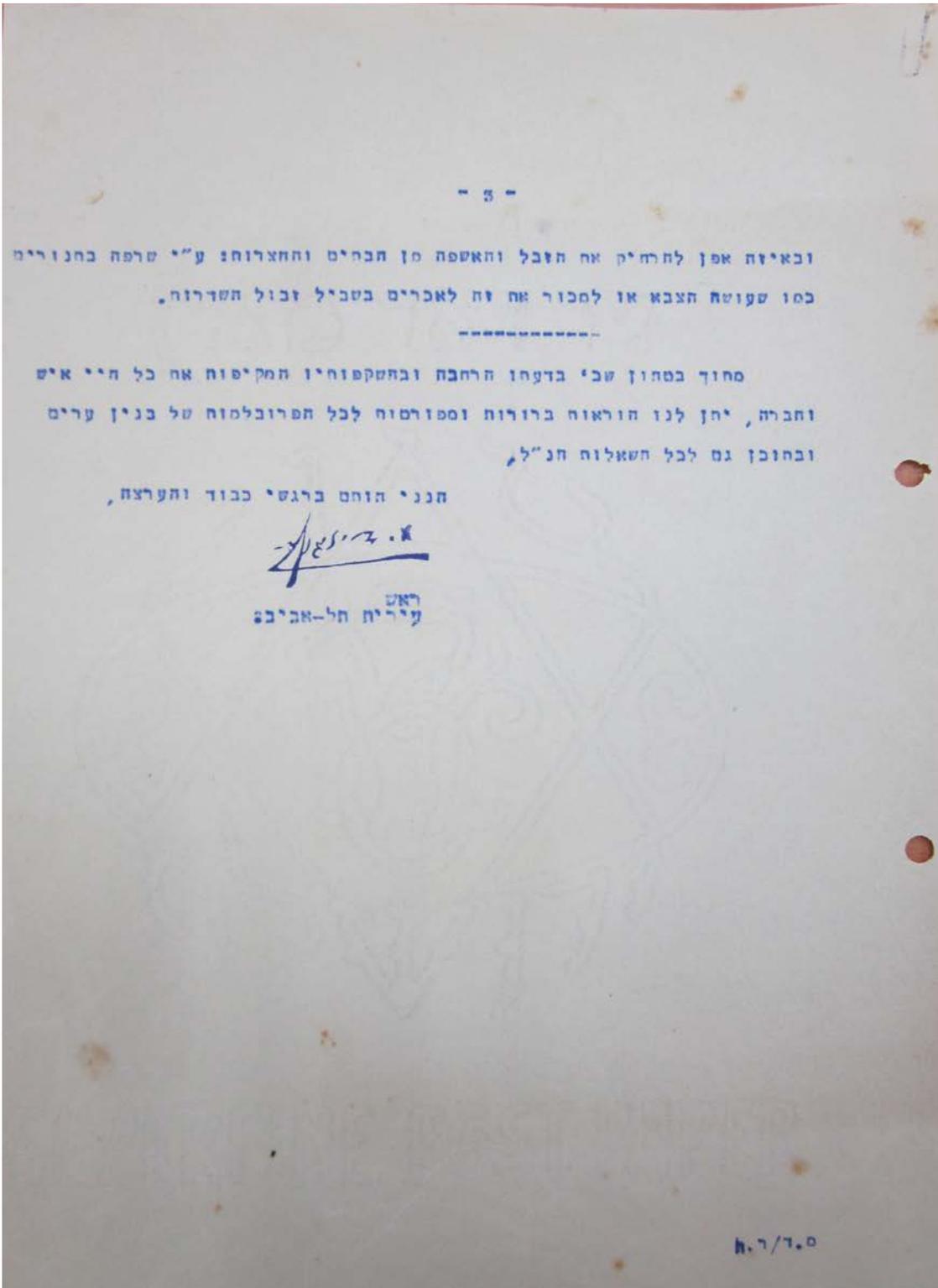
היה רצוי מאד להבל מב' תשובה ברורה מה הוא מיעץ לנו לסדר בשביל הסלח מחנועה ברחובות: סרסואי אלקסרי על פס' ברזל, או מוסובוסים.

5. אנחנו מחבטים זה זמן רב בשאלה דירוח זולוח, לפועלים. הננו מבקשים את בב' להראוח לנו סרס כל את המקום שהוא מוצא היותר מתאים בשביל זה וגט באיזו ססה של בנין לבחור: בחיט גדולים עם דירוח קסנוח או בחיט נבדלים בשביל כל משפחה ומשפחה.

6. הצרכים הקולטוריים; חנוך הדור הצעיר, הנסיעות ויפי העיר. יהיה לנו נעים מאד לקבל מסנו עצות והערות וגט הצעת חוקים במסרה להגדיל את חגבת הקולטורי של החושבים, להניע אותם, לדאוג ליוסי העיר והנסיעות וליצור בחוכם צרכים להשביח את החנוך הפיזי והרוחני ולכבד מוסדות קולטוריים בשביל חנוך החסונים.

7. ב' יודע שאנחנו עסוקים בעניני העול והרחפת הזבל מהצרות. נהיה אסירי חודה לכ' אם יחן לנו את דעתו איזו ססה של העול הוא מיעץ לנו, ./.

הנחיות העירייה לגדס, יוני 1925

גינות גדס תל אביב

חוברת א'

כל הזכויות על מסמך זה שמורות לרות ליברטי-שלו ועדי הר-נוי אדריכלות ושימור ועיריית תל אביב. אין להעתיק, לצלם או לעשות בו שימוש במסמך זה או בחלקים ממנו ללא אישור מפורש מבעלי הזכויות.